

MATIJA POLJAKOVIĆ, IZABRANE DRAME

Edicija: *Izabrane drame*, knjiga 1.

Nakladnici:
NIU Hrvatska riječ
Matica hrvatska, ogranak Subotica

Za nakladnike:
Ivan Karan
Stipan Stantić

Urednik:
Milovan Miković

Knjiga je tiskana potporom
Pokrajinskog tajništva za kulturu

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.163.42(497.11)-2

POLJAKOVIĆ, Matija

Izabrane drame / Matija Poljaković. - Subotica :
Hrvatska riječ : Matica hrvatska, 2008. (Subotica :
Rotografika). - 294. str. ; 20 cm. - (Edicija *Izabrane drame*
/ Hrvatska riječ, Subotica ; knj. 1.)

Tiraž 500.

ISBN 978-86-85933-31-8

COBISS.SR-ID 235933447

MATIJA
POLJAKOVIĆ
IZABRANE
DRAME

Subotica, 2008.

KARAKTERISTIKA

Komedija u tri čina
(1945.)

LICA:

STANKO KOLARIĆ, tvorničar sapuna
ANA KOLARIĆ, njegova žena
MIRA KOLARIĆ, kćerka, 24 godine
MIRKO KOLARIĆ, sin, 20 godina
EVA KOLARIĆ, kćerka, 18 godina
GAŠPAR KOLARIĆ, brat Stankov, trgovac

IVAN BABIĆ, potpukovnik, 30 godina
TOMO Dr. MIRNIĆ, liječnik, kućni prijatelj
PAVLE Dr. GORŠIĆ, odvjetnik i kućni prijatelj
MARA GORŠIĆ, mati Pavlova
PERO BAČIĆ, frontovac
MARTIN, službenik tvornice
MARICA, djevojka u kući
dva vojnika JA.

Događa se tijekom 1945. godine u stanu obitelji Stanka Kolarića, u jednom gradu u Vojvodini.

I. Čin

U dnu lijeve strane izlaz na terasu. S desne strane dvoja vrata, jedna sa stepeništa, druga za stan. Prozori u pozadini. U stanu se više osjeća bogatstvo nego li ukus.

1.

MARA (ogleda se dok govori, jer očekuje domaće): Čemu tu razmišljati? Agrarom nisu pogođeni, ratna im dobit nije izrečena, tvornica na mjestu, novaca podosta, pa što bi još?

PAVLE: Tako je, mama, tako je! Samo si to izgubila iz vida, da li bi Mira uopće bila voljna poći za mene.

MARA: Eh, za to ćeš se već kod nje morati interesirati!

PAVLE: No, no, mama ... A i sama znaš, koliko ih se vrzu oko nje.

MARA: Pazi, ako si nesiguran, nemoj ni započeti! Eno im onda Eve, manje je lijepa, ali je solidnija.

PAVLE: Ama derle je još to!

2.

ANA: (Dolazi iz stana): Ne ljutite se, malo sam se zadržala.

MARA: Ali, kako bi ! Nego, oprostit ćeš nam. Mi ćemo već morati poći. Vrijeme je.

ANA: A zašto se sad žuriš?

MARA: Nemaj brige, doći ću da se ispričamo! Mnogo ti toga imam reći.

PAVLE: Mama kada drugu ne bi našla, bila bi kadra samu sebe ogovarati.

MARA: U društvenom saobraćaju znati ogovarati je bar toliko važno, koliko i biti učtiv, je li tako, Ane? No, hajdemo, sine.

ANA: Pavle, zašto ne dočekate djecu?

PAVLE: Možda ću poslije navratiti. Trebao bih porazgovarati s gospodinom Stankom. Ako se pak ne budem vratio, budite dobri i recite mu, oko putovnice sam već sve uredio, čim dobave karakteristiku, odmah će je proslijediti. A znate kako je stim karakteristikama ne rodi...

ANA: Znam, znam, nažalost se bez nje ni roditi ni umrijeti ne smije!

MARA: Vidiš, Ane, ovo ti je savjestan odvjetnik! Na noge dolazi klijenteli!

ANA (izlazeći s njima): Ne misliš li, njemu se to i isplati?

3.

EVA (dolazi s terase): Pa gdje su naši?

MIRKO: Djevojka mi je tako rekla, mama je tu s gospodom Marom i Pavlom.

ANA (vraća se): No, što je, djeco?

MIRKO: A gdje su ti gosti?

ANA: Otišli su. Hvala Bogu.

EVA: Goršičeve si bar do sada rado imala.

ANA: Dosadilo mi je njihovo otvoreno laskanje.

MIRKO (sjeda za pušačku garnituru. Vrlo obazrivo namješta odijelo i dok gleda u novine): Je li?

EVA: Vrlo ozbiljan poremećaj u kući. Mami više ne godi laskanje.

MIRKO: Eva, ne osjećaš, ironija ti je deplasirana?

ANA (dok pregleda modne časopise i ispija svoju kavu stojeći): Što je istina istina, kćerka bi mi mogla biti malo i učtivija.

MIRKO (važno, kakav je već on sa svojih dvadesetak godina): Drži i ti si neka njena iz sindikata – ili koji im je to već i vrag! A gospođica ne bi smjela zaboraviti, moja je majka još i u ovim vremenima dama! I prema tome bi trebala udesiti i svoje ponašanje.

EVA: Ona je za mene u sva vremena samo majka.

MIRKO: Vidiš, to je taj njihov novi odgoj!

EVA: Naravno, ako sam ja slučajno neučtiva ili ti glup, tko bi drugi mogao biti kriv nego li...

MIRKO: Pa konačno vi...

EVA: Ja i komunisti, to misliš? Zapamti već konačno: mi smo dva pojma! Ja sam obično blebetalo! A imaš ti pojma, što je to proleter?!

MIRKO: Proleter, proleter! A koji sam ja vrag ako ne proleter, kada baš ništa nemam?

EVA: Naravno, i ti si proleter ... ali duševni!

4.

STANKO (dolazi s ulice. Anu poljubi u kosu kako je to kod njih

već godinama uobičajeno): Ljubim ti ruke, mama. Zdravo, dje-
co.

EVA: Zdravo tata.

MIRKO: Živio. (s puno dosade i nezainteresiranosti): Kako si, tata?
No, kakve nam novine donosiš iz svog radnog kolektiva?

STANKO (napadno zabavljen keksom iz posude na stolu): Da ni-
sam dobričina kakav već jesam... Ah! Ne vrijedi ni govoriti! Sjed-
nice i sjednice, sindikati i izvješća, a promjene radi opet sjednice!
I, slučajno da ne zaboravim, bar pola sata poduke kako je buržo-
azija izrabljivala radničku klasu. Hm, ja molim te, kao izrabljivač
radničke klase!

MIRKO: Zar i tebe ubrajaju među njih?

EVA: A zašto bi on bio izuzetak?

STANKO: Slušaj drugarice, bar me već ti ostavi na miru! Baš me
dovoljno truju tvoji drugovi!

ANA: Ma drugovi! Ja i moja bedinerka dvije drugarice! Nepoj-
mljivo.

EVA: Daj ti nju pošteno plati, pa će te zvati ona i gospođom i
milostivom, kakogod budeš željela.

MIRKO: Molim te, ostavi se već jednom tog tvog besciljnog mi-
sionarstva!

STANKO: Vidi, Eva, formalnosti nam najmanje smetaju. Drug, gos-
podin, veličanstvo ili milostiva, manje-više za sve to! Ako bude
trebalo, na sve ćemo se navići. Ali sustav, sustav, dijete moje!
Sustavno nas ubijaju! Daju nam trgovati, a ne daju zarađivati!

EVA: Ne više nego što ti treba.

STANKO: Ti ..! Vidi, gdje god se okrenemo, barikade od zakona,
imam tvornicu, a opet mi se čini nemam je; na mom je još ime-
nu, a ne raspoložem njome; i konačno – trgujem, a ne zarađu-
jem!

EVA: Sve u svemu, sve se može podnijeti, samo još sa zaradom
nisi izmiren!

STANKO: Ne, ne, ti se varaš! Vidi; nadnice ne određujem ja, a
cijene drugi kalkuliraju! Još me ni to ne pitaju, kome će robu
prodati. Pa kakva je to onda trgovina?! Što se koga tiče komu i
pošto ću prodati svoje sapune i puder? Komu je skupo, taj neka
ne kupi! ... Ma, hoće povećati proizvodnju, a ograničavaju nas u
slobodnoj utakmici.

EVA: Do sada si se tužio, kako ti je proizvodni plan prevelik.
STANKO: Ali zarada, zarada, sine! Ni stručna sposobnost mi nije plaćena, a o amortizaciji tvornice ni ne govorim. Nije Švabo pitao za cijenu, već koliko mogu isporučiti!
EVA: Toga se ja i plašim! Ovi će pitati, koliko si Švabi isporučio!
STANKO: Strojevi su zato da rade! Oni ne pitaju za čiji račun rade. Kćeri moja, ja ti velim, nikada više takve zarade kao kod Švabe!
MIRKO: A što je ovo sada, da Bog sačuva!
ANA: Mali, dosta! Treba konstatirati, sila je sila, i moramo joj se pokoravati.
EVA: Ali ne sila ljudi, već sila poslijeratnih prilika; sila razrušene privrede ...
MIRKO: Ded, molim te, izbaci još koju od tih dosadnih fraza! Parole i parole! Drugo ni ne proizvodite! Danas ništa čovjek ne može na crno kupiti ...
STANKO: I prodati!
ANA: Ali, Stanko! Zidovi više nisu gluhi i nijemi! Plaćeni nam neprijatelj u kući.
STANKO: Ali reci, bi li živjeli, bez trgovine na crno?
EVA: Kako? Bez straha, tatice!

5.

MARTIN (kuca i ulazi): Pardon, pardon! Smetam? Ljubim ruke, gospodo; dobarvečer, klanjam se!
STANKO: Dobarvečer. No što je novoga, Martine?
MARTIN (neodlučno prilazi Stanku): Paaa ... pa, naime, molim vas!
STANKO: Znači, nije u redu.
MARTIN: Baš kako ste izvoljeli reći. Milicija je zaustavila kamion.
STANKO: Znači, uhvatili su ga! Lijepo! ... Hm, neugodno! ... Idite do doktora Goršića. Recite mu, neka odmah preda prijavu. Vi ćete biti jedan od svjedoka, da mi sa Stevom nikakve veze nemamo. Potkradao nas je, a kamion je uzeo bez mog odobrenja. Ana, što vam je. Ana, što vam i pričam, doktor će vam već sve reći! požurite! (opet se maša keksa).
MARTIN (izlazi klanjajući se): Razumio sam, razumio sam, gospodine Kolariću. Molim, molim. Ljubim ruke, doviđenja.

6.

EVA: ... Ako sam dobro razumjela, milicija je uhvatila Stevu s robom, koju je nosio na crno ... I sada ga još želiš prijaviti kako nas je potkradao?

STANKO: To je jedini način, izbjeći danas neprilike.

EVA: Krasno!

STANKO: Drago dijete, trgovina je trgovina! Rizik! Ne plaši se, za dobru je zaradu primio na sebe opasnost ako ga uhvate.

ANA: Smiješna si već, Eva!... Ne će ti biti ništa?

STANKO: Još i robu moram dobiti nazad. Pa zašto čovjek plaća odvjetnika?

EVA: A što će biti sa Stevom?

STANKO: Pa, jesam li ja sud da to znam?

ANA: Neoprezan si tata. Zašto pred nama raspravljaš ovakve poslovne stvari s Martinom? Dođe li slučajno u nepriliku, može nas još kompromitirati? Joj, Bože, koliko straha mora čovjek pretrpjeti zbog ovih, ovih...!

7.

MIRA (dolazi s ulice): Dobarvečer. Ljubim ruke. (kada joj nitko ne otpozdravi): Ne bi li mi, ipak, odzdravili?

ANA: A ne bi li nam rekla, gdje to uvijek odlaziš?

MIRA: Hoće li biti bolje, ako vam kažem gdje sam bila?

MIRKO: Očaj, kako ova kuća boluje od duhovitosti!

MIRA: Po sebi sudiš, dragi brate?

MIRKO: Ti znaš, face smo, pa ne želim ni da mi se obraćaš!

MIRA: Oh molim! ... Bila sam i s Margitićkom. Pomisli, opet me zvala u AFEŽE.

ANA: Smiješne su već. Na svakom koraku podbadaju, kako smo buržujke, a tope se od miline kad staneš s njima u razgovor.

EVA: Mnogo ti mama, sebi uobražavaš! ... Znajte, to su ipak, zlatne žene ...

ANA: Eva, Eva, velike riječi! Ja ne volim narod i gotovo! Budimo još točniji, bojim ih se!

EVA: Jer im činiš krivo.

MIRA: Eva srce, ostavi nas već na miru. Mi tako volimo ugodno

živjeti, mene tuđe brige toliko umaraju! Ostavi nas, kakvi smo – da smo, malograđani, sebični! Štogaod hoćeš, ali je to lijepo! I komotno!

EVA: Ti si bar iskrena.

MIRA: A reci, nije normalno, što sebe najviše volimo?

EVA: Dosadit će ti samoljublje.

MIRA: Oh, volim ja i one, koji mene vole! (Odmah prelazi): Znaš li, mama, koga sam vidjela? Sjećaš li se šofera ujka Gašpara?

STANKO: Ivana?

MIRKO: Ovo je doista ozbiljna senzacija! Pomislite, Mira je vidjela šofera ujka Gašpara!

MIRA (ni ne obazire se na njega): Eva, imaš li ti pojma, što je taj čovjek sada!

EVA: Oficir. Govorila sam već s njime.

MIRA: Pomislite, bio je u partizanima i sada je potpukovnik! Tu je službom u gradu.

ANA; Šofer, a potpukovnik? Čudni, neshvatljivi su! Kad su već od šofera stvorili potpukovnika, mogli su ga bar službom postavili u takvo mjesto gdje ga ne poznaju!

STANKO: Slušaj ... slušaj, Miro! Veliš tu je službom u gradu? (kada Mira potvrdi): Trebala si ga pozvati, neka nas posjeti.

ANA: Stanko, kakve su to ideje! Šofer ostaje šofer bez obzira na čin i odoru!

EVA: A naš je kućni prijatelj, gospodin Kulić, još devetstoosamnaeste bio švercer, a sada je milostivni gospodin.

ANA: Jest, to je rođeni gospodin! A poslovna sposobnost mu je fantastična.

EVA: Da, da, čujem! Ortak mu se još ni dosjetio nije, a već je bio praznih džepova.

STANKO: Dosta, djeco! ... Miro, bezuslovno ga moraš pozvati.

MIKRA: Ponudio se i sam. (pogledaj svoj sat.): Čini mi se, uskoro će stići.

ANA: Očajno! Kad će već doći, neka dođe! Ali vas najozbiljnije molim, ni slučajno mi ga nemojte učiniti stalnim gostom! Ne volim miris naroda, pa bio to miris zemlje ili benzina.

EVA: Što je ova kuća zabavna!

STANKO: Eva, dosta! ... Ako Ivan dođe, ne ću nikakve nepotrebne diskusije. Taj nam čovjek još može trebati.

MIRKO: Pošto nam već proleter i ulaze u kuću, dobro bi bilo da se po zidovima nađe i po koja slika marksističkih svetaca!

EVA: Prejak bi bio kontrast, dragi brate. Tebe kao da su isjekli iz nekog američkog žurnala ...

ANA: Doista, sine nije pametno, još i svojim odijevanjem demonstriraš svoje nesimpatije na ove!

MIRA: I nije važno tko je. Gost mi je, pa te molim ...

MIRKO: Ne brinite, ja biram s kime stupam u razgovor.

EVA: Sumnjam kako bi se s njime i imao o čemu raspravljati. On se u tvoju političku modu ne razumije, a ti u ništa drugo.

STANKO: Jesam li vam rekao, dosta! Ovo je trgovačka kuća, kojoj je potpora vlasti uvijek dobrodošla. Ivan je danas vlast, pa zašto u njemu ne bismo dobili svog prvog zaštitnika? Nama su potpukovnici uvijek dobro došli.

EVA: Ma zvali su oni Fritz Metzger ili Ivan Babić.

ANA: Eva, ti si danas već kao dosadan prizvuk!

STANKO: Pomalo već i neugodan! (kucaju.) On je! ... Naprijed!

8.

IVAN (ulazi): Dobarvečer.

ANA (i protivu volje, Ivan ostavlja na nju dobar utisak): Oh! pazi, molim te, pa to je doista Ivan! Dobro nam došli, Ivane, Jedva sam vas prepoznala.

IVAN (rukuju se): Mnogo sam se promijenio?

STANKO: Drugi si čovjek, Ivane!

ANA: Najozbiljnije, odlično izgledate!

IVAN: Znae, gospodo...

ANA: Kako? Kako? Zar u vašem riječniku još uvijek postoji pojam gospode?

IVAN: Dokgod budu postojale gospođe, taj nam je pojam potreban.

MIRA: A to bi bile žene koje ne rade, za razliku od drugarica, zar ne?

IVAN: A još točnije: to su žene koje hoće i mogu bez rada živjeti.

MIRKO: A kakva bi bila razlika između gospode i drugova?

EVA: Na primjer već i ta, što ti s ova tvoja dva lijevka u ortopedskim cipelama ne možeš ni ukorak drugovima!

ANA: No, no, djeco!

STANKO: Eto, vidiš, Ivane, ova njihova svađa traje još od djetinjstva.

ANA: Izvolite, Ivane. (Vode ga u stan.) A, kako ste mi inače? Čujem, tu ste u gradu ...

9.

MARICA: (pošto su svi izuzev Mirka pošli s Ivanom, ulazi i skuplja šolje za crnu kavu).

MIRKO: Kako ste mi, Marice? (kada mu je klimnula glavom u znak: niti zlo, niti dobro): Dobro što sam se sjetio. Marice, možda ću navečer htjeti s vama razgovarati.

MARICA: Ono o čemu biste se vi sa mnom možda htjeli razgovarati, gospodine Mirko, to kod mene ne dolazi u obzir. Nažalost, nisam razgovorljiva.

MIRKO: Ali, Marice! ... Znate, Marice ... (pokuša je zagrliti).

MARICE: Ali, gospodine!

MIRKO: Nemojte mi govoriti, gospodine! Bar ne kada smo nasamo.

MARICA (izvukla se i pođe): Pored vašeg ponašanja je doista teško reći – gospodin! (izlazi.)

MIRKO: Uh, ponos za dva groša!

10.

GAŠPAR (uleti s ulice): Brzo, brzo, tatu! Ne čuješ? Leti po tatu, ma hajde već, hajde!

MIRKO: Što je, ujače Gašpar, što se desilo?

GAŠPAR: Joj, nepitaj, već daj tatu! (U uzbuđenju se oznojio. I vrat briše maramicom, pa se sruči u fotelju.) ... Joj, joj!

MIRKO: Dobro, ujko! Sad će ... (Otvori vrata i viče u stanu.) Tata, tata, ujak Gašpar te moli!

STANKO (izlazeći, prvo Mirku): Odlazi! ... Zdravo, Gašpare, No, što si me zvao?

GAŠPAR: Samo kad si tu! Pomozi, ako Boga znaš!

STANKO: Gašpare, što si opet uradio?

GAŠPAR: Pa tko će mi vjerovati, kad već ni ti ne ćeš?! Ovi, ovi,

ama kako da ih samo nazovem, ovi su mi, pomisli, izvršili pretres radnje! I to baš onda, kada sam narodu dijelio šećer! Joj, joj, što mi sve nisu govorili! Lopov, špekulant i švercer, crnoburzijanac, pa čak i saboter! Pomisli samo! A kad je to još i narod čuo, sreća što me nisu razvukli na komade! Pa, zar ovi baš ništa ne poštivaju, još ni moj ugled dugogodišnjeg trgovca?!

STANKO: A, sada reci, što je to i bilo.

GAŠPAR: Ubijaš me ovim svojim sumnjičenjem. Kažem ti, ispre-turali su mi radnju, od tavana do podruma, pa je lako onda nešto i naći! Ali nisu bogznašto našli, već same neke sitnce.

STANKO: Kao, naprimjer?

GAŠPAR: Što, naprimjer? Rekao sam, samo neke sitnice! Nešto šećera i brašna, a i trunak kave. A ti su luđaci najviše vikali zbog nekih cipela.

STANKO: Pa, ti ne prodaješ cipele.

GAŠPAR: Zapravo, u tome je baš i sva nevolja! Znaš pomislio sam, nije rđava roba, pa sam ih kupio. Konačno, zar ne, ja sam za ovu državu spasio dvjesto pari cipela. I, eto, molim te, a oni mi se ovim skandalom zahvaljuju!

STANKO: Gašpare, Gašpare, koliko sam ti puta govorio, špekulacija će ti doći glave!

GAŠPAR: Ne, ne govori!

STANKO: Koliko je bilo cipela?

GAŠPAR: Dvjesto pari ... (Kada ga Stanko pogledao): Četiristotine.

STANKO: Dalje, dalje!

GAŠPAR: Znaš, šećera je bilo oko tristo kila, ali i sam moram priznati, Flora mi je ostavila malo previše toga brašna za kućnu upotrebu ... tisućudvjesto kila.

STANKO: Samo?

GAŠPAR: Je li to, ipak, mnogo?

STANKO: A što je bilo s kavom?

GAŠPAR: Naime, znaš, ... kako bih ti rekao, to je bila posve slaba kava, velim, ti, trećeredna! I to svega trideset kila. Znaš, ostalo mi je još nepronađene, i to prvoredne. Prvoredne! Od te ću ti poslati.

STANKO: Dakle, moj rođeni brat mi nije htio – ne pokloniti, ne! – već prodati koju kilu kave, a ono ...!

GAŠPAR: Nije, vjeruj mi, nije! Samo ti iz opreza nisam dao.

11.

MARTIN (kuca, proviruje, pa ulazi): Pardon ... Smetam?

STANKO: Smetate! (Kada se već hoće povući.): Odnosno, dođite ovamo! ... Slušajte, Martine, sljedovanje za naše radnike mi nismo mogli sve držati kod nas u tvornici, puno je štakora ... (Martin se zagleda u strop.): Ama kuda to gledate! Ovamo slušajte!

MARTIN: Oprostite, bolje pamtim kad se zagledam.

STANKO: Aha, onda se još bolje zagledajte! Dakle: Oko osamstotina kila brašna, tristo kila šećera i nešto kave smo pohranili kod moga brata Gašpara. To upamtite, za slučaj ako bi vas tko nešto slično o tome pitao! ... I, da! Gašpare, daj gospodinu Martinu, oko tri do četiri tisuće dinara, da čovjek ovo ne bi zaboravio ... Hajde, hajde, što oklijevaš!

GAŠPAR: Naime, ja, ja, ... (vadi lisnicu i teško odbraja novac.): Rekao si, tri?

MARTIN: Gospodin direktor je, čini mi se, rekao – četiri!.

GAŠPAR: A znaš ... (Predao je novac, ali ne bi htio govoriti pred Martinom.)

STANKO (da znak Martinu, pa se on povuče na stranu): Dakle?

GAŠPAR. A cipele?

STANKO: Mi smo jučer dovezli nove prese kamionom iz Pešte. Recimo, otuda smo prešvercali te cipele ... To nije toliki grijeh, a pogotovo neće biti ako ih budeš ponudio sindikatu.

GAŠPAR: Kolosalno! Vanredno! ... A, po kojoj cijeni?

STANKO: Po maksimiranoj, naravno!

GAŠPAR: I to je tebi, naravno?! Ja sam ih kupio na crno ...

STANKO: Po maksimiranoj, po maksimiranoj, dragi brate! Zapamti, i ovako još nije sigurno, hoće li ti povjerovati! ... Naime, našao bih ja čovjeka koji bi ti to povjerovao, ali kako da ga molim za uslugu, kada mu baš jučer nisam mogao izaći u susret molbi!

GAŠPAR: A što mu je trebalo?

STANKO: Dolari su čovjeku, potrebni. Naravno, on taj novac ne bi primio kao nagradu za intervenciju, čovjek bi ti pošteno platio.

GAŠPAR: O,o,o, bar da imam dolare!

STANKO: Je li? Zar se nisi jučer hvalio kupovinom dolara?

GAŠPAR: Naime, znaš, ovaj, to je neozbiljan iznos.

STANKO: Hajde, molim te, još si se sam hvalio koliko si uspio na-

baviti! Daj, i to! Tom čovjeku te dolare ne bi mogao prodati po crnoj cijeni! To je pošten čovjek!

GAŠPAR: Ali pobogu, ti me goniš u propaast! Sad po maksimiranoj, sad po zvaničnoj, pa što će od mene ostati?!

STANKO: No, no, no, ne uzrujavaj se! Ja ću i ovako pokušati, ali naravno, ne ulažem baš mnogo nade.

GAŠPAR: Dat ću, dat ću, samo mi pomaži!

STANKO: Ujutru neka su dolari tu! ... A sada idi do mojih, ja se još s Martinom trebam porazgovoriti. Izenadit ćeš se koga imamo za gosta.

GAŠPAR: Ju-juj, kada bi znao samo, kako me danas više ljudi ne zanimaju! Toliko sam ih vidio na jednoj gomili, zasitio sam ih se za sva vremena! (uđe.)

12.

STANKO: Dakle, što je bilo kod doktor Goršića?

MARTIN: Dao vas je lijepo pozdraviti.

STANKO: Pa valjda vas nisam zato slao k njemu!

MARTIN: Naime, rekao je i to, večeras vas hoće posjetiti zbog neke vrlo važne stvari. Nije riječ o Stevi, već o nečem drugom. Tako mi je rekao, neka vam kažem ... Znaite, gospodine direktore, ako bi mi dozvolili, i ja bih vam imao nešto reći ... Ja znam, u moju odanost ne sumnjate ... Našega predradnika Strugara poznajete. Veli, jučer ga kod izlaza iz tvornice zaustavio jedan čovjek i upustio se s njime u razgovor. Pitao je za nekoga tko uopće nije u tvornici. A potom se počeo raspitivati. Istina, ni o čemu važnom, ali ipak!

STANKO: Ipak, o čemu?

MARTIN: Pričao je o tvornicama gdje su za vrijeme okupacije prijetili radnicima. Raspitivao se, je li toga, možda, bilo i kod nas. Pa, zatim, kako i koliko smo radili u vrijeme okupacije; kome smo radili i kakvo je materijalno stanje, jesu li nas Švabe možda odlikovale; jeste li u fronti i zašto su vam Švabe pri kraju rata oduzele tvornicu, i tako dalje. Znaite, sve same glupost.

STANKO: Da, da, same gluposti! Dobro je, Martine, dobro je. Sutra ćemo se porazgovoriti. Doviđenja ... A, hja, nemojte mi idućeg prvog zaboraviti napomenuti, da vam hoću povisiti plaću.

Treba vam. Jest, uviđam, zavrijedili ste. (Protiv svog običaja se rukuje s njime.): No, doviđenja.

MARTIN: Doviđenja, gospodine direktore. Znete, u mene uvijek možete imati povjerenja. Oprostite, i doviđenja. (Odlazi).

13.

STANKO: Khm ...! Khm ..! (Priđe telefonu.): ... Doktore, jeste li vi to? Ovdje Kolarić Stanko ... Dakle, o čemu je riječ? Martin mi je nešto nabacio i ... Da?! U Trgovačkoj banci su gledali moje račune iz vremena okupacije?... Dobro, dobro! Razgovarat ćemo se ... (Ostavlja slušalicu). Hja, dabome da tragaju! Hja, dabome da tragaju! Vragovi oni! Obustavili postupak zbog ratne dobiti, a ...!

ANA (Uđe i vidi da je Stanko nemiran): Što je Stanko, što ti je?

STANKO: Izgleda, današnji je dan, dan sve samih neugodnosti!

ANA: Pobogu što se to zbilo?!

STANKO: Tragaju .. ! Ispituju radnike o mome radu u vrijeme okupacije, od Trgovačke banke su tražili podatke o mom tekućem računu iz toga razdoblja ... i sve same takve, ugodne, vijesti!

ANA: Ali, pa što će im to, kada su protiv tebe obustavili postupak zbog ratne dobiti?

STANKO: A što onda, ako me sada žele proglasiti suradnikom okupatora? Pa tapkaju, tapkaju i traže! Na sve strane tragaju!

ANA: Ama, zašto se plašiš? Zar im nisi rekao, da su ti Nijemci pri kraju rata čak i tvornicu oduzeli, pa te još i zatvorili?

STANKO: Jesu, jesu, ali i sama znaš zašto su!

ANA: Nisi valjda baš lud, reći im za prave razloge!

STANKO: A što će tek biti, ako kojim slučajem dođu do onoga pisma koje smo četrdesetdruge uputili potpukovniku Metzgeru?

ANA: Hajde, moli te! Ja sam sama pisala to pismo, pa tko bi i znao, što smo to tražili od njih!

STANKO: A jao meni, ako budu doznali, tko mi je tvornicu stavio u pogon! a ja im još, svjetska budala, šaljem ponudu da radim isključivo za njih! I to pismenu ponudu, pismenu! ... I što onda, ako je to pismo sačuvano?

ANA: To bi doista bilo vrlo neugodno ... Slušaj! Izgleda mi, Ivan će službom ostati u gradu! Ne bi li ti on mogao pomoći?

STANKO: Vidiš valjda, nije normalan! Ismijavao me kada sam mu rekao, kako njegovu plaću smatram nedovoljnom.

ANA: Sitni ljudi, sitnih prohtjeva ... Ali ipak! Gleda u Miru kao u Boga!

STANKO: A je li, molim te ...? A je li ...?!..Ti !! (Šeće se po sobi.) Jest, jest! Novcem se kod njega ništa ne može, to već vidim. A iz prijateljstva? Zašto bi, kada mu ni ja baš ništa nisam koristio ... Jest, jest mamice, samo tako, samo tako! ... U pravu si, mamice! Je li, a što bi ti rekla, da Miru pokušamo udati za njega?

ANA: Kakve su to bolesne ideje!?

STANKO: S njim bismo mimoišli svako daljnje iskušenje i otklonili opasnosti. Što više, čovjek kao Ivan, mogao bi nam osigurati liferaciju za vojsku! Zar se nesjećaš, što nam je prije rata donosila vojna liferacija? To su bili najzdraviji poslovi!

ANA: O tome ne želim slušati! Što nama bude trebalo, to će učiniti već i onda, ako mu budemo dozvolili, da se Miri udvara.

STANKO: Ne, ne, što je sigurno, sigurno je!

ANA: Umrkla bih od sramote, kada bi mi se kćerka udala za šofera! Zar bi ti mogao otrpjeti poglede prijatelja?

STANKO: Svakako lakše, nego ostati bez tvornice, pogotovu ako me povrh svega još i strpaju u zatvor!

ANA: Radije i bez tvornice, nego ta sramota!

STANKO: A što ću ja u zatvor, to nije ništa?!

ANA: Vjeruješ mi valjda, to bi me neizmjereno boljelo.

STANKO: Jest, ti bi patila, a ja bih sjedio u zatvoru.

ANA: Stanko!

STANKO: Ja ne želim tvoju sućut, ne želim ni tvoje zgražanje, ali iznad svega, ne želim u zatvor!

ANA: Ali taj ton! ... Pa konačno, što želiš?

STANKO: Sjeti se, znaš ti biti i vrlo lukava.

ANA: Prostak!

STANKO (kao da mu ništa nije rekla): Jest, i to. Dobro bi bilo Ivanu ponuditi stanovanje kod nas. Ionako je oskudica u stanovima, bio bi blizu Mire i još prije bi se zagrijao za to naše lijepo dijete.

ANA: Oh, jadno moje dijete! ... Konačno, naći ću ja i drugi izlaz. Pošalji mi Miru.

STANKO: Neka se doktor Mirnić i nadalje udvara Miri. On ne mora baš sve znati. Taj će mi čovjek još trebati.

ANA: Da! Zaboravila sam ti reći, bio je Pavle. Govorio mi je o tvojoj putovnici i spominjao mi je karakteristiku. Valjda je samo još to u pitanju ...

STANKO: Ana kud si se sada latila nekih karakteristika pokraj mojih briga! Karakteristika, karakteristika! Bože, ženskih gluposti! (Odlazi).

14.

MIRA (ulazi): Dakle, mama?

ANA: Slušaj, Miro, je li tebi baš mnogo stalo do doktor Mirnića?

MIRA: No, otkad se pak ti zanimaš za njega?

ANA: Molim te, iskreno odgovori!

MIRA: Pa, Bože moj, drag mi je, liječnik je, ali bih lagala, ako bih rekla, kako ne mogu bez njega.

ANA: Aaaa, Ivan? Je li, a Ivan?

MIRA: Hm! Znaš kako je, danas možda mnogo, sutra tko zna? On je, ipak nešto novo.

ANA: Moram biti iskrena. Bilo bi potrebno svidjeti mu se.

MIRA: Tata ...? U redu, onda ću mu se svidjeti. (Pođe): A što ako nastupe kakve komplikacije? Mislim, ako s Ivanove strane budu pošle naznake krajnjih ... želja?

ANA: Ajoj, Bože moj, na to ni pomisliti ne smijem!

MIRA: Znaš ... jednom se i s brakom mora pokušati, No, vidjet ćemo. (Odlazi, a odmah izlaze Eva i Stanko.)

15.

ANA: Kakva je to neprijaznost, ostavit gosta nasamo!

STANKO: Gašpar je s njime. Mi ćemo po vino. (Ana uđe u stan): ... Eva, pričekaj! Znaš, htio bih se s tobom posavjetovati, Dakle, stojim pred velikim neprilikama?

EVA: To si mogao očekivati.

STANKO: Nemoj tako, dijete moje! ... Eva, ako mi bude prijetila kakva opasnost, trebam ljude od utjecaja ... Što misliš, ima li Ivan veza, utjecaja?

EVA: Ne zaboravi, nema više ljudi koji sve mogu i sve hoće.

STANKO: Čekaj, čekaj! Ima li on prijatelja, poznanika na položaj-

jima? A hoće li pomoći ili ne, to već prepusti meni. Poznaje li on, recimo, predsjednika Kompartije?

EVA: Ha-ha-ha!

STANKO: Nemoj se smijati, meni se plače! (ulazi Marica.): ... Marice! ... Eva, zar ne, već i on sam nešto znači! (Marici): Nećete donijeti bijelo vino, već one plave butelje iz devetstotridesetdevete!

MARICA (odlazi): Molim!

16.

STANKO: Slušaj, trebam znati, je li on čovjek, koji može pomoći.

EVA: Ti misliš ako bi mogao, bi li bezuslovno i htio?

STANKO: Naravno! No, svakako pod uvjetom, ako bi se stvorile takve okolnosti, koje bi, eto ...

EVA: Čekaj, tata! Razgovarajmo otvoreno! Ti ga kaniš vezati uz obitelj? Recimo, mogao bi oženiti koju od nas dvije?

STANKO. Kolosalno! Dijete moje, kolosalno! To ti je prava ideja!

EVA: Do koje si ti već prije mene došao.

STANKO: Sada je svejedno tko je došao do nje, ali je ideja sjajna! (Marici, koja ulazi s tri flaše vina): Marice, nosite to vino nazad. Donesite onaj moj crni specijalitet! Ali brže! (Evi): Ne ćemo valjda ovakovog gosta nuditi s makar kakvim vinom, je li, dušice?

ZASTOR

II. Čin

Isto mjesto. Nakon dva tjedna, u nedjeljno prije podne.

1.

STANKO: Razumite već, ništa mene ne uznemirava što se raspituju o radu tvornice za vrijeme okupacije, čak ni to što se zanimaju za moj postupak s radnicima, a moje poslovanje s Trgovačkom bankom ni tako ne bih mogao prikriti! Manje-više za sve to! Dragi Pavle, vi trebate ustanoviti, spominje li se u spisima moje pismo upućeno potpukovniku Metzgeru. To, to dajte utvrdite, pa neka staje što staje!

PAVLE: Jest, to pismo! Eto, već pol sata hoću o tome govoriti, a vi mi ne date do riječi!

STANKO: Sad sam završio, sada izvolite!

PAVLE: Dakle ... baš u svezi toga pisma želim s vama govoriti i o jednoj mojoj osobnoj stvari. Kratko ću i otvoreno! Vama je poznato, ja volim vašu cijenjenu kćerku.

STANKO: Kako? Kako?

PAVLE: Naime, mislio sam, to su već i u vašoj cijenjenoj obitelji zapazili.

STANKO: Eto, pa eto ... ! A jeste li vi već govorili s njom?

PAVLE: Naime, još nisam, ali vas sam htio zamoliti ...

STANKO: Ne, to nikako! Ja ne ću biti posrednik! Ne, ...

PAVLE: Oprostite što ću vas prekinuti, naime, meni je gospođica...

STANKO: I vi ćete meni oprostiti, što ću vas sada prekinuti, ali je moja Mira, eto, u neku ruku je već i zaručena.

PAVLE: Molim ...? Ah, da! Naime, nismo se razumjeli ... ja nisam mislio na gospođicu Miru već Evu ...

STANKO: Pobogu, pa što se njoj ne obratite?!

PAVLE: Naravno, hoću, ali ... ali prethodno bih želio imati vaš pristanak, a po potrebi i potporu (kada mu Stanko hoće upasti u riječi): Dozvolite, dozvolite! Za ovu bih vam uslugu uzvratio! Dobijem li ruku gospođice Eve, nemajte brigu za prijavu!

STANKO: Hm, nemaj brige! Lako je to reći.

PAVLE: Molim, izvolite; ja posjedujem pismo njemačke komande iz devetstočetdesetdruge upućeno vama. U tom pismu stoji

da ste vi pod takvom i takvom prinudom, prisilom, prosto prijetnjom i moranjem, primorani tvornicu staviti na raspolaganje njemačkoj komandi. Dakle?

STANKO: Dakle, na moju najveću žalost, takvo pismo ne postoji! I to prosto već ni zato, što me nisu prinudili da im radim, već sam ja bio taj idiot, koji je tražio posla od njih. Ali tko je onda još mogao i pretpostaviti, da će ti nesretnici izgubiti rat!

PAVLE: Sve je to točno, ali ja, ipak, posjedujem to pismo.

STANKO: Vi ne posjedujete takvo pismo!

PAVLE: Posjedujem! I to s potpisom potpukovnika Metzgera! (Kada Stanko raširi ruke čudeći se i ne vjerujući mu): Da, da! Takvo pismo će biti potpuni dokaz, da ste bili prinuđeni raditi za njih. A time bi i sumnja u vašu dobrovoljnu suradnja s okupatorom, u osnovi otpala! U osnovi! (Predaje mu pismo): Please!

STANKO: Ja, ja ... štambilj je njihov, bogami njihov; a i potpis je kao u Metzgera, pa dabome njegov je; poznajem ga kao svoj... A... Što tu piše? Ne vidim baš najbolje, a i mrsko mi je i pomisliti na njih. Kako im je taj posao samo vanredno lijepo pošao, a ono vidi ti kraja!

PAVLE: Da prevedem? ... «Povjerljivo» i tako dalje. Tu je štambilj, propisan broj, datum: «drugi veljače četrdesetdruge» ... Dakle: «Gospodinu Kolarić Stanku, tvornica sapuna a.d. u mjestu.»

STANKO: Jest, jest, i?

PAVLE: «Po prijedlogu našeg intendantskog odjeljenja, vaša će tvornica, a u suglasnosti sa nadležnim vlastima, u buduće proizvoditi isključivo za našu armiju» – vojsku, vojnu silu, kakogod hoćete! «Radi sprečavanja eventualne sabotáže, o ovome nikoga ne smijete obavještavati. Tvornicu ste dužni i nadalje voditi vašom poznatom stručnošću». No, što velite? ... «O daljnjim uvjetima i mjerama bit ćete obavještavani preko naše intendanture». Dakle? ... Vidite, tu je još i «Heill Hitler» i potpis potpukovnika Fritza Metzgera. Dakle?

STANKO: Hm ...! A ono moje pismo Metzgeru?

PAVLE: Prvo i prvo, ja vjerujem, ono više ne postoji, a drugo, vi biste mogli reći, kako su vas oni prinudili to pismo uputiti kao neku vrstu ponude.

STANKO: Točno, apsolutno točno! Kao iznuđenu ponudu! ... a sada mi recite, kako ste došli do ova pisma?

PAVLE: To je odvjjetnička tajna.

STANKO: A cijena?

PAVLE: Rekao sam: gospođica Eva.

STANKO: U redu. Popodne ću vam dati odgovor. A sada pođite do onoga činovnika.

PAVLE: Nedjelja je, kod kuće ću ga morati naći.

STANKO: I ne zaboravite, ja plaćam.

PAVLE: Znete, ne želim novce.

STANKO: A da li ste i do sada željeli... moje?! Pavle, ipak navratite. Zanima me rezultat. (Isprati ga, pa pođe u stan. Zvoni. Eva pođe pred čika Peru.)

2.

EVA (dok dolaze): Vidi, vidi, vi ste to, čika Pero? (kada uđu): Pa kakva vas je to nevolja dovela k nama čika Pero?

PERO: E, baš dobro i velite, nevolja! A ta se nevolja zove, karakteristika! Karakteristika za vašeg oca! Eto, ovako ti čovjek prođe, kada je blokovski tajnik. I napriča mi se moja stara; «A, baš te nikada nema kod kuće! E, ti baš kao da žene ni nemaš!» Zapravo, i što će meni već žena, ne? Ha-ha-ha!

EVA: A sumnjiči li vas?

PERO: Samo, kada bježim od kuće i zbog kakvog posla.

EVA: A baš vam je zlatna teta Tonka.

PERO: Što je istina – istina je, ja ne valjam ... A znate li zašto sam tu? Pa, eto, traže po našem rajonu podatke o Kolarić Stanku. I, molim vas, nitko se ne sjeća, da je to vaš otac. I da nije mene, vratili bi predmet s izvještajem; Kolarić Stanko je nepoznat. A i pravo bi bilo! Zašto traže direktora Kolarić Stanka, kada ga cijeli kraj zove majstor Stanko, od vremena dok još nije imao tvornicu.

EVA: A što će vam drugovi reći kada budu čuli, da ste podatke tražili u kući čovjeka o kome je riječ?

PERO: Pa valjda bar vas znaju! A i morao sam već, vjerujte mi! Nije mala stvar: hoće stari da vam putuje u Mađarsku, a ja da podnosim izvješće onako rekla-kazala? (Sjeda.) Joj, noge sam već obio zbog ove karakteristike! Pa ded u tvornicu i pitaj, i pitaj, pa u banku i susjedstvo! Velim vam, od nemila do nedraga. I onda, nema što, Pero, već ded ti kod drugarice Eve.

EVA: No, hajde čujmo, što vam to još nedostaje?

PERO: Znao sam ja, da ste vi duša! (Vadi olovku i papir): Eto, da li je u fronti?

EVA: Kada bi i htio, ne primate ga!

PERO: Je li je «pretplatnik» na čoravu kutiju?

EVA: Ali o tome nikome niti riječi!

PERO: Jer već i tako svi znaju? Ha-ha-ha! A sjećate li se, kojoj je političkoj partiji pripadao prije rata?

EVA: Vladinoj.

PERO: Baš svakoj? (Nasmijana potvrdi.): Ha-ha-ha! ... Vas je troje djece i jedna žena s tvornicom sapuna ... Jedna je frontovka, a ostali? (Kada Eva slegne ramenima): Da i ne pitam? Ha! Znači, u ovoj kući čak ni kućna agitacija ne pomaže ... E, draga drugarice Eva, baš vam hvala.

EVA (I ona ustaje ide ispratiti ga): Mislite ne će dobiti dozvolu za tuj put u Mađarsku?

PERO: Neka ide, ali da se bar ne vrati! Ne? Ha-ha-ha! (Izlazeći): Kad nam budete došli u blok, zamolit ću vas, da mi nešto napišete ...

3.

MARTIN (ulazi sa Stankom iz stana. Šaptom) : Vrzmao se okolo kuće! Preobučen, i obazrivo se ogledao! Čak mi se pričnilo, i u kuću je ušao!

STANKO: Ali tko, pobogu, tko?!

MARTIN: On! Onaj! ... Onaj koji vas uhodi i skuplja podatke! (Pođe k prozoru, kao da bi ga istom mogao zamijetiti na ulici): Velim vam, zagledao se u kuću, pa i u prozore!

STANKO: Ali, čujte vi! Sada je već dosta! ... Niste smjeli zaboraviti, ovo je poštena kuća! A zatim, vaša je još sreća, što sam ja u stvari dobričina. Preporučam vam, malo se ohladite, i znajte! ako sam vam jučer povisio plaću, još ne znači, da vas danas ne ću baciti van, na ulicu!

MARTIN: Oprostite! Pa, ja sam samo interese vaše kuće štutio.

STANKO: Štitite vi samo one interese moje kuće, za koje vas plaćam! Doviđenja.

MARTIN: Oprostite! Oprostite! Ja vam se ispričavam i veoma

žalim, zbog svega. Oprostite, molim vas. (Izvuče se sav presavijen.)

4.

STANKO: ... Ma tko je to još čuo! Ovo je poštena kuća! ... (I sam pogleda kroz prozor, provjerava, motri li tko kuću.): Baš i neću dozvoliti nekakve iznude! Hm...!

GAŠPAR (izlazi iz stana): Hej, Stanko! (kad ga zamijeti): Čuj ti, Stanko! Kada će već ti dolari početi djelovati?

STANKO: Jeli nam gost još uvijek tu? Ma, doktor, ti nesretniče! (Izlazi Ana pa njoj): Još uvijek gnjavi taj doktor?

ANA: Tri puta je već pošao:

VOJNIK 1: (Kuca i ulazi. Stane mirno u vratima, naglašeno pristojno. Slabo je odjeven, ali uredan i čist): Oprostite, moj potpukovnik još nije došao?

ANA: Zar nije u svojoj sobi?

VOJNIK 1: Nije. Donio sam mu rublje, s glačanja.

ANA: Odložite ga na krevet.

VOJNIK 1: Toga se ni sjetio nisam. (Pozdravi i ode.)

GAŠPAR. Jeste li vidjeli? Što velite na ovo! Odrpan, zmazan, prljav, neuredan, ... Ukratko ološ, za koji nam vele: to je vojska! Ha-ha-ha!

TOMO (dolazi s Mirom i već s vrata svima): No, ali ta kobilica, molim vas! Ama ta kobilica je izvanredna! I kako je samo potpukovnik došao do nje? Čovjek naprosto mora, posumnjati!

STANKO: Doktore ...

TOMO: Ta plemenita glava, molim vas, u te kobilice!

GAŠPAR. A noge, a noge? Ja toj kobilici proričem takvu budućnost ...

EVA (odmah za Tomom ušla je s ulice): I, što moj stari veli na tu kobilicu? On, kao stari husar!

STANKO: I jesam bio, i ponosan sam, dijete moje!

EVA: A što si ono bio? Konjušar?

STANKO: Oprosti, ali to je već ...!

EVA: Već sam ti i oprostila. A, doktore, vi ste prije rata bili vojni liječnik, zar ne? Zla sudbina! Sada ste samo kao običan liječnik u bolnici?

TOMO: Dobro ste rekli, draga Evice! Takva su vremena, da, da!
EVA: Pa i ljepše je bilo u gala odori služiti domovinu! I, lakše nego u prepunoj bolnici, zar ne?

VOJNIK 2: (kuca i ulazi. Dobro odjeven, sve je na njemu novo): Oprostite, tražim druga potpukovnika. Hoćete li biti dobri, predati mu ovo pismo? Iz komande ga šalju.

EVA (uzme pismo): Drage volje, prijatelju.

VOJNIK 2: Hvala. (Pozdravi i ode.)

TOMO: Jeste li vidjeli? Sad se tek vidi, zašto narod nema odjeće i obuće! Drugovi hoće elitnu vojsku, odijevaju ove šmrkavce poput frajljica! ... Zar ne? Otkud u vas potpukovnik? Kuća vam je prepuna vojske. Sve je to tako neugodno!

STANKO: Pa i jeste pokatkad.

EVA. Dakle onda, doviđenja, doktore!

MIRA: Eva!

EVA: Pa zar nije već nekoliko puta rekao kako mu se žuri? Je li, doktore?

STANKO (u času kada ulazi Ivan): O, zdravo da si, družo potpukovniče, zdravo, Ivane. Kako je?

5.

GAŠPAR: Zdravo, sine!

IVAN: Dobar dan. Oprostite. Eva, neko su pismo donijeli za mene?

EVA: Izvoli.

IVAN: Oprostite. (Sprema se otići.)

STANKO: Ne, ne! Pročitaj tu. I ja hoću čuti što je novoga u gradu.

IVAN: Pa onda oprostite. (Otvara pismo i dok otvara): A kako ste mi vi, gospodine doktore? (Čita.)

TOMO: Mučim se raznoraznom pitanjima, primjerice: što je to tako pogano u ljudima, kada ni ispravna čovjeka ne mimoilaze zlonamjerna sumnjičenja?

GAŠPAR: Reci, Ivane, je li istina, da ćeš se demobilizirati?

IVAN: Molim? ... Da, moguće ... po svojoj prilici.

STANKO: Kako, kako?! Što velite!!

TOMO: O, govori se, drug će potpukovnik možda baš u odbor. Za predsjednika, čini mi se!

IVAN (odlaže pismo): Još ni sam ne znam gdje ću, ali može biti i ovo ...

EVA: Doktore, zaboga, zakasnit ćete u bolnicu!

TOMO: Samo još trenutak, dušice. Druže potpukovniče, imam jednu skromnu molbu. Sutra mi je četrdeseti rođendan. Morate mi doći.

IVAN: Hvala na pozivu, no ne znam, hoću li moći ...

TOMO (Eva ga uzima pod ruku i vodi van): ... Ali ako bude postojala ma i mala mogućnost ...! U redu? Ljubim ruke, doviđenja.

(Kada ga Eva dovede do vrata): Doviđenja, dušice.

EVA: Žurite, žurite!

MIRA: Mogla bi biti malo i učtivija. (Pođe u stan.)

EVA: Mogla bih kad bih htjela. (Pođe za njom.)

6.

STANKO: Znaš li, Ivane na kakvu te je to večeru zvao doktor?

IVAN: Što li ono bijaše? Imendansku, rođendansku?

STANKO: Reklamnu! Ha-ha-ha!

IVAN: Mislite?

STANKO: No, čuješ! Do sada je imao trideset devet rođendana, i tek te se sada sjetio?

IVAN: Dok više ne budem bio ni potpukovnik, možda već ni u odboru, ne će me više pozivati.

STANKO: Tebe ne, ali tvoga nasljednika ... Ha-ha-ha! O, Gašpare, Gašpare, ne reče li ti, kako ti se žuri? Ane, budi dobra, isprati Gašpara.

GAŠPAR: Ali, znaš, htio sam s tobom još ...

STANKO: ... Neka, neka! Drugi put ćemo, kada ne budeš u tolikoj hitnji!

GAŠPAR: Da ... pa, onda doviđenja. Doviđenja, Ivane (Odlazi.)

IVAN: Doviđenja.

7.

STANKO: Hoćemo li, Ivane, po jednu kavu? Mama, budi dobra, daj spremi nam ... (Kad Ana ode.): ... Čuj, vidim Mira se nešto ljuti na tebe.

IVAN: Mira? A, zašto bi?

STANKO: No, ne znam ja! U ljubavi su jednako stidljivi i potpukovnici i trgovci. Ha-ha-ha!

IVAN: Ne razumijem vas.

STANKO: Neka, razumjet ćeš me već! Nego! ... Znaš li, opet se nešto zucka oko moje malenkosti? Jučer o ratnoj dobiti, sutra o bogtepita čemu, a prekosutra možda već budem i suradnik okupatora.

IVAN: Govorili ste mi, postupak zbog ratne dobiti je obustavljen...

STANKO: ... A što su drugo mogli? Nijemci su me opljačkali... Premda sam radio za njih, još i te kako! Točno je to.

IVAN: Dakle, vi ste ...?

STANKO: Ha-ha-ha! Moram se smijati, kako si me samo pogledao! Ne razumiješ ti zašto ja sebe optužujem? Zato, sinko, jer se ne osjećam krivim. Jeste, radio sam ja za njih, ali nitko se ne pita: a, zašto?! Stavili su me pred izbor, ili ću raditi za njih, ili pravac logor! Jest, jest!

IVAN: Zar su takve naloge i pismeno izdavali?

STANKO: Znaš, i volim što si sumnjičav. Srećom još uvijek imam pismo njemačke komande. Slutio sam, ustrebat će, možda će mi i glavu spasiti, zato sam ga sačuvao! Ha-ha! (U tom se pojavi Pavle): A, evo nam i Pavla, baš kao naručenoga!

8.

PAVLE: Zdravo, družo Ivane.

IVAN: Dobar dan, doktore. Zar vi tu?

PAVLE: Da, ja sam srećom odvjatnik gospodina Kolarića.

STANKO: Pavle! Budite dobri, dajte ono pismo. (Kada oklijeva): No, dajte, dajte! Maločas ste mi ga pokazali.

PAVLE: Ali, molim vas, ja ...

STANKO: A komu ćemo pokazati, ako ne drugu Ivanu? (Uzme pismo i pruža ga Ivanu). Izvoli, neka pismo govori.

IVAN: Ovo je to pismo? (Čita ga, zagleda žig, potpis, potom promatra Ivana i Pavla.) Da, da ...! Ovo pismo doista čuvajte ... Izvolite.

STANKO: No, jesi li vidio? (Stanko i Pavle se istovremeno maše

za pismom, ali je Stanko, ipak bio brži.): Pavle, ovo bi se pismo u vas moglo zagubiti. Ja ću ga, ipak, bolje sačuvati. Tako! (Sklanja pismo u džep).

9.

MIRA (u vratima): Halo, vas dvojica! O, izvinite, Pavle. Ivane, hodi, mama vas zove.

PAVLE: Ljubim ruke.

MIRA (uzme Ivana pod ruku i ulaze): Oprostite, Pavle je mami neophodno potreban.

IVAN: Oprostite.

PAVLE (nakloni se Ivanu i Miri, pa će Stanku): Gospodine Stanko, pošto ste mi ovo pismo uzeli, znači imam vašu privolu.

STANKO: O tome ćemo poslije. Što je bilo, što veli činovnik za prijavu?

PAVLE: Ono što sam vam i ja rekao – nema prijave!

STANKO: Znači, još ste mu uvijek malo ponudili. Sutra mu opet navratite. Kako da nema prijave kada na sve strane tragaju za mnom! Nemoguće!

PAVLE: Molim! Ja ću sve poduzeti ... Hoćete li mi sada dozvoliti, da vas upitam, imam li sada vašu potporu kod gospođice Evu?

STANKO: Čujte, Pavle, to bi bio prepapren honorar! I pismo platiti i kćerku dati!

PAVLE: Tako ...?!

STANKO: Za pismo plaćam, a ni za što drugo ne znam.

PAVLE: Znači li to, ubuduće vam ni kao odvjetnik ne trebam?

STANKO: Ali, dragi Pavle, o tome nije bilo ni riječi! (Uzme ga pod ruku, vodi van i kod vrata mu se nakloni.): Vi ste sposoban odvjetnik i trebate mi ... ali samo kao odvjetnik. Kao odvjetnik uvijek, kao zet – nikada! (Zatvori vrata za njim. U to ulazi Ana.)

10.

ANA: Stanko, dođi već!

STANKO: Hodi ovamo! (Daje joj pismo.): Gle ovo. Čitaj! (Kada pročita slegne ramenima, jer ne shvaća značenje pisma): Ne kužiš? Ovo pismo znači da ja nisam svojevrijedno radio za Švabe,

znači nekakva moja dobrovoljna suradnja s okupatorom otpada, jer su me Švabe prinudile staviti tvornicu u pogon, njima u korist. Ovo nisi znala? Ha-ha-ha!

ANA: Ali ...!

STANKO: Ne postoji više nikakvo ali! Moram priznati, onaj Pavle ima pameti! I znaš što, ja sam već prve temelje svoje sigurnosti položio; Ivanu sam pokazao ovo pismo! I sad, ako budu govorili o mojoj suradnji s okupatorom, on će me prvi uzeti u zaštitu! Ha-ha-ha! Ne shvaćaš? Reći će im za ovo pismo, pa će obustaviti svaki postupak, kako se ne bi obrukali! Uh, noćas ću se ispravati, konačno!

ANA: Ti ...! Onda se ni Mira ne bi trebala udati za ... za onoga ...!

STANKO: O tom, po tom! I izričito zahtjevam, neka Mira, ni slučajno ne prekida sada s onim čovjekom! Ništa ne raditi iznenađa! Naklonost tih ljudi još uvijek nam je potrebna.

ANA: Znaš, već sam se počela pribojavati. Svaki čas mi je dolazila i – znaš mama ovo, znaš mama ono! Ivan o tome ovako misli, ili onako misli! Stalno taj Ivan! A otkada je kod nas, još gore!

11.

MIRKO (dolazi s ulice): Ljubim ruke, mama. Zdravo, stari! Stari, pozdravlja te gospodin Tomić!

STANKO: Je li ti opet napričao kojekakve vijesti o promjeni? Idući put mu reci, kod nas te vijesti slabo kotiraju, pogotovu od danas! (U ruci mu vidi smotak papira.): A što je to?

MIRKO: Uvijek govoriš kako u meni nema nikakve poduzimljivosti. Evo sada protudokaza. Vidi.

STANKO (razmotava): A što je ovo, pobogu! ... Uvjerenje ... o svršenom višem tečajnom ispitu ... (Pogleda ga.) Muška gimnazija u Pečuhu. Mirko Kolarić je devetstočetrestreće godine ... Ma što ovo znači, nesretniče? Prvo i prvo, ti si pao na višem tečajnom ispitu i to u Segedinu, a ne u Pečuhu ...

MIRKO: Ha-ha-ha! A veliš, opet imam uvjerenje o svrшеноj gimnaziji. Nije li važnije što ga imam, nego li gdje sam polagao?

STANKO: Ti! ...Ti!! Kako si došao do ovog uvjerenja?

MIRKO: Mogao sam nabaviti i diplomu, ali za to je još uvijek prerano, ne?

STANKO: To si nabavio? ... Platio si? ... Hoćeš reći, kod nas se, u gradu, mogu nabaviti ovakva uvjerenja?

MIRKO: Tako je! Naručiš, i za tjedan-dva već ti isporuče traženo. Navodno ih proizvode u Beogradu. I što god zaželiš, dobiješ; uvjerenja, diplome, karakteristike i povoljna mišljenja – sve sama odabrana roba! I to na hrvatskom i njemačkom; a ako baš želiš, može i na francuskom!

STANKO: Idiot! Idiot! Taj idiot Pavle! Taj mulac meni prodaje masovnu proizvodnju! Zar meni? Zar sam mu ja, Kolarić Stanko, mogao nasjesti?! (Mirku): Van! Marš napolje! Jesi li čuo! (Rascijepa pismeno): Evo ti tvog uvjerenja! Evo, evo ...!

ANA: Stanko, pobogu!

STANKO: Mama, mama, odmah mi zovi Miru! Odmah!

ANA: Zaboga, što ti je?!

STANKO: Zar ne vidiš što je ovo? Ovo je uvjerenje iz istoga izvora kao i moje «spasonosno» pismo, koje mi je Pavle nabavio! Pa, zar misliš, ovi su baš toliki idioti, i lijepo će nasjesti, i neće se dosjetiti što je sve krivotvorina?! I otkuda ta bolesna ideja, kako nam treba Mira prekinuti s Ivanom! Ne, dapače, ona će se odmah udati za tog čovjeka! Jesi li me čula, rekao sam, odmah je zovi!

ANA: Dobro, dobro! (Odlazi.)

12.

MIRA (ulazi, a za njom Ana): Što vam je, što se desilo?!

STANKO: Miro, hitno je, što prije! ... Pomisli samo, pred gospođom Marom sam se izbrbljao, kako ćeš se, prema svim izgledima, ovih dana zaručiti s Ivanom!

MIRA: Ali, tata! Ona će istom po cijelom to gradu rastrubiti! I što će Ivan reći!

STANKO: Što će ona pričati, neka priča, ali sav će moj trud pasti u vodu, a ja u zatvor, to mene zabrinjava! I ja se još kao budala hvalim Ivanu, kako sam surađivao s okupatorom!

ANA: Kako čujem, Ivan će za predsjednika gradskog odbora.

STANKO: To je baš zlo! Ali je i spasonosno, ako između vas dvoje dođe do nečega ...

MIRA: Znači, ja bih se što prije trebala udati za Ivana.

STANKO: Već koliko sutra, ili bi moglo biti dockan!

MIRA: Hoću li sada uzeti buket cvijeća i stati pred njega, pa ga zaprositi?!

STANKO: Možda bi to bilo i najbolje.

MIRA: Gluposti!... Sveusvemu, ja se moram žrtvovati.

STANKO: Nipošto, dijete moje! Protiv tvoje volje, nikako! ... Istina u tom mi slučaju ne gine zatvor ...

ANA: I konfiskacija imovine, i tisuće i tisuće drugih neprilika; pa oskudica, ismijavanje ... A mi nismo navikli na pomoć, a kamoli na samilost i nečiju saučut ...

STANKO: Zapravo, meni se pričinilo, kao gajiš ozbiljne simpatije za tog darovitog mladića.

MIRA: Kako se meni čini, Eva se mnogo vrzma oko njega ...

STANKO: Ona i ti?! Hajde, molim te!

MIRA: No, no, nisam ni ja baš ... Vidjet ćemo ... Znaš, mama zapravo zanima me ovaj slučaj. (Pođe, ali zastane.): Znaš, ne bi bilo zgoroga kada bi Ivan dočuo kako patim zbog njega. Ne, mama? Muškarci na to uglavnom nasjedaju!?

ANA: Stanko, to mu ti nekako daj do znanja. Ali obazrivo!

MIRA (nasmijano, kao pred avanturom): Pa onda s Božjom pomoću! (Pođe, a oni za njom.)

STANKO: Ali, dajte, i vas dvije pomozite! (Odu.): A gdje su ono dvoje?

13.

IVAN (ulaze s terase. Kad zatvore vrata za sobom, ona se još ogleda, ne će li tko čuti njihov razgovor.): Ama pričaj već! Vidiš nikoga nema!

EVA: Dakle, kuća nam je u ozbiljnom iščekivanju! Gospođa Mara dala nam je naslutiti, kako bi joj sin, gospodin odvjatnik, bio voljan oženiti jednu od nas dvije!

IVAN: Oho! ... Ali onda još zapravo ne znate koja bi trebala biti ta sretnica!

EVA: A ti koju bi izabrao između nas dviju?

IVAN: Vidi, molim te!

EVA: Znaš, znam ja da je Mira ljepša, ali ja se tebi više sviđam, nije li tako?

IVAN: Oprosti, ali to je vrlo slobodno zaključivanje.

EVA (naravno, sve u tonu igre dva prijatelja): Znači, ne sviđam ti

se! Eno ti onda one druge. Ali znaj, ni ja tebe ne volim. Jest, tako je to, moj družo!

IVAN: Oprostit ćeš, ali niti ni riječi nije bilo o tome, volim li te ili ne, već...

EVA: No, no, smiri se samo. I ne gubi živce. Eto, mogu te umiriti znaj, ukoliko se uopće budem htjela udati, poći ću za tebe!

IVAN: Pametna stvar ... po tebe!

EVA: Nije li gospodin partizan već i previše uobražen? ... Ti, reci mi, molim te, otkuda to, jedva si tridesetu pregazio, a već potpukovnik? Je li to baš sve išlo redovitim putem?

IVAN: Znaš kako je! Tu sam malo dao novaca, onamo malo, I eto ti čina za činom!

EVA: Pa i mislila sam! Ha-ha! A je li, reci, mi, molim te; I to, kada su onako pravo pripucali, znaš onako puškama baš, kako ti je bilo?

IVAN: Ima li čovjeka koji ne želi živjeti?

EVA: Ne ne, ne ću mudrovanja, već pričaj!

IVAN: Šmrkavice jedna, ne igray se sa mnom! ... Znaš, dijete, ja godinama nisam gledao ženu u ženi ... Znaš, preko dana, dok se puca, bojiš se, i toga je bilo! Mrziš, misliš i boriš se! a kada se sve smiri, a pogotovu s proljeća, onako noću, dok si izvaljen pod bukvom, samo o miru razmišljaš ... i, znaš, mir to ti je, eto i žena. Ne?

EVA: A... kakvim si video taj mir pred sobom... mala, plava ili crnka? Pametna, je li, neka je samo pametna! (Sada već konstatirajući): I, naravno, neka te voli!

IVAN: Eva, ostavimo se ovakvog razgovora ... Znaš, samo još to, vas dvije ste prve žene za koje sam imao vremena i volje ... I zbog kojih su mi sve dalje one strahote.

EVA: Hej, hej, zbog jedne se samo zaboravlja prošlost! Nikada zbog dvije ... No, hajde, zbog koje?... Naime, znaš, meni se čini, ti posjeduješ takve osobine zbog kojih bi te čovjek mogao zavoljeti. Eto, možda čak i ja.

IVAN: Osjećam se doista počašćenim.

EVA: Zavrijedio si, zavrijedio si! Ha-ha!

IVAN: Pokraj Mire se ne može proći ravnodušno. Lijepa je kao vrag, ali nisi siguran što misli ... Eto, znaš, raduje me što si ti baš ta, koja je i onda radila s nama, u vrijeme kada je i muško zatajilo.

EVA: Ti misliš, da bi se Mira prebrzo osvijestila od opojnosti interesantnog Ivana?

IVAN: Aha! ... I opet bi samo šofera vidjela u meni.

EVA: ... A krivo ti je? ... Znaš, čini mi se, ti jesi čovjek koji bi je bio kadar zadržati! Znaš, i tata misli ...

IVAN: Čekaj, dijete, čekaj! ... Slušaj, molim te, danas mi je tvoj stari pričao, kako po gradu kolaju vijesti, o tome kako je on surađivao s okupatorom. Ja niti riječi nisam čuo o tome, a on priča. Zašto? To je to što ja ne razumijem!

EVA: A zašto to priča?

IVAN; Veli, on je doista radio za Švabe, ali je bio primoran, čak su mu logorom prijetili.

EVA: Ama, gluposti! I rukama i nogama je kopao, da nam tvornicu stave u pogon! Sjećaš se onog potpukovnika Metzgera? No, eto, tome se čak pismeno obraćao kako hoće raditi za njih!

IVAN: Pobogu! ... Reci, a zašto su ga onda Švabe pri kraju rata zatvorile?

EVA: I njih je pokušao nasamariti!

IVAN: Eva, jesi li ti svijesna što si mi upravo rekla?

EVA: Jesam! Odnosno ...!

IVAN: Eva, ja se nisam borio sâm protiv okupatora ... I vidim, tvoje će nam se otac i ta prokleta tvornica isprijediti! ... Žao mi je, jako mi je žao ... (Eva se rastuži, pođe van krijući suze.): Eva, ... Eva!

14.

STANKO (kad je Eva pošla na terasu, on izlazi iz stana. Ivan još nervozan, zamišljen stoji u jednom mjestu, pa mu prve riječi nije ni razumio.): Ivane moj, Ivane moj ... što si mi uradio s tim djetetom! (Igru vodi zbog Mire, a Ivan misli, riječ je o Evi): Kad će konačno nestati tih načela, zbog kojih je jaz među ljudima? Dragi moj, bar bi u ovim vremenima trebalo prekinuti s tim predrasudama! Pa zašto si se onda borio? I, konačno, kakav prigovor možeš imati protiv tog mog djeteta? Nije li lijepa, čak vrlo lijepa, poštena i dobra?

IVAN: Oprostite, ja joj ništa nisam rekao. Razgovarali smo, i eto!

STANKO: Plače! Pomisli, plače! ... No, naravno, njoj niti riječi! Ha-ha-ha! (Potapša ga da ga ohrabri.): Tako, tako!

IVAN: Ja vam najozbiljnije velim, ne sjećam se, da sam je bilo čime uvrijedio.

STANKO (očinski, prijateljski): Sine dragi, ma nije riječ o uvredi! Ima riječi koje više bole i od otvorene uvrede. Eto, primjerice, ti vidiš neki prividni jaz između vas dvoje, pa je stoga držiš postrance. Čemu to? Pred pravim muškarcem žensko je žensko, bilo u palači bilo u kolibi rođeno! Hej, ne budi slijep! Ha-ha-ha! (veselo ga tapše.)

IVAN: Nego! ... Nešto, vam iskreno i otvoreno moram kazati. Ako budete optuženi zbog suradnje s okupatorom, ja vam ništa ne ću moći pomoći. A i kada bih mogao, zapravo, ne bih ni htio ...

STANKO: Ali, ali, dijete...! Ha! Ha-ha-ha! Znaš, zbnurio si me, prosto si me ubio u pojam. Ha-ha-ha! Ama, kakav sam ti ja suradnik okupatora! Zar ti nisam pokazao pismo, koje mi je uputio potpu-kovnik Metzger? Logorom su mi se prijetili, zatvorom, robijom! Pa zar me nisu zatvorili?!

IVAN: Znete, ja se na vašem mjestu ne bih toliko pouzdao u to pismo.

STANKO: Štooo ...?! Zašto, pobogu?

IVAN: Vi to znate.

STANKO: Ne misliš, valjda, pismo je nekakva ... krivotvorina?

IVAN: Bojim se, vi to najbolje znate.

15.

EVA (vraća se, Stanko sada govori i njoj): Ama, Ivane, pobogu! Pa to je onda krajnje neiskreno, to je čak nepošteno! Drže protiv mene prijavu pod desetak katanaca, a kada zapitam, interesiram se, vele mi: nema, ničega nema! Obustavili su protiv mene postupak zbog ratne dobiti, ali će me optužili kao suradnika okupatora, pa to je nečuveno, to je neljudski! A kunem vam se, kunem vam se, djeco moja, nisam kriv!

EVA: Tata, s Ivanom bi morao iskreno govoriti. Poslušaj ga, tata.

STANKO: Tako? Tako dakle?! Zar bi me i rođena kćer bila kadra otjerati na robiju? Čudan, doista čudan moral je zavladao! Molim, izvolite reći, koliko tražite!?

IVAN: Ja osobno?

STANKO: Meni je svejedno, ti ili tvoji! ... Ne, ne, oprost. Ne ljuti

se. Nemoj se čuditi mom duševnom stanju. Pa zar ne uviđate djeco, koliko me pogodilo što me nepravedno optužuju?!

IVAN: Vi najbolje znate, je li ona osnovana, ili nije, koliko je pravična ... Zbog Eve bih vam želio pomoći. Makar savjetima. Eva to zaslužuje.

STANKO: Zbog nje, zbog Eve? ... Naime, da! ... Djeco moja! Nisam ja svoju imovinu naslijedio, niti sam je napljačkao – već sam je stekao teškim radom, srećom i svojom umješnošću! Nisam vam ja nepomirljivi kapitalist – jer sam se iz sitnog čovjeka probio na gore! Što sam ja, tko sam ja? Konjušar u vojsci, običan obrtnik, čiji je još djed nosom rio tuđu zemlju! Ovo je moja država, pa što je to, što joj ne bih dao? Hoćete li pola milijuna, milijun? Preko mojih snaga je, ali ću pokloniti! Vjerujte, dobričina sam vam ja, prijatelj malih ljudi!

EVA: Tata, o činjenicama govori. Ivan će te i zbog mene savjetovati.

STANKO: A ... otkud sada vas dvoje ... kako to?

IVAN: Prije nego sam se uspio prebaciti u šumu, kada već nismo imali gdje, ona je nas nekolicinu zaposlila u tvornici. A znala je tko smo (Ana je ušla kod zadnjih riječi.)

16.

ANA: Smetam?

STANKO: Ne ne, mamice! Baš razgovaramo o prijavi, koju su protiv mene podnijeli neki banditi!

ANA: To je već naprosto smiješno! Postoji prijava, a nema krivice. Maltretiraju čovjeka do iznemoglosti

IVAN: Nažalost, neke činjenice govore, kako je gospodin Stanko surađivao s okupatorom.

ANA: Ivane, to je isključeno! Ako i ima činjenica, namještene su.

STANKO: Lažne su! Nema dokaza! Tko je taj, tko mi i jednog svjedoka može predvesti, tko?!

IVAN: Ni pismena nema?

STANKO: Ono pismo ... (Zatrčao se, pa se ustrašen povuče.)

IVAN: A što onda, ako pismo potpukovniku Metzgeru nije nestalo?

ANA: Je li ovo iznuda?!

STANKO. Molim te, mamice, ušuti, kada ne znaš o čemu je riječ!

Ivan mi želi pomoći, a ti se ponašaš kao kakva ...! No, reci, Ivane, što bi ti na mom mjestu učinio?

IVAN: Priznao bih suradnju i s punim povjerenjem iščekivao odluku suda. Opisao bih kako je bilo, što je bilo, zašto je bilo ...

ANA: Jer se moralo živjeti!

STANKO: Mama, mama, zašuti, molim te! ... Misliš reći kako mi tvornicu ne bi oduzeli?

IVAN: Pretpostavljam.

ANA: Ha! Ha! Odlično, sjajno! Sjajan savjet, baš kao svom rođenom ocu! Samo što bi mogao ostati bez tvornice, mogli bi te poslati na prinudni rad, a svijet bi se smijao tvojoj gluposti!

STANKO: Mamice, draga, nemojmo se zavaravati!

ANA: Pa, jesi li ti slijep pokraj očiju? Dok ti budeš negdje uz drum tucao kamen, tko će htjeti oženiti tvoje kćerke? Zar nam baš cijelu kuću kaniš upropastiti?!

STANKO: Zapamti, djeca ne odgovaraju za djela roditelja!

ANA: Gluposti! Pa, eto, pitaj ga!

STANKO: A što imam pitati? Uvjeren sam, ako Ivan iskreno voli moje dijete, on će je oženiti, neovisno od toga što će se sa mnom zbiti!

EVA: Tata, što ti to pričaš! Pa kada bi i volio koju od nas, ne bi imao prava kompromitirati se!

STANKO: Što, što?! Kompromitirati se?! Zar bi za njega bilo nečasno oženiti kćerku jednog Stanka Kolarića, koji je kriv samo po sili vaših kojekakvih zakona?! Zar njega može jedna Mira Kolarić kompromitirati? Ha-ha-ha-ha! (Kao otac u očajanju): Pa zar mi nije upropastio kćerku? Ne priča li već cijeli grad da mi je Miru kompromitirao i ne će li on biti taj, koji će mi dijete izvrći ruglu?!

EVA: Ivane ... Ivane, ti?

IVAN: Gospodine Stanko! (Obraća se Evi, gestama pokušava otkloniti nespornost, ali se Eva guši u suzama i povlači ispred njega prema terasi.): Eva ... zaboga, Eva! (Eva potrči van.): Eva! (Ljutito se obraća Stanku): A sada mi konačno recite, što vi to govorite?!

STANKO: Lako je zauzeti pozu uvrijeđenog! Već mi, eto, ti odgovori: kako ćeš oprati sramotu s toga djeteta, kada cijeli grad priča kako si je obeščastio?!

IVAN: Ja sam Miru obeščastio? Ama kako to, obeščastio?!

STANKO: Trebam li ti podrobnije opisati? Zar ti ta riječ nije dovoljno razumljiva?!

ANA: Aaah...! Što?! Moju Miru, moje dijete? Zar moju Miru, Bože moj dragi! Bože, Bože ...! (Rasplače se i nalegne na rub fotelje.)

STANKO: Zar ću našu sramotu, našu nesreću pričati pred majkom djeteta! Ivane! ... Ivane, želim vjerovati, ti znaš što ti je sada činiti, što ti je dužnost, jer vjerujem, pošten si čovjek!

IVAN: Da, doista znam što mi je dužnost! (Nervozno ih pogleda, baci pogled prema terasi i požuri za Evom.)

17.

STANKO (kada ostanu sami, najprije tihim gestama i smijehom izražava svoje zadovoljstvo): Ha! Ha-ha ... Ha-ha! Siromasi! ... No, mamice, jesi li zadovoljna sa mnom? (Poljubi joj obje ruke.)

ANA (pokazujući mu na čelo): Je li to obeščašćenje tu niklo?

STANKO: Nego!

ANA: Znaš, u prvi mah si me skoro zbunio!

STANKO: Ha-ha-ha! Znaš, zapravo, nismo mi ni tako skupo platili svoga zeta! Dvije-tri tvoje suze i eto nam potpukovnika na pladnju!

ANA: Jeste, samo kako ćemo ga privoljeti da oženi Miru?

STANKO: Zar si ti slijepa? Ako i ne bi zbog Mire, onda bi zbog Eve! Da vidiš samo kako budala poštiva to derle! ... A, znaš, u skrajnjem slučaju, neka se Mira da obeščastiti!

ANA: Kako te nije stid!

STANKO: Oprosti, znaš, ovoga trena nisam našao prikladniji izraz. No, zapamti, grad će sada pričati i pričati! Jest, jest, jer će te spletke skrenuti pozornost ovih s mog osobnog pitanja! Bolje da mi se smiju nego da me ubiju!

ANA: Da, Ivan je pošten ... I sama vjerujem, uspjeh ćemo ga skolit na brak s Mirom.

STANKO: Jeste mamice, I tako ćemo postati državotvorni ljudi! Državotvorna obitelj! Ha-ha-ha-ha! Pa ded, neka se tko usudi ta-sta državotvornoga zeta staviti pred sud!

ANA: Kako?! Ti onda nećeš podnijeti ni prijavu protiv sebe?

STANKO: Ne samo što ne ću, već će i oni svoju povući!

18.

MARTIN: (promoli glavu): Pardon, pardon ... opet je tu!

STANKO: Van, van! (Kada se Martin ustrašeno povuče): Kako god se pojavi, na zlo mi sluti! ... Lješinar onaj!

ZASTOR

III. Čin.

Nepromijenjena slika iz drugog čina. Treći dan ujutro.

1.

TOMO: ... Budite iskreni, ne će on mene izravno proganjati! Ne! Ali me može priječiti u napredovanju! To, da! Primjerice, našuo sam, najozbiljniji sam kandidat za ravnatelja bolnice. I sada? Znete li što će vaš zet poduzeti? Oni u odboru su mu dobri prijatelji, pa će se u razgovoru sigurno dotaći i moga izbora. I? Činjenica je, vašem zetu mora biti krivo, što se i meni gospođica Mira sviđala! A kome i ne bi, ta prekrasna žena?! A nije li onda logično, što će vaš zet svojim prijateljima prišapnuti: ne, ovaj ne smije biti izabran za ravnatelja! Ili, vaš zet tajniku, tajnik odbornicima, a odbornici kako im se kaže i moja kandidatura za ravnatelja bolnice – otpada!

STANKO (nekoliko puta hoće prekinuti njegovu bujicu riječi, ali mu Tomo svaki čas otvorenim dlanom daje znak neka pričeka, jer još nije sve rekao): Ali, gospodine Tomo, ali, gospodine doktore! TOMO: Oprostite, samo vam još ovo moram kazati! Neugodno mi je spomenuti, ali nisam li i ja činio usluge vašem domu? Pomislite samo, ako me ipak i izaberu za upravnika, ali me onda pošalju nekamo u Bosnu ili Sandžak?

STANKO: Oprostite, smiješni ste već.

TOMO: No dobro, vidjet ćete!

STANKO: Molim vas, to je nemoguće! Eto, obećavam vam, nabaciti ću mu pitanje vaše kandidature, i uvjeren sam, on će vam dati svoju potporu!

TOMO: Ooo ...! Kada biste bili tako ljubazni i dobri! Nikada, nikada vam to ne bih zaboravio! Pa jest, ništa lakše, ne? Vi vašem zetu, on tajniku odbora, potom ...

STANKO: ... Tajnik odbornicima i sve je u redu! Ne? Ne brinite, znam ja što vam dugujem i svoje obveze.

TOMO: To niti spomenuti nemojte! To bi me vrijeđalo! Ja vas samo toliko molim, uvjerite druga potpukovnika u moju iskrenu, prijateljsku odanost vašoj obitelji! Da! I neka zna, prirodno je što sam se iskreno divio ljepoti i umnosti gospođice Mire! Vanredno je ona stvarnija, vanredno!

STANKO: Ukoliko od Ivana bude ovisilo, uvjeravam vas, već se možete smatrati ravnateljem bolnice! Pa, konačno, vi bar znate kakav ja utjecaj imam na svoga zeta!

TOMO: Ništa prirodnije, zet vam je! ... Joj, oprostite mi, što sam vas sve do sada zadržavao zbog ovakove sitnice. Dakle, samo koju lijepu riječ! Doviđenja i rukoljub damama! (Stanko ga isprati. Kada se vrati, Ana je već ušla.)

2.

ANA: Stanko, jesi li vidio Miru?

STANKO: Eno je, ide za tobom.

ANA: Ah, tu si! Slušaj, dijete moje ...

MIRA: Dozvoli, mama. No, što je bilo, je li se smirio?

STANKO: Pusti ga, molim te, strahovito je zaljubljen!

MIRA: Nemoj, molim te!

STANKO: Ali sada više ne u tebe, već u položaj upravnika bolnice.

MIRA: Znaš, ipak mi ga je žao.

STANKO: To je tip svoje vrste – ima što isprosi!

ANA: Jest, Stanko, a kad je već riječ o tipovima, dosta mi je i tvog brata!

MIRA (gleda je kroz prozor): Eno ga, baš juri k nama!

ANA: Jučer mi je došao i nadigao galamu što ga još uvijek maltretiraju, kao da smo mi krivi! Kakve ti je on to dolare dao, za koje si mu trebao urediti nekakvu stvar?

STANKO: Ama, meni su trebali, ali sam mu morao kazati, kako ih kanim upotrijebiti u korist njegove stvari, jer bi mi inače rekao, kako ih nema – kao ono s kavom! Znaš, ipak ne bih mario, kada bi bila malo pristojnija s njim!

ANA: Oh, Bože moj, ta iznenadna osjetljivost prema rodbini! (Pođe u stan).

STANKO: Ja moje još, ipak, ne trebam izbjegavati!

GAŠPAR (uleti u sobu): Aha, tu si! (Maše mu i prijeti pozivnicom.)

GAŠPAR: A što je ovo? Što je ovo, dragi brate? Moji dolari otišli po cijeni kao u poklon, a vidi što je ovo?

STANKO: No, a što?

GAŠPAR: Poziv u tužilaštvo! A nisi li rekao, od milicije ne će ići dalje? Znaj, ako se protiv mene ne obustavi postupak, ja ću se osjećati prevarenim od svog rođenog brata!

STANKO: Prvo i prvo, ne viči! Drugo, hajde popij štogod, pa ćemo se mirno porazgovoriti ... No, hajde!

GAŠPAR: I znaj, s čašom-dvije rakije i pustim obećanjima, više me ne ćeš skinuti s vrata!

STANKO: Hajde, hajde, ne pričaj toliko! (odu.)

MARA (sva razdragana govori još prije nego li što je ušla): Dijete moje, dijete moje, čitala sam! Čestitam iz svega srca!

MIRA: Hvala teta Maro.

MARA: Ne ne ne, to nije dosta! Već sada sjedi i pričaj! Pričaj – kako, gdje i kada ste se upoznali? Zatim, što je, otkuda je i tako dalje. Dakle?

MIRA: Čuj, s tim, hm! Malo si mi, vrlo malo rekla. Dalje, dalje! Odnosno s početka! I kako si se odlučila za udaju? Jesi li zato, što su ti želje za senzacijama konačno zasićene?

MIRA: Zar brak nije najveća senzacija?

MARA: Nije! Već ono, što se tokom braka bude zbilo! Ha-ha-ha! A reci, molim te, zar je moguće, da je vaša mala Eva tijekom rata bila u zatvoru? (Mira potvrdno klima glavom.) U pravom zatvoru? Onako su je baš pravo zatvorili? Rešetke, prična i ništa više? O, siroto dijete! A je li, molim te, što će sada tvoj doktor Mirnić? Kako si ga mogla tako brzo zaboraviti?

MIRA: Zaboraviti? Molim vas! Pa sve jednom prođe!

MARA: I ja to velim! Mislim. eto, zbog ovoga bih se bila kadra ubiti, ne drugo već ubiti! A ono, drugi dođe! Ama hajde, hajde, pričaj! (Nije Mara brbljivica, već je sve to kod nje lukavo, proračunato, dio kruha, njenog i sina joj): Znaš, vidjela sam ja ovog tvog: muško! Muško! I onda, što je bilo nadalje?

MIRA: Pa, eto, vidite, udajem se za njega.

MARA: A je li, dok je tu stanovao: ništa?

MIRA: Zaboga miloga!

MARA: Ne vjerujem ti!

MIRA: Udajem se! Zašto vam onda ne bih priznala?

MARA: Zapravo, bolje ovaj nego li onaj doktor! A možda, ipak ne!? Doktor i ne djeluje kao netko tko zna biti ljubomoran! I, jer baš bez svake ljubomore, muževi su očajno dosadni! Znaš li ti

kako sam ja svoj život uredila pokraj muža? Nađem jednoga koji mi se sviđa, i dopustim mu da mi se udvara. I, naravno, muž na njega motri, a ja dotle lutam od ljepšega do dražega!

MIRA: O, mislite i ja morati tako? Zar niste vidjeli, vjerenik mi je i lijep i drag? Ne vjerujem da ću imati potrebu zabavljati se na drugu stranu.

MARA: Zapamti, muž je zauzet, on mora raditi i brinuti se! A tko će onda ženi činiti sitne usluge?

MIRA: A vaš je čika Luka baš lijep!

MARA: Kada bi samo vidjela onoga koji mi se udvara?!

MIRA: Lijep?

MARA: Dozlaboga ružan!

MIRA: Pa što će vam onda, što ga ne otjerate?

MARA: A kako ću, dijete moje, kada me toliko voli! (Ana se pojavi u vratima, odmah njoj govori prilazeći joj): Oh, ljubim te, Ane! Pomisli, podučava ovu novu mladu. Ha! A i zbog Pavla sam došla. Čujem, muž ti se ljuti nešto na njega.

ANA: Hajde sa mnom, idemo popiti kavu.

MARA: Vidiš, to uvijek rado.

3.

STANKO (ulazi, nosi džezvicu): Ljubim ruke, gospođo Maro.

MARA: Na vas se ljutim! No, ne brinite, postoji mogućnost iskupljenja i vašega grijeha! (Odlaze.)

STANKO: Rado ću vas poslušati ... (Uzme novine, sipa kavu, čita.)

IVAN (ulazi bez kucanja, nabusito): Dobar dan!

STANKO: Oh, pazi, molim te! Zdravo, Ivane, zdravo, sinko! Kako si, kako si?

IVAN: To će od vas zavisiti. Kao i to, kako će vama biti! Jeste li čitali današnje novine?

STANKO: Hm, ... I sam znaš, rijetko ih čitam.

IVAN: Ali kako vidim, surađujete u njima.

STANKO: Zašto ovako započinjemo razgovor? Doimaš se ljutim, premda sam uvjeren, daješ mi za pravo! Hajde, reci, molim te, što sam mogao nego li tu cijelu stvar uzeti u svoje ruke? Vidim, vi se ne znate odlučiti, a mučite se: ti si živčan, a ona plače! I kada

joj ne bi bio otac, i onda bi mi bila dužnost, umiješati se u vašu sreću. Ljudi smo, trebamo se ispomoći!

IVAN: Doista, lijepo ste me ispomogli! (Čita iz novina): Potpukovnik Ivan Babić i Mira Kolarić – zaručeni.

STANKO: Ha! Vidim i brk ti se smije, a bezobraznik se tobože ljuti! Ha-ha!

IVAN: Čujte! Nisam došao zabavljati se! Recite, zašto ste ovo trebali objaviti u novinama?

STANKO: Ti voliš Miru, Mira ne manje tebe, a i meni je prilično stalo do dobrog i poštenog zeta. No?

IVAN: A ja vam opet velim, ako nećete skandala, sutra dajte novu vijesticu u novine i obznanite kako je glede tih zaruka došlo iz pukog nesporazuma.

STANKO (Evi koja je ušla): Dijete, budi dobra, ostavi nas same.

4.

IVAN: Ne ne, tu ostani, Eva! ... Dakle, zašto je trebalo doći do objave ovih zaruka? Želim znati prave razloge!

STANKO: Reci, prvo! Voliš ti moju Miru?

IVAN: Ali, zašto je trebalo doći do objave zaruka?

STANKO: I vidi, molim te, prinudit će me da mu kažem, i samo ćemo se nepotrebno uzbuđivati!

IVAN: Dakle?

STANKO: No, pa, evo! ... Po vašem mišljenju, ja sam suradnik okupatora, a po mom, ja sam i onda bio i sada sam, samo trgovac – i ništa više! Zar bih trebao dozvoliti da me osude? Tada ti ne bi bio voljan oženiti Miru, i oboje biste nepotrebno patili. Eto na što je kadar jedan otac, koji voli svoje dijete!

IVAN: Jeste li voljni podnijeti prijavu protiv sebe i u njoj iznijeti pojedinosti vaše suradnje s okupatorom – ili niste?

STANKO: A što će mi tolike neugodnosti! Čemu sve to?

IVAN: Znači, do ovoga braka je samo zato i trebalo doći, kako bi se spriječilo pokretanje postupka!

STANKO: A pogotovu njegovo okončanje! ... Znaš, volim što smo se iz malo riječi razumjeli. No, naravno, ponavljam, vaša mi je sreća bila pred očima.

IVAN: Znači, ja sam trebao biti kupljen! Doista čudna valuta! ...

Znate li što, moj gospodine? Ja se neću nepotrebno uzrujavati zbog vas! Vi ste uradili svoje, a sada ću i ja nešto poduzeti! Doviđenja!(Pođe, Stanko progovori tek kad se dohvati brave.)

STANKO: Misliš demantirati ovu vijest u sutrašnjem izdanju novina i nikom ništa! I, možda ćeš, kažem možda, odustati od namjere da me prijaviš zbog zloporabe, ali u glavnom misliš, sve će biti u najboljm redu! (Ivan na čas zastao, a zatim mu se počne približavati.): A možda si, čak, spreman izdati me i lišiti slobode, pod izlikom suradnje s okupatorom? Ne, ne ćeš, ne ćeš! ... Barem ja tako mislim, i tvoj je interes zapravo bliži kompromisu. Hajde, sjedi! Kuda se žuriš?

IVAN: Govorite malo razumljivije!

STANKO: Pa to i jeste moja namjera! Vidiš, ja sam svjestan toga, ako ti budeš htio, ja neću moći izbjeći optuženičku klupu – premda sam nevin kao Isus!

IVAN: A proizvodili ste za Nijemce?

STANKO: I tako pridonio njihovom ratnom potencijalu, je li tako? No, to je sada već manje važno ... A reci, molim te, jesi li razmišljao što će svijet reći budeš li razvrgnuo ove zaruke? I što će svijet govoriti ako se pokrene postupak protiv mene? Reći će, razvrgnuo je zaruke jer je doznao za konfiskaciju tvornice radi čega ostaje bez miraza! No? Bogami, svijet baš neće imati najljepše mišljenje o ljudima današnjice, o borcima, o potpukovnicima!

IVAN: Neobično ste pronicljiv čovjek!

STANKO: A i moram biti, kada se branim od vaše sile!

STANKO: Vidiš, vidiš, još uvijek ima dodirnih točaka između starog i novog svijeta! Brinuli smo se i mi, brinete se i vi za svoju kožu!...Dakle! Molim! Uzmimo da sam pred sudom. Ja sam svjestan toga, da me čeka prinudan rad, konfiskacija imovine i druge kojekakve ugodnosti! Dakle? Stanko, moraš se dobro potkovati, moraš se žilavo braniti, da ti koža ostane čitava!... Hoću, priznat ću svoju krivicu, priznat ću da sam surađivao s okupatorom. Zašto i ne bih, kada vam je u rukama moje pismo potpukovniku Metzgeru vrug ga odnio Ali! Ali!... «Slavni sude, a što sam drugo mogao nego da im radim? Da nisam htio, strpali bi me u zatvor, čak u logor, tvornicu bi mi oduzeli, pa bi nastavili raditi i bez mene! Jest, slavni sude, da sam tako uradio, ne bih dospio pred vas! Točno je to! Ali, slavni sude, imajte i to u vidu, da bi u tom

slučaju Švabe imale potpuni nadzor nad tvornicom! Pa recite, molim vas, kako bih ja onda mogao skriti potpukovnika Babića i njegove drugove u tvornicu, kada su ih fašisti progonili i progoinili! Kako bih mogao slati sapun našim odredima? Eto, kćerka mi je zbog toga bila koji dan u zatvoru, a ja još i više, pa zar ovako vi s vašim prijateljima? Ja sam samo ovako mogao koristiti zajedničkoj stvari, našoj borbi, našoj pobjedi!». No?...Što velite?

IVAN: To, da sam ja u tvornicu dospio tek četrdesettreće, a vi ste Metzgeru pisali već četrdesetdruge!

STANKO: Kako kako? Vi znate, kada sam ja pisao potpukovniku Metzgeru? Ma, slušajte, Ivane, kako to, da me ti do sada nisi prijavio narodnim vlastima? I vidi, molim te, umjesto da me prijavi, on je zaručio moju kćerku! Znaš li ti, da si skrivao ratnog zločinca?

IVAN: Tako?!

STANKO: Veliš, lažima se branim? Glavno je obraniti se!

EVA: Samo si jednu sitnicu zaboravio: Ivan je tek prije nekoliko dana doznao, da si ti pisao Metzgeru.

STANKO: Kad je doznao da je doznao, on je nakon toga zaručio moju Miru!..No? Što veliš, ne bi li bilo bolje, da donesem rakiju, pa da pošteno proslavimo zaruke?

EVA: On je ipak odustao od zaruka!

STANKO: Jer se nismo mogli složiti u visini miraza! Ha!ha!ha!

IVAN: Dobro! Prihvaćam borbu i na ovom osnovu!

STANKO: Sumnjam! Dok izađeš na zrak, ohladit ćeš se, promislit ćeš, a potom prihvatiti jedan razuman kompromis! Znam ja, dijete moje, ti možeš čak i to dokazati, kako ti ni na kraj pameti nije bilo da nam Miru zaručiš! Tebi će vjerovati, tebi! Ali ne zaboravi, sumnja ostaje! A sumnja razara, ubija karijere! (Ulazi Ana, a za njom Mirko.): Je li, mamice, sumnja više muči čovjeka i od činjenica!..Da da, djeco moja! Znaš, mama, nagađamo se.

5.

IVAN: Sva je obitelj na okupu! Šteta što mi još zaručnice nema. Hm! (Izvadi svoj blok, sjedne za stol i nabrzinu koncipira kraću izjavu. Kad je gotov): Ovamo slušajte! Voljan sam na kompromis ako potpišete ovu izjavu: «Tijekom četrdesetdruge godine,

kada mi je u tvornici obustavljen rad uslijed pomanjkanja sirovinna, ja sam se pismeno obratio potpukovniku Frittz Metzgeru s molbom, da mi pruži mogućnost nabave sirovina te da ću u tom slučaju raditi isključivo za njih...» Potpišete li ovu izjavu, ja sam voljan posvjedočiti, kako nam je Eva pružila mogućnost, da se sklonimo pred bandom. Kao olakšavajuća okolnost to bi vam bilo od izvanrednog značenja...Dakle?

STANKO: Ili ću spasiti sve svoje ili ništa. Eto, pristajem ako obojica padnemo...No, oprostite mi, ja u ovo vrijeme volim nešto prigristi. Želiš li možda i ti, Ivane? (Kada mu ne odgovara, sleže ramenima i lagano krene. U tom započne razgovor između Ivana i Eve. Vode ga kao da nikoga nema u sobi. On se zainteresira i vraća se).

IVAN: Eva, jesi li čula, da će ti ujka Gašpara predati javnom tužitelju?

EVA: Zbog onih cipela?

IVAN: I još drugih nekih sitnica.

STANKO: Tebi se ne bi moglo desiti da imaš brata, koji ne zna poštivati zakone?

IVAN: A ni onom nesretnom Stevi Kokiću baš neće biti lako! Onom, koji je kamionom švercao robu iz tvornice tvoga oca. Još uvijek tvrdi, kako je to radio bez znanja tvoga oca, ali mu baš nije lako pri duši, kada je čuo koliko će otprilike odsjediti.

EVA: Znači, još uvijek prima svu krivicu na sebe.

IVAN: A ja sumnjam u to, da je toliku količinu sapuna mogao bez ičijeg znanja izneti iz tvornice!

STANKO: A što ima u tome sumnjivo? Krao pa krao! Jedan manje krađe drugi više!

IVAN: A i neki krivotvoritelji su pohvatani. Znaš, i odvjjetnik tvoga oca može imati neugodnosti?

EVA: Pavle?

IVAN: I on je kupovao neka krivotvorena uvjerenja. I za tvog oca je nabavio jedno krivotvoreno pismo, koje mu je navodno onaj Metzger pisao.

STANKO: Laž, laž! laž, moj gospodine! Za mene ništa nije nabavio! A ako i jeste, nije za mene, nije po mom ovlaštenju!

IVAN: A opet ste ga primili?

STANKO: Ja, ja?! Ja da sam od njega bilo što dobio?

IVAN: Niste li čak i meni pokazali to pismo?

STANKO: Bože, Bože, kakve li podvale! Ti sanjaš, moj gospodine! Pa gdje su ti svjedoci, gdje su? Bez svjedoka se, moj gospodine, još ni potpukovnicima ne vjeruje! jest, jest!

EVA: Tata, potpiši izjavu.

STANKO: Ne ću, ne ću! (Ulazi Mira. On pođe prema njoj, pa i njoj dobacuje.): Ne ću da znaš, ne ću!

6.

MIRA: Što je, što to ne ćeš?

IVAN: Draga moja zaručnice, ne brinite, vas bi vrlo rado dao za mene...Eva, ja vjerujem, da je tebe stid ovoga. (Hoće otići).

STANKO: Vidi, bogati! Da nije možda i tebe stid što mi voliš Miru?

IVAN: Ja volim vašu Miru? (Nasmijan mu priđe i gleda ga.)

STANKO (Sav u pitanju): Miro! (Zbunjen gleda Miru, a potom Evu. Pita je, a ona da bi ju mogao voljeti.) Zar...? Zar baš ne?!(Sada se obraća Ivanu:)...Baš ništa?... Je li baš sigurno ništa?

IVAN: Ja bar ne znam, kako bi čovjek mogao istovremeno dvije žene voljeti.

STANKO (pita Evu): A ta nije Mira? (Eva potvrdi.): Pa koja je onda?!

IVAN: Nemajte brige, koja treba, ta to i zna.

MIRA (najpre joj se otme histeričan krik, pa prileti Ivanu. Udarila bi ga, ali se ne usuđuje. Pogleda Evu, priđe joj hitro i zalijepi pljušku. Izleti iz sobe.)

7.

STANKO: No, još mi je samo ovo trebalo! (Priđe k stolu i gleda izjavu, koju je napisao Ivan.) Gdje da ovo potpišem?

ANA: Stanko, da se nisi usudio!

STANKO: Draga moja, ja se više ne usuđujem ne potpisati!

ANA: Stanko!

STANKO: Ane! Ti padaš u nesvijest, a ja ću na prinudni rad! (Potpiše i pođe od stola.)

ANA: Stanko, kada bi oni imali Metzgerovo pismo, do sada bi te već uhitili!

STANKO (vraća se k stolu u strahu od Ivana): Jest, jest, vi biste me već uhitili da imate Metzgerovo pismo! Ne dam, ne dam! (Brzo uzme pismo i strpa ga u džep.)

IVAN: Kakogod mislite!

8.

PERO (ulazi kao čovjek, koji je već u nekim prostorijama tražio domaće, pa sad radostan što ih je našao): Aha, aha, tu ste! Dobar večer! (Vidi Ivana.) Vidi mog potpukovnika! Zdravo, družo Ivane!

IVAN: Zdravo, čika Pero.

PERO: A ja banuo, pa baš iznenada! Ovaj, smetam?

IVAN: Ne ne! Samo još česak pričekajte dok ja ne završim.

PERO: Hajde, hajde, imam ja vremena.

IVAN: Dakle gospodine Kolariću? Ja nemam više vremena, a i drug je stigao.

STANKO (slegne ramenima kao da tu više pomoći nema, predaje se sudbini. Izvadi prijavu i daje ju Ivanu.)... Izvoli...(Dok Ivan smotava izjavu i ostavlja je u novčarku, on pokazujući na Peru) Ovaj... Ivane, zar ne, drug bi sada već mogao otići.

IVAN: A zašto?

STANKO: Pa obećao si!

IVAN: Ja obećao? Što sam ja obećao?

STANKO: Pa obećao si ako potpišem, neće biti nikakvih naročitih neugodnosti...Ivane, nemoj! Kao Boga te molim, nemoj! Nemoj da me ulicom sprovode! Eva, reci Ivanu! Ti bar znaš kako ja osuđujem taj Mirin postupak! Nemoj da me ulicom sprovode!

IVAN: A zašto bi vas? Ja vas ne razumijem!

STANKO: Ja vas ne razumijem! Potpisao sam izjavu, sudit će mi se, pa zašto da me onda još i ovaj agent sprovodi ulicom?!

IVAN: Vi mislite, da je čika Pero agent? Ha-ha-ha!

STANKO: Pa...!Pa tko je onda? Tko ste vi, molim vas, tko ste vi?!

PERO: Ja? Pa zar me ne poznajete? Ja sam čika Pero. Ja sam vaš blokovski tajnik i baš vaš ulični povjerenik!

STANKO: A ne...?! Pa što ćete, što ste došli?

PERO: Pa zbog te vaše proklete karakteristike!

STANKO: Bog s vama, kakve to karakteristike!

PERO: E, vidi ga, molim te! Pa zbog one vaše putovnice za Mađarsku! I da znate samo, meni je to vaše putovanje više dojadilo nego li vama! Te, Pero, pitaj ovo, te, Pero, pitaj ono; pa sad još ovo, pa sad još ono! I onda: ovo ti valja, Pero, ovo ti ne valja, Pero! A sada mi već konačno rekoše: idi, Pero, k njemu lično i pitaj ga!

STANKO: Mene da pitate? A zašto baš mene da pitate?!

PERO: Ho, da sam ja samo vas, lako bi bilo! Moj gospodine, do sada sam već pola grada pitao za vas i komšije, i tvornicu, i banke, a opet su me zbog vas izgrdili!

STANKO: Što?...Što...?! Vi ste to bili u tvornici? (Pero potvrđuje) I u banci? I s radnicima govorili o meni? I to sve zbog karakteristie? Zbog karakteristike, Bože, a ne zbog Metzgera! (Ivanu) Pa ti si onda mene prevario! (Evi): Pa vi nemate nikakvih dokaza protiv mene!

IVAN; Bogami, tako i u odboru misle.

STANKO: I vi ne bi mogli ništa protiv mene da nisam potpisao ovu prijavu?

IVAN: Možda da, možda ne.

STANKO: Prijavu mi vratite, prijavu! Mrzim vas, mrzim vas! Joj, Martine, joj, Martine. joj, ptico kukavice! Zgazit ću te, izbacit ću te!

KRAJ

LJUDI U VRENJU

Drama u tri čina
(1946.)

LICA:

PAVO RAVLIĆ, zvonar crkve «Sveta Marija», 58 godina

ZVONKO RAVLIĆ, njegov sin, bogoslov, 21 godina

IVO ĆORIĆ, student prava

MIRO RODIĆ, student prava

GORDANA PALIĆ, student filozofije

BLAŽ TOMIĆ, župnik crkve «Sveta Marija», 55 godina

GUSTAV BILOBRK, odvjetnik, 50 godina

VLADO BABIĆ, sudac kotarskog suda, 35 godina

PETAR GOGO, predsjednik sudbenog stola, 58 godina

JOZO ŠARIĆ, mjesni uglednik i trgovac, 55 godina

RATKO BRAJLIĆ, logornik, vršanjak Zvonimirov

JOKA JURIĆ, ustaša

Događa se 1945. godine u Bosanskoj Posavini, u danima prije oslobođenja.

I. Čin

Stan zvonara crkve «Sveta Marija». Prostrana, oniska soba. U pozadini vrlo nisko usađeni prozori, mali i s kopcima. Vrata s desne strane vode u sobu, a s lijeve, preko tri stepenice, u otvoreni hodnik i dvorište. Ova je soba ujedno i kuhinja. Tu je i štednjak, stari ormar za kuhinjsko posuđe, ulupljeni otoman, harmonij, stol sa stolicama, pa još i plehnata peć na kojoj je čika Pavo i sada pekao hostije. Na stolu ih isijeca kalupom na misne i pričesne. Misne moraju biti bez ožiljka, a pričesne već kakve budu. Zvonko sjedi uz harmonij, svira. Čika Pavo kao da ga ni nema, a svaki pokret sina mu je drag pa samo kradomice pogleda Zvonka.

1.

ZVONKO (Bach je na redu, ali samo koji akord; zatim nepoznate varijacije pomalo posvjetovljene, čeznutljive; i konačno, neka mladenačka i borbena koračnica iskrasne iz svega toga, i s time je dokrajčio svetogrđe.)

PAVO: To još nikada nisam čuo... (Sve je bez odgovora.) Nešto novo? Sada si naučio?... Hoćeš li to danas svirati na večernjici? E, e, e, to ti je već ko neka vojnička...! Hej, čuj, župnik će te stjerati s kora i orgulja!... Je li čuješ ti?

ZVONKO (prestaje): Kako, babo?

PAVO: Velim, to je već ko neka vojnička... Čuj, i neki dan: svirao si, pa mi se sve čini ko nekoj pod prozorom. Ne valja to!

ZVONKO: Ne razumiješ ti to, babo.

PAVO: E, to je najlakše reći... I nisam ja to rekao. I onomad mi župnik reče: eno, veli, onaj opet ko da nije misa, već prelo.

ZVONKO: On uvijek nešto.

2.

GORDA (prozor je otvoren, više): Čika Pavo...!

PAVO: Ha...? A što je, dijete?

GORDA: Župnik bi da mu odete.

PAVO: Hajde dolje, ne čujem!

GORDA: Dobro.

ZVONKO: Čuli ste, župnik vas zove.

PAVO: Pa...? Hoću djetetu od ovoga kolača... Pa i neki rod mi je.

ZVONKO: Gordana?

PAVO: S ocem sam joj bio u onome ratu... (Ulazi Gordana.) Živa bila, dijete.

GORDANA: Hvaljen Isus... Župnik me vidio, pa da svratim do vas jer mu trebate.

PAVO: Leđa ga svrbe možbit... (Iz ormarića vadi tanjurić kolača.)

A ti, vidi kakvi su... Da znaš, ja sam ispekao.

GORDA: Hvala, ali...

PAVO: Ne hvala, već hoću da mi kažeš valjaju li... Ti, oštije da nisi dirao. Sad ću ja.

3.

GORDA (jede kolače, nisu vremena kada ih čovjek često može vidjeti. Hvata kontakta sa Zvonkom): Zbilja ti je babo mijesio?

ZVONKO: Umije još i bolje. (Ali ni za Boga ne podiže pogled dalje od stola. I kud je baš za stol sjeo pa je licem u lice!)

GORDA: A koliki je...! Ne? Kao stijena!

ZVONKO: Ja... ja sam na majku. Kaže babo.

GORDA: Misliš htjela sam reći da ti nisi...? Ne, Zvonko... Ali, zar ne... blijed si kao djevojčica.

ZVONKO: Nisam djevojčica...

GORDA: Ama ne!

ZVONKO: ... možda sam bolestan.

GORDA: Ne, Zvonko, nisi!... Znaš, ne ljuti se... ne shvati krivo... ja volim kad mi čika Pavo veli za tebe... moja curica!

ZVONKO: Ne vrijeda me... jer, bogoslov!... Bogoslov, ne... ono nije ni... ništa nije, ne?... Zašto ne jedeš.

GORDA: Neću... Ne mogu. Jer misliš htjela sam te vrijeđati... a nisam. Ja tebe nikada nisam htjela vrijeđati.

ZVONKO: Gordo... molim, jedi... Da mi babo ne bi što, ne?

GORDA: Pa on te jako voli.

ZVONKO: Baš zato... A... molim te... što se čuje? Čuje li se što?

GORDA (opet jede): Aha.

ZVONKO: Otići će? (Potvrđuje mu.) Povuci će se? (I opet.) A od koga ti čuješ?

GORDA: Ma, eto, svi pričaju. I vidi se, uzmuvali se.
ZVONKO: Stipo i Miro... oni ti ne govore? A oni bi morali znati, ne?
GORDA: Ha...! Vele, žene ne trebaju sve znati.
ZVONKO: Pa da... ti si žena!
GORDA: Već će dvadeseta... kao i tebi.
ZVONKO: Ti nisi mogla na studije kao Miro. I Ivo je samo započeo.
GORDA: Pa ni ti.
ZVONKO: Ali ja...!
GORDA: Pa da...! Bogoslovija, i to ti je, ne?
ZVONKO: Misliš, to nije ništa?
GORDA: Jeste... ali...!
ZVONKO: Ali?
GORDA: Da ti nisi... bolje da nisi... ne?
ZVONKO: ...Zašto?
GORDA (sleže ramenima, očito sada ona izbjegava njegov pogled.)
ZVONKO: A što bih? Ja sam i bolestan. Nizašto baš!
GORDA: Nije istina, Zvonko!
ZVONKO: ...Možda će me u Zagreb... tamo ću ujedno i na konzervatorij.
GORDA: Čuj... tebi se nikada ne svira onako?
ZVONKO: Onako?
GORDA: Pa mislim...!
ZVONKO: Pa... sviram. Kad nikoga nema. I zatvorim prozore.
GORDA: Jesi li ti baš sve prozore zatvorio...? (Sad pak on sleže ramenima.) A kad onako sviraš... misliš li ti na nešto?
ZVONKO: Pa... ne! Ne, ne!... Ti, zar ne, ti nisi bolesna?
GORDA: Ja...?!
ZVONKO: Pa... (Prstom pokaže na njene ruke na stolu.) ...blijede su ti ruke... Ne?
GORDA: Ne... bijele su...! Znaš, ženske su. Ne?
ZVONKO: Da?... Može biti... ne?
GORDA: A tvoje, znaš... muške su.
ZVONKO: Da? Ali...!
GORDA: I... (Dotakne ih.): I... čini mi se da su... (Trgne svoje ruke.) Znaš, Zvonko... od svih naših u razredu tebe sam najviše voljela.

ZVONKO: Da!... Da!...?!

GORDA: Da. Još i sada, ali...!

ZVONKO: Mene se može poštivati.

GORDA: Da. Ne, ali...!

ZVONKO: No, reci.

GORDA: Ne znam ja to reći... a voljela bih, eto... da budeš nešto!

ZVONKO: A ja sam u ovim vremenima – bogoslov!

GORDA: Da, da! Da, Zvonko!... Sada... sada, znaš, svi sve ulažu... svi! I život... tko manje... negoduju bar!

ZVONKO: Da... negoduju bar... Znaš, vidim kraj rata... raspjevali ste se, ruka pod ruku, a mene nema među vama.

GORDA: A ja bih da sam pokraj tebe jer, Zvonko, ja... ja...! (Uhvati u svom žaru ruku Zvonkovu. Čuje glas): Znete... znate, čika Pavo... odlični su kolači.

4.

PAVO: Onda ih jedi još. Hajde! (Gurne tanjur pred nju i posveti se potom svome poslu.)

GORDA (uzme kolač): Hvala. Znaš, još ću, Zvonko.

ZVONKO: Molim te.

GORDA (pogleda kroz prozor): Je li... Eno Mire... Hoće li on do tebe?

ZVONKO: Dođe. Običan je doći.

GORDA: Vrag... izvini! Znaš, ne bih da me tu nađe... Ne?

ZVONKO: Kod bogoslova.

GORDA: Ama ne, ne zato!... Vjeruj, ti si...! Čika Pavo, ja sad moram.

PAVO: Jesi li uzela kolača?

ZVONKO: Ja... babo, ja ću joj u torbu, ne?

PAVO: Ded, ded, na put joj!

GORDA: Hvala... mnogo hvala. Zbogom.

PAVO: Pozdravi svoje, dijete.

GORDA: Hoću. Zbogom. (Pođu.): Da se ne nađem.

ZVONKO: Hajde, kroz dvorište ćemo. (Odu na vrata s lijeve strane.)

5.

PAVO (kao dobar domaćin spremi sto. Vrže se po sobi, radi. Vraća se Zvonko.): Kuda ćeš?

ZVONKO: Ide mi Miro. Pred njega ću. (Pođe u sobu s desne strane, pa se uskoro vraća s Mirom.)

PAVO (dok radi): Eto... dijete, a ne volim ga. A ne znam zašto? Ni on mi Zvonka ne voli – to mora da je!

MIRO (ulazi prvi): Dobar dan, čika Pavo.

PAVO: Da Bog da, dijete. Hajde, hajde.

ZVONKO: Bio si s Ivom?

MIRO: Ako mu je stalo do mene, naći će me... A što ti?

ZVONKO: Kad što.

MIRO: Da, za tebe ne postoji vrijeme. Kod tebe vrijeme stoji i guši te dosadom.

ZVONKO: A ti očekuješ? Da! Samo se velike stvari nestrpljivo očekuju; onda se vrijeme samo osjeća, onda je ono nešto živo!...

A ti što čekaš, što očekuješ?

MIRO: Miro Rodić je rođen kako bi bio nešto, Miro Rodić će prema tome i biti nešto!... A ti?

ZVONKO: Ništa! ... Ti misliš ja nemam ambicija?

MIRO: A nije li onda poštenije govoriti o njima?

ZVONKO: O sebi je vrlo teško govoriti – bar meni! A i ja bih nekomu htio saopćiti o čemu sanjarim.

MIRO: A o čemu, Bože, može bogoslov sanjariti?!

ZVONKO: ...Veruj – i bogoslov sanjari!

MIRO: I čemu sanjari? Trebaš znati što hoćeš, pa ustremiti sva svoja htijenja prema tom cilju... Uostalom, ti ćeš svoj cilj lako postići: htio ne htio bit ćeš svećenik. I gotovo sanjarenje! Dragi moj, željeti treba težedostižno! A ti želiš – nedostižno!

ZVONKO: Dok se ovaj pakao okonča... oh...! Da je čovjek samo čovjek! Oh, koliko lijepoga želim doživjeti...!

MIRO: Primjerice?

ZVONKO (ne obzire se na ironičan prizvuk): A ono sada: jedni vuci, drugi već ni ponosa nemaju!

MIRO: Ti uopće ne znaš što bi htio.

ZVONKO: Kako...? Znaš li šta osjećam? Bojim se neću smoći toliko snage vucima doviknuti da su vuci! I da ne zatražim svoju slobodu!

MIRO: I ovi će ti je vratiti, ne?

ZVONKO: Mogao bih im i oteti!... Tako bih je volio oteti...!

MIRO: Htjeti, htjeti treba! Djelati, djelati! A ne živjeti na riječima.

ZVONKO: Ti to ne znaš, ti ne razumiješ mene... Ti misliš, bogoslov i hodati zaboravi kao čovjek!... A ja bih najradije u šumu pošao.

PAVO: Šuma samo sitim očima priča. Često ni zvijerima nije lako u njoj.

ZVONKO: A tko je ljude otjerao u šumu? Misliš, htjeli su, željeli su?

PAVO: Možda Božja volja. (Odmah sebi): Neće biti, Pavo, ne mere biti! Barem je tamo puške za svakoga! A je li, bolan, a otkud toj djeci tamo puška?

MIRO: Nije za Švabu prirasla. More se i oteti!

PAVO: More, jašta, more! Ali brkat treba da je tko im otimlje. A ovaj... a recite, kakva su? Ko mislim, ta djeca tamo.

ZVONKO: Od djeteta do starca, oče.

PAVO: Veliš?... Jašta, tako i svijet veli. A ko mislio sam, svašta se priča. A jeste čovjeku žao te djece... A... a odora?

ZVONKO: Kakva je kome dotekla.

PAVO: Pa kako se onda, bolan, prepoznaju?

MIRO: Hrabri su.

PAVO: Jeste, vjere mi, to ti je najbolja odora! (Prema svjetlu gleda nauspjelu hostiju.) Uha kakva ti je ova, Pavo! Bilo bi po tebi od župnika. Pavo, Pavo, pripazi de! (Zaposli se.)

6.

ZVONKO (razgovor opet samo među njima): Babo mi rijetko govori o onima... I onda bi: «Oh, ta djeca...! a što im i žene krive?»

MIRO: Suzama se djeci ne pomaže.

ZVONKO: Suze ipak bude ogorčenje. I mržnju. I ja sam je upoznao.

MIRO: Riječi, riječi...! Riječi više nisu na cijeni!

ZVONKO: A mogu li ja više, jesam li mogao više...? Bogoslov!

MIRO: No, ne zamjeri!... Što misliš, hoćemo li živi dočekati kraja? Srbija slobodna, Vojvodina očišćena... I kada se sve to svrši, ako to doživimo, što će nam reći? Hoće li reći: Dobri ste bili, vrlo

dobri, odlični... ili će nam možda reći: «Stigoste na diobu, a gde ste do sada bili?»

ZVONKO: Nije meni do diobe, već neka je pijaca kao prije: «Eh, ovo ne valja, ljudi, eh, ovo je dobro, ljudi!» A sada ni za zdravlje ne pitaju. Kupe ako ima što, plate ako ima s čime. I svaki svojim poslom.

MIRO: Pa dobro, što ti kaniš poslije?

ZVONKO: Radovati se, smijati se... i grobove poštivati.

MIRO: Ali, za poslije!

ZVONKO: Poslije...? Morat ću nazad u bogosloviju... A možda i neću!... A što sam uradio? Ništa, baš ništa! Sve, na što sam se usudio, mrzim ih! A već sam i zbog toga nemiran kao divljač u hajci.

MIRO: Samo još malo, samo još malo! Proljeće će nas zateći s punim rukama posla! Da, da! A još nas! Malo ih je u koje ćemo moći imati povjerenja! Da, da!

ZVONKO: Mi...?

MIRO: Hm... ti ni ne znaš cijeniti naš prilog. Ni ono nije malo što si ti dao... jest, jest, i to nešto znači što se putem tebe zna kako ovi dišu!

ZVONKO: Da smo kao drugi u šumi...

MIRO: A studij? Ti misliš, u Zagrebu sam sjedio skrštenih ruku? Oh, dok sve prođe... dok ti jednom sve budem ispričao...!

ZVONKO: ... Žao mi Gordane. Koliko sam puta govorio sebi, «Hajde, reci joj!» Mislim, reći ću joj, «Nije dovoljno zgražati se!» A jest, kao da sam ja više dao.

MIRO: Zvonko, Gordi ni riječi da nisi!

ZVONKO: Ona bi dušu dala!

MIRO: Zvonko, ne! U prvom redu, to prepusti onima kojima je povjereno o tome voditi brigu...

ZVONKO: Nađeš li za shodno, ti bi joj se mogao obratiti?

MIRO: Ima stvari za koje ne pitaj. Uostalom, nježna je zdravlja.

PAVO (ponovno prilazi svjetlu s hostijom i kad vidi da su ušutjeli): Hajd, hajd, pričajte samo... (Te nastavlja odmah sebi): Oho-ho, ipak su danas besprijekorne! Župnik će ih prosto milovati, a opet će prigovarati. Ne more on bez toga! «E, mogao si još bolje!» Zvonko? A lijek? (Nađe bočicu, natoči kašiku, doda mu i vode.) Daj, daj to! Gorko, ali se mora! Tako, sinko. (Opet se pozabavi svojim poslom, u tom netko šakom otvara vrata, pa ulazi Ivo.)

7.

ZVONKO: Hajde, hajde... Živ bio, Ivo.

IVO: Dobra večer, čika Pavo.

PAVO: Da Bog da, sinko. Je li puklo proljeće?

IVO (ne govori mu se): Već kome kako.

MIRO: Prilično si netočan... Jesi li što svršio?

ZVONKO (osjeća Ivin nemir, zabrine se za njega): Ivo što ti je?

MIRO: Je li ti zbilja nešto? Ti... da nije što...?!

IVO: Nije što, niti je išta!

MIRO: Ako nije, a što je onda?... Misliš li ti meni je manje stalo do sebe nego li tebi?

IVO: Ti misliš da nije možda...? Hajde, molim te!

MIRO: Pa onda?

IVO: Eto, tako! Volja mi je ljutiti se, pa se i ljutim.

MIRO: I ništa više...?

IVO: Proklet neka je ovaj dan!... (Zvonku): Znaš... znaš, ljut sam!

ZVONKO: A što?

IVO (odmahne rukom. Dijete, a grdosija.): Neka...! Znaš, možda će i Gorda doći.

MIRO (još uvijek uznemiren): Ama kakva te sad Gorda spopala!

Hoću znati, nisi li što izbrbljao, ne prijeti li nam kakva opasnost!

IVO: Vidi ga, molim te...! Gaće mu se tresu.

MIRO: ...Ti se jako varaš! Ja sam, eto, pitao jer... to mi je dužnost!

Da!... Jer tko bi tu nešto vrijedio ako im padne šaka?

IVO: Majku mu staru, nismo valjda nas troje tu cijeli kotar!

ZVONKO: Je li... zbog Mare?

IVO (naglo ga pogleda, zagriže usne, prošeće se. U bijesu obori stolicu): Znete... izvinite, čika Pavo.

PAVO (kao da je tek sada primjetio): A što, bolan ne bio? A, zbog stolice veliš!... Pa bolje nju razlupaj nego li komu glavu.

IVO (izleti mu): A trebao sam, trebao sam tom kurvinom sinu!

MIRO: Ivo!

IVO: ... Ovaj, izvinite, čika Pavo.

PAVO: A što sinko? Znaš, pozabavio sam se poslom... A eno još malo duhana. (Složi hostije u kutiju, ulazi u sobu.): Ded, zavite. (Ode.)

8.

IVO: ...Sreo sam ih.

ZVONKO: I?

MIRO: Što si, zaboga, opet uradio?

IVO: Da jesam, ne bih bjesnio! (Zvonku): Onoga sam po ustima, pa se razbježali.

MIRO: O kome ti to govoriš, koga si to po ustima?

ZVONKO: Slučajno ste se sreli?

IVO: Ne misliš valjda da bih ja njih uhodio!

ZVONKO: Ja bih možda i to.

IVO: Kad sam pošao k tebi, prije sat-dva, ma tko bi i znao kad već!... znaš, baš je zapuhao vjetar, pa sam se sklonim pod kapiju da zapalim. Vjeruj, zbog vjetra sam se sklonio!... I, eto, baš naiđu oni!... I kao slučajno su se sreli, a sve im se ruke traže. I vidim ja, stisli se jedno uz drugo... A te glupe svoje oči ne skida s nje!

MIRO: I što si uradio?

IVO: Misliš, znam? Ni toga se više ne sjećam, jesu li mi oni pritrčali ili sam ja k njima! Lupio sam ga po nosu, a ona se dala u bijeg i dreku...! «U pomoć, u pomoć»! Kurvina djeca!

MIRO: Ivo...! Pa to je skandal!

IVO: Pa jašta je!

MIRO: I, je li bilo svijeta na ulici?

IVO: E, vidiš, baš sam to zagledao!

MIRO: I baš te briga, ne?! Zar ne znaš tko su, tko mu je otac!

IVO: Nitkovi.

MIRO: Baš zato!

ZVONKO: Ostavi ga, Miro.

MIRO: Za svaki slučaj dobro će biti, ako sada razmisli o posljedicama! Ovo je bezumlje, bezumlje! Ratujemo, a on o djevojci brine brigu!

IVO: Ovako se čovjek ne ponaša, to nije normalno, nije dostojno čovjeka! Rat je, ljudi, prigušite srca!

MIRO: Žalosno je ako ne uviđaš! I trebaš znati, navlačiš nevolju i na sebe i na nas!

IVO: Hajde, muči već!

MIRO: A zašto zapitkuješ, ako ti je svaka moja riječ uvreda?!

IVO: Đavo te pitao! Ništa ja nisam pitao, samo sam pričao! A kome se ne sviđa...

MIRO: Ti trebaš znati kako nisi sam, nisi samo ti!

IVO: Ama, ne popuj više!

ZVONKO: Miro, ostavi čovjeka na miru! Udario – udario! I ja bih, i ti bi! (Pavo je ušao, vraća se svom poslu.)

MIRO: Jest, ti bi s tvojim živcima od kućine! Nemaš hrabrosti kazati mu da je nerazuman, pa ću na koncu još ja biti neiskren!

IVO: U redu, u redu! Kriv sam. Doista?

ZVONKO: Nisi!

MIRO: Zar ne, i zube joj je trebalo satjerati!

ZVONKO: A nisi? Trebao si, pogrješio si!

MIRO: Što se sam ne usuđuješ, od drugih očekuješ?

ZVONKO: Ja, ja se ne bih usudio? Ja?! Znaj, znaj... često osjećam, bio bih kadar ubiti.

PAVO: Šuti, pilence moje, šuti curice moja.

MIRO(iznenađeno kada ugleda Pavu budući da nije primijetio kada vratio u sobu, zlurado se smije): No, eto ti, na!... A tko će te poznavati ako te otac ne bi!?

ZVONKO: Ne razumijete vi mene... Drugo je što ja želim, drugo je što bih mogao... Ja sam vidio čovjeka: zaklana! I krvoloka... I opet toga u crkvi: da! U crkvi...! Vrisnuo sam... u sebi samo, i sklopio oči, i u sve posumnjao... Nešto me gonilo iz crkve. I morao sam pokraj njega proći... i tako sam osjećao, da imam... u crkvi bih tu neman zaklao.

MIRO: I onda si zaklao, ne?

ZVONKO (pogleda ga, i opet sebi tiho): Kako i ne bih... čim sam se sjetio da sam bogoslov.

MIRO: I zato sada misliš: i Ivo je pametno postupio. Veliko djelo! Pljusnuo ga! Zar ne, i nju je trebao isprebijati, ulicama juriti...

IVO: Ama, razumiješ li ti, nisam uspio jer je pobjegla!

MIRO: Lud, lud!

ZVONKO: Kad je prvi put sretneš, oduži joj se.

MIRO: Bogami, niste normalni! Hoće biti ljudi, a djetinjasti.

PAVO: Mlad i treba misliti srcem. (Nastavi kao da ništa nije rekao): Ivo dijete, ded pomoz ti čika Pavi. Ne bih da na hostije prosperem vino. Šteta bi bilo... (Ivo mu pomaže nositi omanji stol.): A dobro vino. Hoćeš li čašicu? E, a ne bi li nešto prigrizao? Znaš, dobra večera i brige svari. (Zatvori vrata za sobom.)

9.

ZVONKO: ...Ti, zamišljaš: čovjek je van sebe, uzbuđen, obraća se prijateljima – a prijatelji su zato da mu pruže moralnu podršku! ... Sutra će i sam doći k sebi. Danas još traži potporu. Tko će mu je dati ako mi nećemo?

MIRO: ...Ne zamjeri... bogoslovija vas unakazi. Možda vi ni ne biste htjeli, ali dvoličnost dođe sama po sebi!

ZVONKO: Može biti... ali za to treba imati i sklonosti.

MIRO: Zar je sada vrijeme ljubavnim izgredima kada ne znaš hoćeš li živ zoru dočekati?!

ZVONKO: Čovjek ne može biti jednoličan... Boga je vidio u toj kučki – oprost, Bože...! a ona s drugim mjeri zabačene ulice!

MIRO: Imaš li ti pojma kakav zadatak očekuje ovoga nesretnika!

ZVONKO: Izvršit će ga, nemaj brige. Ili, eto, ja ću!

MIRO: Jest, baš ti.

ZVONKO: Gdje trebam otići, što trebam učiniti?

MIRO: Hrabrost od djela živi, a ne na riječima!

ZVONKO: Ti ni u što ne vjeruješ... ni u njegova bezumna djela, ni u ono što ja nisam kadar iskazati... Ja jako volim ljude. Za njih, mislim... sve bih bio kadar učiniti. Za ljude, za njihov mir.

MIRO: Priznajem, jednom ćeš biti odličan propovjednik.

ZVONKO: Čuj ti, Miro...! (Ne nastavi, jer izlazi Ivo, pa njemu): Je li gotovo, Ivo?

10.

IVO: Znaš, zapravo, bio sam gladan.

MIRO (s puno prijekora): Znaš li ti koliko je već sati?

IVO (još gricka komadić kruha): Ne trebaš me podsjećati.

MIRO: Pod sadašnjim uvjetima, ti nećeš biti sposoban izvršiti zadatak.

IVO: Kakvim to uvjetima?

MIRO: S tvojim brigama i skandalom.

ZVONKO: Vidiš da jede.

IVO (nasmije se iz svega srca): Ha-ha-ha! A ti, nemaj brige: poslije oblaka reci je li bilo kiše ili nije.

PAVO (izlazi i krpi albu): Tako ti je to kad si i zvonar i crkvenjak,

kad nisi niti muško niti žensko – krpi, Pavo, krpi! (On ni ne čeka bilo čiju reakciju, već se zabavi svojim poslom i sam sa sobom. Povremeno i fićuka.)

MIRO (lvi, kaneći nastaviti prekinuti temu): Molim te poslušaj...

IVO (prekine ga): Pričekaj! I znaj, dobro je što se ovo desilo: mi-slit će lutam, nemiran sam, ljubomora me goni mahalom!

MIRO: Ja sam već odlučio!

IVO: A koji si ti Bog pa da odlučuješ?!

ZVONKO (koji je blizu prozora): Čini mi se, Gorda dolazi.

MIRO (časom ih pogleda, pa poleti pred nju.)

PAVO: A ovaj vam pjetlić izleti. Ha? Ne daj se, Ivo, ne daj! (Vrati se u sobu.)

IVO: Sumnja li u što tvoj stari? I što veli?

ZVONKO: Briga mu da se rat završi, a ja vratim u Zagreb na konzervatorij. Na bogosloviju, kako ja hoću ... Znaš, župnik ovo ne bi smio doznati... Ivo, reci kakav je tvoj zadatak? Reci, bih li ja mogao umjesto tebe?

IVO (teško je zapaziti kad se Pavo vraća): Ni brige ti, bolje će nego li ikada!

ZVONKO: Ako Miro ipak ...?

IVO: Zvonko nije to za tebe.

ZVONKO: Vi uvijek samo – nije to za tebe! Ni sâm nisam svjestan na što sam sve sposoban, a kud bi tek vi! Možda više želim od vas, a možda i više mogu.

IVO: Zvonko... a ako te primoraju ubijati?

ZVONKO: Ja... ja...

IVO: No, vidiš!

ZVONKO: Možda bih i ja! Neljude, ne? Okorjele u krvi! A to nisu ljudi, zar ne?

IVO: Zvonko, ne, nemoj! Ti sviraj... ti si, znaš, ko curica.

ZVONKO: Ne...!

IVO: Ti bi još i u zadnjem momentu razmišljao, nije li nečovječno pucati u ljude. A oni bi te dotle već imali u rukama. S tobom i sve nas.

ZVONKO: Naravno, ja sam bogoslov, ja sam curica, ja neka samo sviram...!

IVO: Ne, baš tako, ne, Zvonko moj!... Ipak, ne zaboravi, ljudima snage nisu ravnomjerno raspodijeljene!

ZVONKO: Ja neću, kada se sve okonča, da mi kažete: jest, bio si pošten! Ja... ja sam se, Ivo, dva puta više molio nego drugi, ja sam izgarao vjerujući...! A vi meni ni ne vjerujete.

IVO: Nije istina! Ja sam ti uvijek sve htio reći, ali... Uvijek sam govorio, «Više vrijedi moj Zvonko...»! ...Znaš, eto, u dvanaest i pedeset prolazi njemački oklopni vlak... Ali dalje ne pitaj!

ZVONKO: Ti...! Zar ne, neće proći! (Ivo zadovoljno potvrđi.): Ne bih li ti mogao pomoći? (Ivo zaniječe.): I sve je već utanačeno, okončano?

IVO: Da... Ali sve to na vrijeme treba montirati. Od pregleda pruge, pa do dolaska vlaka. Za koji minut! Ali ne pitaj!

ZVONKO: A... a materijal?

IVO: Ti si ga nosio. Ali više ne pitaj!

ZVONKO: Pokraj pruge, pokraj Bogorodičina kipa? (Ivo potvrđi nasmijan i stavi prst na usta.): ... Ali, za Boga miloga, ako pripućaju na tebe!

IVO: Vidiš, Zvonko, nisam trebao...

ZVONKO: Ne, ne, nisi me razumio! Ja bih ti onda htio pomoći.

IVO: Znaš... (Tek tada spazi prisutnost Pave, pritajenog kako bi se pomislilo da je netom ušao, potom povlači kvaku i nastoji se iskrasti iz sobe, jer je već sve čuo. Začuje se kucanje. Ulaze Miro i Gordana.)

11.

MIRO: Čika Pavo, poznajete vi Gordanu?

PAVO (već je opet kod hostija): E, baš koješta pitaš! Zviždi li ti otac još kao kos?

GORDA: Nažalost, sada ne. Premješten je u Brod.

PAVO: Oh, dijete moje, onda vam je teško. Vi tu, on tamo, a kune ni tu ni tamo ne vrijede. No, hajd, hajd, djeco! Ja ova čudesa moram brojati i slagati, jer moramo znati koliko će ih u raj. Dva, tri...

GORDA: No, a što smo se tako ušutjeli?

IVO: Ljudi imaju mnogošto kazati kad utonu u šutnju.

MIRO: No, i Ivo je koju pametnu!

IVO: Ti bolje nastavi s tužbalicama gdje si i prestao.

MIRO: Niti riječi nisam o tome! (Kada ga je Gorda pogledala): Pa ako i jesam? A i inače, o svemu tome ćemo poslije.

ZVONKO: Možda zbog mene? Smetam možda?

GORDA (pogleda nemilo Miru): Ne, ne, Zvonko.

IVO (dosta mu je što Zvonka mimoilaze): Da znaš samo, i ona je u Pokretu.

MIRO: Pa ti nisi pri sebi!

ZVONKO: A... a vi ste znali?... Svi sve – samo bogoslov ne.

GORDA: Jednom ćeš sve razumjeti...

IVO: ...Ko i ja – čemu su tužibabe na svijetu!

MIRO: Bezobrazan si! To nam je svakom dužnost! Zar trebam dozvolim da ti...? Nakon onoga? Tu je potrebna skoncentrirana pažnja, koju ti više ne posjeduješ.

ZVONKO: Oprostite... mislim kako Ivo ima velike prednosti.

MIRO: Ti si i Zvonku govorio o svojem zadatku?!

IVO: Jer ako ja neću, on će.

ZVONKO: Molim?!

MIRO: Ovo je već nepojmljivo!

IVO: Dosta!...Izvinite, čika Pavo.

PAVO (ima on podosta posla: čas nešto krpa, čas postavlja formu za pečenje i kalup za sječenje hostije, namješta vatru, doima se kako stalno zbog nečega mora iz sobe u sobu. I sad ih nasmiješen pogleda, pa se uputi u sobu): Neka, neka... i podviknuti se mora pokatkad... (Ode.)

12.

MIRO (uvrijeđeno): Prvo i prvo, izvinjavam sebi ovakav glas, a potom...

IVO: Miro, molim te...!

GORDA: Čekajte, čekajte...! Ivo, kako si ono rekao?

MIRO: Za mene bi bila prevelika čast zamijeniti ga.

GORDA: Zvonko, kako velečasni s tobom?

ZVONKO: Gospodin župnik? Još mi se uvijek ruga zbog bolećivosti prema dnevnim događajima.

GORDA: A tvoj otac?

ZVONKO: Vidi zlo i ne veli: Božja volja.

MIRO: Zvonko, ne zaboravi, i nama je bolje ako se zna kako smo prijatelji župnikova štíćenika.

ZVONKO: Mene?

IVO: Ded, preskoči ono š t i ć e n i k !

MIRO: Pred velikim smo događajima, i nemamo baš vremena birati riječi i naglaske!

GORDA (sjela je na otoman pored Zvonka. I dok zuri pred sebe): Zvonko... ti to ozbiljno misliš kako bi želio...?

MIRO: Gordo, zaboga!

GORDA (samo ga je pogledala, pa): Je li Zvonko?

ZVONKO: Već i zato...

GORDA: A usudio bi se?

ZVONKO: Ja...?

GORDA: Da, Zvonko.

ZVONKO: Da. Moram, Gordo! Već i zato... Gordo, bojim se, otac će čuti... (U tom baš ulazi Pavo, pa će njemu): Znaš, oče, ja ću ih otpratiti. Poći ću s Gordom do njih.

PAVO: Pa da, a što ne bi! (Zaposli se.)

MIRO: Kako hoćeš, ali sve u svemu – lakomisleni ste.

GORDA: Zvonko, baš dobro ako me otpratiš.

MIRO: Nisi odgovorila...

GORDA: Znaš, Zvonko, ja ću sad kod teče. Dok budem pošla kući, viknut ću po tebe. Požurit ću da ne zapadnemo u redarstvene sate... Laku noć, čika Pavo.

PAVO: Pozdravi oca kad navrati.

IVO: Zbogom, čika Pavo.

MIRO: Laku noć.

PAVO: Hajd, hajd, zbogom, djeco... (Kad se Zvonko vratio): Ovaj, pazi, sine, nemoj zakasnuti. Redarstveni sat nije šala. Pripucaju oni vragovi.

13.

ZVONKO: Znaš, budem li slučajno zakasnio kod Ivinih mogu prenoćiti.

PAVO: Volim ja neka si na vrijeme kod kuće.

ZVONKO: Znam, oče, ali ako ipak!

PAVO: Ne, ne! Dođi ti samo kući. Nemoj, sine, da među ustaškim puškama pođem u potragu za tobom.

ZVONKO: Ni za Boga da nisi krenuo! Još bi i na tebe pripucali.

PAVO: Oh, s uživanjem bi i na čika – zvonara!

ZVONKO: Baš zato, oče.

PAVO: Baš zato se na vrijeme vrati.

ZVONKO: Oče, zaboga! Pa nisam ja više dijete!

PAVO: Eh, vidi ga sad! Za mene jesi. I bolje ako pođem po tebe nego li da cijelu noć ne spavam.

ZVONKO: Dakle, onda, tamo ću prenoćiti.

PAVO (ne prestaje spremati po sobi): Kod kuće ćeš, kod kuće! Ako pak Peji Čoliću ne bude bolje, župnik mi reče, moramo poći dati mu zadnju pomast. Dotle neka si doma, a i ispovijedao bi se čovjek... Ako te do tada ne bude, usput ću svratiti po tebe.

ZVONKO: Da, ali još ni ja ne znam pouzdano gdje ću se zadržati! A malo bih se i raspričao.

PAVO: Bolan ne bio, pa jesi već podosta! A i sutra je dan. I dok se rat svrši, šeći koliko te volja!

ZVONKO: Vidi, oče...

PAVO: Čuj, dijete! U mene je samo jedan sin i jedan život, to mi je sve – kad baš hoćeš da govorim ko kakva baba! Niti majku pamtiš! A što sam ja? Tko sam ja? Zvonar, crkvenjak vajni! Ne, ne, a tko mi je što, ako tebe nema!

ZVONKO: Babo moj, kako nećeš razumjeti... (Otvaraju se vrata i već se čuje Blaž.)

14.

BLAŽ: Pavo, jesi li tu?! Aha, aha, tu si!... A što mi ti, dijete moje?

ZVONKO: Hvaljen Isus, gospodine župniče. Izvolite.

PAVO: Hajdete, hajdete, gospodine župniče! Hajdete, i kod mene će se naći koja dobra čašica. Marija Šević mi je donijela.

BLAŽ: Zar ona? A je li, da ne reče kako je i meni obećala?

PAVO: Sutra će opet. Da je podsjetim?

BLAŽ: Ded, ded, ako ti nije mrsko! Nego, slušaj, opet su bili od Čolićevih. Peji nikako nije bolje.

PAVO: Da krenemo, a?

BLAŽ: Još ne bih. Ne toči, ostavi tu rakiju. Rekoh im, pođite opet i vidite. Što ćemo uznemiravati čovjeka ako mu je ipak bolje, a i ja sam se obećao doktoru Bilobrku. Znaš, tebi će javiti, a ti dođi do mene. (Odlazeći): Vidiš koliko se žurim, ni rakiju ti nisam okusio. Zbogom, zbogom. (Već je izletio.)

15.

PAVO (nije ga uspio ni ispratiti, vraćajući se od vrata): A nisi mi okusio rakiju? Jesi bolan, jesi već po koji put! A ja tvoju još ni na Badnju večer... Da, moj sinko... Župnik mi danas reče, mnogo je zasjeda, i njemačkih i ustaških... I, eto, neću! Nije to za tebe.

ZVONKO: A što to nije za mene?

PAVO: Ti samo sviraj, dijete moje.

ZVONKO: Ti si slušao naš razgovor?

PAVO: Ja? Ne.

ZVONKO: Ali čuo si?

PAVO: Ama... sve to nije važno! Glavno je znati oko pruge je ustaša kao vragova! Love! Dva puta već ondje, ode vlak u zrak!

ZVONKO: Pa i ti ideš preko pruge kod Pejinih.

PAVO: S velečasnim! Da, da! A proći ćemo baš pokraj Bogorodičina kipa. Dakle, u osam sati budi kod kuće. Sve to još ima vremena!

ZVONKO: Ja ću ipak poći.

PAVO: Sinko, i ja sam u pitanju, ne samo ti...! (Sada mu tek prilazi.) A niti su ti jedni krivi niti drugima duguješ. Ne petljaj se!

ZVONKO: Baš si nemoćnika rodio?

PAVO: Što sam dao, dao sam, ja sam zadovoljan.

ZVONKO: I tvoj bi se obraz crvenio od stida.

PAVO: Ne bi... A i to bolje nego li od žalosti.

ZVONKO: Nadam se, ne misliš me spriječiti.

PAVO: Baš tako.

ZVONKO: Onda smo se zadnji put vidjeli.

PAVO: Ni to ne marim, samo neka si ti živ!

ZVONKO: Uostalom... (Naglo pođe vratima): Zbogom.

PAVO: Ja tako mislim da ti voliš svoje prijatelje. (Kad se Zvonko obazre): Ni oni neće preživjeti tebe!... Eto, ako si baš to htio čuti!

ZVONKO: Oče, zar ti...?!

PAVO: Dosta! (Čuje se Gordin glas.)

16.

GORDA: Zvonko, Zvonko!

PAVO (kroz prozor): Sad će, sad će!... A sada pođi! I nikomu niti

riječi! Njima kaži hoćeš, sve poslušaj i obećaj, ali neka si ti na vrijeme kod kuće... I, znaj, kod Bogorodičina kipa nećeš već ništa naći. Sutra ćeš im reći: nestalo... I ne budeš li u osam tu, naći ću te. Makar s ustašama!

ZVONKO: Dobro... Bojim se, morat ću te poslušati. Ali znaj, i živ sin je za tebe mrtav! (Izleti.)

PAVO: E!... E!... Neka si mi ti živ, pa neka više i nisi moj!

ZASTOR

II. Čin

Dnevna soba župnika Blaža Tomića. Veliki četverokutni stol, stolice tapetirane kožom, otoman, zastakljeni ormar, sve istoga stila – masovna proizvodnja još od prije prvog svjetskog rata. Osim toga – duboka fotelja, klecalo za molitvu, iznad njega propelo i uokvirena fotografija Pape. Vrata su u sredini, a prozor s draperijama s lijeve strane dnevnog boravka.

1.

ZVONKO: ...Skupa smo u školu išli...

BLAŽ (sitan, premda mišićav čovjek. Sa strane mu je kosa još bujna, a navika mu je objema rukama gladiti čelu. Doima se skroman i ljubazan, rijetko odaje svoju pravu – narav nasilnika): No da...! ali, sine moj, ona je danas već žena, a ti bogoslov.

ZVONKO: Ja to ni primijetio nisam. Iz škole je još volim; težak je kruh jela, dobar je drug bila.

BLAŽ: Svećenik i sestru napusti, i majku zaboravi, sine moj! Da! Da!... Da! Da! ... S time se, dragi moj Zvonko, treba pomiriti, to ti treba biti jasno!

ZVONKO: Ja sam vas molio, zauzmite se za njezinu majku, a vi meni – ona je žena!

BLAŽ: To sam uzgred napomenuo.

ZVONKO: Molio sam vas, zauzmite se! O svemu i svačemu govorimo samo o tome ne!

BLAŽ: Jesam li ja tko, jesam li ja što? I bez tvoje molbe sam se pomolio već prije tebe za nju. Boga moliti, to mi je jedino pravo i dužnost.

ZVONKO: Ja onda doista ne znam, što je dužnost jednoga svećenika. To me sve više zbunjuje.

BLAŽ: I posumnjamo mi, sine, i zalutamo mi, sine, i opet se vratimo dužnosti. A kakva nam je dužnost? Danas, i uopće – uvijek! Delikatna, vrlo delikatna. (Naglašeno): No, svakako mi ne huškamo protiv vlasti! Stvarajući time mogućnost potpomaganja neprijateljske promidžbe... Hm! Promidžba? Glupe li riječi! Čemu promidžba? Propaganda, propaganda! Ne?

ZVONKO: Znači, ne trebamo se miješati u poslove kojekakvih tabornika, ustaša i divljih ustaša...

BLAŽ: Zvonko, politika nije naša stvar!

ZVONKO: ...Velečasni, svega mi je dvadeset godina, dijete sam i za vas i za oca, ali ja već razmišljam i ja već vidim! (Blaž slegne ramenima.) Zaboga, zar im ni zlodjela ne smijemo osuđivati! Zar trebam šutjeti kada u smrt vode nevine ljude!? U smrt – u smrt! Preko muka neljudskih! Pa zar su neki kao djeca pakla, velečasni!

BLAŽ: Dijete, dijete, zaboga...! Politikom bi samo kompromitirali naš sveti poziv!... I naglašavam, vlasti su dužne štiti narod od protuzakonitih postupaka!

ZVONKO: Zašto govorite stvari u koje ni sami ne vjerujete?

BLAŽ: Zvonko!

ZVONKO: Eto, recite koji je taj čovjek, pogotovu Srbini...

BLAŽ: Pravoslavac!

ZVONKO: Srbini! (Blaž slegne ramenima nasmijano.) Molim, tko je dakle taj koji je kod ustaša našao zaštitu svojih prava, tko?!

BLAŽ: I zato si se ljubio s ljudima koji ih šalju u partizane, u komuniste?

ZVONKO: Tako dakle...! Dakle, to je pravi razlog zašto bih se neizliječen mogao vratiti u bogosloviju.

BLAŽ: Već sam ti rekao: preuzvišeni nadbiskup šalje ti svoj blagoslov i podsjeća na dužnost – nikada ne zaboraviti delikatnu ulogu klera u službi naroda! Preuzvišeni sigurno ima bolji uvid u svjetske i događaje oko nas. A, dozvoli, ni ja ne nalazim razloga da se u ovo i previše realno doba povodim sentimentalnim momentima! (Pogleda svoj sat.) Otiđi u crkvu. Čekaju me sine. Reci im, zauzet sam, na ispovijed neka dođu sutra. A ti se pak pomoli! Molitva će te utješiti i rasvijetliti, prijatelju moj u Kristu... za desetak-petnaest minuta dođi, da ne čekamo... (Kada je Zvonko pošao.) Ukoliko bude u mojoj moći, učinit ću što mogu za tu nesretnicu. Ne zamjeri: nezahvalna djeca! Ništa majci ne bi bilo da je kćerka mirovala! Pripazi sine, u kakvom ćeš se društvu kretati. Nažalost, gradom ne gospodare samo naši već i Nijemci. Ne zaboravi, ovdud se oni ne misle dalje povlačiti! (Zvonko izlazi, a odmah za njim ulazi Pavo s korpom drva.)... Ta ti je pametna! Hladno je još.

2.

PAVO: A župa nam je ko tamnica, hladna, jezovita.

BLAŽ: Oh, a ljeti ti je tu divna hladovina!...Ovih dana pripazi na svog Zvonka.

PAVO: A što?

BLAŽ: Još požar nije prestao.

PAVO (loži): Zadnji su to plamičci, više dim ...

BLAŽ: ...I dim može naštetiti!

PAVO: A vi onda kažete tom dimu neka me se dobro čuva!

BLAŽ: Khm, da...! (Pavo je naložio, sada melje kavu, župnik uzima brevijar, klekne i moli.)... Pavo, i kave samelji.

PAVO: A što ono radim?

BLAŽ: ...A jesi li javio gospodinu Vlašiću?

PAVO: I sucu Zdravku sam.

BLAŽ: Gospodinu sucu!... I rakije ćeš donijeti.

PAVO: Vi se samo molite, a za to neka vas nije briga. A i u boci ima još.

BLAŽ: Rekao sam, rakije ćeš donijeti! (Ustaje, baca brevijar na stol, a Pavo pođe van.)

PAVO: A jesam li rekao – neću?

BLAŽ: Odgovaraš se kao...! Idi! Idi!

PAVO: Idem, idem, jašta, nego idem. Vidite valjda! (Ode.)

3.

BLAŽ (bi planuo, ali Pavo je već izišao. Pogleda na vrata, uskoro netko pokuca, uzme hitro brevijar, spusti se na klecalo i tek tada se oglasi): Da!

VLADO (uđe i): Slobodno?

BLAŽ (ne diže glavu, moli, ali mu klimne. Prekriži se kao da je baš završio molitvu i dok ustaje): Zdravo da ste gospodine suče.

VLADO: Faljen Isus, velečasni.

BLAŽ: Hvaljen Isus od vas? Ha! Baš volim što svoje slobodoumlje ne namećete drugima, a još i tuđa uvjerenja štujete.

VLADO: Velečasni, još uvijek nije poželjno svoja uvjerenja o ljudima naglas izricati.

BLAŽ: U četiri oka smo, zaboga!

VLADO: Mišljenja se u četiri oka i daju.

BLAŽ: Danas više ne bismo smjeli biti oprezni, morat ćemo se iskreno porazgovarati! Rakiju? (toči.) Pomoći ćete mi u to uvjeriti i ostale.

VLADO: Živjeli! (Ispija, u tom ulazi Vlašić.) U vaše zdravlje sam ovu ispio, gospodine Vlašiću.

VLAŠIĆ: U svoje zdravlje volim sam ispitati! Hvaljen Isus. No, jesam li točan?

BLAŽ: A što si se tako zapuhao?

VLAŠIĆ: Mnogo je to stepenica.

BLAŽ: Mnogo je to godina!

VLAŠIĆ: I to! Al nikom ni riječi! Ha-ha! (Toči sebi.)

BLAŽ: Hja, treba se čuvati! Skromna mladost, lijepa mladost.

VLAŠIĆ (ispije): Aha! Lijepa mladost – skromna starost! Ha-ha! A kako poslovi, gospodine suče?

BLAŽ: Eto ti trgovca! Za njih je i sudovanje posao.

VLAŠIĆ: Svatko ima svoj zanat, jeli tako? A jeste li čuli? I zadnji vlak s Nijemcima je prošao! Sami smo!

VLADO: Pa nismo tako ni sami.

VLAŠIĆ: A kako to mislite?

VLADO: U šumi oni, u gradu mi i ustaše – i oni!

VLAŠIĆ: Kako, kako?! Pobogu! Već su tu?

VLADO: Ako još i nisu oni pravi, a ono njihovi su.

VLAŠIĆ: Na one šume sam ja znatiželjan. (Više za sebe): Pa i nisam! Ha-jaj, kažu do Broda više niti jednog Nijemca!

BLAŽ (Bavio se oko peći i kave): Što vi to govorite? Nijemci iz grada, naši Nijemci da su otišli?!

4.

PETAR (Predsjednik suda. Miran, promišljen čovjek; mjeri svoje riječi zureći u svoj cigaršpic. Odmjerene su mu i nagomilane riječi): Dobar dan, dobar dan! Hvaljen Isus, velečasni ... Spremni... oprostite! (Nasmijano, pogledom pregleda društvo, pa će): Hvala Bogu, niti jednog ustaše!

BLAŽ: Ha-ha-ha! To se ne biste usudili, još prije nekoliko dana?

PETAR: Ali nikako!

VLAŠIĆ: Ova čašica vas čeka, gospodine predsjedniče.

BLAŽ: Ispijte. Još samo doktora Bilobrka čekamo.

PETAR: Vidio sam ga, dolazi s velečasnim Zvonkom.

BLAŽ: Zvonko je još samo bogoslov. (Upravo ulaze.) Tako! Sad smo svi tu.

5.

PETAR: Svi?

BLAŽ: Gustave, pozdravi se, pa ispij rakiju!

BILOBRK: Hvaljen Isus.

BLAŽ: Gospodine predsjedniče, što je novoga, što se čuje, što se nagađa?

PETAR: Mi samo nagađamo, još ništa ne znamo. Oni koji čuju i znaju, ti šute.

BLAŽ: A tko to?

VLADO: Svaki onaj iz mahale.

BILOBRK: Da, da! Potpuno točno! Zakasnio sam, zar ne? Ne čudite se, gospodo! (Skida svoj proljetni kaput i ne prestaje govoriti, kao čovjek koji već godinama nije ima prilike i kome dolaze dani kada se nada željenoj aktivnosti.) A ni sam baš nisam najmirniji. Čovjeku već nije stalo ni do čega osim još do ovo malo glave! A recite sami, od koga treba više čuvati – od onih što odoše, ovih što su tu, ili od onih koji dolaze? Eto, gospodo, nije mi drago priznati, ali...

BLAŽ: Čekaj, čekaj, doktore! Čekaj! Lijepo se smjesti, ded, ponudi ga, Zvonko. Smjesti se, doktore, pa će o svemu biti riječi.

BILOBRK: Samo još toliko: jesmo li svi tu? (Preleti pogledom kao starješina vojsku): Jesmo! Dakle?

VLAŠIĆ: Ovaj, kako bih i rekao... Neće valjda tko još i ovakvu sjedeljku pokraj čašice-dviije proglasiti nekakvim dogovorom!

BLAŽ: Za nešto se čovjek u životu mora i izložiti riziku, pa i žrtvovati!

VLAŠIĆ: Ama, za malo mira žrtvovao bi sve što mogu!

BILOBRK: Gospodo, došao je moment kada trebamo skrbiti za narod! Velečasni, hoćeš li dozvoliti, ja bih nastavio?

BLAŽ: Tako sam i mislio. U cijeloj stvari volim ostati samo promatrač, već i radi svog poziva. Naravno, ukoliko se pokaže potreba, svojim vam savjetom stojim na raspolaganju.

BILOBRK (Jedva je iščekao, obrati im se s vatrom, poput pučkih tribuna): Dakle, molim! Danas je mene i našega cijenjenog župnika pozvao logornik u povodu jednog nemilog događaja. I, riječ po riječ, složili smo se kako dalje ne možemo sjediti skrštenih ruku. Kratko i jasno: noćas su nam neki iz grada bili na sastanku s partizanima! Čak! Gospodo, većina ih je tamo i ostala!

BLAŽ: A oni, koji su se vratili, još tijekom današnjega dana, trebaju pasti u ruke logorniku! On se barem tomu nada.

VLADO: Oprostite! Želite li mu možda, asistirati i pri zadnjim trzajima? Hvala, ja to ne želim.

BLAŽ: Čekajte, čekajte! Gustav nije bio dovoljno jasan, kao i obično.

BILOBRK: Ali, oprosti...

BLAŽ: Dozvoli! Mi ne želimo njemu pomoći, već njima! Mala razlika, zar ne? Hm! A možemo li im koristiti, možemo li im pomoći ako mimoiđemo logornika? Vidjet ćete – ne! Sad nastavi, Gustave.

PETAR: A kakve su želje logornika? Što, dokle i u čemu može on s nama?

BILOBRK: To ćemo mi odrediti, a ne on. Da ste načisto: on je izgubio glavu.

VLADO: Još nije – nažalost!

BLAŽ: Molim vas, dočekajte!

BILOBRK: Evo situacije: ne zna što bi, ne zna kako bi! Za sad on drži kako Nijemci neće napustiti grad. A kako oni, tako i on!

VLADO: E, onda radi točnije informacije, znajte: ni sata nema kako je i zadnji Nijemac napustio grad.

BLAŽ: To je netočno! I tko uostalom širi te alarmantne vijesti!

VLADO: Te su vijesti možda komu neugodne, ali alarmantne baš i nisu.

BLAŽ: Nisu? Zar nisu...?!

BILOBRK: Nisu, nisu,! Htio sam reći...

PETAR: Recite, molim vas u čemu i kako ste se složili s logornikom?

VLADO: Čini mi se to nam je pitanje već svima bilo na ustima.

BILOBRK: Eto, on želi zbog svojih ljudi, zbog vlastita autoriteta i morala svojih boraca, da mi žrtvujemo ovo nekoliko ljudi sa sastanka, a onda...

BLAŽ: Ama čekaj!... Naravno, naravno... ukoliko znamo da smo sami... a velite, i zadnji Nijemac je otišao...?

BILOBRK: ... Što vlakom, što kamionima!

BLAŽ: Dakle, niti jednog nema...? Onda smo bez ikakve potpore, gospodo. S odlaskom Nijemaca situacija se iz korijena mijenja!... Mislim... Logornikom se trebamo koristiti, ali ga moramo i mi-moići! Moramo, nego što! Dakle, nastavimo! I to sa što manje riječi, jer, gospodo svaki izgubljeni trenutak nam može biti od neocjenjive štete!

BILOBRK: Da nastavim? Gospodo, trebamo znati za koga smo! I zatim, što želimo! Ovako veli logornik...

BLAŽ: To više nije važno!

BILOBRK: Samo malo strpljenja! Veli, ako slučajno pogine...

ZVONKO: Pobjeći će... Hoće, znam ja njega!

BILOBRK: Zvonko, dozvolite! Kaže, za taj slučaj neka se netko postara za narod i grad! I apelirao je na nas kao na ipak dobre i ispravne Hrvate!

VLADO: A mi smo po sto puta na njega kao čovjeka, a opet nikom ništa.

BLAŽ: Gospodine suče, samo malo strpljenja!

BILOBRK: Baš sam to htio istaknuti. Gospodo, zar će narod ostati obezglavljen!

PETAR: Kažite što želite, i što trebamo učiniti, pa se tada odlučimo možemo li, hoćemo li...

VLADO: Imamo li dovoljno hrabrosti...

VLAŠIĆ: Jest, baš tako!

BLAŽ: Slažem se s gospodinom predsjednikom. Konačno, pametna riječ!

BILOBRK (Ne voli kada ga prekidaju): Molim, molim!

VLAŠIĆ: Recite...

BILOBRK: Molim, nisam kadar govoriti ako mi tko stalno prekida misli...

BLAŽ: A kako bi se ponio da si bio izabran za poslanika i u parlamentu ispreskakan?

VLAŠIĆ: A iz koje biste stranke bili?

BILOBRK: U svakom slučaju opozicione!

VLAŠIĆ: A mislite, ja sam možda iz uvjerenja bio uz vladu? Moralo se, moralo se, gospodine!

BLAŽ: No-no-no, gospodo! Za mene ste obojica bili i ostali dobri Hrvati i moji vjernici!

PETAR: Nastavite, gospodine odvjetniče!

BILOBRK: Dakle, bilo da se logornik upusti u nepotrebno krvo-proliće, ili se povuče, mi gospodo moja, trebamo biti nečisto, s jednim – simpatije grada i sela su sve otvorenije za one u šumi!

VLAŠIĆ: Zaboga! Jeste, govorkalo se o tome, i tko se tome mogao nadati, i kako se samo na to usuđuju!

BILOBRK: Dakle, gospodine Vlašiću, usudili su se!... Rekao sam, simpatije su s one strane barikada, a to može imati neželjenih posljedica!

BLAŽ: Ili kako smo ono nas dvoje formulirali: neželjenih u slučaju ako se s time ne budemo znali nositi i koristiti!

BILOBRK: Otimate mi misli!... Točno tako! A otkud to, gospodo moja, a zašto to, dragi prijatelji? Nemili događaji su natjerali ljude potražiti zaštitu i, prosto naprosto, ljudi su bili prepušteni razornoj propagandi šume!

PETAR: Kraće, gospodine odvjetniče, kraće! Nas ne trebate uvjeravati.

BILOBRK: Ali mi trebamo imati pred sobom cijelu konturu naše prošlosti ako želimo pametno odlučivati o budućnosti! I, eto, zato ću u nekoliko riječi ocrtati događaje još nedavne prošlosti, kako bismo što bolje mogli uočiti...

PETAR: ...Dozvolite, doktore...

BILOBRK: ...Samo još riječ-dvije! Otkuda bi sâm narod znao što mu je poduzeti u ovim presudnim momentima?!

VLAŠIĆ: A bogami, ni ja sam ne znam!

BILOBRK: Trebamo taktizirati dok nam ne stigne bolja solucija!

VLAŠIĆ (obraća se Petru): Tko bi to trebao stići?

BILOBRK: Pričekajte, molim vas! Evo što ja mislim: ako i stignu, mislim oni iz šume – mi niti koga hvalimo, niti koga kudimo – već sve svoje snage usmjeravamo kako bismo što više glava spasili! A kada pametniji stignu, oni će nam reći što i kako trebamo misliti! Glave su u pitanju, glave, gospodo moja! Završio sam!

PETAR: A jesmo li mi i sami baš tako sigurni za svoje glave? Neće li, recimo, Pejo iz Gornjeg sela ili Mujo, iz Donjeg sela, graknuti: «Eto, taj me osudi za pregršt drva, eto, onaj ni nedade ni zere soli iz dućana?!»

VLADO: Svakako će nam prebaciti i što smo se upisali u ustaše.

PETAR: E, a to se moralo, raspisom smo primorani! I onda će s istim pravom i velečasnom prigovoriti što je čisto forme radi prekrštavao ... one!

BLAŽ (uznemiren usporedbom): Oprostite, ja jesam Srbe prekrštavao, i uvijek bih, ako su im glave u pitanju!

PETAR: Nesumnjivo, nesumnjivo, ali...!

VLAŠIĆ: Recite, pobogu, zar bih i ja mogao imati neprilika zato što nisam bio HSS-ovac? Naime, mislim, mogli biste im reći, eto, uvjerali ste me, danas sam drugoga stanovišta! Ha?

PETAR: Gospodo, gubimo vrijeme! Držim najbolje je, kada dođu, onomu koji nam bude donio najveći red i mir, tomu se staviti na raspolaganje!

VLADO: Kao što smo svakome i do sada.

PETAR: Oprostite, ja...

VLADO: I ja sam već svačiji sluga bio. Bit ćemo i nadalje.

BLAŽ: Trebamo otvoreno govoriti! Sami smo sa svojom nevoljom! Sve sam više svjestan toga! Sat-dva, dan-dva, i ovi će otići, a oni doći. A mi još uvijek ne znamo što bismo! Prijedloge molim! Evo moga! Zvonko je u našim očima još dijete, slažemo li se u tome gospodo? A ipak je on taj koji može odigrati vrlo značajnu ulogu!

ZVONKO: Znatiželjan sam i sam: kakvu i kako?

BLAŽ: U izvjesnim se krugovima osjeća, Zvonka ondje znaju, čak ga poštuju, pa i cijene!

ZVONKO: Mislite na one u šumi? Možda i znaju da sam živ, ali ne znam po čemu bi me cijenili?

BLAŽ: Čekaj, dijete! Eto, tko sad već od nas nije svjestan da je Švabo izgubio rat?

VLAŠIĆ (sada već zna, treba licitirati, došlo je vrijeme): I hoćemo li mi, gospodo moja, vezati svoju sudbinu za njihovu da njihov grob bude i naš?! Ne, hvala!

BILOBRK: Gospodo, ipak nismo na teferiču! Dakle, gospodo, složimo se! Ja ne preporučam otvoreni nastup protiv partizana!

VLADO: Čak smo voljni prikloniti im se ukoliko nas budu uvažili! Zar ne?

PETAR: Da, gospodine kolega, da! A ima i zašto bi nas uvažavali! Ima!

VLADO: Zacijelo ima, premda ne vidim zašto bi.

PETAR: Mislite li reći, jer sam bio ustaša?!

VLADO: Ne, vi niste, doista niste bili, čak ste ih mrzili! Ali govorili ste, kao i ja sam: «Čekajte, čekajte, još nije vrijeme!»

PETAR: Ne zaboravite, svi mi znamo kako ste potpuno nevin sjedili u ustaškom zatvoru!

VLADO: A jesam li ja što suprotno tvrdio?

PETAR: Užas, gospodo, užas, što nas sve može dočekati! Eto, ja znam unaprijed, onih prvih dana kada nastupi preokret, gradski će mi ološ razvući još preostale prnje, rekvirirati ta dva uboga praseta...

VLADO: ...I zbog ta dva uboga praseta bilo bi najbolje da ovi odu, a oni nikada ne dođu! A i što će? Eto, zar ne, mi smo čak voljni i teret vlasti preuzeti na sebe, zavesti red i mir, pomoći narod...

BLAŽ: Gospodine suče, htjeli mi to ili ne, upravo baš to moramo!

VLAŠIĆ: Ja, ja, ja bih vas molio... molim vas, to malo tiše, jer tko zna! Zar ne?!

BLAŽ: Gospodo, malo smo živčani...

PETAR: Zbilja, gospodo, dajte malo više prijateljskog tona u naš razgovor!

BLAŽ: Tako, tako, zbilja tako! Progledajte, zaboga! Pa mi jedan bez drugoga ništa nismo, ništa ne možemo! A skupa možemo odigrati presudnu ulogu! Bilobrk kao HSS-ovac, gospodin Vlašić kao provjereni prijatelj Srba...

VLAŠIĆ: Molim, ja, ja to ni ne poričem! Ali, naravno, ne...?!

BLAŽ: Budite mirni, u ovoj sobi riječi umiru!... A ipak, naš mali Zvonko će odigrati presudnu ulogu! On može, on to i mora!

PETAR: Govorite, govorite!

BLAŽ: Ništa osobito, ništa komplicirano! On treba biti tumač našeg stava, istine o nama – kod onih! Jer, gospodo, ljudi koji su noćas prešli onima, partizanima, bili su najbolji prijatelji našega malog Zvonka!

ZVONKO: ...Prijatelji možda, ali to još ne znači kako smo bili isto-mišljenici!

BILOBRK: To i mi vjerujemo, tako i mi želimo!

BLAŽ: Sinko... čak i logornik naslućuje kako je tvoj Ivo Tolić prilično uvažena ličnost kod onih tamo!

ZVONKO: Ivu znam, Ivu i volim, ali i njemu pridajete preveliki značaj, kao i meni samom! Ivo je dijete... kao još i ja što sam!

BLAŽ: Uglavnom, moraš sada biti oprezan...

BILOBRK: Čak, Zvonko dragi...

BLAŽ: Čak ga se moraš ovih dana kloniti! Dakle, logornika se dobro čuvaj!

PETAR (dok se vani čuje lupa i kao netko nasilno otvara neka vrata, potom glasne riječi, svađa, psovka, težak hod): Što bi to moglo biti ...?!

BLAŽ (Iskreno iznenađen): Doista ne znam! Pogledajmo ...

6.

RATKO (Vrata se otvaraju, čuje mu se glas, isprepleten s glasom starije žene. Sa župnikom se u vratima sretnu): Dalje otud, vještice stara! Zar si se meni ispriječila? Dalje jer ću te pregaziti! Nosite je ... luda stara! Strvina!

BLAŽ: Što ovo znači?

RATKO (nasmiješi mu se polupijano): Spremni!

VLAŠIĆ: Lo ... gornik!

RATKO (prođe pored župnika do stola): Da, logornik, da, ja sam!... Dobar dan, gospodo!

VLAŠIĆ: Hajde, hajde, dragi logorniče! Ima još rakije! Ovaj, Zvonko, ti si najmlađi, ded natoči mu!

RATKO: I sam znam ... Nezvan sam banuo, ha?

BLAŽ: Pijan si opet?... Sjedi!

RATKO: Velečasni, rado bih popio jednu kavu.

BLAŽ: I tog će biti. Sjedi ... Skloni tu rakiju ispred njega, Zvonko. Vidiš i sam pijan je već!

RATKO (istrgne mu bocu iz ruke): A zašto bi sklanjao, kad se meni baš pije? (nategne bocu i stavi je pred sebe). Ako se komu pije neka se meni javi! Ha-ha-ha! ... Ima ih tu onih, zar ne, koji me baš nemaju rad!

VLADO (budući da u njega gleda napadno): Ako na mene ciljate, onda ste potpuno u pravu.

RATKO: Ha-ha-ha! Uvijek sam volio iskrenost ... Izuzev sada?

BLAŽ: Pijan si i bezobrazan! I lud! Sjedi!

RATKO (cereka se pijano, ali poslušna i sjedne): Od svega pomalo!

Ha-ha-ha! (Skoči) Jest, razdražen sam, gospodine suče, razdražen kao čovjek koji će uskoro dijeliti megdan s vašim prijateljima!

VLADO: Ako pod tim mojim prijateljima podrazumijevate partizane, moram vas razočarati! I ja ih s isto toliko nemira očekujem kao i vi sami.

RATKO: S tolikom razlikom što bi vas možda samo strijeljali, a mene bi bezuvjetno priklali! Ha-ha-ha! A da se ja sa svojom bojom povučem, svakako bi ste ih mirnije sačekali, zar ne?

VLADO: Neosporno.

BLAŽ: Ratko, očekujem razboritost od tebe! Situacija je kritična, ukoliko su nas već i Nijemci napustili. U svakom slučaju je drugačija nego li je jutros bila ... O novonastalom stanju trebamo razgovarati! Svoj nemir nećeš svladati rakijom, to znaš i sam!

RATKO: Što! Hoćete reći kako se bojim?!

BLAŽ: Ti možda ne, ali ja i te kako! Bojim se i za sebe i za tebe i za cijeli kotar! Popij tu kavu.

RATKO: Mislili gospodin sudac kako mi nemamo dovoljno snage ovima pružiti otpor?

VLADO: A radi čega je važno što ja mislim! Premda, među ostalim i to mislim!

RATKO: I što još mislite?

BLAŽ: Ratko, ne izazivaj!

VLADO: Mislim još i to kao nisam na saslušanju u ustaškom logoru, već u privatnom stanu – kao gost velečasnoga! I to mislim!

RATKO: Cijeli svijet je jedna jedinstvena fronta! Po kojem bi pravu ova soba trebala predstavljala nešto drugo?

VLADO: Možda bi o tome i naš cijenjeni župnik imao neko svoje mišljenje. Kao domaćin!

RATKO: I to bi moglo biti. Ali je tu odlučujuće samo to, što ovdje jedino ja predstavljam volju koja je spremna onima iz šume pružiti otpor!

BLAŽ: Ti sebi već i previše dozvoljavaš. Idi u kuhinju i operi u hladnoj vodi tu svoju pijanu glavu!

RATKO: Pomalo sam živčan. (Povuče opet rakije.) Nadam se ne čudite se.

BLAŽ: Govori što želiš! Nije vrijeme za igrati se vlasti i sebi vindicirati i takva prava ...

RATKO: U gradu sam zakon i svo pravo samo ja! Konačno ja! Ni-jemaca više nema!

BLAŽ: Baš bi zato trebao razumno govoriti! I sa sobom se i s nama posavjetovati!

PETAR: Svi tako mislimo, dragi logorniče.

RATKO: A što bi ste mi vi savjetovali, velečasni? Da se možda po-vučem?

PETAR: Ratko sine, više njih više vide! Najzad, ne možeš poreći kako smo mi svi ovdje okupljeni ispravni i svjesni Hrvati.

BLAŽ: Jest, na takvom osnovu treba povesti razgovor! I to prvo o tome jeli nam je svaka glava mila ili nije! Meni jeste! I moja i tvoja!

RATKO: Od mile ima i milija. I najmilija. Uostalom ... Zvonko, budi dobar, natoči mi još jednu rakiju.

BLAŽ: Dobit ćeš još kave. I nadam se, pametni će ljudi razgova-rati...

PETAR: ...Tako, to treba!

RATKO (ispije rakiju): Prošli tjedan su minirali njemački oklopni vlak.

BLAŽ: Mogao je biti i naš, s našim ljudima! Još začudo, što mene i mog zvonara u svom prvom bijesu nisu strijeljali, a nosio sam utjehu čovjeku na umoru! (Toči kavu.)

RATKO: A vlak su digli u zrak naši, Hrvati. Ne? No! Može li mi onda biti baš svaka hrvatska glava mila?

BLAŽ: Ti koji se bore protiv hrvatskih interesa, to nisu Hrvati.

RATKO: Znači, onda se još uvijek slažete sa mnom kako oni Hrvati koji su noćas pošli partizanima, zapravo nisu Hrvati već izrodi! ... Zvonko, ti ne znaš možda koji su to pošli?

ZVONKO: A otkud bih znao?

BLAŽ: Doista, otkud bi on znao? Treba se čuvati onoga što ulica priča! Ratko, ja za Zvonka jamčim kao i za sebe sama! ... I ti ne slušaj što ulica brblja!

RATKO (pijano klimne glavom pred sebe): Ali ako je i Gordana Palić među njima ... Hm, Gordana! Lijepe mi Hrvatice!

PETAR: Polutanka je.

BLAŽ: Da, majka joj je pravoslavka.

RATKO: Bila! ... Da, da, bila!

VLADO: Zaboga!

BLAŽ: Ratko, ti se šališ, nadam se!

RATKO: Za šalu već nema vremena ... A ni moji ga nisu imali, tijekom ispitivanja nije htjela ni progovoriti ... Takvo lijepo ime: Gordana, a u takva izroda! ... Zvonko, znaš li slučajno, gdje je nestao naš Ivan?

ZVONKO: I sam si čuo od njegovih: oputovao je.

RATKO: Orijent-ekspresom za šumu! Ha-ha-ha!

ZVONKO: Ja sam drukčije informiran.

RATKO (pijano lupi dlanom po stolu): E, vidiš, ja sam baš po tu informaciju došao!

BLAŽ: Ratko, ili se svladaj ili ... Čut ćeš i od mene neželjenih riječi! (Ratko samo slegne ramenima).

VLADO: Ako već nas i ne poštujete, gospodina župnika bi ste morali.

RATKO: Muči, gospodine suče!

BLAŽ: Pijani balavac! (Uzme flašu s rakijom ispred njega, a Ratko se pijano ceri.): ... Sada više nikakav Ivo nije u pitanju; već trebamo govoriti kako ćemo spašavati narod i sebe! Pa, i tebe, bezumniče!

RATKO: Ha-ha-ha! Baš dobro, bezumnik! A kako bi ste ovoga tu nazvali? (Pokaže na Zvonka.): Ovog, ovdje, ovo popovsko pile! Ha-ha-ha! Još župnik nije ni postao, a već ima ljubavnicu! Gordanu! Ha-ha-ha!

ZVONKO: Rakija ti je oduzela pamet, ako si je ikada imao.

RATKO: Svećenik, a zaljubljen, Ha-ha-ha!

ZVONKO: Još ni to ne bih smatrao grijehom! ... Uostalom, volim što me je gospodin župnik pozvao u ovako bogougodno društvo.

BLAŽ: Zvonko!

VLAŠIĆ: No, gospodo moja, dosta je bilo, dosta! Hvala na društvu, ali ja bih, eto, morao kući, a vi kako hoćete. Znete kako je: žena, djeca, možda nešto i u radnji ...!

RATKO: Nitko se iz ove kuće ne kreće prije nego li doznam gdje se nalazi taj vrli prijatelj našega Zvonka!

BLAŽ: Ratko, ne čini li ti se – ovo je ipak previše!?

VLADO: Pa ako je i od logornika!

RATKO: A meni se čini, sve je ovo preglasno – iako je od Hrvata! Jasno?! Za vas sve neka je ovo jasno, za sve vas!

BLAŽ (Ratko pijano skočio, suludo hoda po sobi i krvnički mjeri okupljene): Vjerujem, Ratko je u nezavidnoj situaciji kada se ovako zaboravlja. Zato bih i volio neka se ovaj razgovor što prije okonča.

RATKO: Zvonko, to je bio poziv za tebe. Govori!

PETAR: Ratko sine, nije li u pitanju obična insinucija?

ZVONKO: A što onda, recimo, ako ja ne budem progovorio ...

RATKO: Oh, jošte kako ćeš progovoriti!

ZVONKO: Dozvoli da završim! Recimo, ne progovorim li, jer ništa ne znam, a što onda?

RATKO: Muči! ... Znajte, pripremaju napad; i oni spolja i ovi iznutra! Ako će već oni spolja, hajde neka pokušaju! Ali ću se dotle ovih iznutra otarasiti!

VLADO: Nas dvojica nismo prijatelji, ali progovorimo kao ljudi. Recite, ima li smisla braniti se?

RATKO: Povuci ću se, ali im moram prvo prorijediti redove. Želim ih što manje naći kada se vratimo. Vi, gospodo moja, žudite za mirom, a ja za pobjedom!

BLAŽ: Smatraš li mene manje dobrim od sebe?

RATKO: Ali ne i ... Hajde, ne gnjavi, Zvonko! Progovori! Znaj, bilo je i žilavijih ljudi, tvojih prijatelja, a opet su progovorili.

ZVONKO: Ni metkom ne možeš ništa izvući iz mene. Naprosto ne možeš jer ja doista ništa ne znam ... I među vama i među njima bio sam samo: bogoslov!

BLAŽ: Shvaćaš li, Ratko, koliko su točne riječi našega Zvonka?!

RATKO: Ništa ja ne shvaćam, jer to ni neću! Povrh svega vrlo malo živaca imam, a još manje vremena za tebe, Zvonko! Tražim lvu! I znaj, bude li trebalo i to ću zaboravit kaka smo nekoć, ipak, bili prijatelji!

ZVONKO: Da, srećom samo ... bili!

RATKO: Muči! ... Dakle? (Zvonko priđe peći slegnuvši ramenima. Ratko se prošeće pored Zvonka i snažno ga udari pesnicom pored lica. Potom se nastavi šetati.)

BLAŽ: Ratko, ja zabranjujem!

RATKO (Ni ne pogleda ga, već se nastavio šetati i stane pred Zvonka koji drži rubac na ozlijeđi.): ... Vidiš i sam, pomalo sam nestrpljiv. Hajde, nemojmo gubiti vrijeme ... Uostalom, Zvonko, netko tko te dobro pozna smatra kako ćeš od prve glasnije riječi progovoriti!

ZVONKO: Oduvijek si bio priglup...

RATKO: Zar baš tako?! I dalje?

ZVONKO: Nema dalje! Da si uspio u meni probuditi strah, a ne bijes ... Možda bih ti nešto i rekao, onako, premda ništa ne znam, od toga što ti hoćeš čuti.

RATKO (pomalo zbunjen, gleda prisutne, doima se kako ne razumije ni jedne Zvonkove riječi, pa ga u bijesu opet udari): Muči!

ZVONKO: Doista si napadno glup ... A inače, velečasni, vi ste sporazumni s ovim postupkom?

BLAŽ: To izvinjavam sebi!

RATKO (ne obzirujući se na njihov sukob, vadi revolver i poigrava se njime pred licem Zvonkovim): Kako se usuđuješ vrijeđati gospodina župnika! (Udara ga drškom revolvera. Zvonko pada na peć.): Ovo je za uvredu! A ovo da što prije progovoriš! (Udara ga i rukom i revolverom.) Progovori, pseto jedno!

VLADO (skoči, ali ostane pokraj stola): Pa ovo je životinja!

RATKO (Kao da se ništa nije zbililo, mirno se obraća Vladi): Mislite?

VLADO: Vidim!

BILOBRK: Dakle, ovo su ustaše!

VLADO: Velečasni, ne spriječite li ovoga luđaka, vas činim odgovornim!

PETAR: Gospodo, mir, mir!

BILOBRK: Namamio si ovo dijete tome krvoloku ...

RATKO: Dosta!!! (Uperen revolver i zakrvavljene oči zavedu mir.) ... No, velečasni ...? Opravdajte i sebe i mene.

BLAŽ: ...Žalim što se ovo u mom stanu moralo zbiti.

BILOBRK: Gospodine župniče, ja nemam hrabrosti ovome se oduprijeti... ali vašega se prijateljstva stidim i odričem...

BLAŽ: Gustave! ... Gospodo, morate me razumjeti ...

VLADO: Vi trebate shvatite tko ste i što ste učinili! I do sada ste nam mučki izvlačili riječ po riječ, pričali nam Markove konake kako bismo dočekali ovoga ovdje bezumnika, koji pokazuje što zna i umije!

BLAŽ: Skloni to oružje! I reci im kako nisam znao da ćeš doći! Reci im, tako ti Boga! ... (U tom netko zakuca na vratima. Joka promoli glavu, pogledom traži Ratka i stane u vratima.) Što želiš ti?!

RATKO: Kojega ćeš vraga!

JOKA (njega uopće ne zbunjuje neljubazan ton): Onaj što ... (Pokazuje čovjeka koji vuče uže kada zvoni.) ... Hoće sa župnikom govoriti.

BLAŽ: Nemamo vremena za razgovore! Idite!

RATKO: Idi! I zapamti Joka, neka ni Bog više ne prilazi župi! Pucaj na svakog tko se usudi promoliti! (Zalupi vrata za Jokom.)

7.

ZVONKO (spuštajući se na stolicu pokraj peći, kroz suze!): Otac je bio. Otac.

BILOBRK: Čika Pavo je to bio, a mi ...!

VLADO: Gospodine logorniče, potvrdite riječi velečasnog kako nije znao za vaš dolazak! Niste znali, zar ne, a niste se usudili ni pustiti ovamo unutra oca ovoga djeteta jer bi vas taj smlavio! I vas i njega! Smlavio!

RATKO: A što ga vi niste dozvali, gospodine suče?Ha-ha-ha!

VLADO: Jer sam kukavica! Kukavica sam, ali ne i zločinac kao ovaj gospodin!

BLAŽ: Gospodine, vi ne znate što govorite!

VLAŠIĆ (histerično): Ja hoću ići odavde, ja moram ići!! (Ratko uperi na njega revolver, pa Vlašić nestane u stolici.)

BILOBRK: Sada nam bar toliko recite, što želite od nas.

BLAŽ: Gustave, vjeruj, ovo je sve protiv moje volje! Ja za ovo ne odgovaram, ja u najvećoj mjeri osuđujem ovo nedjelo! Osuđujem, Ratka, osuđujem! I znaj, Ratko za sve ovo ćeš odgovarati!

RATKO: Hajde umukni, babo jedna! (Udari Zvonka.) A ti, govori majku ti ...! Govori!

BLAŽ: Zvonko, sine moj ...! Zvonko, vjeruj ne znam što bih ti savjetovao.

ZVONKO (više kroz tugu, nego li kroz mržnju): Možda bih se mogao pomoliti za dušu ovoga krvoloka.

RATKO: Muči! Ubit ću te, zucneš li još jednom!

ZVONKO: To i hoću! Ubij me!

RATKO: ... Oh, varaš se. Najprije ćeš propjevati, a tek onda ću vidjeti što s tobom! ... No, jesi li se predomislio? Hoćeš govoriti? Pitam te! ... Govori, sto ti bogova ... Govori! (Izbezumljen je, sprema se ponovno tući Zvonka.)

VLADO: Ostavite to dijete! (Poleti da spasi Zvonka. Ratko se okrene i opali metak u njega. Vlado iznenađen pogleda Ratka, pa na prisutne. Posrće i dođe do stolice. Sruči se na stol.)

8.

JOKA (uleti s revolverom. Stane u vratima.)

RATKO: Ništa, ništa, Joka! Ispitivanje je u tijeku! Ha-ha-ha!

JOKA: Ha-ha-ha-ha! (Bez riječi pođe van.)

RATKO: Kako vidite, bespotrebne rasprave nam samo oduzimaju vrijeme.

ZVONKO (je od pucnja došao k sebi, dopuže do Vlade, vidi ranjen je, a kada mu ruke ostanu krvave, poskoči nošen snagom vlastita straha i poleti prema Ratku.): ... Ubojico! Ubojico! I mene ubij, ubij ...! (Pokuša ga udariti, ali ga Ratko odgurne i on padne.) I još neki kažu, ljudi ste, koje treba spašavati! Sramota me je što sam Hrvat!

RATKO: Kada prestaneš cmizdriti, možemo započeti naš razgovor...

ZVONKO: Niti riječi nećeš čuti! (Opet hoće poletjeti na njega.)

Ubij, ubij kukavico!

RATKO (Baci ga na stolicu): Dosta! ... Joka, Joka!

9.

JOKA (stane u vratima): Jeli je i moja pomoć potrebna?

RATKO: Vidi noža u Joke, vidi, junačino! Gospodo vjerujte, nikoga još ovaj čovjek nije ubio! Sječe, sjecka ali ubiti! To ne, to nikako!

JOKA: Ja sam samo isljedni organ, Ha-ha-ha!

RATKO: Progovori, jer inače polazimo u našu kuću. A znaj, tamo ćeš s Jokom imati razgovora.

BLAŽ: Ratko!

RATKO: Dobro, dobro velečasni! Dat ću mu još jednu priliku! Eto, ni ne trebaš ništa govoriti. Odvedi nas samo, i pokaži nam gdje ti se prijatelji skrivaju, potom bježi bestraga! ... No, Zvonko?

BLAŽ: Sine, prekрати i nama muke. Odvedi ih. Pod mukama bi i tako progovorio, ti ne bi izdržao, ti si slab, nejak, ti si curica! Zvonko, molim te, poslušaj nas!

ZVONKO: Da, ja sam curica ... I neka ja samo sviram, je li ... Progovoriti ionako ne mogu jer ništa i ne znam ... Ne! To nije istina. Neću lagati gospodine župniče! Ja sve znam! Sve! Ali neću ni riječi progovoriti! Neću!!!

RATKO: Hoćeš, majčin sine! (prilazi mu s nožem, ali ga župnik zadrži, u tom zazvoni. Zvuk zvona je čudan, progovara zloslutno i nemirno, kao alarm i aleluja. Uznemireni pogledi Ratka i Blaža se nađu.) ... Što je to, velečasni ... ?!

ZVONKO (Nakon svega odlučan je ali i smiren, ispunjen čak pritaženom radošću. Pokazujući na Joku, čiji je nož isto zablistao i prilazeći Ratku): Ratko...! Reci ovome neka ostavi taj nož ... Idemo. Pođimo! (Zvonko polazi, a prisutni mu se sklanjaju s puta. Ratko kao poveden ide za njim.)

ZASTOR

III. Čin

Mjesto događaja je slika iz prvog čina, u stanu Pave Zvonara. Nikakvih bitnih promjena.

1.

MIRO: ... Mi ovdje samo čekamo i čekamo ...! A volio bih znati što čekamo?

GORDA: Nas dvoje, mi na primjer, blagotvornu noć ... nadam se, pretpostavljaš, ne bi se baš najljepše proveli kada bi Ivu i mene ulovili...

MIRO: Razumije se, nisam tako mislio! ... Imali ste prilike ostati na sigurnom mjestu, a vratili ste se.

IVO: Morali smo. Dosta?!

MIRO: Nije dosta! Jer zašto ne biste i meni saopćili?

GORDA: Jer nam je tako rečeno. Prema tome, nepotrebno se uzbuđuješ.

MIRO: Uzbuđuje me Ivino ponašanje! Uobražava kako je u najmanju ruku neki vojskovođa!

IVO: Ništa ja ne uobražavam ... Znam samo, kao što bi i ti trebao biti svjestan, da smo donedavno «studirali» po Zagrebu ... Da nas ne bi ustupili Švabi na izobrazbu.

MIRO: Ja imam svoje ispite!

IVO: Ja ih nemam. I, zapravo, strašno su ovi naši neuviđavni! Što se nisu primirili bar do naše diplome!

MIRO: Ništa prije nisi pristupio Pokretu nego li što sam ja!

IVO: U zadnji čas! I sad nam je krivo što nam makar tko zapovijeda, i kada nam makar tko daje kojekakve zadatke.

MIRO: Ako ih ja i nisam, ti si ih svakako zadivio! Zar ne, ti si danas ove još preostale Švabe potjerao sve do Broda!

GORDA: Ako to i nije, dva mosta je digao u zrak.

IVO: Mostića, zapravo ... Ali, eto, na pruzi.

GORDA: Neka su i mostići! A tko je, ti ili on?!

MIRO: Njemu su povjerali.

GORDA: A vlak...? kad već nabrajamo!

MIRO: Nisam li morao hitno otputovati?!

GORDA: On je sinoć ustrijelio onog ustašu na otvorenoj ulici!

MIRO: ...Nisam ni znao, zar je on to bio... srećom ne zna se tko je bio... Mogli bi mu inače roditelji stradati, kada bi se pročulo.

GORDA: Zbog toga «mogli bi mu,... ili nam», već se tri godine samo zgražamo.

MIRO: Značimo li mi uopće što s našim prilogom u ovoj borbi?

GORDA: Očekuješ priznanja?

MIRO: Pa što ti to sve pretpostavljaš o meni!

GORDA: A vidiš, ja sam već dobila priznanja: savjest mi je mirna!

IVO (Gurne ga prstom u grudi): A znaš, ja čak i uživam!

MIRO: Drugo si ti, jer si avanturist! Pametan se čovjek neće povoditi tvojim primjerom.

GORDA: Dani koji dolaze pokazat će za čijim se primjerom treba povoditi.

MIRO: Kukavica sam?

GORDA: Svi smo, tko manje tko više; al ima tko manje a tko više računa!

MIRO: Gordo, shvati već, mene je strah za vas!

IVO: Ovako to mora biti!

MIRO: Ama, ti prosto uživaš u ovom ilegalnom stanju! A kakva je korist od toga!

GORDA: Trebao si izvršiti svoj zadatak, pa bi možda od toga i bilo nekakve koristi.

IVO: Ali on je morao hitno otputovati, a ovaj mu zadatak nije dovoljno razuman!

MIRO: Želite me moralno diskreditirati?

GORDA: Vidi, ostavi nas već na miru! Mi smo voljni sve vjerovati, ali shvati ima trenutaka kada čovjek želi šutjeti!

MIRO: ...Znači, voljni ste vjerovati, ali uvjereni baš niste. Hvala na ovakvoj prijateljskoj susretljivosti... dobro!... Znamte i protiv svih razumnih razloga, ja idem!... ali nemojte misliti da ste me uvjerali! Ne! Znam da srljam u sigurnu propast ali idem! Možda ću postati i neki heroj – sleđenih očiju. Ali idem! A vama, sretno!

GORDA (s autoritetom, ali bez naročitog naglašavanja ili geste): Rekla sam, miruj.

MIRO: Hoćeš me prinuditi da svršetak rata dočekam pod sumnjivim okolnostima? Nisam udovoljio svom zadatku! Molim, pokušat ću i po cijenu najveće opasnosti!

IVO: Miruj, miruj, odavde se nećeš udaljiti.
MIRO: Neću...?! Vidjet ćemo! (pođe.)
IVO (kad pođe pored njega, uhvati ga za mišku): Miruj!
MIRO: Čuo si – neću!
IVO: Hoćeš baš vidjeti, jesam li kadar to spriječiti?
MIRO: Ti dovodiš u pitanje cijeli naš uspjeh!
IVO: Uspjeh već ne može doći u pitanje, samo naši životi! Tako!
(Gurne ga od sebe prema unutrašnjosti sobe.)
MIRO: ...Nije svatko bez živaca kao ti.
IVO: A veliš, nemam ih! A koji je to vrag što me steže od guše do pupka!
MIRO: Kako je koji dan bliže kraju sve većom vidim opasnost... sve manje i manje spavam i ... i svaki me šum već straši! Još dan-dva, a hoćemo li dočekati kraja, nećemo li zadnjeg trenutka pasti?
IVO: I onda smo još uvijek bolje prošli od onih koji su već prvih dana izginuli.
MIRO: Jesmo, jesmo, ali...!
GORDA: Ti misliš, mi nismo željni života?
MIRO: Ne-ne! Ne možete vi mene shvatiti...! Već danima imam pred sobom sliku kako će biti kada ovo nevrijeme prohuji! Radio bih, vikao ulicom, radovao se, toliko bih još toga htio vidjeti! Da ulicama prolazim i danju i noću, da mi ne muči svakoga trenutka mozak taj prokleti: «Stoj, stoj! Pucat ću»!

2.

PAVO (Izlazi iz sobe, još sjecka komad kruha nožem i žvače s puno mira. Na svakoga bi njegova nasmješana pojava djelovala):
A kako je, djeco? A koje je već vrijeme?
GORDA: Pola pet, odmah će pola pet.
PAVO: Oho, dotjerali cara do duvara! Hajde onda moram one babe potjerati iz crkve, i vidjeti mudruju li još oni... ako Zvonko slučajno naiđe, ded, pripazite na njega. (Nasmijan im namigne i pođe.)

3.

MIRO: ...Kako ne bih bio nemiran kad...! Cijeli grad bruji kako se ustaše spremaju na otpor, a još ni takozvani neodlučni ne znaju što bi!

GORDA: Pa?

MIRO: Zaboga, Zvonko je na sastanku tih umjerenih!

IVO: Ali sastanak umjerenih nije valjda umjerenih i ustaša?

MIRO: A ako i do toga dođe?

GORDA: Govori jasnije!

MIRO: Barem da nisam došao, barem da ne znam gdje ste! Nikome, razumijete, nikome, još ni sebi ne vjerujem!... Zaboga, vi zaboravljate on je župnikov zvonar!

GORDA: Ne ručaju za istim stolom.

IVO: A ima sina, koji je minirao vlak.

MIRO: Još malo, pa heroj!

GORDA: Zvonko nema takvih ambicija.

IVO: Gordo, meni je dosta! Ovaj ovdje nema druga posla nego mi tu mudruje sat-dva prije oslobođenja!

MIRO: Ili prije smrti!

GORDA: I poštena smrt je cilj.

MIRO: Život kao cilj je svakako ljepši.

GORDA: Misliš, Zvonku nije stalo do života? A ipak je želio baš on podmetnuti minu!

IVO: A je li, mudrijašu a što bi ono jače u Zvonka od drhtave ruke!

MIRO: ...Možemo li otvoreno govoriti?

GORDA: Ne razumijem.

MIRO: Eto, recite, ocjenjujete li Zvonkove snage oskudnim?

GORDA: Fizičke?

IVO: Možda?

MIRO: Reći ćete kako sam zlonamjieran... jeste li vi baš uvjereni kako nam Zvonko ne bi popustio pod... recimo, malo snažnijim duševnim pritiskom?

GORDA: Zvonko zapravo nije ni svjestan koliko on nas iz nekog razloga sve duboko mrzi!

MIRO (s aluzijom bliskom ironiji): I voli?

GORDA: Jest, i to!

MIRO: Nisi me razumijela... Što mislite, bi li on mogao podnijeti malo jaču pljusku-dvije? Ja vjerujem, ja hoću vjerovati, kako bi on želio ne progovoriti, i niti ni riječi ne reći... i možda bi u takvoj prilici više volio junački umrijeti ... tako on to vidi i priželjkuje, ali...?!

GORDA: Ali, što? Govori!

MIRO: Kada biste vi znali kako ovi umiju zvjerski mučiti čovjeka!

4.

IVO (Stanka u kojoj se asocijacije prepleću i nema se vremena ni jednu jedinu primisao odmjereno promisliti, prekontrolirati. Ivi pogled se zaustavi na zavezanom Mirinom prstu. Zgrabi ga za ruku): Pokaži taj prst!

MIRO (Otrgne se neobičnom snagom, koju mu je samo strah mogao dati): Ostavi se...! (Snađe se.) Udario si me... a vraški me boli. Rekao sam ti već, vrata su mi začepila prst.

IVO: Da, to si odmah rekao čim si ušao. (Kao slučajno dođe do stolice u blizini vrata. Vreba Mirin pogled, ali se smiri. I kao da se samo poigrava sa svojim revolverom.)

MIRO (Duše u prst govoreći Gordi): Boli me.

GORDA: ...Počeo si ono o Zvonku.

MIRO: Možda nisam trebao.

GORDA: ...Prijeti li mu kakva opasnost?

MIRO: Mene je za vas briga. Naime, dok su ovi tu, uvijek će nam prijetiti opasnost.

GORDA: Ti nešto i određenije znaš.

MIRO: Ne, ne!.. Sve te zloslutnje žive, množe se... i, čudno, bliske su već predosećanjima... Ne razumiješ me?... Nigdje ne vidim sebe u danima poslije oslobođenja. Možda je to uobrazilja, možda strah, ali postajem nemiran i malodušan. Pokušavam sebe zamisliti na radu – ne uspijevam, na ulici među svijetom – ni to ne ide, među drugovima, među borcima... i ne mogu!... A ti? Jesi li ti baš sigurna da ćeš živa dočekati kraj?

GORDA: Možda neću, možda ni Ivo neće... ali onda nećeš ni ti!

MIRO: ... Kako?! ... Molim rastumači to (kad ona ne reagira): čini mi se, svi vi mislite, kako sam ja odao Zvonka logorniku!

GORDA: Ništa ja više ne mislim, i ne mogu. Miro! Tu se natežeš, za sebe se brineš, nešto izigravaš, a ni riječi mi ne govoriš što mi je s majkom!

MIRO: Ništa ja ne znam, ništa ja nisam čuo.

GORDA: Što osjećam, kako mi je, ja svome prijatelju ne želim ...

A ako se još ni Zvonko ne vrati, više ćemo znati! I onda me se čuvaj!

MIRO: Gordo, ja ... ovo je histerija! Pa, ti si histerična! (Nervoznim kratkim smijehom traga za prirodnim glasom, nemarnim, bezbrižnim): Ja ... ja mislim, bar biste toliko trebali znati, nisam se mogao priključiti ovima već i zato što su na izdisaju! Da ponovim? Zato, što su na izdisaju! Kad nisam za vremena, neću valjda sada!

GORDA: Reci onda, što si želio s onim insinuacijama?

MIRO: Ne bih htio vlastitom sigurnošću provjeravati Zvonkovu granicu izdržljivosti.

GORDA: To sam samo htjela čuti!

MIRO: Ne razumijem te?

GORDA: Ti kao ne primjećuješ kako nam na razne načine govoriš o tome da je Zvonko u opasnosti, ili je sam opasnost!

IVO: Danas je previše brbljao, još više nego li inače.

MIRO: I tebe, i Pokret, i Zvonka i svakoga sam mogao izdati, ali Gordu ne.

IVO: Po mene si došao, a mislio si da je Gorda u šumi.

MIRO: Gordo, da sam tebe izdao, izdao bih ...

GORDA (prekida ovu sentimentalno namještenu izjavu): Ako si bilo koga izdao, izdao si i mene.

IVO: A nju ne bi iz obzira što je žena?

MIRO: Što je žena, koju volim.

IVO: A pošto osjećaš, Zvonko je Gordi najmiliji, onda si ga se otarasio.

MIRO: Ja ...? Eno ga živa i zdrava kod župnika! ... Cijelo vrijeme vam govorim o tome kako smo svi u opasnosti, a vi brigu brinete o Zvonku ... A pitam vas, tko vas je sklonio na ovo sigurno mjesto?

GORDA: Čika Pavo! Pa?

MIRO: Još vam ovo moram reći, pa zaključujte! Prolazio sam ispred crkve, župnik, čika Pavo i logornik su tu stajali ... Župnik veli: «Ako tko zna, Zvonko zna, Ivo mu je od brata više ...» ...

GORDA: A čika Pavo?

MIRO: Veli, «Pod prvom pljuskom bi progovorio, zato ništa ne želi znati!»

GORDA: I dalje?

MIRO: Morao sam proći inače bi me spazili.

IVO: Čika Pavo bi zadavio onoga tko bi mu Zvonka poprijeko pogledao, a tek za pljusku ...?!

MIRO: Ne sumnjam ... Ali, nije li nesmotreno dao ideju onome zloduhu? (Čuje se pjevušenje Pave i Miro se uznemiri.) ... A što je to? Tko to može biti?!

GORDA: Čika Pavo dolazi. Pjevuši kako bismo znali da je on.

MIRO: Ne bi mu trebalo ništa govoriti, zar ne... Trebamo naći priliku kako da se ovdud sklonimo.

5.

IVO (čim je Pavo ušao): Čika Pavo, što je sa Zvonkom?

PAVO: ... I logornik je kod župnika. I nekoliko ustaša je u župi. A o tome nije bilo riječi.

GORDA: Nešto nije u redu.

PAVO (kao sebi tumačeći): Da, i nije samo to što mi jedan od ustaša pred vratima reče, kako očekuju napad ... pa je logornik došao na savjetovanje. Čuj, dijete, bit će! Župnik prosto bjesni!

GORDA: Znači, doznali su za pripreme napada.

MIRO: Pa, nije čudo što ga očekuju, svi znaju da su se Nijemci povukli. Toliko pameti ipak i oni imaju.

GORDA: Miro, sada bi mogao završiti onu priču!

MIRO: Ali, Gordo! Konačno, ja nemam nikakvih dokaza, to su samo indicije, možda samo zbog straha za vas!

IVO: Pa dobro, po toj tvojoj pretpostavci, tko je izdajica? Zvonko ili čika Pavo, ili obojica?

PAVO (mučna pauza. Tek baci pogled na Miru i potom): Mome Zvonku niti dlaka ne smije s glave!

MIRO: Jesam li ja i jednom riječju rekao da je tko od njih izdajica? Molim vas, ne brbljajte koješta!... Konačno, kako bi mi i mogla pasti na um takva pomisao, nije li upravo Zvonko minirao onaj vlak!

GORDA: Nije Zvonko, čika Pavo je.

PAVO: Svejedno tko je, ja ili on.

MIRO: Zaboga, ako Zvonko progovori!

PAVO: Jest, misliš reći će: «Babo mi je minirao vlak»!

MIRO: ...Oprosti, sada već ja brbljam koješta!

IVO: Rekao si nam, čika Pavo je govorio logorniku kako bi Zvonko za prvom pljuskom progovorio.

MIRO: A misliš ne bi?! Bojim se, još i ja bih!

PAVO: Zvonko... ne bi! (Dok pripaljuje cigaretu, Gordi): O mome Zvonku ja ni sa kime nisam govorio... (Nitko ne reagira, čak se ni ne pogledaju. Miro se jedva primjetno trgne, ali se snađe i skriva ruke pod miške, plaši se postat će vidljivo njihovo podrhtavanje.)

GORDA (tek da bi nešto pitala): U crkvi već nema nikog?

PAVO (zaniječe): Ona četvorica su već tamo... Malom Stipi oči da iskoče, tako mu se sjaje. Rekao sam im, ne pucati, već samo metak-dva po ustašama. A ja ću im se pomoliti za dušu – ako su je uopće imali.

GORDA: Čika Pavo... da neće logornik Zvonka? Ako u što sumnja, namučili bi ga.

PAVO: ...Znam, dijete... (Uzme joj ruku i gleda sat.) Vidiš, još samo koji minut... Da ga i muči, koji minut će samo, pa evo kraja... (Pomiluje Gordu po kosi jer vidi ogromnu brigu ovoga dragoga djeteta.) Ne boj se, ništa našoj curici neće biti.

MIRO: ...O čemu vi to govorite?

GORDA: Čika Pavo, već i zbog Zvonka pođite bliže zvonu. Svaki čas može započeti... i mučenje Zvonka i dolazak naših.

PAVO: Rekao sam djeci, čuju li prve rafale: vuci zvona, vuci dok ne popucaju! Koliko je, veliš sati?

GORDA: Malo pa pet.

PAVO: Evo, mator pa sam još i ja nestrpljiv. Nemaj brige. A sad put pod noge.

GORDA: Zvono, pa odmah po Zvonka!

PAVO: Ne brini, svako zvono po jedan top! Ivo, sretno uskrснуće!

GORDA: Zvonku ne dajte ulicom! Molim vas!

PAVO: Ne brini, u mene može, u njega neće... (Ivi već na vratima): A ovu curicu da si pod krevet i neka ni glavu ne promoli dok ne začuje pjesmu! (Zvona zvone, nemirno, prijeteći, a glasovi im se izmiješali s rafalima, mecima.) ... Sretno!... Gordo, čuvaj se! To me opet Zvonko molio! (Ode.)

6.

GORDA: Hoću, hoću...! Ivo... tako sam slaba, tako bih zaplakala.

IVO: Sat gledaj, sat, Gordo.

GORDA (pogleda ga, potom skida sat sa svoje ruke i postavlja ga na lvinu): U pet i deset krećeš... Ako i Zvonka izgubim, jer majku zacijelo već jesam... cijeli me dan nešto guši... Ona bi mi oprostila što zbog Zvonka plaćem... je li?

IVO (jedva istenje): Aha...! Bi sigurno.

MIRO: Što se ovdje zbiva?

IVO (za trenutak privuče k sebi Gordu, pa priđe ormaru i vadi mitraljetu): Čuo si od čika Pave: hoće da odzvoni kraj paklu.

MIRO: Ta zvonjava je početak napada? (Ne odgovaraju mu, brinu se za sebe, a Ivo ne skida oči sa svoga sata)...Tako dakle?... Za koju minutu smo slobodni... a ja ostajem pod sumnjom kao izdajica... Ne znam kako bih vam sve to rastumačio, sada ni ja više sebe ne razumijem... Strašno sam se bojao, poginut ću... Ja želim još živjeti, shvatite to! ... Vjerujte mi, ništa ja velečasnom nisam govorio, niti riječi mu nisam ...!

GORDA: Koliko još Ivo?

IVO: Još osam.

MIRO: Kuda će to Ivo?

GORDA: Mora srušiti bunker kuda naši trebaju proći.

MIRO: Zašto i meni niste takvu dužnost povjerali! Mene ste slali u sigurnu smrt!

GORDA: A bunkere rušiti je životno osiguranje.

MIRO: I sami ste vidjeli, logornik se već danima nikamo ne kreće bez pratnje!

GORDA: Pa i danas je bio s tobom.

MIRO: Ali mu je pratnja bila nedaleko od nas! Zar je logično čovjeka slati u sigurnu smrt?!

GORDA: Ništa nije sigurno! Ali bi smrt logornika unijela pomutnju među još preostale...!

MIRO: ...I sada, ako logornik namuči Zvonka reći ćete ja sam za sve kriv... Je li, zar ne, čika Pavo je rekao... zvona će dokrajčiti njegove muke!

GORDA: A možda i život!

IVO: Još tri, Gordo!

MIRO (bio je u blizini prozora i pogledao van): Gordo, ustaše su pred školom! Ovamo će!

GORDA: Neka! Krećemo, Ivo. Sada moram i ja... Hoće li Zvonko doživjeti kraj ovoga pakla? Miro, mi moramo poći. Izdao si nas.

Sudilo bi ti se... Znaj, volim Zvonka, ali te neću zato ustrijeliti da bih ti se zbog njega svetila...

MIRO (kako je vidio da ona diže revolver na njega, ustrašen se baci na prozore, oni se rastvore prema vani, a on se baci na ulicu): Ne, ne! Gordo, nemoj! Namučili su me!

IVO (spusti Gordinu podignutu ruku, pa iz mitraljete uputi rafal za Mirom): Ti ne!

GORDA (zahvalna ga pogleda, te umorno): Pođimo, Ivo!

7.

PAVO (igra zvona i metaka; pušćanih plotuna, rafala i povremeno topa. A zvona nemirno zvone. Pavo uđe. Nikoga ne vidi. Priđe prozoru i gleda ustrijeljenog Miru. Podalje se ustaše privlače kući. Pogleda svoj revolver, pa ga strpa u džep. Iz harmonija vadi pušku. Privlači se prozoru obazrivo, zatim zaboravljajući na svaki oprez pritrčava.): ...Zvonko!... Što ovi hoće s tobom, sinko moj?

ZVONKO (čuje mu se glas, zvuči očajnički, premda je prigušen, kako ga oni s ulice ne bi čuli): Ivo...! Ivo, bježi! Gordo...!

PAVO (puni pušku pa njenom cijevlju rastvori prozorska krila): Ne! Ne, sine...! (Očajnički puca.) Baci se na zemlju! Zvonko, baci se na zemlju!

ZVONKO (glas mu je sve bliži, približava se bježeći ispred ustaša, promuknut je zadihan, uzbuđen – ranjen): Ivo... Gordo!

PAVO (ne prestaje pucati. Čuo se pucanj i spolja. Samo jedan iz revolvera.): Zvonko... (Nemiran otac pun straha čeka svoga sina.)

8.

ZVONKO (se dovukao do prozora. Teško diše, ranjen je, smiješi se ocu, pokušava koraknuti u sobu, ali mu pada na ruke. Pavo ga unosi.): Babo moj...!

PAVO: Dobro je, dobro je, sinko... (Spusti ga i osloni uz zid, pa poleti po vodu.) Samo malo... Nemajte brige, pobio sam ih. Evo, sad ću vode.

ZVONKO: Babo, kaži im... ja, ja sam ih vodio ulicama... Da nisam, znaš, oni bi me nožem namučili... Znaš... mislio sam, reći ću im, vodim ih lvi...

PAVO: Ima vremena, sine. Popij malo vode.

ZVONKO: Povest ću ih lvi... ja, ja krv nisam mogao gledati... ni muke ne bih podnio... mislio sam. Vodit ću ih tako... i onda odjeonom pobjeći pred njima, pa će zapucati... za mnom... a kad me ubiju, ne mogu progovoriti... ne, babo moj?

PAVO: Sine moj.

ZVONKO: Ti... ti im to sve reci... I Gordi reci.

PAVO: Ništa, ništa, ti ćeš reći, nemaj brige... Daj da vidim.

ZVONKO: Gordi reci... znaš... (Pomakne se, pokušava ustati, ali ga bol presamiti): Joj, oče... Boli...! Zlo mi je... zlo... (Nalegne se na oca.)

PAVO: Samo miruj. Samo još malo, sinko... dok bolovi uminu. Proći će, nemaj brige, proći će... (Zvonkova glava klone.) Sine!... Ne! ne...! Sine, nemoj, ne smiješ! (Glavu mu uzme u ruke.) Je li, je li da nije... Ne smije biti ništa, sine moj. Mali moj, curice moja, otvori oči svom babi! (Suznim grlom punim straha): Nemoj me ostaviti, sine moj. Sada je već kraj, sine moj, sada bi opet svirao svome ocu... (Svjestan da mu je sin mrtav.): ...Je li, je li da ne smijem plakati, je li, sine moj... Curice moja... Curica, a junak. (Drži ga u zagrljaju, miluje mu kosu.): Junak si htio biti, je li, curice moja? Curica, curica, lijep, lijep i dobar... (Podigne ga, nasloni na zid naspram prozora.): Gledaj, sine moj, gledaj, dijete moje, ti si pobio one nitkove, ti!... Ti si mi kazao da ih pobijem, je li? Ti bi ih, da je puška bila u tvojoj ruci, ti bi ih, curice moja... Ne, ne, ti si ih pobio, ti! Ovom puškom si ih! (Stavi mu pušku u ruku.): Neka znaju da si ih ti pobio...(Poljubi ga i krene.): Znaš, curice moja, sada ti babo ide. Ima još ovakvih curica. I za njih da se svetim... Ne brini, sad će otac doći, sada... I Gorda će, sine... (Pođe.)

KRAJ

KAO SUNCOKRETI

Drama u tri čina
(1947.)

LICA:

PETAR BERTIĆ, odvjetnik blizu šezdeset godina; niži od žene; neupadljivo ali otmjeno odjeven

ANA BERTIĆ, rođena SZATMÁRI-ZSOLDOS, njegova žena, četrdeset i osam godina

ZORAN BERTIĆ, njihov sin, dvadeset i devet godina, svršeni pravnik; lijep, kao pojava simpatična, privlačna

EVA BERTIĆ udana ANA GORŠIĆ, njihova kći, dvadeset pet godina; ležernost joj pomalo namještena, ali poslije Petra najprirodnija

OLGA BERTIĆ rođena GRÜN, žena ZORANA, dvadeset i pet godina DRAGAN GORŠIĆ, njihov zet, trideset i pet godina; krupan, sportski tip

STIPO BARIĆ, bivši Olgin šofer

STANKA, djevojka a kući

MARIJA, starija žena, kućna pomoćnica

MARA, prijateljica ZORANA.

Prvi čin odigrava se u proljeće 1946., a drugi i treći s jesen iste godine, neposredno jedan iza drugog.

I. Čin

Mjesto radnje je ukusno i bogato namještena radna soba Zorana Bertića. Namještaj je ravnih linija, crni furnir. Stol za pušenje, s foteljama, stol za pisanje, te potpuno zatvoren velik ormar, to je sav namještaj. Na zidovima svega dvije slike i jedna fotografija na pisaćem stolu. Pod je pokriven sagom, a teška je zavjesa na prozoru od istog materijala kao i presvlaka na namještaju, tamnocrvene boje. U dnu, s lijeve i s desne strane, vrata, a među njima kamin. Desni zid je ogroman prozor, a s lijeve strane su treća vrata. Jedno prijepodne radnog dana oka osam sati.

1.

ZORAN (izlazi s Marom iz sobe s lijeve strane): Hajde, smiri se, dušo. (Kad vidi opet će zaplakati, otme mu se nervozan pokret. Skida joj rubac s očiju i kad ga ona pogleda, on je opet ljubazan i nasmijan. Uhvati je za miške.): Maro, draga moja, ne budi dijete. Kako možeš sumnjati u moju ljubav? Ne bi ti smjelo biti krivo, što želiš voljeti me radi mene samog. Pa, reci, ne ruši li se iluzija u čovjeku kad ... Konačno, nisam li dao?

MARA: Molim te, Zorane, ne spominji mi više. Najradije bih ti odmah sve vratila, pa bilo mom Mišku što mu drago.

ZORAN: Ne, ne, dosta toga! Zašto zaoštavamo taj naš nespornost? (Osjeća, već je se želi osloboditi.) Glavno je, da te doista mnogo volim. Zar se tome baš ništa ne raduješ?

MARA: Kako da ne.

ZORAN: Molio bih to malo veselije.

MARA: Hm! (Nasmiješi mu se, i krene van.) No, svakako, hvala ti. Čim budem mogla, vratit ću ti.

ZORAN: Ni riječi više o tom novcu, ni riječi više, draga! (Izlaze.)

2.

MARIJA (nosi sag sa Stankom, a Stipo im otvara vrata): Pa da, kako to već tvoji misle! Jest, odmah je vrag s rogovima, čim ima nešto. Pa reakcija i neprijatelj, pa zločinac i gulikoža ...!

STANKA: Eto, vidite, družo Bariću, tako sad ona meni po cijeli bogovetni dan: nabraja i samo nabraja!

MARIJA: Reci, Stipo, zar ne moram? (Namještaju sag.) Žena mladoga gospodina odvedena u logor, tamo je sirotica i nestala; gospodin miran kao janje, a stari kao anđeli s neba ...

STIPO: Je li iz onog gornjeg ili donjeg?

MARIJA: Hajde, ti sad ćeš mi još i ti? I zadnju bi košulju dali sa sebe ...

STIPO: Dame više ne nose košulje.

MARIJA: Ti! Zar si zaboravio, kako ti je bilo, dok si bio šofer kod mlade gospođe?

STIPO: E, pa, Bože moj, ako će ovi baš sve naslijediti iza sirote Olge, ne će valjda još i njenu narav! Da je ona bila žena kakvu ...

MARIJA: Ali ova guska još ni to ne vjeruje!

STIPO: Kad je nije znala.

STANKA: Ama, što ste se baš mene prihvatili? Nit ih tužim nit im sudim ...

MARIJA: Ali ja hoću braniti pošten svijet! Jesi li razumjela? Ja hoću! Jest, što bi ti, da pobjegnem iz svoje sirotinje?

STIPO: Ju-juj, ne će vrag iz svoje kože, dok ga ne istreseš!

MARIJA (Gotovi su. Skupljaju pribor koji je ostao iza čišćenja, pa se spremaju poći. Nasmijana udara Stipu, pa): Vi, vi ste vragovi, vi koji mislite kako ćete bolje urediti ovaj svijet nego što ga je dragi Bog! Da znaš samo: on te stvorio takvog golju, tako je htio, pa će tako i ostati.

STANKA: Ako je već goljo, je li bar pošten?

MARIJA (izlazi za Stankom.) Lud, lud...! Kad je lud i pošten jedno te isto.

STIPO: Nema što, i poslovice se moraju mijenjati ...! (Nasmijan klima glavom za njima. Čeka. Pogleda na sat, žuri mu se. Odmahne rukom, pošao bi, a u to ulazi Zoran.): No ...! Ja sam već htio poći. Žuri mi se, gospodine doktore.

3.

ZORAN: Oprostite, Stipo, morao sam ... Što ne bi sjeli?

STIPO: Imam mnogo posla ... Pa?

ZORAN (sjeda na rub fotelje.): O meni se radi, Stipo. Otac mi je

rekao; najbolje je, ako se savjetuješ s drugom Barićem ... Eto, Stipo, trebala mi je karakteristika. Pomislite: dali su mi nepovoljnu! Nepovoljnu, i to meni!

STIPO: Je li?

ZORAN: Da sam kao drugi sam sebe hvalio, sigurno mi se ne bi to desilo. Molim vas, o meni dati nepovoljnu karakteristiku. O meni, koji sam bio vezan za Pokret, davao novčanu pomoć ...

STIPO: Vi ...? Pa što ne napišete žalbu?

ZORAN. Ali! Znete, mislio sam, ne bi li vi mogli koju lijepu riječ ...? (Kad Stipo ne odgovara niti mu se vidi kakva slična nakana): Naime, živa se riječ mora čuti, napisana se može i baciti...! Mislio sam, vi ste moju nesretnu Olgu skoro bolje poznavali od mene....

STIPO: Da, gospođa Olga je bila divan čovjek.

ZORAN: Bezuvjetno! I odnosila se prema vama ...

STIPO: Jest, sestra se ne bi ljepše.

ZORAN: No, vidite! A baš: nit vam je rod nit pomozbog...! Naime, mislio sam, vi imate drugove...! (Zastane i nastavlja gestama.)

STIPO: Dobro. Ja ću im vrlo rado reći, neka još jednom provjere sve vaše podatke, ako mislite da vam je tko podvalio.

ZORAN: I sami znate, onaj koji me je već jednom ocrnio, opet bi me mogao kaljati. Zato sam i nemoćan ... Jest, i to sam vam htio reći, ja ću vas vrlo rado nagraditi, čim se ostavinski postupak iza Olge završi. Ja znam, to je bila i njezina želja ...

STIPO: O, ne, ne! Hvala! Gospođa Olga mi je toliko nadavala ...

ZORAN: Nikad nije previše onom tko to i zaslužuje! Nego, i to sam vam htio reći: ja doista ne nalazim razloga, zašto mi Olgine vrijednosti ne biste predali i prije okončanja ostavinskog postupka? Zar ne, okončanje je i tako samo pitanje dana ...

STIPO: Ne, ipak ne! Vidite, ona je meni vrijednosti predala na čuvanje. Strpite se tih nekoliko dana. Neka sud kaže kome ću ih predati. Vi mislite vaše je, a ja sam vam rekao što je Olga htjela...

ZORAN: Ali! Pobogu, čovječe, ja sam joj jedini nasljednik!

STIPO: Znam, znam. Ali ja bih da mi to i sud kaže.

ZORAN: Naravno, ne ću ja da vi išta uradite protiv svoje savjesti, ali, eto, znate ... često mi se već pričinja, kao da se od mene tuđite. I, čini mi se, da je to otuda, što je Olga navodno nešto govorila protiv mene,

STIPO: Ne, ne! Jest, rekla je, da vam se ne će povratiti. ako živa

bude došla iz logora. Naravno, to su bile riječi očajanja; krivo joj je bilo, što ste nestali s kolodvora.

ZORAN: Pobogu, ja sam išao tražiti pomoć za nju. Sve sam moguće poduzeo, da je spasim logora. Pa zar mogu za to odgovarati, osim pred svojom savješću?!

STIPO: Naravno, naravno.

ZORAN: Ja sam... (Zazvoni telefon.) Oprostite družo Bariću, samo jedan čas.

STIPO: Ne, ne, oprostit ćete mi. Moram na posao. Navratit ću nekom drugom prilikom. Doviđenja. (Odlazi.)

4.

ZORAN: Pa,... doviđenja i hvala... (Požuri telefonu.): Halo. Oh, da, ja sam, družo sekretaru. Zdravo, zdravo. Kako ste mi? ...Ali ne! Ja ću doći do vas, zašto biste se vi trudili... Tu ste u blizini, ipak, uskoro...? Odlično, dočekat ću vas s kavom... Doviđenja, do skorog viđenja... (Kad ostavi slušalicu, ne diže ruku s nje. Zamišljen je i uznemiren. Uzme slušalicu kućnog telefona): Mama, gdje je stari? ...Ma gdje ga uvijek vrag nosi, kad mi najviše treba...! Imaš pravo, nije način, ali ga doista hitno trebam... Dobro, dobro, oprost. (Ulazi u sobu s lijeve strane.)

PETAR (čim je Zoran izašao ulazi na lijeva vrata, u dnu. Čita knjigu. Stane. Nasmiješi se i čita dalje. Okreće se prema buffetu, čita i prilazi mu. Otvori, natoči čašicu konjaka i ispija. Ponovi. Sjeda u fotelju i čita.) ... Khm ...! Khm ...!

ANA (ulazi na ista vrata.) Stari, Zoran te je tražio.

PETAR: Tu sam. Dobro jutro, mamice.

ANA: Jesi li popio svoju kavu?

PETAR: Čak, i dvije.

ANA: Znači, konjaka si pio.

PETAR: I kavu.

ANA: Naravno, crnu. (Sjeda.) Kad se već truješ, bar mi se tada ne tuži! Što to čitaš, stari?

PETAR: Da ti kažem? Hm, izopćit ćeš me iz kuće.

ANA: No?

PETAR: Komunistički manifest.

ANA: Komunistički? Što će ti to?!

PETAR: A što si ti svaki čas u crkvi? Moda i ovo, moda i ono.
ANA: To je već zajedljivo! Molim, ti ne vjeruješ, to je već tvoja stvar, ali da me stalno, s tim ...

5.

ZORAN (Ulazi): Tu si, stari? Ljubim ruke, mama ... Kako si, stari?
PETAR (dok je Zoran prilazio majci i poljubio je): Ja odlično. A mama ti se već ljuti.
ZORAN: Što si opet nešto zgriješio?
PETAR: Ljuti se, što joj crkvu spominjem.
ANA: Molim te ...
PETAR: No, no, ne ljuti se, mamice. (Ljubi joj ruke.): Priznajem, kriv sam.
ANA: Ah, ovaj tvoj otac...! Nego, Zorane, vidjela sam, imao si rani posjet.
ZORAN: Jest. Naime, bila je gospoda Mara i...
ANA: Ne doliči, sine, žene dočekivati ovako dopola razodjeven. Mreža ti na glavi, nisi se ni ...
ZORAN: A što sam mogao, kad mi je prosto uletjela u sobu. Opet neka neugodnost s njenim mužem ... (Uzme, u međuvremenu, knjigu koju je Petar čitao.): A što ti je ovo, stari? Što će ti to?
ANA: I ja sam ga baš to pitala.
PETAR: Što će? Hm! Ja čitam, jer hoću znati što nam ovi još spremaju. Ja se prosto neću dati iznenaditi.
ZORAN: No, to je doista velika utjeha.
PETAR: Hej, sine moj, dobar odvjetnik unaprijed treba znati, kakve će još brige i nevolje snaći njegove stranke. Od nečega se mora živjeti. A što ti je odvjetnička kancelarija? Institucija gdje ljudi za manje ili više honorara odlažu svoje brige i nevolje.
ANA: Čuješ, sine? Imaš što naučiti od svog oca!
ZORAN: Čini se! Je li, stari, što ću ja raditi, ako me pozovu u Narodnu frontu?
PETAR: Tebe? Hm! Nisu li ti već jednom izdali nepovoljnu karakteristiku? Ali, ako te pozovu; ti poleti! Poleti!
ZORAN: A što bi mu rekli prijatelji, ako dođe do nečega?
PETAR: Ostavi, mama, te naše prijatelje, koji iščekuju atomsku bombu! Kad budu vidjeli kako ne djeluje, i oni će poletjeti na ova

partizanska kola, makar još pomalo tresu.

ZORAN: Znači, ti misliš, trebam na vrijeme osigurati sebi mjesto...

PETAR: ...I sačuvati ga! U vlaku će čovjek, još kadikad, i prepustiti svoje mjesto, ali u životu – samo budala.

ZORAN: Znači, ti ne vjeruješ u rat.

PETAR: Pa? Ako i dođe? A, ako ipak ne dođe? Zar ćeš dotle sjediti skrštenih ruku? Zapamti, pametan se čovjek ne zavarava, već čita; pametan se čovjek ne odaje tlapnjama, već računa; pametan će čovjek uzeti ovu knjigu, pročitati je, ocijeniti situaciju i ...

STANKA (pojavi se u vratima u lijevom dnu. Kad joj Ana klimne glavom, ona izlazi.)

ANA (pode za njom.): Ne, ne! Sve je ovo lakomisleno i nepromišljeno. Sa smećem raditi, a ne uprljati se? Ne, ne! (Izlazi.)

ZORAN (nasmijan, za Anom): Mama, mama...! Dobro, stari, što misliš, što bi bilo realno i primjereno poduzeti u ovom vremenu?

PETAR: Što? Prvo i prvo, treba biti pomiren s time kako se ulaznica i u ovo društvo, ma kakvo bilo, skupo plaća. Diskriminacija i tu postoji: proleter – buržuj!

ZORAN: S time sam ja načistu. Ali, eto, kako bi se ti ponio, kada bi htio dospjeti među ljude koji danas nešto znače?

PETAR: Kad bih bar imao prilike!

ZORAN: Dobro, recimo, govoriš s predsjednikom Fronte?

PETAR: U prvom redu bih se trudio, postati mu simpatičan, zatim koristan i vrijedan; a na koncu, nezamjenjiv. Ne, ipak ne baš toliko, ali potreban. Da! Potreban! (Pogleda u svoj sat.) Oho, mene čeka Stanić. Moram u ured. (Krene.)

ZORAN: Samo još čas ... A zatim?

PETAR: Treba biti skroman, čak i po izgledu. (Pokaže mu na njegovu odijevanje.): Nastup treba biti učtiv, pristojan i nenametljiv. Ne brbljati, već slušati! Ne govoriti uvjerenjem si komunist, već kako ih simpatiziraš. Govori o njihovoj borbi, ali pokaži zanimanje i za narodnooslobodilačku borbu naroda Kine ... Dao sam ti onu knjigu o Kini. Zašto je ne čitaš?

6.

ANA (ulazi, kada je uzbuđena daje izraza svom negodovanju, više konstatirajući.) To nije pilež, to su svračići. Pročitajte zakupni

ugovor, pa ćete vidjeti kakvu ste nam pilež dužni dati u arendu. (Govori nekom u predsoblju i potom zalupi vratima za sobom.) ... Prosto čovjek ne bi vjerovao, kako ima posla s istim onim svijetom od prije oslobođenja. Ha! Svinja seljačka!

ZORAN: Molim te, mama, ostavi sada to. Vidiš, razgovaramo ... (Kad ocjeni kako bi se mogla uvrijediti): ...Oprosti, sjedni malo ... Znaš, stari, nije to baš jednostavna stvar!

PETAR: Jest, nekada si smatrao komuniste nekulturnim očajnicima. Hm! Da, da. Teoretiziranja Marx-Engelsa nisu samo dio nastavnog plana na Pravnom fakultetu! Znala je to policija, premda bez pravnog znanja ...

ZORAN: Veliš, zato su se pametni i dosjetili i progurali Zakon o zaštiti države!

PETAR: Tja, dosjetili su se kada su nam već komunisti spremili bučan pogreb! Ukorijenili su se, jačale su im žile, razgranali su se... Osjetio sam ja, oni se više neće dati zbrisati!

ZORAN: A ipak si dozvolio, da nas sve ovo iznenadi?

PETAR: Ako se ne varam, ovo bi trebala biti neka vrsta spočitavanja. Ne, ne, sine, pa otkud sam ja u ono vrijeme mogao i pomisliti, da će se, primjerice Olga udati za tebe? A pogotovo, kako ćeš joj ti biti jedini nasljednik! Što bi se, konačno, sve ovo nas ticalo, kada ne bi imao brige s Olginom imovinom? (Uzme fotografiju Olge.): Rasna Židovka. I baš se nitko od njenih nije vratio! Pa da se tko i vratio, ti imaš oporuku; jedini si njen nasljednik voljom božjom i mojom! Hm!

ZORAN: Tako mlada, lijepa ...

ANA: Vjerujte, i ja je svaki dan sve više žalim, makar je ...!

PETAR: A koliko si se samo protivila Zoranovoj ženidbi.

ANA: Protivila, protivila! Odustala sam od želje, da nam Zoran uzme Editu, koja je, konačno, ipak društveno ...

PETAR: Imala prezaduženo imanje.

ANA: Dozvoli, ipak je Olga bila Židovka! Zar nisu moji imali pravo kad su govorili, treba paziti koga ćemo primiti u obitelj?

PETAR: Jest, jest, kako se ne bi krnjio ugled obitelji plemenitih Szatmári-Zsoldosevih, koji se još uvijek prisjećaju, nekakve pseće kože ispisane svakojakim glupostima.

ZORAN (kad vidi kako je Ana uvrijeđena pošla): Ali, tata! Doista je već previše ove tvoje ...! (Zadrži Anu.)

PETAR: Hajde, mama, ne uzimaj baš sve k srcu! (Poljubi joj ruku.)

ANA: Zapamti, Petre, ne ponosim se ja nekakvim plemstvom mojih, već njihovom plemenitošću. Kultura, koju, smo primili od njih...

ZORAN: Apropos, oprost, mama! Kad je već riječ o kulturi, što misliš, tata, hoće li ovi poći i dalje od agrarne reforme?

PETAR: Sine, sine, koliko sam ti puta govorio: pođi u koju knjižaru i kupi sve knjige koje započinju s komunistički, materijalistički, marksistički, lenjinistički! Pa što misliš, zašto ovi traže izvještaj o kapacitetu Olginih kudeljara i o špiritani? Budi uvjeren, sve će ih nacionalizirati!

ANA: Oduzeti? Ma, isključeno! S kojim bi pravom?!

PETAR: S onim, mamice, što bi i oni voljeli imati nešto takvoga!

ANA: I ti još nagovaraš Zorana da im ponudi svoje usluge, i prosto onako da im se priključi?!

PETAR: U ova vremena nije dobro biti bez zaštitnika.

ANA: Zorane, pusti neka ti sve uzmu, ali ni blizu k njima!

PETAR: Baš sve da uzmu?! I kuće i sve što ima?

ANA: Ma s kojim bi pravom?

PETAR: Vidi, mama, vrag bi znao što se sve još može izroditi u ostavinskom postupku. A ja neću imati ni malo nade, ako tamo nastupe komplikacije. I, zapamti već, u ova vremena ni stotinu prijatelja nije mnogo, a i jedan jedini neprijatelj je previše! To što su mu odbili izdati povoljnu karakteristiku, to mene opominje na oprez. A i vas bi trebalo. (Toči sebi rakije, nakašlja se.)... Khm, grlo mi nešto nije u redu.

ANA: A u podne ćeš reći, stomak ti nije, nešto...

PETAR: Ako baš želiš, ne ću popiti. (Slegne ramenima, ali ne čeka odgovor, već ispija.): Khm, khm ...! Da, da! Zoran im treba neka-ko nenametljivo biti po volji, samo dok spasimo Olginu imovinu, kad Zoran rasproda kuće, a ni ta otkupnina za tvornice ne će baš biti beznačajna ...

ANA: Doista ćemo biti sigurniji. Vidite, ja onaj ulog kod Federalne banke ne bih ni dirala.

PETAR: A taj, vjerujem, nije mali. A vječite vrijednosti starog Grüna? Imao je stari lopov pameti: dolar i zlato nikada ne mogu smetati.

ZORAN: No, no, nije to baš tako ozbiljan iznos kako vi to zamišljate. Konačno, vidi, tata ...

PETAR: Čekaj, čekaj, sine ...

ANA: Zar ne vidiš, Zorane, već je prosto smiješno, koliko se ti zatvaraš pred nama?

ZORAN: Vidi, mama, da se razumijemo. Ja mislim, kako ono što vam dajem dopušta bezbrižan život i...

PETAR: A tko tvrdi protivno? Jest, svakodnevne potrebe su nam čak i bogato podmirene, ali, eto, uvijek nastupe neke nepredviđene pometnje. Primjerice, sad bi mami trebalo...

ANA: Ono što meni bude potrebno sama ću zatražiti. Konačno, ja baš i volim što nam je Zoran promišljen.

PETAR: Neka mi oprost, ali ja njegovu promišljenost nalazim previše srodnom škrtosti!

ZORAN: Ha! Škrt! Pa zar nisam bez predomišljanja dao Evi miraz?

PETAR: No, što se baš toga tiče, pokoja je riječ ipak pala tokom tog tvog predomišljanja.

ZORAN: Ali reci, jesam li bez riječi trebao pristati na toliki iznos? Premda sam principijelno gledano, pristao bez riječi. No, zar sam trebao dopustiti iznudu od toga ... gospodina? I, konačno, moja je sestra ...

ANA: Dosta! Pitanje Eve bi već mogli skinuti s dnevnog reda. Njenoj lakomislenosti je tata služio dobrim primjerom, i ne čudim se ...

PETAR: Da, da, ja sam lakomislen, a ja čak ni od prevare ne ću prezati! Ali ako je već tako, zašto nisi skrenula pažnju svojim, da ne jedu moj sramno stečen kruh?!

ANA: Prema tome, zašto su i pod kojim uslovima bili prinuđeni...

PETAR: Oh, svetog li licemjerstva! Zar će ti sada sin na takozvani pošten način doći do Olginih vrijednosti, a ne po našoj prostoj makinaciji?

ANA: Kakva makinacija? Nije makinacija, kad za sebe spašavaš ono, što ti pripada po svim ljudskim i božanskim zakonima!

PETAR: Ali, mamice, po ljudskim zakonima Olgin je stric još uvijek živ i zdrav, tamo negdje u Zürichu! Je li na njega božanski zakon zaboravio ili mi? Pitaj sina, i on je neki pravnik, ne bi li Olgin stric imao pravo napasti oporuku!

ANA: Mi ne znamo je li uopće živ.

ZORAN: Tako je!

PETAR: Odnosno, nismo sebi zbog toga zadavali nepotrebne brige. I zaboravili smo ga pribrojiti među Olgine nasljednike. Štoviše, zaboravili smo, da se uopće rodio!

ANA: Po mom dubokom uvjerenju, spasiti imovinu od ovih čak je i moralno.

PETAR: Da, što je korisno, to je i moralno. I zato što je korisno, odnosno moralno, zato smo originalni Olgin testament poništili i sačinili novi, ali ipak ne bismo voljeli da i Olgin stric za njega dozna.

ZORAN: Tata, to je već prosto nerazumljivo.

PETAR: A je li razumljivo, što zavaravaš i sebe i nas?

ZORAN: Ali čime, pobogu?!

PETAR: Time, sine, što sebi uobražavaš, da si nas dužan izdržavati samo zato što smo ti roditelji! Meni je već dosta tvog sitničarenja. Konačno, neko pravo i ja polažem na Olgine vrijednosti i ...

EVA (ulazi na desna vrata, poljubi majku, Zoranu mahne glavom.) Ljubim ruke, mama ... Zdravo, stari ... Moj Dragan još nije bio?

ZORAN: Nije, srećom.

EVA: Čini se, brat mi još uvijek nije prebolio miraz, koji mi je poklonio... iz Olgine imovine!

ZORAN: I ne ću preboljeti, jer znam, taj se gospodin oženio mojom sestrom samo radi te imovine.

EVA: A ti si Olgu iz ljubavi uzeo, iz ljubavi prema...!

ANA: Dosta!

ZORAN: Olga je bila divna žena, inteligentna, zanimljiva...

PETAR: Ne, sine! Zanimljiv i lijep si bio ti! A ona je bila divan primjerak čovjeka. I da si ti bio kadar to prepoznati i cijeniti, ono što je u ljudima ljudsko, ne bi kraj nje kojekakve gospođe Mare ni došle u bilo kakav izbor.

ZORAN: Oprostit ćeš, ali ...

EVA: Kako ga samo nije prozrela!

ZORAN: Doista?

EVA: Pa ne čudim se! Čuveni lijepi Zoran!

ZORAN: Oh, sirotice!

ANA: Dosta! Kada bi imala makar malo od Zoranove umješnosti, svakako ti se ne bi desilo ...

EVA: Da, umalo što nisam rodila vanbračno dijete!

ANA: Eva!

PETAR: Eva ...! Tko je to vidio, biti tako nepristojan i govoriti istinu! Vidiš, kćeri, koliko su škrti, čak nam i nemoralnost samo onda priznaju, kad je to njima od koristi!

ZORAN: Misliš ja ne vidim kamo cilja? Budući da sam ja egoist i škrtac, premda svi vi živite u uvjerenju kako je u mene novaca na pretek, pa se mogu u zlatu valjati i dolarima pokrivati! Shvatite već jednom, do Olginih vrijednosti nisam mogao doći!

ANA: Pa kod tebe su.

ZORAN: Nisu, nisu! Sve je još kod tog Barića, sve! Razumite, sve!

ANA: Ali! Kakva je to nesmotrenost, toliku vrijednost ostaviti kod tog čovjeka!

ZORAN: Ha, kao ti ne znaš, da mu je ona te stvari povjerila na čuvanje!

ANA: To nisu stvari, to su vrijednosti! Eto, takva je bila, radije tuđinu nego svojim!

ZORAN: Razumijem ja i nju: bojala se da ne bi tražili kod nas.

ANA: Prijavi ga vlastima.

ZORAN: Oh, pristao bi on! A ipak bih i u tom slučaju morao dočekati okončanje ostavinskog postupka. A u tom slučaju bih valute bezuvjetno trebao predati vlastima.

PETAR: Vjerojatno mu nisi dosta ponudio. Znači, opet je tvoja škrtost ...

ANA: Bandit! Znači, ti ničim drugim ne raspolažeš osim ulogom kod Federalne banke? Koliko još imaš tamo?

ZORAN (je prečuo.)

PETAR: Zar ne vidiš, čak ni pred svojim roditeljima ne voli govoriti o svojoj imovini? Čini se, mladi gospodin se boji, da mu roditelji...

ANA (ne želi zaoštavanje odnosa, pa ga prekida): Je li, Eva, jeste li vi već podigli novac kod banke?

EVA: Nije mi Drago govorio. Valjda će banka unovčiti taj ček.

ZORAN: Nemaj brige, na moj potpis će bez daljnega platiti. Jest, prigovarate Olgi, a koja bi to žena tako bezgranično prepustila svoj tekući račun mužu? Inače, trebate znati, ja još uvijek nisam našao Olginu uložnu knjižicu!

ANA: ...Mora biti negdje u kući.

ZORAN: Naravno, mora. Ali gdje je? Tu je još bila kad su Olgu odveli, a sada je nema ... Ja sam za svaki slučaj stavio zabranu na

isplatu po toj čekovnoj knjižici.

ANA: Što?!

PETAR: Što si uradio? Pa zar ti već svaki svoj korak skrivaš pred roditeljima? Pa je li to način!

ZORAN: Što znači ovo sumnjičenje? Jesam li ja dužan izvještavati vas o svakoj svojoj odluci?

PETAR: A mi se ipak brinemo o tebi, je li?! Ja se trebam dosjetim što ćemo s oporukom, koja baš nije najpovoljnija po tebe; ja neka odlučim, hoćemo li prijaviti među nasljednike Olginog strica ili ne; ja neka se brinem kako ćemo se izvući iz kandža ovih komunista, a ti, gospodine, baš svaku svoju nakanu skrivaš pred svojima?! Stidi se!

ANA: Znaj, Zorane, ovaj tvoj postupak već do krvi vrijeđa čovjeka!

PETAR: A kako i ne će, kad bi još netko mogao pomisliti kako izrabljujemo rođenog sina!

EVA: Što mislite, i onda lupa svaki groš o zube, kad je gospođa Mara u pitanju?

ZORAN: Dosta! (Ljut zaključava stol za pisanje u želji da ode.): Ja sam danas likvidirao s Marom. Ne volim ljude, čiju ljubav treba plaćati! (Kad su se Ana i Petar pogledali): No, ne trebate to odmah uzeti i na sebe. Opet je tražila zajma. Muž joj u neprilici. Dao sam joj, ali sam s time zaključio i njen račun.

ANA: Vidi, Zorane, mogu razumjeti, zdrav čovjek ne može do smrti tugovati za jednom ženom, ali ova žena...ipak, dozvoli ...

ZORAN: Molim, nemojmo! Ja poštujem uspomenu na Olgu! (Zastao je, jer se Eva glasno nasmijala): Ova mi je žena ušla u život tek onda ...

EVA: Kad je već i Olga doznala za vaš odnos.

ANA: Vidi, sine, ne ispitujemo mi, je li ona datum još iz vremena tvog braka s Olgom ili ti je tek sada ušla u tvoj život kao nužna pojava, Nas je tvoja veza s njom brinula samo utoliko, da te ona ne bi smatrala dobrim izvorom!

ZORAN: Ali, mama, nisam ja dijete! Ne preplaćujem ja stvari.

EVA: U to ni mi ne sumnjamo.

ZORAN: Zadnji put te molim, u mojoj se kući ponašaj pristojno!

EVA: Tvoja kuća. Ha! Da se Olga slučajno vrati, ti bi prije svijuu nas letio iz ove tvoje kuće!

ZORAN: Eva, ja prosto zahtijevam ... (Zvoni telefon. Prilazi, ali pogled ne skida sa sestre.) Da?... Jest, ja sam ... Da, rekao sam, doktor Bertić je na telefonu ... Jest, jest. I? .. Što? Kakav to ček nisu htjeli unovčiti kod Federalne banke?

PETAR: (kad je čuo, dotrči i hoće mu uzeti slušalicu.) Ja ... Pusti, to mene zovu ... Ma, daj ovamo!

ZORAN: (rukom ga udalji od telefona.) Pa da! Koliko puta trebam reći, doktor Bertić na telefonu ... Ne Petar, već Zoran!... Halo, halo!... (Ostavlja slušalicu.) Tvoj je prijatelj ostavio slušalicu ... Hm, tako dakle? Lijepo, bogami, lijepo!

PETAR: Naime, da se razumijemo. Ne smiješ ovom pitanju prilaziti kao nekom vanrednom problemu. Eto, to se tako desilo, da sam ja ...

ZORAN: Da si ti uzeo Olginu čekovnu knjižicu, ispunio si je, kako bi došao do novca. Ništa jednostavnije. Samo si, naravno, prethodno morao potpisati Olgino ime, što znači ...!

PETAR: Što znači, krivotvorio sam njen potpis. Ne? Hvala. Meni je novac trebao. Tražio sam od tebe, nisi mi dao, premda sam imao u izgledu jednu odličnu transakciju i ...

ZORAN: Sigurno si sanjao, kako ćeš konačno jednom i ti dobiti na kartama. Znači, čekovna knjižica se nije zagubila, već je kod tebe!

ANA: Ovako sin ne bi smio govoriti s ocem! Znaj, do ovoga si ga ti doveo i nemaš prava predbacivati mi! Evin pad bi uništio i tvoj ugled. Ne mislim da bi ti laskalo, da ti je sestra rodila ... ah! Neću ni izustim tu riječ od stida!

EVA: Slobodno reci! Konačno, što! Nisam bila dovoljno oprezna kao druge!

ZORAN: Da si se tomu na vrijeme dosjetila, ne bi se morala nuditi tom ...

ANA: Dosta! Zorane, sad je važno da ti shvatiš, kako za obiteljsku čast niti jedan iznos nije prevelik! Konačno naš zet ...

PETAR: (pokaže na vrata koja se otvaraju i na koja ulazi Dragan.): Upravo je ovog momenta stigao.

DRAGAN (stane u vratima. Ironično, izazivački): Dobar dan, ljubim ruke, moje dame i gospodo! Doista, divna obitelj!

ANA (svojima): Čini mi se, naš je dragi zet nešto rekao.

DRAGAN: (došao je do stola za pisanje i baci ček.): Miraz mi daju

u čeku, u dolarskoj vrijednosti. Još sam im posebno morao biti zahvalan, što mi ga ne daju u dinarima, a ono ... banka nije htjela unovčiti taj ček!

ZORAN: A zato ne će, što sam ja na vrijeme stavio zabranu na isplatu po toj čekovnoj knjižici. Jer ta čekovna knjižica ni u kom slučaju nije vlasništvo mog poštovanog oca, već samo moje! Jest, morat ćeš svoj nezasićeni apetit obuzdati!

DRAGAN: Što?! Što to govoriš?! Ni po čeku starog ne će platiti? Pa, gospodo, vi ste me onda prevarili! Prevarili!

ANA: Želi li naš zet da ga zamolimo, da napusti ovu kuću?

DRAGAN: Ako to bude učinio, kćerku će vam bez uvjetno ostaviti tu!

ANA: A na tome ćemo mu posebice biti zahvalni!

EVA: Ne brini, dragi, ni suza ne će kanuti za tobom!

DRAGAN: Ah, tako! Znači, glavno je bilo udati se i dobiti moje ime!

EVA: Ne za mene, već tvoje dijete.

ANA: A to baš nije bila prevelika čast po nas, ali, nažalost, nije bilo boljeg izbora.

DRAGAN: Ama, urazumite se! Od čega ćemo ja i Eva živjeti, kad su odbili isplatiti Zoranov ček, a velite ni tatin ne će unovčiti!

ZORAN: Što, što? Moj ček nisu htjeli unovčiti? Ma, to je smiješno! (Poleti do čeka i gleda ga.) Ma, to je smiješno! A ... zar ti nisi prikazao tatin ček na isplatu, već moj? I ne će da plate? Ma, ma, to je smiješno...! Pa, tata, to je nemoguće, nemoguće! Na moj potpis ne plaćaju? Nemoguće!

PETAR: Zašto? Sve je moguće!

ZORAN: Ali, tata...! Pa to bi značilo, da je stavljena zabrana na isplatu po mojim čekovima ...! Nemoguće, pa to pravo je jedino Olga imala, samo Olga!

ANA (upit Petru): To ... to onda znači, ma je li Olga možda, u životu?

PETAR: Jest, to bi moglo značiti, upravo to, Olga je u životu!

ZORAN: Ma, to je isključeno! To je užas! Pa, to je onda prava nesreća!

ZASTOR

II. Čin

Scena kao u prvom činu. Poslije podne. Zoran (stoji do prozora i zamišljen gleda van. Uhvatio je zastor, ali se neoprezno pomakao, pa se jedan kraj otkačio. Ode do vrata i zove): Stanka, Stanka ...! Opet se zastor otkačio. Budite dobri i popravite. (Uđe u svoju sobu s lijeve strane.)

STANKA (dolazi s Marijom, nose ljestve. Popne se i popravlja zastor): Nikada ja vama nisam govorila, da takvog nitkova poštujem. Nikada.

MARIJA: Ali kad ga tvoji poštuju!

STANKA: To se samo vama čini.

MARIJA: Misliš? S dana na dan se sve više izdiže, svaki dan je sve veći gospodin, ono: da Bog sačuva tko je bio!

STANKA (kad je popravila zavjesu, silazeći): Pustite ga samo neka se izdiže. Čim je na višem položaju, to će više svijeta doznati za njega. Pa kad jednog dana narod hukne: huuh! odnijet će ga vrag! (Polaze van, a nisu vidjele, Petra koji ulazi): Ja vam kažem, teško onom tko se gura, a ima ljage na obrazu. Da, da! I mene i vas, možda još stotine i stotine njih, može prevariti, ali što će više gore, to mu poštenje mora kroz finije sito. Što je prošlo kroz rešet, vala ne će i kroz sito ..! Oh, dobar dan, gospodine doktore.

PETAR: Kako? Kako? O kome vi to govorite?

MARIJA: Ama, ja joj se tužim na jednog švercera, lopova, koji sad kod nas vedri i oblači. Ona veli: strpljen spašen! Jest, vidim ja, i strpljen je i spašen: bježao s fronte, navukao se fašističkih stvari, a opet je neka sila u našem bloku!

STANKA: A ja joj velim: nepoštenjem se ne, može daleko! Odnijet će ga vrag, je li' tako, gospodine doktore? (Izlaze.)

PETAR: (klima glavom još i onda kad su već izašle. Uhvatio se za bradu, stoji zamišljen; odmahne rukom, pa se šeće i nešto gundā.)

ANA (ulazi, ali nju ne primjećuje): Što je, stari, što to gundāš?

PETAR: Oh, ti si to...? Što gundāš? To, stara moja, što nismo dovoljno oprezni.

ANA: Hajde, molim te. Prosto mi prešlo u naviku, o svima jedno mislim, a drugo govorim.

PETAR: Ama, nije ta tvoja zabava u pitanju, već Zoran! Zoran! Ja mislim, on nije dovoljno oprezan. Prenaglo se izdiže. Žurimu se, a rekao sam već, to će ljudima upasti u oči!

ANA: Pa to i hoćemo! Što prije, to bolje. Kad se Olga bude vratila, neka već cijela ulica bruji, kako nam je Zoran dobar frontovac. Ha! Ne samo dobar, već i ugledan!

PETAR: Ne i, ne! (Zapazi da je Zoran ušao.): Vi gubite iz vida, da mi sveusvemu samo naš kruh trebamo spašavati: A naš kruh je Olga! Drugo bi bilo, da taj bandit Barić hoće izdati Olgine vrijednosti!

ZORAN: A što mogu kad ne će?

ANA: Zar ne vidiš, Zoran se sav bacio na to da...

PETAR: Ne! On već, nažalost, svoje osnovne interese brka sa svojom bolesnom ambicijom. Zar sada već ne predmnijevaš i političku karijeru?

ZORAN: Ajde, ajde, smiješan si već.

PETAR: A što onda, ako ovi tokom tvoje neoprezne igre skupe o tebi sve što znaju? Bojim se lik koji bi tada pred njima iskrasnio, može doživjeti neslavnu sudbinu!

ZORAN (s visine i gestama): A pad kod ovih bi mi značio pad i kod Olge, zar ne? Joj, kako je već dosadna ova tvoja pjesma!

PETAR: Podsjetit se na neugodnosti nije dosadno, već neprijatno, Ali ih je glupo i lakomisljeno zaboraviti prije drugih! Eto, ti se, na primjer, žuriš zaboraviti pukovnika Márkusa ...

ZORAN (ljut čim mu spomenu, ali se suzdržava): Pukovnik Márkus nam je bio obiteljski prijatelj i ništa više ...! Pa zar nam nisi ti sam govorio, ako se kod ovih politički afirmiram, moji će izgledi kod Olge porasti?

PETAR: Pardon, pardon! Ja sam samo toliko rekao, ako se želiš pred Olgom opravdati, moraš joj dokazati, kako su tvoje veze s fašistima bile prividne, a s partizanima faktične!

ZORAN: A uvjerit ću je, ako se politički afirmiram!

ANA (kad Petar zaniječe glavom): Pa, Bože moj, zar ne vidite samo su nijanse u pitanju, a u biti se slažemo?

PETAR: Ne! Ponavljam, ja ne ću da mu tko zavidi na političkom uzdizanju, jer bi se mogli sjetiti njegovih veza s našim kućnim prijateljem Márkusom!

ZORAN: (ljut, ali još uvijek pomirljivo), Znaš, tata, ja prosto ne mogu shvatiti tvoj paničan strah! Ja znam jedno: životne se

omaške traže kod ljudi koji su u padu ... (Kad Petar zaniječe glavom.) Pa, jest, kad se tko izdiže, zavist progovara. Ali ne zaboravi, ja sam vatrenu probu već izdržao! Danas me sve češće viđaju u društvu uglednih frontovaca, pa tko je taj, koji bi se usudio bilo što poduzeti protiv mene?

PETAR: Onaj, koji ne zna za strah: narod, masa, masa, sine! Ulica! Radi kako znaš ... Znači, ti igraš u cijeli ulog: i za Olgu i za svoj uspjeh!

ZORAN: I to bez najmanjeg straha. Jest, jest, jer ako se izrazim tvojim pokerskim rječnikom: ja već imam dovoljno pokrića! Poklonio sam omladini tri hektara mlade šume za odmaralište; s mojim je pristankom Olgina palača privremena bolnica. Imam dva predavanja na narodnom sveučilištu, šest na blokovskim sastancima, tri na rajonskim, jedno predavanje o Matiji Gupcu, i tako dalje i tako dalje. Hoćeš još? Predsjednik sam Fronte našeg bloka, član plenuma ... ! Još? A tek moje funkcije u kulturnim društvima, u Crvenom križu?

ANA: Konačno, Zoran mora graditi svoj život bez obzira na Olgu. Ne će valjda naš cijeli život zavisiti od te, od te ... !

PETAR: Od te, od te će, mamice, zavisiti! I ja žalim, ali će od te zavisiti, pod kakvim ćemo dalje uvjetima živjeti. Što ćeš, kad od njenog osmjeha zavisi i naš. A ja se volim smijati!

ZORAN: Ne brini smijati ćeš se i nadalje. Dovoljno sam oprezan!

PETAR: Ali i ona! Tebe ne zabrinjava, što je stavila svoje ručice na ulog kod Federalne banke?

ZORAN: No, to ćemo još vidjeti, što je htjela s tom zabranom!

PETAR: Što? Poručila ti je nešto važno, a ti sada moraš upotrijebiti svu svoju mušku umješnost, ako želiš još jednom doći do njene kase, pa i postelje!

ANA: Molim te, biraj riječi!

ZORAN: Zar nam nije ona sama iskomplicirala život? I baš se zato osjećam moralno potpuno opravdanim, makar smo se gdjekada morali odlučiti i na poteze manje dolične ljudima našeg kova.

ANA: Jest! Događaji u ovoj kući teku mimo naše volje. Oni su nam nametnuti. Ako tu ima grijeha, Božja će kazna dostići one, koji nas nagone na pogriješke.

PETAR: Vidiš, sine, taj ton bolje priliči mami nego tebi! Ne bojimo se mi, mamice, grijeha, već kazne!

ZORAN: No, ni za tebe se ne može reći, kako ti je hrabrost baš odlika! Eto, ja sam primjerice uvjeren, ti bi pao u nesvijest kada bih ti rekao kako će me na današnjoj sjednici Rajonske fronte izabrati za predsjednika.

PETAR: Ne! Zašto bih! Samo bih rekao ...

ZORAN: Ha-ha-ha! To znaš, je li, danas je sjednica Rajonske fronte. A znaš li to, zašto se ja danas cijelo prijepodne zadržavam kraj ovog tako korisnog pronalaska? (Pokaže na telefon.) ... Čekam izvješće o mom izboru za predsjednika!

PETAR: Ne volim šale.

Zora.: Da, da! Imam desetak sigurnih glasova, a oni vični povlađivanju jučer su me vidjeli s predsjednikom Gradske fronte. A znaš li što to znači? Ha-ha!

PETAR: Jest, simpatije su sklone jakom ... Uostalom, reci, što je predsjednik htio s tobom?

ZORAN: Mnogo! Skoro se cijeli sat razgovarao sa mnom.

PETAR: Ali o čemu?

ZORAN: Raspitivao se, što sam radio za vrijeme okupacije.

PETAR: Znači, sumnja!

ZORAN (odmahne rukom, nasmijano): Hoćeš čuti rezultat našeg razgovora? Morao me je pohvaliti kako sam radin, skroman i sposoban. A kad je bilo riječi o okupaciji, što sam drugo mogao nego pjevati slavopojke o sebi!

ANA: Sjajno, je li, tata?

ZORAN (kad se Petar ne izjašnjava): Imaš li prigovor?

PETAR: A, ako te samo zato zvao na razgovor, jer ima neke podatke protiv tebe, a ne zato što si mogući kandidat za predsjednika.

ZORAN: Molim te, ostavi me već s tim tvojim bolećivim oprezom! Ja sam pričao, a ne on; nije on ispitivao, već pitao!

PETAR: Možda, možda ...! Ipak ... ! Nešto mi se tu ne sviđa. Ti ćeš među predlažačima imati samo takve, čiji su interesi istovjetni s tvojima. Primijetit će to!

ZORAN: A ako bi bilo i drugih? Ha-ha-ha! Prije nego li je otišao na sjednicu, bio je kod mene na razgovoru drug ... Barić! Ha-ha!

PETAR: Gotovo! Upao si u stupicu!

ANA: Pobogu, sine! Odbio ti je izdati vrijednosti i prijavio je sudu da je Olga živa ...

ZORAN: Sve je to istina! Ali zar pretpostavljate, kako tom čovjeku

ne treba novac? Pretpostavimo, ne voli ga, ali mu ipak treba!

PETAR: Govori, govori!

ZORAN: Dakle ... dočuo sam ... (Zvoni telefon, uzima slušalicu.) Da? ... Jest, ja sam. Dakle?... Žurite, akobogaznate. Žurite!... Da budem miran? Ipak, letite...! Doviđenja!... Hm! (Šeće se.)

PETAR: Neka neugodnost?

ZORAN: No, gdje smo to stali? (Veselo:) Dakle, dočuo sam, žena mu je teško bolesna i ostao bi s petero sitne djece. Ponudio sam mu svoje veze na zagrebačkoj klinici. Naravno, i novac za liječenje. Kad je pristao, uzgred sam mu napomenuo, kako bi mi mogao biti od pomoći u mom političkom uzdizanju. I opet sam mu ponudio novaca. Što mislite, je li odbio moj prijedlog? Ha-ha-ha!

PETAR: Ako je jednom primio novac, primat će ga i nadalje. Što mu ne ponudiš udio u Olginim vrijednostima?

ZORAN: Molim, molim, sve u svoje vrijeme! Nisam mu to ponudio, plašeći se da bi mogao sve odbiti? Idem postupno.

PETAR: Ali ako dođeš do tih vrijednosti, onda sve ostalo nije važno: ni Olga, ni ambicije, ništa! Sve to neka ide k vragu, a mi ćemo ...

ZORAN: Ipak dočekati Olgu!

PETAR: Hm ... ! Pa je li taj ulog kod Federalne banke baš tako ozbiljan?

ZORAN: Vrijedi se boriti za Olgu!

ANA (zagri Petra):. Bože, Bože, samo nam sada pomogni!

ZORAN: Ne brini, hoće! Drug Barić se oduševio sa mnom.

PETAR: Znači, nisi sitničario.

ZORAN: Iznos, koji sam mu dao, za sva vremena će mu uspavati proleterski ponos. Ha-ha-ha! ... Znete li s kime sam maločas razgovarao? S njime. Vraćao se sa sjednice Fronte i još koji minut, pa će biti ovdje da mi referira. Ha-ha-ha! (Osluškujе.) I ... i ako se ne varam, vani se vrata otvaraju i drug Barić dolazi, dolazi predsjedniku Rajonske fronte Ha-ha-ha! (Kucanje.) ... Naprijed, naprijed, družе Bariću, naprijed! (Ulazi Barić.) Zdravo, družе Stipo, dobro nam stigli. (Zgrabi ga za ruke i oduševljeno mu ih steže.)

STIPO: Dobar dan. Kako, gospodo, kako ste, gospodine?

PETAR: Kako? Ha! Eto, Ja se primjerice baš ljutim!

STIPO: No, vi bar nemate briga! (Zoran toči rakiju ali Stipo ne prima.)

PETAR: Mislite? Pa ako izuzmemo vlastite, ne bih trebao imati ih. Ali, konačno, čovjek je samo onda čovjek, ako je svjestan član svoje zajednice, svoje domovine, ne?

STIPO: Naime, dozvolite, ja bih ...

PETAR: Samo još trenutak. Čuli ste ogorčene riječi, a ne vidite činjenice. Pomislite, sad mi je baš bio jedan takozvani gospodin. Ništa manje, već me uvjeravao, kako smo mi protiv osobne slobode, čak protiv napretka. I znate li u čemu je tajna tih riječi? Ne damo tom gospodinu da i dalje pljačka radni narod! Zakoni, zakoni, strah ga je zakona!

ZORAN: I treba, uostalom naši su zakoni protiv takve osobne slobode ...

PETAR: Koju on priželjkuje! Zakoni su već takvi – da bi jedne zaštitili, moraju druge obuzdavati.

ZORAN: Zakoni su od uvijek štitili zakonitost ...

PETAR: Ozakonjenost, a ne zakonitost!

ZORAN: Naime, znaš, tata, drug Barić je došao da ...

PETAR: Izvolite samo!

ZORAN: Ne ljuti se ... (Stipi:) Dakle bijelo ili crno?

STIPO: Smijem li pred vašima? ... Znate, skoro sam zakasnio?

ZORAN: Vidite, vidite. Dakle?

STIPO: Vjerujte, ovako zanimljive sjednice još nismo imali.

ZORAN: I?

STIPO: I? Umalo nam predsjednik Gradske fronte nije sve pokvario.

ZORAN: Ozbiljno? A kako?

STIPO: Tko se mogao i nadati da će on prvi zatražiti riječ!

ZORAN: Pobogu! A što je htio? Valjda proturiti svog nekog kandidata?

STIPO: A tko bi znao. Započeo je nekako, da bi on prije prijedloga za izbor predsjednika iznio jedan žalostan slučaj, koji nas treba opomenuti, koliko moramo biti oprezni, kad je u pitanju naše povjerenje u ljude. I, srećom, vaš dobroćudni Bikić mu upadne u riječ, pa kad je onda razvezao priču o vama, a ono divota!

ZORAN: Ozbiljno?! Ha-ha! A odjek?

STIPO: Ma, to je tek bio početak. No, zapravo, hvale su zastiđivale hvale.

ZORAN: Je li? Ha-ha! A što vam se čini, kako predsjednik na sve to?

STIPO: Znete, on je uvijek nasmijan, a sada ni da trepne! A što je i mogao, kad vas je hvalio kao svibanjsku kišu. Ali ...!

ZORAN: No?! Da nije tko nešto izbrbljao?

STIPO (zapali cigaretu): Nitko ni riječi.

ZORAN (pogleda svoje pun samosvijesti): Znači, jednoglasno sam izabran.

STIPO: E, nije odmah došlo do glasanja! Već je i reda radi trebalo i druge poslušati. I, pomislite, predsjednik se baš kao okomio na mene, neka i ja progovorim, neka i ja kažem nešto o vama!

ZORAN: Sjajno! I onda ste vi sve potvrdili! Ha-ha!

STIPO: Da, i onda sam ja progovorio...! Velim ja: jest, žena mu je bila divna, neobično poštena; na svakom koraku nas je podupirala. Pa, velim znam joj i muža, doktora Bertića Zorana. Ne znam, je li i on pomagao pokret, ali ona jeste, uvijek i to obilato!

PETAR: Da, da, uvijek i obilato! Pa, sa mnom se u stvari savjetovala.

ANA: Divna je to žena bila. Ne bila, već hvala Bogu jest!

STIPO: A njen muž, velim ja, sin je vrlo ugledne obitelji, u neku ruku čak i plemićke ...

ANA: To niste trebali reći!

STIPO: No, velim, bez igdje ičega. I primljen je u njeno bogatstvo kao u svoje. Ma, ne samo on, već i njegovi!

ANA: To je netočno, i protiv volje smo joj izašli u susret!

PETAR (počinje se uzrujavati, pa sada utišava Anu.)

STIPO (ponovno pripaljuje cigaretu, jer mu se ugasila, pa će): Kad je nadošao onaj pakao za Židove, velim ja, za svaki slučaj mi je predala svoje vrijednosti i rekla: Stipo, što treba upotrijebite, a što ostane, ako se ne vratim, ti predaj Partiji!

ZORAN: Ma isključeno! To nije rekla, nije mogla reći, jer ...

STIPO: Jest, jest, rekla je! No, ne čudim se što vam se to ne mili!

PETAR: Ne bi li sve ovo mogli i kraće?

STIPO (mirno, skoro monotono): Može, može, gospodine ...! Dok je mladi doktor mislio, kako su u ovoj najezdi podzemlja gospoda nestala, htio je, da mu bez odlaganja predam sve njene vrijednosti. A kad je čuo, da je živa i da se vraća silom se htio sa mnom sporazumjeti da je opljačkamo.

ZORAN: Što ovo znači?

STIPO: Rekao sam im i to, da sam baš iskušavao, dokle može ići

vaša podlost! Začudo, gotovo je bezgranična! A kad je već tako, kažem, vi ste onda po mom mišljenju u jednoj osobi i bandit neprijatelj, kojem nije mjesto među nama. (Cigareta mu tvrda, pa je umekšava.)

ZORAN (prilazi mu prijeteći se): Vi...!

STIPO (i dalje mirno, samo ga pogleda ispod obrva): Tamo da ste ostali. Da nas niste držali za tako naivne, dosjetili biste se, zašto vas je drug predsjednik zvao na razgovor ... Jest, a onda su se i drugi sjetili kako su k vama zalazili hortijevski pukovnici, a i da se gospodin odvjetnik prilično napljačkao po agraru; i, sve takve još nekakve sitnice ... (Klima glavom i uputi se k izlazu.) Jest, i još nešto, oni novci, koje ste mi dali, na pravom su mjestu. Ha! Ha-ha-ha! (Izlazi.)

PETAR (uvuče puna usta dima; ispušta ga i promatra Anu, koja u svom strahu upija pogled u njega pripivši, ruke na grudi. Zatim pogleda Zorana, koga je slabost svalila u fotelju. Slegne ramenima, priđe buffetu, ispije dvije čaše.) ... Da, da!

ANA (otme joj se, jedva čujno). Petre! Petre!

ZORAN: Mo-mo-molim te, mama, ne gubi živce.

PETAR: Tja! (Priđe prozoru; dok govori, gleda van.): Govorio sam i govorio, za ovakove poduhvate nije dovoljno ... Kad tko ne vidi koliko je površan, uobražen ... (Živčano, okrenuvši im se): Tada je kraj takvog Zorana i moralo doći do svega ovoga!

ZORAN: Dosta već! Ne želim slušati propovijedi!

PETAR: U redu i hvala. (Pribran, mirno i ironično:) No, ja idem na svoju kavu. A ti, sine, pokušaj bar mami razjasniti, kako si i zašto mimo našeg znanja htio doći do Olginih vrijednosti ...

ZORAN (prijeteći): Dosta, dosta! (Kad vidi da mu otac sliježe ramenima i sprema se poći.): Zar bi ti bio kadar zbog svoje osjetljivosti ostaviti nas u ovoj neizvjesnosti? Zar si ti otac?!

PETAR: Vi ste se tako zabarikadirali u svoje laži, čovjek ...

ZORAN (Ani): Gledaj, gledaj ga, molim te! Čak likuje!

PETAR: To je već neinteligentno! Zar je tko kadar radovati se svojoj nesreći? Budite bar sada svjesni, nalazite se pred potpunim padom.

ANA: Petre! ... Neka, neka, sine, no propali još nismo!

ZORAN: Molim vas kao Boga, prestanite već...! Tata, zar ne vidiš, sada smo svi u pitanju? ... Tata, tata, pobogu, skupocjeni

minuti prolaze! Govori ako Boga znaš, govori! Kako braniti pred ovima?

PETAR: Nikako! Jalovo bi bilo. Mi ne znamo što oni znaju. Od ovih se mi ne trebamo braniti, već spašavati ... Nažalost, Olga nam je sada postala i jedini spas! Ali ako ona tvoju nesreću ne primi kao svoju, onda ...!

ANA: Bože, onda smo pali na prosjački štap!

ZORAN: Ama, o glavi se radi!

PETAR: No, konačno ...! Htio sam da te trpe, eventualno zavole, što bi Olgu možda već i pokolebalo u uvjerenju, kako su tvoje veze s Márkusem i Márkusevima bile takve, da si je bezuvjetno mogao spasiti logora ... To je ono bolećivo u vama, ne mogu Szatmári-Zsoldosevi ne igrati i društvenu ulogu! A što sad, ako pitanje Márkusa ...

ANA: Zoran je imao pravo činiti im usluge! Konačno, ja sam Mađarica, a Zoran mi je sin!

PETAR: A što onda, ako ti ovi budu spočitnuli fašizam, a Zoran ti je sin?

ZORAN (šetao se brzim koracima, sad naglo stane, i): Pa, ljudi, zaboga ...! Opasnost mi je za vratom, a vi...!

PETAR: Nemaj brige, ova je neposredna opasnost manja nego izgubiti Olgu. Ovi se ne žure s uhićenjem takvih kao što si ti...

ZORAN: Ali ako bi ipak...

PETAR. Ni slučajno! Tvoj će problem tek sutra na ulicu. Znajući, da će od ulice više doznati nego što bi iz tvog saslušanja. Zapamtite, Olga nam rješava sve!

ANA: Mislim, dragi, onda je bezuvjetno moramo pridobiti?

ZORAN: Ali kako ću je uvjeriti, kako su njene pretpostavke samo pretpostavke, bolesne tlapnje? Pa, činjenica je, ja je nisam mogao spasiti logora, moje su veze s Márkusem bile samo tanke, prividne! Kako ćemo sve to u jeku ovih događaja?

PETAR: Svakako lakše, ako se prestanemo zavaravati.

ANA: Koliko briga, koliko nemira zbog te žene! Sada ćemo još doživjeti i to da se pokaže nezahvalnicom!

PETAR: Nikada mi ne će biti jasno: rijetko viđaš ljepšu ženu od Olge; guši se u novcima; u očima joj više pameti nego ..., a ti ...

ZORAN: Dosta, dosta! Dojadili ste mi kao i ta ponosna... Što ima kćerka staretinara Grüna biti tako ponosna? Da si samo vidio tu

uobraženu, tu prepotentnu, tu bolesnu dostojanstvenost još i kod transporta, a vodili su je u smrt ...! Ali, ali, gubimo vrijeme, vrijeme ...!

PETAR: S time ne pomažeš što stvaraš paniku! Poslušajte me, imam jednu ideju: Olgi bi za čas nestale sumnje, možda bi se čak morala izvinjavati.

ZORAN: Ma što čekaš, kaži, pobogu, kaži! (Spusti se u fotelju.)

ANA: Hajde, kaži, tata!

PETAR: Nažalost, ta mi ideja dolazi u obzir samo u tom slučaju, ako lice, koje je Olga vidjela na kolodvoru, nije Márkus, već neka treća osoba. Osoba, koju je Olga manje poznavala od Márkusa.

ANA: (razdraženo). Stidi se! Ovo mučenje već nije ljudski! Tražiš laž, da potkrijepiš svoje bolesne pretpostavke! I ta tvoja ljubomora ne doliči tvojim godinama!

PETAR: O tom potom ...! Ja znam da nije Márkus bio taj koga je Olga vidjela na kolodvoru. To je morao biti netko, tko je bio kadar i odlučivati sudbinom Olge, a ne samo da intervenira kao Márkus. I zato sam uvjeren, Olga te ne će optuživati da je nisi htio izbaviti iz transporta, već da si je ti dao otpremiti u logor, kako bi je se oslobodio!

ZORAN: Laže, to nije istina!

PETAR: Zašto ste tajili da je kod transporta bio i tvoj bojniki Kunst?

ANA: Scene nam više ne doliče, a opet bi mi ih htio prirediti.

PETAR: Znači bio je!

ANA: Nije bio! Znaj već jednom, otkad si izrazio želju da ga izbjegnem, iako si me bezrazložno sumnjičio, ja se nisam viđala s tim Nijemcem.

PETAR: Istina, govorila si, da si na dan Olgine deportacije bila u Pešti, iako su te po gradu vidjeli s jednim Nijemcem u automobilu...

ANA: To pitanje smo već raščistili! Béla-bácsi ti je rekao, da sam bila kod njega u Pešti, pa prema tome, nisam mogla biti i ovdje i tamo. A da sam i bila, što onda? Što bi ti, konačno? Hoćeš li se razvesti ili što hoćeš?

PETAR: Prestar sam za razvod, ali hoću progovoriti, a toga je tebe najviše strah! Da, da, jer bi se već jednom razbila ta aureola visoke moralnosti plemenitih Szatmári-Zsoldosevih, kojom tiraniziraš ovu kuću od prve naše bračne noći!

ANA: Gadiš mi se!

ZORAN: Molim vas, ali molim vas ...

PETAR: Ima Zoran pravo, za sada o ovom dosta. Mislim, ionako imamo jasnu sliku jedno o drugom.

ANA: Hajde, sine, zar ne vidiš, iz njega ne govori više razum, već uvrijeđena taština?

PETAR: Da, ali pitanje moje uvrijeđene taštine rješava i pitanje Zorana. Jest, bojničnik Kunst rješava i moje i njegovo pitanje.

ANA: Mislim, sine, vrijeme bi bilo da me uzmeš u zaštitu!

ZORAN: Dosta, mama, nemamo vremena pitanju tvoje osjetljivosti dati prednosti pred pitanjem naše sigurnosti. Vrijeme je za otvoreni razgovor.

ANA: ... Tako ...? U redu, Zorane, u redu! I hvala! (Pođe.): Ali...! (Pogleda ga i ne nastavi, već ponosno dignu glavu i izlazi.)

ZORAN (Za njega je mučna pauza, jer ne zna kako bi započeo taj razgovor): Znaš ...(Kad vidi da mu otac pije rakiju.): Nije ti ljuta ta rakija? Znaš, mene prosto peče, meni je ljuta ... Jest, tata, zaboravio sam ti reći, izgleda ću ti ipak moći pripremiti onaj novac. Znaš, teško je išlo: Zadnjih dana je cijena dolaru osjetno pala.

PETAR: Čuj, sine, nemoj sada da ti ovo izgleda kao da ja ...! Ako ne možeš, nemoj mi dati. Premda bi mi novci mnogo trebali. Jest, eto, znaš, ja volim da stvari budu logične. Ne bih volio da se Olga ima o što, o bilo što zakačiti. Razumiješ li me?... Doista je ljuta ova raklja. Khm! Da, da, nikako ne smijemo dočekati Olgu nepripremljeni.

ZORAN: Naravno ... kolikogod je meni savjest potpuno čista.

PETAR: Naravno ... A što i ne bi bila?

ZORAN: Znaš, ipak bih volio ako možeš sve doznati i ocijeniti kako će se ona ... Hoćeš li mi dozvoliti, da ti ispričam cijeli slučaj?

PETAR: Izvoli, izvoli, sine! Znaš, popij, daj, popij i ti jednu ... Tako je oštra, ali dobra.

ZORAN: Khm, khm! Oštra je, ali dobra ... Naime, znaš, eto, Olga se četrdesetdruge iznenada vratila iz Pešte. Nisam je očekivao, a imao sam posjetu. Bio je kod mene ... (Ana je baš ušla i naslonila se na kamin.) Bio je kod mene ... bio je kod mene ...

ANA: Ako baš kaniš lagati, kaži bio je ondje bojničnik Kunst.

ZORAN (olaknulo mu, te brzo nastavi): Kad ga je opet poslije vidjela, rekao sam joj, to mi je znanac s Univerze, i obećao je zau-

zeti se za nju, ako bi kod nas došlo do progona Židova. Ma, sve bi bilo u redu, da ga nije vidjela kod transporta. Naime, znaš, ja sam stajao na peronu. To znaš nismo im smjeli prilaziti, i pričinio sam se kao da ne vidim Kunsta. Bio je mnogo zauzet, pa me ni pogledao nije. I, znaš, onda je baš počela dovikivati: čas da joj priđem, čas da joj dodam čašu vode, a znala je da im ne smijemo prilaziti. Pa, reci, da sam joj prišao i da me netko zbog toga ustrijelio? ... Znaš, sada se bojim, pa ona mene nije ni zvala zbog one čaše vode, već kako bi me upozori na prisustvo bojnika Kunsta. Ali što sam mogao, kad im se nije smjelo prići! Ne?

PETAR: A Kunst je nju mogao pustiti iz transporta?

ZORAN: Pa, možda! Vjerojatno! Ali ja to nisam mogao zasigurno znati!

PETAR: Pa što mu nisi prišao, što ga nisi pitao?

ZORAN: Ali, pobogu, što bi svijet rekao! Toliko njih na kolodvoru, pa da me vide s njemačkim bojnikom? A i vremena su već bila doista čudna, s jedne strane su se Nijemci strateški povlačili ...

PETAR: Jest, jest! Zato ti je poručila, da te ni pogledati ne će ako se ikad živa vrati.

ZORAN: Reci, tebi ne bi dosadile te njezine stalne prijetnje? Čas da će me napustiti, čas da će se razvesti, a ja zbog nje žrtvovao karijeru, sve podbogom! Vjeruj, ja ni pomisliti nisam mogao, da im prijeti opasnost po život!

PETAR: Pa da, ti si mislio, odvest će ih, malo će raditi, i nikom ništa. Pa, konačno, rat je bio, za svakog je bilo poteškoća.

ZORAN: Što misliš, kako će Olga? Hoće li vjerovati?

PETAR: Hm ...! A da li bi ti njoj?

ANA: Znači, tebi nije cilj Zorana spašavati, već da mi se svetiš zbog te svoje bezimene pretpostavke, da sam bila ljubovca tom Nijemcu!

PETAR: Ja sam sebi uobražavao, kad doznam istinu, da će mi bar taština progovoriti kad mi je već ponos zamro. Ali, eto, čak ni glas nisam kadar podići, a kamoli ruku. Žalosna istina za ... muškarca!

ANA: Petre, ti si za mene više nego li što i zamisliti možeš! Petre!

PETAR: Oprosti...! (Starom, ali usiljenom energijom.) Dakle, nije važno hoćemo li Olgu uvjeriti, već da joj u sumnje unesemo sum-

nje. Za sada više ne ćemo moći. Budi ljubazan kao nikad, strpljiv, i imaj u vidu svoj krajnji cilj. Ali ni to ne gubi iz vida, da se ona vraća namučena, željna nježnosti i ljubavi, iako će to skrivati. Tvoje je da osjetiš, kad je sazio moment, da se boriš za svoj bračni krevet.

ANA: Da, da, Zorane!

PETAR: Jer to rješava sve!... U prvom redu povedi borbu protiv njene tvrdnje, da je na kolodvoru vidjela bojnika Kunsta.

ZORAN: Ali, tata, ona ga je vidjela!

PETAR: Ona ga nije vidjela; ona je bojnika Kunsta u životu svega dva puta vidjela, pa ga se ne sjeća dobro.

ZORAN: Ali, tata ...

PETAR: Ponavljam, ona ne može biti sigurna da ga je vidjela na kolodvoru. Treba je uvjeriti, da to nije bio vojnik Kunst, da je to bio čovjek, koji je eventualno bio sličan vojniku Kunstu.

ZORAN: Pa...pa...pa da! To nije bio vojnik Kunst, već čovjek sličan vojniku Kunstu! (Pođe prema prozoru. Zadovoljan i već miran govori u sebi, pokatkad gestikulira. Vidi se da još uvijek razmišlja o Petrovoj ideji. Zatim gleda kroz prozor.) ... Da, da! To nije bio on, to nije bio on...!

ANA (prišla je Petru.): Petre, vjeruj, nisam takva kakvom me zamišljaš, Sve sam samo zbog njega ...!

PETAR: (odmahne rukom i ne gleda u nju): Ostavi! Možda ću s vremenom sam tražiti, da me uvjeriš, da me nisi varala.

ANA: Ne ću te uvjeravati, to je istina!

PETAR: Rekao sam ti, danas još nisam sklon povjerovati.

ANA: Uvijek i uvijek taj Kunst. Vjeruj, Márkus mi je poručivao po njemu, i ništa više! Dvije-tri riječi službeno, i ništa više!

PETAR: I tada si samo dvije-tri riječi trebala reći pa bi Olga bila spašena.

ANA: Ali kad on...! (Pokaže na Zorana.)

PETAR: On nije dozvolio? ... Dobro sam naslućivao (Dosjeti se.): Ne, ne! Ne vjerujem ti! I sina si kadra žrtvovati, samo da sebe spasiš!

ANA: Petre, vjeruj mi! Pa pitaj ga ...! Zoran (zabavio se sam sa sobom. Sigurniji je, nasmiješi se, čak i zazviždi, ali se ne miče od prozora. Petar dvoji, hoće li mu prići, u taj čas dolazi automobil. Motor prestane raditi pred kućom. Još se više nagne nad prozor

gleda van. Ogromno iznenađenje, vrlo zbunjen.): Tata! Ona je stigla! Olga! Ulazi u kuću!

PETAR: Olga? (Ani:)... Idi zaključaj vrata od blagovaonice, kako bi morala ovuda ući. I ne miči se iz kuhinje sve dok te ne zovem. Idi već! (Ana ga još na časak gleda, sagne se i poljubi mu ruku. Izleti iz sobe.): ... Zorane, ti odi u njenu sobu. Ja ću vrata ostaviti odškrinuta. Dobro slušaj i ravnaj se prema našem razgovoru. (Vodi ga prema vratima s lijeve strane. Prije nego što će Zoran izaći): Ne gubi iz vida, ona je imala dovoljno vremena razmišljati o tebi. Ne znam, jesi li joj dorastao!

ZORAN: Misliš teško će ići?

PETAR: Ne brini, sad nas je već troje, a ona je sama. (Zoran izađe, a on pritvori vrata.): Sin mi je, a i ja sam u pitanju! (Natoči rakije i ispija. Sjeda u fotelju okrenut od vrata otkud očekuje Olgu. Izvadi novine i rastvori ih): ... Da, da, bit će to teška borba. Ima sigurne karte, tu samo blef pomaže!

ZASTOR

III. Čin

Ista scena nakon nekoliko minuta, sumrak se spušta.

PETAR: (sjedi kako se namjestio u drugom činu. Čim je čuo otvaranje vrata, prinosi čašicu ustima, ali ne ispija): Stanka, čim večera bude gotova, odmah mi javite. Umrijet ću od gladi.

ANA (stoji u vratima): Ja sam, Petre. Još sam ti to htjela reći...

PETAR (ljutit, jer je očekivao Olgu. Prigušeno): Odmah van i ne pojavljuj se dok te ne pozovem! (Okrene se i zauzme svoj pređašnji položaj. Ana izlazi.)

OLGA (uđe na vrata u desnom dnu. Stoji na pragu poput čovjeka, koji se nije nadao da će još jednom vidjeti svoje. Pogledom obuhvati cijelu sobu. Uzdahne, klimne glavom i u to joj se pogled zaustavi na Petru. Kuferčić ostavi kraj vrata.)

PETAR (čuo ju je kada je ušla. Maši se za čašicu, ali je hinjeno zauzet čitanjem, i ne ispija rakiju. Sada već čuje Olgin hod, koja ostavlja neke paketiće na kufer.): Stanka, čim večera bude gotova, odmah mi javite Umrijet ću od gladi. Da, i to! Neka je u kupatilu stalno pripremljena vatra. Olga nam može svaki čas stići, pa da joj možete što prije pripremiti vruću vodu. I neka je uvijek svježeg cvijeća u njenoj sobi. Znete na to naročito pazi mladi gospodin. (Ispija čašu.)

OLGA (ravnodušno): Ja sam, stari, ja. Olga.

PETAR (skoči i naročito iznenađeno): Olga! Olgice dušo moja! Ti si to? (Prilazi joj i pun nježnosti joj ljubi ruke, grli je.) Dušo moja, bolesnice moja, samo kad si stigla. Srce moje izmučeno, dušo moja premorena! Samo kad si tu, samo kad si kod kuće! (Drži je za ruke kao da je želi gledati iz daljine.) Lijepa si, divna si! Ali umorna! Ako je to moguće, još si ljepša nego prije.

OLGA: Ni ti nisi ostarilo.

PETAR (vodi je do fotelje): Znam, znam, i kraj briga sam se sačuvao. No brige su samo još brige, a ne patnje kao tebi ove dvije godine, joj, ne znam što bih! Hoću li prvo javiti našima ili da ispijemo čašicu za tvoj sretan povratak? To, to hajde, dušo!

OLGA: Za sada bih voljela, neka tvoji ne znaju da sam stigla. S tobom bih najprije razgovarala.

PETAR: Lako je za to, ima vremena!

OLGA: Nema. Ne će biti. O važnim stvarima bih htjela govoriti, o Zoranu.

PETAR: Ali što će mi reći Zoran, ako bude vidio... No, ako baš ti želiš!

OLGA: Sjedi! Dok se tvoji ne pojave, željela bih da si ti načisto s nekim mojim odlukama. Dozvoli, samo ću vrata zatvoriti. (Pođe vratima na koja je ušla, pa ih zatvori. Tijekom razgovora zapazi da su vrata, iza kojih je Zoran i osluškuje, otvorena. Zatvori i ta, a Petar to ne primjećuje) Možda me ne ćeš razumjeti, ne ćeš me htjeti razumjeti, a odobravati mi sigurno ne ćeš. Ja ipak moram biti iskrena. Eto, ja sam se u Zoranu ... ja sam se u njegov potpuno razočarala. U njemu nisam ono dobila čemu sam se nadala. Vidjela sam ljude čiji život ima smisla, koji znaju zašto žive ... Sjećam se, Zoran mi se podsmjehivao, nazivao me salonkomunisticom. Ni sada ne znam što sam, ali uglavnom, ja više nisam voljna dangubiti.

PETAR: Potpuno ti odobravam.

OLGA. Nisam više voljna stalno samo računati, živjeti tek za stvari...

PETAR: U pravu si! Jer tko ima previše, taj je sputavan...

OLGA: Dozvoli!

PETAR: I taj nema slobodnog razmaha u životu!

OLGA: Mnogo je ovdje suvišnog, nepotrebnog.

PETAR: Mogu ti pogađati misli! No, znaš li što ti je s palačom u Šenoinoj ulici? Danas je to gimnazija. A sa šumicom? Ondje je omladinsko odmaralište. A kudeljare i špiritana? Država radi s njima s našim pristankom. Dakle?

OLGA: Slažem se, stari. Ali mi izgleda, ti kao da ne shvataš ono bitno o čemu govorim. A, ja zapravo govorim o Zoranu! Za ove dvije godine sam sredila svoje uspomene, prozrela sam ga. Rezultat me je prenerazio!

PETAR. Ne čudim ti se! (Kad mu Olga hoće upasti u riječi, govori još brže): Dozvoli! Četiri si godine bila udana za njega. Točno? Meni je sin već skoro trideset godina, a tvrdim, možda ga poznajem tek unazad dvije godine. Čudiš se?

OLGA: Ne zanima me.

PETAR: Dušo moja, ovaj je rat s ljudima oprao mnoge ljage! Mnoge sakrivene osobine su došle do izražaja, koje nikada ne bi upozna-

li, da nije bilo ovog rata, ovih patnji, tolike nepravde! Ja moram istaknuti: Zoran sada i Zoran od prije tvoje deportacije, to su dva čovjeka! Zoran je tek sada postao čovjek! Da!

OLGA: Hm...!

PETAR: Da, da! Jesi li ti ikada mogla i pomisliti, kako je Zoran kadar izložiti glavu najvećim opasnostima? Ne! Ni ja! Još te nisu ni odveli već je stupio u vezu s partizanima. Ne ću nabrajati, ali je pored drugih usluga tri puta dao po pet tisuća penga za Pokret. Zatim: po gradu su još borbe! Partizani nagnuli, a fašisti se još brane. Puca se, ori se, kaos! Svi se skrivaju u podrumu. Ja vučem i Zorana u sklonište, a on ni da čuje! Weintera znaš.

OLGA: No?

PETAR: Vidio ga kroz prozor. Pojurio je za njim kao bez glave. Ja, njegov rođeni otac, ja sam gledao njihovu borbu. Uspjelo mu je, smlatio ga je, a mogao je poginuti.

OLGA: On Weintera?

PETAR: Da, on! Na frontu je htio kao dobrovoljac! Srećom su liječnici imali više pameti od njega. Uvidjeli su, da s tako bolešnom nogom ne bi otišao ni na desetak kilometara, a kamoli do ... do pobjede!

OLGA: No, ali kad se sjetim njegova ponašanja kod mog transporta ...

PETAR: Znam! Znam, dušo! Mislila si, blago rečeno, pa to je nitkov! A, vidiš, on je jurio po gradu da iskoristi i zadnju mogućnost za tvoj spas. U takvom kritičnom momentu svaka bi sentimentalnost bila neutnješna, Sav je novac nudio, ali nažalost bez uspjeha. Je li to Zoran koga si ti ostavila?

OLGA (zbunjena): Naime, sve je to lijepo ...

PETAR: Čekaj! Vidi i dalje! Surađivao je s ovima. Ma, bio im je desna ruka. Prišao im kao demokrata, kao napredan čovjek, kao idealist a s vjerom u konstruktivnost novog poretka. I? I ti misliš, ovi su mu se zahvalili? Vraga! Oprosti. Veoma je razočaran i sada mu je još jedina nada tvoj povratak. Zar bi ti bila kadra potpuno ga razočarati?

OLGA. Naime, stari ...

PETAR: Ovog ti momenta još ne ću pričati o svemu. Ali se spremi, ni ti ne ćeš bolje proći...! Uzalud, draga, vama se ne vjeruje, vi ste izdanci buržoazije. Koristit će se vama, iscijediti vas, pa odbaciti.

Ne ćeš dobiti priznanje što si im prepustila najamnu palaču i sve drugo, te milijunske vrijednosti! Daj im sve što imaš, podaj sve, još ni onda! Naći će nešto da ti prigovore kao i njemu, pa će...

OLGA (budi joj se oprez): No, no! Meni, dragi moj, upravo ništa ne bi mogli prigovoriti. .

PETAR: Misliš? Misliš ti da im ne bi bilo dosta da doznadu, da je pukovnik Márkus ulazio u ovu kuću? Nije on tebi dolazio, ali bi ipak tebi pripisali u grijeh! A da nam nije bio prijatelj, već nužno zlo, to je nesumnjivo. Znaš li ti, da je taj nitkov odbio zauzeti se za tebe, premda je imao odlične veze s Nijemcima?

OLGA: Je li?

PETAR: Sramota je, ali je Zoran čak i plakao pred njim. Pomisli, zgražao se, što se Zoran usudio zauzeti za Židovku, za tebe! Da, da! Kad je siromah Béla-bácsi to doznao, prosto se razbolio. A što je on mogao, kad je dolaskom Nijemaca ostao bez utjecaja!

OLGA: A što se Zoran nije zauzeo putem njegova poznanika, onog Švabe?

PETAR: Švabe? Švabe...?

OLGA: No, svejedno! Bog bi i znao, gdje se u to vrijeme nalazio taj bandit. I bolje što svoj život ne dugujem jednom nacistu. A kako ste doznali da sam živa?

PETAR: Smijati ćeš se, da nisi stavila zabranu na isplatu po čekovnom računu, možda ni do ovog momenta ne bismo znali za tebe!

OLGA: Nisam ja stavila zabranu, već moj stric u Zürichu. Bojao se da nismo svi stradali, pa da ne bi došlo do zloporabe. Ah!! (Skočila je iz fotelje. Uplašila se, jer je Zoranu brava iskliznula iz ruku, pa je škljocnula. A od toga se Zoran toliko uplašio, pustio ih je, a ona lupe o dovratka.): Joj, Bože!

ZORAN (budući da ništa nije čuo što se u sobi razgovaraju, pokušao je odškrinuti vrata.)

OLGA (stoji prema Zoranu s rukama na grudima): Ti?!

ZORAN (snalazi se, pa pruža ruke prema njoj kao da je čeka u zagrljaj): Olga, Olgice ...! Olga dušo, oprosti što sam te toliko prestrašio. Htio sam te iznenaditi. (Prilazi joj.) Dušo! (Ona se, međutim povlači, pa je ne uspijeva zagrliti, uspije mu uhvatiti je samo za ramena.) Olga, paćenice moja! Ti, ti si stigla, srećo moja?!

OLGA (mirno i gotovo ravnodušno): Ja, Zorane, ja! Zdravo. (Pruži

mu ruku, koju Zoran miluje i ljubi, a ona izvlači.): Hm! Nemoj...! Ne znam što bih ti prvo rekla, Zorane. Onda je najbolje glupost: još si uvijek lijep!

ZORAN: To nisi trebala reći, to više nije važno. Nadam se, da ćeš u meni naći i vrednijih osobina... Sjedni, sretan sam, vrlo sam sretan, Olgice.

PETAR (na pojavu Zorana oblio ga znoj. Briše ne samo lice već i vrat. Na moment je i njega zavarao odnos, pa poleti prema lijevim vratima i već s vrata): Ali, djeco, i mama...! Mama, mamice, Olga nam je stigla!

OLGA (slegne ramenima i sjeda u fotelju.)

ZORAN: Vrlo te volim. Za tebe bih na sve bio kadar, cvijete moj napaćeni! (Klekne kraj nje i ljubi joj ruke.) Mnogo te više volim nego ikada; više nego kao djevojku, više nego kao ženu! Mnogo više nego li prije deportacije!

OLGA (izvuče ruku, zagladi kosu i sve trezvenije): Pa to nije tako osobito teško, Zorane!

ZORAN: Nemoj, dušo, i ta su naša trvenja bila samo ljubav! (Kad se Ana pojavi, on ustane.): Mamice, moja mi je sreća stigla!

ANA (uleti i prve joj se riječi slivaju sa Zoranovim): Olgice, zar doista ti? Pa ni meni nisi htjela javiti svoj dolazak? Srce moje napaćeno! (Zagrli je, te plačnim glasom): Da samo znaš koliko mi je bilo teško kad god sam se sjetila tvojih tegoba! (Privuče joj glavu na grudi i miluje joj kosu.)

PETAR (vidi Olginu suzdržanosti, pa da se ne bi osjetila namještenost, odvlači Anu): No, no, bježi, mama! Pustimo mlade, da bar koju riječ progovore prije večere. (Gura je od njih.): Hajde, hajde u kuhinju. Tko je to čuo smetati mladima! Kad vide ovakvu babu, ni osjećanja im ne mogu nabujati.

ANA (dok je Petar odvlači): Jesi li vidjela, ljubomorani! Čekaj! (Izvuče se iz ruke Petra, pa priđe Olgji. Uzme je pod ruku i dovodi je do vrata. U samim vratima, leđima okrenuti od njih.): Dođi samo za čas, dušo. Ovo ti moram reći, pa ću vas ostaviti na miru.

ZORAN (kad su sami, Petru): Tata...! (Pogleda prema Olgji, da ih ova ne bi čula.): Vrata su bila zatvorena, ja ni riječi nisam čuo iz vašeg razgovora! reci, što je bilo! Brzo!

PETAR: Pobogu ...! Uglavnom je sve u redu i ...

OLGA (okreće se prema njima još govoreći Ani.): Dobro, dobro ...! Zorane! (Opet govori Ani): Dobro, poslije ću, mama! Zorane...

ZORAN (zbunjen pogleda Petra, pa Olgu i krene prema njoj): Izvoli, srce.

PETAR (pošao je zatvoriti vrata koja su ostala otvorena iza Ane, te se vraća mladima.)

OLGA (pođe u susret Petru i vodi ga van): Stari, ni u tvom prisustvu nam ne će iluzije nabujati. Hajde van!

PETAR (htio bi ostatu, ali se pokorava): Imaš pravo. Ali znajte, ne ćemo vas dugo ostaviti same. (Pomiluje Olgu, a govori Zoranu.) Samo kad si tu i kad je sve u redu. Hajde, izrazgovarajte se, ali neka je što manje riječi! (Izlazi, a Olga zatvara vrata.)

ZORAN: Olgice, još me uvijek nisi poljubila.

OLGA: A ne pretpostavljaš, da možda i ne želim?

ZORAN: Sada si baš kao kad sam te upoznao: rasna, prkosna, prekrasna, ponosna! Sjećaš se...

OLGA (sjedne i skida visoke cipele): Nabile su mi noge ove gojzerice.

ZORAN: Evo ti za čas papuča. Znaš li, da sam ti sve stvari sačuvao? Sve do zadnje uvezice. (Ulazi u Olginu sobu i vraća se s papučama.): ... Ha Znaš, moram se već sebi smijati koliko sam zbunjen. Bar ćeš mi vjerovati koliko sam sretan. (Hoće joj poljubiti kosu, ali se ona izmakne.): Eto, prosto ne znam, što bih ti govorio. Toliko toga ti imam reći a ne znam gdje bih započeo.

OLGA (pođe prema svojoj sobi): Malo ću se umiti. Mogao bi tko naići, a sva sam...! Pričaj, pričaj, Zorane, čujem ja.

ZORAN: Ali i ti pričaj. Nije važno o čemu, samo da ti glas čujem. Tako osjećam, sada sadržina nije važna.

OLGA (stoji u vratima): A mene baš ona zanima. Sve hoću čuti, sve hoću znati, na sve se hoću naviknuti, i na stvari i na ljude.

ZORAN: Zar i na mene?

OLGA: Na tebe bi mi bilo najteže.

ZORAN (htio joj pomilovati kosu, ali već i sam odustane): Ne ću ništa pogrešno tumačiti. Volim te, pa ću biti strpljiv, neobično strpljiv. Uvjeren sam, sve doći na svoje mjesto. (Kad je slegla ramenima i pošla u sobu): Ja vjerujem, a tebe ću uvjeriti...! (Ode i otvori vrata na koja je Petar izašao. Pogleda van, jer se hoće naći s Petrom.)

OLGA: Pričaj, pričaj, čujem ja.

ZORAN (zastao je usred sobe, otud vidi na oba vrata. Govori glasnije, da se Olga ne bi dosjetila, kako je otišao s njenih vrata): Hoću, hoću, kako da i ne ću. Samo ne znam što bi te zanimalo.

OLGA: Sve i svatko.

ZORAN: Znaš li, da su ti još nakiti i sve zlato kod onog Barića? No, o tom nezahvalniku ću ti još štošta ispričati. Valute sam uzeo od...

OLGA: Nemoj o zlatu. O ljudima mi govori. O sebi.

ZORAN (prišao joj bliže): Ma gdje bih započeo?

OLGA: Bilo gdje: Recimo tamo, kad su nas gestapovci potrpali u vagone.

ZORAN: Nemojmo o tome. (Čuo je, približio joj se glas, pa još više priđe njenim vratima) Dosta je tužnih dana. Ja bih...

OLGA (stala u vratima, briše lice, ali se vraća): Oh, i ja bih, Zorane! Ali sada već pričaj o tome. Kad sam se toga sjetila, to bi me i zanimalo. Pričaj što bilo. Je li, zašto mi nisi smio prići, kad sam već bila u vagonu?

ZORAN: Valjda ne pretpostavljaš, kako nisam htio!

OLGA: Vjerojatno nisi smio.

ZORAN: Ali, dušo, to je već smiješno! Ako je smio Bikić, pa Ivankin muž, čak i onaj Barić, zašto se ja ne bih usudio? Nisam prišao, jer sam imao drugi plan. Moram ti reći, nije bilo ni malo lijepo, da si mi po onom Bariću poručivala tako nepromišljene optužbe.

OLGA: Je li? Možda. Da si prišao, sigurno ne bih.

ZORAN: Čuo sam, kasnije su smjeli prilaziti ... Reci, zar nisu kao psi bjesnili dok sam ja bio na kolodvoru?

OLGA: Oh, pa ti su još bili pristojni prema onima, koje sam poslije sretala na tom svom nesretnom izletu!

ZORAN (vidi Petra u vratima, pa mu žuri u susret. Tiho, prigušeno): Samo kad si tu! Što je bilo? Zna li...

OLGA (pojavi se u vratima, vidi Petra): Oh, pa i ti si tu?

PETAR: Znaš, eto, naišao sam da čujem svoje golubove...

OLGA (uzme ga pod ruku i izvede): Oni mogu sada i bez tebe, stari. Tako! I doviđenja! (Zatvori vrata za Petrom.) ... Da, da, Zorane, ovi su tu na kolodvoru još bili anđelčići prema ostalim čuvarima našeg izletničkog vlaka.

ZORAN: No, lijepo mi pristojnosti, kad su stalno prijetili da će pucati!

OLGA: A ipak nisu pucali.

ZORAN (uzme joj obraze u ruke, ali mu ona skida ruke i sjeda): Znam, znam, trebao sam prići i gotovo! Da sam prišao, oni bi pucali. Ali sam trebao prići, da moja ženica vidi, da ima muža junaka!

OLGA (donijela je ogledalo, češalj, pribor za ruke i uređuje se): No, no!

ZORAN: Vidiš, sad mi spočitavaš, a da su me ubili očajavala bi misleći, da si ti kriva mojoj smrti ... Olga, poljubi me.

OLGA: Prvo zato ne ću, jer još imamo mnoge neprečišćene račune, a drugo, što još ni malo to ne želim. Inače, vidiš, začesljam se ... Slušaj, počnimo od one čaše s vodom. Misliš li ti, da si mi je dodao, da bi oni na otvorenom kolodvoru pucali?

ZORAN: Možda još zbog te čaše vode i ne bi. Ali da su vidjeli da se razgovaramo? A ti si mi nešto htjela reći, je li?

OLGA: Pa, naravno! Ako ti drugo ne bih rekla, zahvalila bih ti se na čaši vode.

ZORAN: Olgice, zašto ova ironija?

OLGA: Kakva te ironija spopala?!

ZORAN: Misliš ti, ja ne znam zašto si me zvala k vagonu? Znam ja dobro što si htjela, znam ja!

OLGA: Hvala Bogu kad si se samo dosjetio. Pa, svakako sam ti još nešto htjela reći.

ZORAN: Pa zašto onda ovo obmanjivanje?

OLGA: Sada opet obmanjivanje! Ma, što je tebi? Otkud bi ti znao, što sam ti htjela reći?

ZORAN: Da znaš samo, meni ni malo nije simpatična igra ove vrste! Ako imamo što raščistiti onda, molim, otvoreno i iskreno.

OLGA: A imamo!

ZORAN: No, vidiš, to volim! Znači, i ti si ga vidjela. Reci, zašto me onda ovim zaobilaznim putem ispituješ?

OLGA: Što radim? ... Koga sam ja to vidjela? Zorane? Lijepo..! Znači, želiš mi se još i podsmijavati. Misliš ti, meni nije jasno, zašto si me zvala k vagonu? Govori otvoreno, ja se nemam čega bojati. Zvala si me, jer si kod vlaka vidjela bojnika Kunsta, pa si mi to htjela reći. A ja ti velim, taj čovjek, to nije bio on.

OLGA: Ma, gluposti! (Nasmijana): Samo sam ti htjela reći, kako

mi je krivo što smo se svađali, jer tko zna, hoću li se živa vratiti.

ZORAN: Što kažeš...? Pa što ne govoriš!

OLGA: Hm ...! Je li, što si ti to rekao, tko je bio kod vlaka? Bojnik Kunst? Njega si spomenuo? Je li to onaj Švaba ...

ZORAN: Znaš, naime, to se čak i meni u prvi mah pričinilo. Ali, naravno, to nije bio on. Tek, onako pomalo, pomalo mu je bio sličan. I to možda više zbog odore.

OLGA (dosjeća se i prestane uređivati): Ti! Pa doista mu je onaj Nijemac bio mnogo sličan! Misliš ti, da mu je samo sličan bio? Jesi li siguran, da to ondje nije bio vojnik Kunst?!

ZORAN: Ma, isključeno! Ja tvrdim, da mu je taj samo sličan bio. I to jedva-jedva!

PETAR (ulazi nasmijan): Oprostite mi, djeco, Zoran mi treba za trenutak.

OLGA: Joj, stari, ovo mi je već smiješno! Oprosti, tek je nekoliko minuta što sam stigla, a već koji put...!

PETAR: Izvini, draga! Naime, i tebe se tiče. To sam samo htio reći, onaj Zoranov prijatelj, poznanik, onaj Švaba, zvao se Kunst. Mama veli da je tako čula, da je još prije tvoje deportacije poginuo. (Odlazi.) Oprosti mi, dušo. Ne ljuti se.

OLGA: Je li zašto si ti odjurio s kolodvora?

ZORAN: Pobogu, tražio sam nekoga tko bi se zauzeo za tebe.

OLGA: A ne zato, da ti ne bi skrenula pažnju na tu sličnost sa bojnikom Kunstom?

ZORAN: Zar ti smiješ i pretpostaviti, da bih ja bio kadar, da zbog naših sitnih razmirica ne zamolim tog čovjeka, neka te izbavi iz transporta? Dobro što još i to ne ćeš reći, da sam ga ja nagovorio, da te otpremi u deportaciju. Znaš, Olga, na momente mi već izgleda kao da me optužuješ!

OLGA: Zato te i molim, pričaj mi. Ne tražim od tebe da se braniš, već udovolji mojoj znatiželji. Hajde, pričaj!

ZORAN: Kao lud. kao bez glave sam otrčao sa kolodvora, da se i u zadnji momenat zauzmu za tebe.

OLGA: Je li. .? (stalna asocijacija je prekida.) Je li, da je taj Švaba kojim slučajem bio ondje, taj vojnik Kunsit, on bi me mogao izbaviti iz transporta!?

ZORAN: Pa vjerovatno! A tko bi znao! Nekad mi je bio dobar... Znaš, ja sam morao otići, tražiti kome bih se još mogao obratiti

za tebe. Išao sam doktoru Szabadosu; tražio sam Pálfija, a u pukovnika Márkusa sam polagao zadnje nade.

OLGA: Čujem, nije ti htio izaći u susret... Što ti je rekao, kad si govorio s njime?

ZORAN: Nažalost, nije bio u gradu, bio je u Pešti. Bela-bacsi je govorio s njime.

OLGA (polaganije i tiše, jer ga je prvi put uhvatila u laži): Zar nisi ti govorio s njime, već Béla-bácsi...?! A što je s doktorom Pálfijem? Za Szabadosa znam da je poginuo.

ZORAN: Pálfija još nisu dohvatili, ali je proglašen za ratnog zločinca. Da samo ti znaš, koliko sam molio, koliko trčkarao, preklinjao za tebe! Jedino cifre bi ti mogle dati približnu sliku: sto i dvije tisuće penga sam potrošio, a opet ništa! Obećanja i svagdje nova obećanja, ali i nova plaćanja! Čak sam i jednom gestapovcu dao deset tisuća penga za putne troškove, a opet ništa!

OLGA: A što s novcem nisi pokušao kod Márkusa?

ZORAN: Pa on me je i uputio na tog gestapovca,

OLGA: A maločas si rekao ...

ZORAN: Joj, dušo, ja već ne znam, ja već prosto ne znam, tko me je na koga upućivao i kome sam koliko plaćao! No, glavno je, da smo ostali u životu! ... Olgice, daj, poljubi me već jednom!

OLGA: Bolje nikad nego prije vremena. Vidim, otkad sam otišla, cijeli ste stan ispremještali, kao da se nikada ne ću vratiti. I ove tvoje dvije nemoguće slike si opet povješao.

ZORAN: Opet će sve biti po tvojoj volji! Pomisli: svi su se vratili, godinu dana kako je rat završen, a tebe još uvijek nema. Mene ipak nije napuštala vjera, da ćeš mi se vratiti.

OLGA: Je li...?! A što bi radio, da se nisam vratila? Ti se ne bi ponovno oženio.

ZORAN: No, vidiš!

OLGA: A i zašto bi, kad je baš dovoljno toga ostalo iza mene.

ZORAN: Olga! Neumjesna ti je primjedba. Kad su te odveli, osjećao sam se kao napušteno pseto, a ti ovako sa mnom?

OLGA: Je li, Zorane, stari mi je nešto spominjao partizane?

ZORAN: No, valjda ti se nije hvalio, kako sam im davao novčanu potporu? Pomisli kako mi je otac lakomislen! Predlagao je, da im dam petnaest tisuća penga!

OLGA: Da, zapravo, on je dalekovidan. A koliko si im ti dao?

ZORAN: I ovako još previše: tisuću penga. Još i sada imam njihove priznanice. Negdje sam ih zakopao.

OLGA: No, zar ih se bojiš izvaditi? Ne brini, ne će se Švaba povratiti.

ZORAN: Rugaš mi se? Nisam baš takva kukavica kako ti to zamišljaš. Baš ti hvala! Lijepo mišljenje o svom mužu! Ja sam te živ htio dočekati, jer te volim, a ti ovako...?!

OLGA: Kako, zar si ti već na kolodvoru znao, da ću se ja živa povratiti? Nisi ti, dragi moj, cijelog rata na drugo mislio, nego kako izvući živu glavu!

ZORAN: Još ti jednom hvala! Ja sam tebe čekao, za tebe živio, tvoja mi slika lebdjela pred očima, tvoja me uspomena držala u životu...

OLGA: Ili, moje vrijednosti? Ha-ha! Moj gospodine, sebe si ti čuvao, da moje vrijednosti ne bi ostale bez uživaoca!

ZORAN: Olga! Što ovo ima značiti? Ja molim razjašnjenje. Ne, ja prosto zahtijevam razjašnjenje!

OLGA: Razumije se, Zorane, dobit ćeš ga. Eto, sve mi je ovo slučajno sinulo u glavi! I bolje što sam svoju sumnju odmah izrekla, nego da je ona i dalje živjela u meni, bujala i trovala me.

ZORAN: Reci, mrziš ti mene?

OLGA: Hajde, ne budi smiješan! Tebe čovjek može tek prezirati, ali ne i mrziti.

ZORAN: Olga, Olgice, ti me prosto tjeraš u očaj! Pa, konačno, i bolje što ćemo zajedno proći kroz sve teške trenutke nakon svega što si preživjela. Ja sam ti muž, ja moram sve otrpjeti. Ali, molim te, budi makar malo obazrivija pred našim prijateljima. Nemoj se slučajno pred njima ovako ponašati!

OLGA: Pred prijateljima? Kojim, Zorane? Ja ih nemam, ja ih i ne trebam! Bar ne ove prijašnje, dosadašnje ...

ZORAN: Naime, ja se, Olgice, u cijelosti slažem s tobom, u cijelosti! Uopće, draga, strašna je ova, sredina, gdje ljude vežu samo interesi ili nakana, tko će koga bolje iskoristiti! Najradije bih s tobom van granica, daleko, daleko van naših granica! Volio bih da svojim rukama zaradim za naše svakidašnje potrebe. Vidjet ćeš, ako ostanemo ovdje, da će nas ovi prije ili poslije upropastiti. Da, da, vidjet ćeš! Jučer sam im još trebao, danas više ne. Jučer su tek malo tražili, danas hoće sve više, a sutra će uzeti i sve

tvoje! Pa zar da dočekamo, da nam dinar po dinar uzimaju, da nam dnevno, korak po korak nište ugled i poštenje, a na koncu i živce? Doista, draga, drago, zasto se mi tu mučimo, kad bi mogli kod tvog strica u Zürich?

OLGA: A tvoji?

ZORAN: Pa, dušo, oni su odrasli ljudi! I, konačno, muž prvenstveno pripada ženi! Pomisli strahote, ako se ovi odluče hapsiti i maltretirati nas, pa i tebe. Ja to živ ne bih mogao podnijeti, a ovi su kadri na sve, i na najgore!

OLGA: Joj, ovi pa ovi! Maločas stari, sada ti...

ZORAN: Pa ti, dušo, ni pojma nemaš, da u ovoj državi nema te zasluge, koju će ovi priznati i poštivati! Nemoj meni vjerovati, pitaj moje, pitaj druge!

OLGA: Ja sam drugo čula o ovdašnjim prilikama.

ZORAN: Uvidjet ćeš, jedno je stvarnost, a drugo ono što si ti čitala na promidžbenim plakatima!

OLGA: Znači, svi lažu?

ZORAN: Olgice, pa ja sam živ primjer kakve su prilike kod nas! Ja! Čuješ? Ja! Slušaj: jučer su me još molili da se primim predsjedništva Fronte, a danas sam trebao biti izabran! Ali samo trebao! Znaš li što se desilo?

OLGA: Našli su boljeg od tebe, pa su njega izabrali. To je bar razumljivo. No, čim su mislili i na tebe, znači da uživaš i neki ugled.

ZORAN: Ugled? Gdje sam ja već od toga! Već ni povjerenja nemaju u mene, i to od jučer na danas!

OLGA: Čudila sam se, da su i do sada imali.

ZORAN: Kako to misliš?

OLGA: Doslovno. Kako su mogli imati povjerenja u čovjeka, koji im je neprijatelj?

ZORAN: Ja? Ja da sam im neprijatelj? Ja?!... Pa jesam, jesam! A ne pitaš, zašto sam im postao, neprijatelj? Ne pitaš zbog koga? Zbog tebe, zbog tebe Olgice!

OLGA: Kako ti ponavljaš samog sebe! Uvijek i uvijek si nekakva moja žrtva, žrtva Židovke! Sa mnom je okrnjen tvoj obiteljski ugled, zbog mene te Mađari nisu imenovali za javnog bilježnika...

ZORAN: Pa za koga ću se žrtvovati, ako ne ću za tebe?! Vidio sam, protiv tebe su! Kad jesu, i ja sam protiv njih!

OLGA: Ovi protiv mene? Kako to, protiv mene?

ZORAN: Sve su ti se spremali oteti! Ja sam spašavao. Tu sam im se i zamjerio...! (Kad se Olga nasmijala): Pa dobro, da se razumijemo, zar ti ipak nije ugodnije, što si se vratila u svoj neoštećeni stan nego da si morala među gole zidove kakvog prihvatilišta?!

OLGA: Reci, zar me ti baš doista samo bajkama želiš zabavljati?! Ha-ha! No, ipak, nešto čak i dobro nazireš; ja sam došla živjeti, ja bih željela postati čovjek.

ZORAN: Oprosti, ali ovo su, ipak, prevelike riječi za ženu tvoje društvene sredine!

OLGA: A previše prozirna ironija pokornog slugana moje društvene sredine!

ZORAN: Jest, kada ovi marksisti budu osnovali manastir za kapitalističke pokajnike, i ti ćeš se javiti za pitomicu, je li?! Ha! Pa, dobro, gospođo, ako ti baš toliko nije stalo do toga što imaš, zašto si se tako požurila, da staviš zabranu na svoj čekovni račun kod Federalne banke?

OLGA: Oh ... A tebi je mnogo stalo do toga novca, je li?

ZORAN: Kao što bi svakome, koji treba živjeti.. Mi smo se tu mučili, oskudijevali...

OLGA: I zato si se požurio iz mog tekućeg računa stvoriti svoj. Je li to zato, što si oskudijevao ili što si baš toliko žarko želio moj povratak?

ZORAN: Molim, to je bila samo tehnička mjera.

OLGA: Kao i krivotvorenje mog potpisa? Tko me je potpisivao? Mama?

ZORAN: Skrećem ti pažnju, vrijedaš moju majku!

OLGA: Ne ja, Zorane, već njeno djelo.

ZORAN: Ti baš želiš da se odmjerimo? Molim, onda odgovori: zar ti ne osjećaš kolika je to bila žrtva s moje strane što sam surađivao s ovima, što sam svoju savjest prilagođavao, svoje nazore mijenjao?! Jest, zbog tebe sam se uvijek odricao svoje karijere, a sada još gore: sada sam zbog tebe spavao u štalama, rukovao se sa znojavim šapama, prijatelje napuštao, možda i ih izdao! Pa je li to hvala?

OLGA: Znaš, ne ću ti se zahvaliti, ali ako želiš sve ću to platiti!

ZORAN: Čime, Čime? A čime ćeš to i kako platiti? Što danas po meni gaze, što mi se već i prijete? Zbog tebe sam danas za njih beskičmenjak, laktaš i ulizica, čak crnoburzijanac!

OLGA: Zar su te za tako kratko vrijeme uspjeli upoznati?

ZORAN: Kako?

OLGA: Velim, brzo su ti upoznali sve sklonosti. Znači, i oni drže kako ti karakter baš i nije bogzna kako čvrst, već dosta kolebljiv!

ZORAN: Moj karakter je kolebljiv? Moj je karakter, gospođo čvrst kao kremen!

OLGA: Recimo onda, elastičan! Ne? Jer što je tebi smetalo, da čas budeš HSS-ovac, čas JNS-ovac, čas JRZ-ovac ...

ZORAN: To je, molim lijepo, prošlost. I možda posljedica slabe političke orijentacije.

OLGA: A i to, da se ovdje hrvatska trobojka već prekrajala u mađarsku, a Horthy još ni konja nije zajašio, da nam dođe do granice?

ZORAN: Spočitavaš mi mamina posla! I to nije pitanje karaktera, već uvjerenja. Ja sam čist, ja sam uvijek bio vjeran . . .

OLGA: Svakom tko te je primao. Pa zar ni to nije ništa, što si tako spremno pisao članke za «Glasnik industrijske komore» u Pešti?

ZORAN: Smiješno! To su bili uglavnom stručni članci.

OLGA: Misliš o tome, kako bi Peštanci trebali svojim kapitalom što bolje opljačkali raskomadanu Jugoslaviju. I ne očekuješ, valjda kako će te zbog toga ovi pohvaliti! Uostalom, kao ni za tvoj posjet veleposlaniku NDH-azije!

ZORAN: A što mi do sada nisi sve ovo nabrajala?

OLGA: Jer u vrijeme svoje dangube nisam imala vremena sve ovo promisliti i sabrati. Preobilne su mi bile društvene obveze, pa sam se o sebi najmanje mogla brinuti.

ZORAN: Sve su to gluposti.

OLGA: Jest, svaka posebno tako izgleda. A saberemo li ih – zločin! Ja sam glupost za glupošću praštala, čak previđala, ali sam ih za mojih patnja i u dodiru s novim ljudima ocijenila! Dobro ocijenila! Oh, da znaš koliko je mnogo vremena trebalo da s lijepog doktora Zorana Bertića oljuštim taj vječiti osmijeh, ugladenost i ugled! Sad već vidim Zorana Bertića i u njegovom naličju!

ZORAN: Fraze! I, reci, zato si došla kući kakao bi mi sve ovo saopćiš?

OLGA: Pa i zato! Trebala sam se izvući od utjecaja tvoje sredine, tebe i tvojih, da sebe sredim. Sada sam našla sebe, a prozrela tebe i tvoje. Dozreli ste za propadanje!

ZORAN: I ti zamišljaš, kako zbog ovih tvojih unaprijed smišljenih uvreda ne ćeš trebati odgovarati? Rekla si mi i sada zbogom?! Ha-ha-ha!

OLGA: Čekaj, čekaj, nemoj se još smijati! Ja još nisam završila, Još ja s vama imam nepodmirenih računa, a danas ste mi opet nove podnijeli! I njih želim podmiriti! A znaš li kako? Ne ću dozvoliti da me i dalje zakužujete! Bez i jedne pare ću vas otjerati! A to će biti dostojan svršetak za lijepog Zorana i njegovog taticu, vanrednog Hrvata, preko kojeg su još prije rata dostavljali novac za sentistvanski iredentizam; i za njegovu sestru, za koju sam bila kurva, što sam vam dolazila u kuću, a nisam kao ona u svojoj sobi primala svoje obožavatelje; i za tvoju mamicu, za koju sam se pokazala nedostojna vašeg ugleda, jer joj nisam dovoljno često i izdašno otvarala novčarku staretinara Grüna, kako bi ona mogla još bezbrižnije izdržavati svoje tupoglavce za pastuhske usluge!

ZORAN (stajao je na jednom mjestu, a Olga mu se unijela u lice. Snažno je odgurne, bacivši je na pod.): Uh, pseto smrdljivo!

OLGA (sruši se. Pridigne se i sjedi na podu. Promukla od ljutine): Tako dakle, gospodine?! Za ovu crtu naličja plemenitih Bertić-Zsoldosevih nisam znala!

ZORAN: Olga, Olgice, Olga! Vrlo te molim, Olgice, molim te, oprosti mi, ispričavam se! Ja se neobično stidim meni je neugodno, ja, ja...

OLGA: Ne dodiruj me!

ZORAN: Olgice, ja, ja, ja sebe osuđujem u najvećoj mjeri! I ja bih bio kadar da ...

OLGA (diže se i sjeda za stol): Jest, ti si bio kadar na sve! Ti si bio kadar na sve! Ti si bio kadar i na ženu svog najboljeg prijatelja ...

ZORAN: To je laž!

OLGA: Ti si bio kadar i oženiti se zbog novca ...

ZORAN: Ja sam te volio!

OLGA (diže se od stola): Ti si bio kadar mijenjati partije, uvjerenja, pa i narodnu pripadnost, pa si tako primao srpske generale, mađarske pukovnike, švapske bojnike i nepoznate stričeve ...

ZORAN (kako mu ide, on se povlači): Ali, Olgice ...!

OLGA: Jest, jest, ti si na sve bio kadar, moj gospodine! I mjenicu krivotvoriti, i moj ulog pokrasti, i svoj narod izdati, i mene udari-

ti, ti si kadar na sve! A kad si ovo bio kadar, ti si bio kadar i mene poslati u logor!

ZORAN: Lažeš, lažeš!

OLGA: Jest, jest, poslati me u logor, zlikovče!

ZORAN: Ali sada već dosta!

OLGA: Od vas i previše!

ZORAN: Da znaš samo, za ova ćeš sumnjičenja odgovarati!

OLGA: Ne, ne! Ja ću optuživati!

ZORAN: Lažima?

OLGA: Je li bojničar Kunst laž?

ZORAN: Moj poznanik s univerze.

OLGA: Govorio si, kako će se bojničar Kunst zauzeti za mene, ako bi i ikad nas došlo do progona Židova. Bojničar Kunst je to zato mogao obećati, jer je o tome odlučivao! Bojničar Kunst je bio nje-mački agent, gestapovac. A on nam je dolazio, jer je agent dola-zio agentu!

ZORAN: Tko ti je rekao, ti...! Ne! To nije istina, da znaš samo, to nije istina!

OLGA: Kukavce, pa priznao si! Sam si mi rekao! Ah pazi: ti si meni, a ja ću...!

ZORAN: Ti ćeš šutjeti!

OLGA (Opet ju je uhvatio za miške ali se ona otrgne.): Pusti! Vاراš se, gospodine, ja ne ću šutjeti! Ja ću još i za to tražiti dokaze, kako je na dan moje deportacije bio kod tebe, te da si me ti dao otpremiti u logor, da te ne bih napustila, da te ne bih mogla pri-nudit da radiš!

ZORAN: Ti ćeš šutjeti, ti ćeš mirovati! Ti ne ćeš ništa proizvoditi, jer ću inače ...!

OLGA: Jer ćeš inače? Jer ćeš inače, gospodine Bertiću na robiju! Ha-ha!

ZORAN: Ne ću, ne ću, gospođo, ne ću (Izvadi revolver i napuni ga.): Ne ću na robiju, gospođo! Ubit ću te, ali i sebe!

OLGA: Ti? Ha-ha-ha! Ti? Ti bi bio kadar ubiti se, ti, bijedniče?! Gdje ti je hrabrost za to? Ne vidiš kako ti ruka drhti, ne vidiš kako si podmukao, ali i kukavica!

ZORAN: Ja te molim, nemoj me izazivati!

OLGA: Izazivati? Ne, ne, daleko sam ja već od toga! Ja optužujem! Ti znaš ja tebe optužujem! I zato jer to znaš, strah te je!

Jest, jest, drhtiš, bojiš se! Ubij me, pa ćeš se osloboditi briga, čak ćeš doći do svega moga! No, daj, eto ubij me! To, to bi ti još samo doličilo!

ZORAN: Olga, ja, ja ...

OLGA: Ha-ha-ha! Gospodine Bertiću, vas je neobično strah robije! Gospodine Bertiću, i treba vas biti strah! Jer ja ću, tako mi ovog dana, i ovima prikazati naličje ovoga izroda!

ZORAN (nije mucao što je uzbuđen, već što je htio dobiti u vremenu, jer je razmišljao o riječima Olge. Kad je Olga izgovorila zadnje riječi, on ih uopće nije slušao, već, kako mu ona prišla korak bliže digne revolver i opali. Pauza između zadnjih riječi Olge i pucnja je osjetna.)

OLGA (iznenađena pucnjem gleda ga, korakne nazad, i još ga jednom pogleda, spušta glavu i sruši se kraj stola. Još jednom pokuša podići glavu, ali joj ona padne na grudi.)

PETAR (na pucanj utrči s Anom): Pobogu, nesretniče!

ANA: Sine!

PETAR: Što si uradio?!

ZORAN (tek se onda zbunio kad je Olga prestala davati znake života. Djelo je izvršio promišljeno, ali je dalje nemoćan za bilo kakvu odluku. Tupo zuri u Olgu. Kad se Petar i Ana oglase, na trenutak i nervozno ih pogleda. Kod zadnjih riječi Petra, osjeti revolver u ruci, stavi ga na pisaći stol.)

ANA: Ti...?!

ZORAN (Stanka i Marija su na njegove riječi već u vratima.): Ja... ja nisam htio.

STANKA (ništa ne razumije, još ne vidi Olgu. Kad je ugleda, ustrašena se priljubi uza zid.)

MARIJA (iza prvog usklika strave, nijemo zapomaže i s licem u rukama bakće s noge na nogu.): Aj...!

ANA (od usklika Marije se prestrašeno trgne. Nakon osjetne pauze pokazuje na Olgu.): U ... umrla je ... Bože!

PETAR: Ubila se ... Ubila se sirotica.

ANA (instinktivno se hvata riječi Petra): Ubila se, ubila se...! Joj, Bože mili, ubila se. Ubila se, Bože mili, ubila se! Ubila se, paćenica moja, ubila se ... Bože, Bože!

STANKA (osvješćavaju je riječi Ane, te ih sumnjičavo gleda. Krene prema Olgi.)

PETAR (vidi znatiželjno i sumnjičavo ponašanje Stanke, pa da je zbuni i otkloni trenutnu sumnju): Stanka, brže, brže po liječnika i miliciju! Marija, i vi!

MARIJA (zbunjeno se okreće): Po liječnika?

PETAR: Da...! Da! Idite već! (Marija izleti, pa Stanki, koja ide bliže pisaćem stolu gledajući Olgu.) Stanka, idite po miliciju!

STANKA (pokaže na telefon): Telefonom ću.

PETAR: Ama, idite, idite!

STANKA (već je kod telefona i nervozno lista po telefonskoj knjizi): Telefonom ću!

PETAR (osjeća da ga Ana prati, digne na nju pogled i opomene ju na prisustvo Stanke.)

ANA: Bože, što joj je bilo, Bože moj, što joj je bilo! Tata, tata moj!

PETAR (i ne obazire se na Anu, već gleda Stanku. Ona je našla broj, i diže slušalicu. U to im se susretnu pogledi. Odvuče svoj pogled prema Olgi): Siroto, lijepo dijete moje!

ANA: Bože, Bože moj, sirotica naša!

PETAR (dok Stanka čeka uspostavu veze): Sirotica je bila živčano rastrojena.

ANA: Srce moje napaćeno. Olga, Olgice moja! Sine! vidiš svoju ljubljenu! (Zajeca i sjedne.)

STANKA: Halo, halo... Milicija?... Stan doktora Bertića, Kumičićeva 12. Molim vas, kod nas je ..

PETAR: Kažite, u živčanom je rastrojstvu izvršila samoubojstvo.

STANKA: Molim vas, molim vas, tu je supruga mladog doktora ... (Pogleda na revolver na stolu i slobodnom se rukom maša za njim, dok gleda Petra.) Tu je supruga mladog doktora ubijena!

PETAR: Luda, luda!

STANKA: Da, ubijena! (Vidi kako je Petar pohitao k njoj, pa revolver pritisne na grudi kao da se boji da će joj otetiti. Živčano.): ... Brzo, brzo dođite...! Da, ubijena je! Olgu Grün su ubili njeni...!

KRAJ

OPROSTITE, UMRO SAM

Komedija u tri čina
(1948.)

LICA:

BENO: PROBOJČEVIĆ, zaposlenik po sudbini i karijeri

MARA:, vele: usidjelica, jer joj je 28 godina i jer se brine za ljude

ZORA, rođena da bude netko

STIPO:, okotio im se rod

PAJO, čovjek s periferije

VERA, među ostalim je i tipkačica

VLADO, principijelan, ali još mlad i očima vjeruje

JELENA, zaposlenica koja još civilno misli

TOMIĆ:, predsjednik GNO-a, koji se rado sjeća prošlosti

ROMIĆ, predsjednik Savjeta, koji nema još ni sadašnjosti

Inženjer, zaposlenici i zaposlenice.

Zbilo se bilo koje godine u jednom Savjetu za socijalno staranje između deset i dvanaest sati prije podne, a prilikom jedne reorganizacije i alarmantne vijesti o sistematizaciji zaposlenika.

I. Čin

Jedna od uredskih prostorija Savjeta za socijalno staranje GNO-a. Začudo, zidovi su obojeni nepretenciozno: svijetlozeleno! A po dva pisaća stola i ormara:, sve novonovcato, pa ipak odgovaraju svojoj namjeni. Tu je jamačno šefovao čovjek koji želi ozbiljan rad. Biva i to. Zatim, stalak za pisanje kao ustupak čika Beni, pa kancelarijski luster i sijalice nad svakim stolom. I troja vrata. Na srednjima je zidni sat. Baš je deset sati. Inače, nedjelja je i udarnički rad nad nesretnim spisima. Anahronično jeste, ali se moralo zbiti jer je netko htio korigirati vrijeme. Da li zato što je društvo pogriješilo? Ne. Već što bi netko htio postati Netko. Zora je uvrijeđena, važnim koracima mjeri popriličnu prostoriju i vidi se, osjeća se čak, ona se ponaša kao netko: zašto bi inače čika Beno: s priljubljenim rukama uz butine podrhtavao pored svoga stola? Nju je podario dragi Bog s mnogo više prednosti negoli Maru u crnoj kecelji s bijelom ogrlicom; rano je saznala za vrijednosti svojih oblina, pa ipak otkud u nje tolike nezdrave ambicije? Možda što se nije pametno znala koristiti svojim prednostima, pa se nije umjela naplatiti? Juri za priznanjem svoje sve komplikiranije ličnosti, pa i zaslijepi, i zagazi, i pregazi. Mara stoji i gleda preda se. Ali ne zato što je Zora netko, već što razmišlja o tome što će i kako će kazati. Na žalost, njen je glas, prosto naprosto drag i razuman. Teško će sebi ikada stvoriti autoritet. Bar ne pred Zorom i Zorama. Čujte sada Maru! Prosto ne doliči u raspri govorniti ovako tiho i razumno.

1.

MARA: ... Oprosti, ali ja zbilja nemam namjeru tebi soliti pamet. No ... tvrdim ... kod svakoga čovjeka postoji granica do koje možemo utjecati na njega.

ZORA (Reagirala bi, ali mora prigušiti svoj glas. Mara je ipak netko): A sada pak i ti meni oprosti ... ali što je ovo ako ne mudrovanje, čak intelektualiziranje ...?

MARA: (okončala bi prepirku, jer kad je već rad neka se radi, ali se sve njeno negodovanje odrazi u blagom pokretu ruke): Sad bilo što bilo, ali te molim, ne pretjeruj u svojim namjerama pre-

odgajanja ljudi ... Hajde, reci molim te, kako ćeš ti od ove šeptr-
lje, na izgled i puzavca ...

ZORA: Zar samo na izgled?

BENO (Usta su se počesto otvarala, učestvovala bi u raspravi, ali početna energija se istrošila još negdje u srcu. Sada se ipak osmjeli; istina, krvavi znoj znoji, kupaju mu se obrazi i čelo. Po-velikom to maramicom upija): Naime, ako oprostite, ja bih se tek toliko usudio reći ...

MARA (zna ona bolje ako brine i njegovu brigu): Rekla sam vam već – vi šutite! Ja znam tko ste i smiješno je od vas više očekiva-ti.

ZORA (spremna u ovom momentu na kompromis): Ako bi htio, još bi se uvijek mogao promijeniti. Ali, razumi, neće, neće ...! A ja s onima koji neće ne želim gubiti svoje dragocjeno vrijeme.

MARA: (mora je urazumiti): Da se razumijemo ... ti si tu referent, a ne Bog i batina!

ZORA (ovo Mara nije smjela reći pred takvim nekim kao što je Beno, to prelazi granice njene popustljivosti): Vidi, molim te! Ha! Ja sam mu šef, ja sam mu predsjednica podružnice, ja imam svoj cilj koji mi drugovi odobravaju i neću da mi itko muti vodu! Moj rad – moj uspjeh; ako bude trebalo, neka je i moja odgovor-nost!

MARA: (budući da je i ona samo običan čovjek, diskusija sa Zo-rom dovodi je do krajnje iscrpljenosti): I bit će ...! (Pođe van).

2.

ZORA (Ima momenata kad bi čovjek pomislio, kako će sručiti na glavu ovoga sirotana ne samo svu silu riječi već i nešto opipljivi-je. No, ostala je sama sa svojim plijenom, lakše joj je; govori joj se, pa će govoriti, a on je mora slušati.): ... Sada tek ja vidim tko to u vama potpiruje taj neprijateljski stav prema meni! Prema meni ...?! (Sjetila se ona nije samo ona; više je negoli samo ona.): Prema nama ...! Nama, moj gospodine ...!

BENO (riječi su mu prosto preopterećene molbom): Naime, dra-ga drugarice, ako vas smijem tako osloviti... (Pogledala ga je. Može se reći on istom za cijelu glavu postane niži.): Oprostite, jest, ja razumijem.

ZORA (moglo bi se reći, viče): Ama, dokle ćete vi s tim vašim «Jest ja razumijem!» Ali zapamtite: ja sam šef i vama, ja sam šef i njoj!

3.

VERA (proleprša kroz sobu s nekoliko spisa, u prolazu zagrlji Zoru): Odmori se, draga, ... jako si blijeda ...!

ZORA: Znam ja to, dijete, znam! Živčana sam... (I opet su, na svu nesreću čika Bene, ostali nasamo.) Živčana sam, jer sam se pre-radila, jer sam se premorila!

BENO: (mislio je, njemu govori, dužan je potvrditi njene superlative): Jest, ja to razumijem.

ZORA: «Ja to razumijem, ja to razumijem» ...! Ama dokle to ...! I što treba značiti to vaše: «Jest, ja to razumijem!» To je već neposluš, to je već ironiziranje, a ja to ne dozvoljavam! Jeste li razumjeli, ja to ne dozvoljavam!

BENO (oh, još kako je razumio!): Jest, ja ra... ra...!

ZORA (sada se već zbilja previše uzбудila): I sada još samo trebam čuti neku vašu pritužbu na narodnu vlast! U tom slučaju ne zaboravite, i ja sam dio te vlasti ...!

BENO: Naime, draga drugarice, ako vas smijem tako osloviti ...

ZORA: I kako mogu uzeti u zaštitu ovakova čovjeka kao što ste vi? Kako mogu imati obraza zauzeti se za čovjeka nazadnih pogleda, truta, birokratu ...?! Čak čovjeka koji je neprijateljski nastrojen! Kako ...?!

BENO: Naime, draga drugarice, ako vas smijem tako osloviti, ja ... ja ... ja ...

ZORA (pogriješio je, zamucao je, a njen predah je istekao, pa opet upada): Neću i neću ...! I naravno, sada ćete još i to rastrubiti kako smo vas prinudili da danas, u nedjelju, dođete raditi. Pa vaša svijest ni ne može dokučiti što je to biti bolji od drugih! Ali ja kao predsjednica naše podružnice smijem željeti da nam se članstvo istakne. Da i vas pohvale – zapamtite, nesretniče! Razumijete li vi uopće što to znači biti bolji od drugih i što to znači – istaći se ...?!

BENO: Naime, da! Istaći se!

ZORA: Da se vidi koliko vam je rukovodstvo zdravo, i ima inici-

jative! A ja je hvala Bogu, imam! (Važno sjeda. A zapravo se i premorila.) ... Umorna sam ... Upamtite ... Ne volim govoriti, a moram govoriti! ... koga ja predložim, koga ja pohvalim, koga ja pokudim, koga ja progonim – to drugovi uvažē.

BENO: Draga drugarice, ako vas smijem tako osloviti, ja uopće uzevši, ja se radujem što ćemo se istaći.

ZORA: Vidi ga, molim te, još i laže.

BENO: Oprostite, jest, ja znam lagati, ali, vjerujte mi, volim što smo došli raditi, jer ovdje je i toplo...

ZORA: ... a u toplom se bolje spava!

BENO: Jeste, molim! Naime ... naime, ako dozvolite, ja bih tek toliko želio ...

ZORA: Ušutite već jednom! Joj, kada biste samo znali kako me zamarate svojim nerazumnim brbljanjem! Barem to prikritje...

BENO: Jest, ako dozvolite, ja ću prikriti!

ZORA: Ali što, ali što ...? Nikada ništa od vas! I dosta pričanja, izvolite na posao.

BENO: Oprostite što ću se usuditi primijetiti, ja sam svoj posao završio.

ZORA: Vidi, molim te, on je svoj posao završio! Završio, eto ...! A gdje vam je samoinicijativa i što treba to značiti da ste vi vaš posao završili dokle god svi nisu ...! Izvolite uzeti posla od onih koji još imaju. Eto, na primjer, i ovo možete svršiti, i ovo, i ovo ...! (Lete spisi s gomile pred Benu.) Tako ...! Ali ne! Čekajte! Ovo može i do sutra čekati. Sada drugima pomažite!

BENO (ustrčao se, pa ne zna kako bi iz sobe): Sada ću još onima koji imaju, imaju, imaju ...! (Mučna šetnja pod njenim ironičnim osmjehom podsjetila ga na još veće nevolje.) Gospođice ... draga drugarice, ako vas smijem tako osloviti, nemojte predložiti moje otpuštanje iz službe ... jer ja tako volim raditi.

ZORA: Čujte, molim vas, s kojim se vi uopće pravom miješate u nadležnost svojih pretpostavljenih ...!

BENO: Ali kad volim raditi, molit ću lijepo ...

ZORA: Dosta! Izvolite za svojim poslom i da više ...! (Vrata se otvaraju, ne zna tko bi mogao biti, bolje je malo se utišati. Ulazi Vlado. Tko je on, možda ne bi ni trebalo reći jer se to vidi po osmjehu i novom intoniranju.): A sada idite. I nemojte da opet vidim kako zaostajete za drugima! Jesmo li se razumjeli, čika Beno?

BENO: (Ništa on više nije razumio, možda ni čuo. Uvjeren je, sada mu više nema spasa kad je već i ON stigao. To ne može biti slučajno. Pozlilo mu je, ali disciplinirani službenik do groba zna svoje dužnosti i već ovještale forme rada i odnosa, još više slijepi dlanove s butinama i provuče se pokraj Vlade kao sjena.)

4.

VLADO: Zdravo, drugarice Zoro.

ZORA (Taj njen osmjeh! Kako se na Vladu nasmiješila. Od toga se obnevidi.): Zdravo, družo Vlado ... Kako si ...? Sjedi, hoćeš li sjesti ...?

VLADO: U odboru svaki ima prava sjesti ... odnosno imam i ja prava, ali vremena već manje.

ZORA: I pamtiš. Stotine imena pamtiš ... još i moje pamtiš.

VLADO: Moraš, kad si roditelj stotinama odraslih ljudi ... Nemam vremena, nemam vremena, a opet sam se raspričao ... Reci ... zašto vaše odjeljenje i danas radi?

ZORA: Tko radi i dok radi, zlo ne misli ... Eto, radimo! Tako smo odlučili, pa radimo.

VLADO: Odlučili ...?

ZORA: Ne bih dozvolila, Bože sačuvaj, da tko natura svoju volju! Odlučili!

VLADO: Baš svi?

ZORA (Sve ovo ide lako, bezazleno, čak s prijatnom kozerijom, i, naravno, koketerijom): Oh, znaš i sam kako je! Onih će biti dok je svijeta i vijeka! Ali su čuli za sistematizaciju pa se nisu usudili izostati.

VLADO: Vidiš, pokraj lijepe žene se zaboraviš, odmaraš se. Ali me ovakove riječi otriježne ...! Postajem oprezan. Znači, sistematizacija je djelovala na njihovu svijest.

ZORA (Ne bi ga željela ispustiti): Na one na koje lijepa riječ, na koje obline ne utječu, utječu ovakove izvanredne prigode za predgaganje. Ha-ha-ha ...!

VLADO: Mnogo posla imate?

ZORA: Znaš, ovako smo u podružnici riješili; svjesniji su dobro poduprli moj prijedlog, pa su konačno svi do jednoga prihvatili. Još i reakcionarni. A znaš kako je, posla se uvijek nađe.

VLADO: Znaš... kako bih ti rekao... ne volim ovaj način uvjeravanja... Ti znaš, samo sam tebe pozvao, a ti si mi odmah priredila i neki udarnički rad! Odluke o ovakvim pitanjima su van tvoga domašaja.

ZORA: Znam, pogriješila sam ... i htjela sam pogriješiti ... htjela sam da me zapaziš.

VLADO: Vidjela si, zapažam te na ulici, čak i pogledam ... Čak gledam ... ali na radu nemam očiju! Službenim očima je mjesto na dužnosti, na poslu, a ne na oblinama ... Dakle, to zauvijek!

ZORA: Uvjeravam te, svi su s oduševljenjem prihvatili prijedlog!

VLADO: Da analiziramo ... Da...! Svi će rado doći ako je posao hitan, ako je neodložan ... ali ako se kome, eto, samo prohtjelo, da znaš, ja ti prvi ne bih došao! Ne bih! Naime ... možda bih i ja, da me sistematizacijom uvjeravaš.

ZORA: U potpunosti se slažem s tobom, Vlado! Eto, ako se samokritički osvrnem na našu odluku, priznajem i sama nisu pametno postupili što su se odlučili na ovaj udarnički rad!

VLADO: Kako ...? (Postaje oprezan, postaje službeniji.): Kako to: oni se nisu pametno odlučili?

ZORA: Pravo rečeno, ja sam bila protiv toga prijedloga, ali kako sam mogla kvariti oduševljenje drugova?

VLADO: Iznad oduševljenja treba biti naša svijest ...! Uostalom, volim najprije razmisliti, pa ćemo se drugom zgodom vratiti na ova principijelna pitanja ... (Izgubio se, a divi se sebi. Ne bi volio kada bi to ona primijetila. Bolje neka vidi njegovu mladičku krutost.): Ništa dosadnije negoli drugoga slušati i ništa prijatnije negoli sebe čuti! A ti mnogo govoriš, malo slušaš ...! Ispitaj sebe, pa ćeš mi dati za pravo! ... A sada da vidimo. (Izvadi podulji spisak.): Molit ću te, daješ što objektivnija mišljenja o drugovima ... I ne zaboravi, oni su u prvom redu ljudi. Kakva negativna pojava može imati i čisto osobne razloge: brige i neprilike, obitelj pa i po koja mana! A tko je nema, ne? Ljudi smo.

ZORA (Vlado je bio prilično krut, pomalo i samoživo zadovoljan, ona sada misli: i popuje. No on već i po dužnosti osjeća skrb za ljude.): Nemaj brige. Držim, prilično sam svjesna.

VLADO: A jesi li baš ...? (Odmah nestane i prizvuka ironije.): Volio bih se uvjeriti ... Pođimo od poslužitelja ...

ZORA: ... odnosno pomoćnih uposlenika!

VLADO: Da? Zbilja! ... Izvini. Marko Baić.

ZORA (Sada će vidjeti kako ona poznaje svoje ljude!): Marljiv, sposoban, napredan! (I tko će bolje znati ljude od nje: ona ih danomice motri, prosuđuje.)

VLADO: Čekaj, čekaj ... (Vratio se potpuno u svoj svijet koji ozbiljno i odgovorno promatra i prosuđuje.) Znaš, molio bih te nemoj se zatrčavati ... Imam podatke prema kojima je tijekom okupacije bio poslužitelj kod velikog župana. Zar ne, kakvo-takvo, ali povjerenje tih ljudi.

ZORA: I to znam. Ali tvrdim, taj je čovjek svojim radom zavrijedio rehabilitaciju.

VLADO: Dobro ... Poslužitelj, odnosno pomoćni službenik ... Mačković Stjepan.

ZORA: Pijanica.

VLADO: Dolazi li napit u ured?

ZORA (Malo ju je uznemirilo i unervozilo njegovo novo ponašanje, pa će neoprezno, nekontrolirano): No, to bi još trebalo! Ali sam više puta čula gdje se hvalisao koliko može poprilično popiti. I sam priznaje da voli piti.

VLADO: I na radu?

ZORA: Ne, ali ... ali, eto, ni na sindikalnim sjednicama nije baš aktivan. Uvijek šuti.

VLADO (Nestrpljenje je na pomolu i unatoč svih oblina): A radi li, radi li?!

ZORA (Obrecne se): Ama, pobogu, zato je plaćen!

VLADO: Oprosti ... čini mi se kao da se pomalo zaboravljaš.

ZORA: Ne! Ali već ne znam, očekuješ li iskrenu riječ, ili nekakvo opravdavanje ljudi!

VLADO: Još sam u početku rekao što želim. I toga se pridržavaj. Tipkačica ... Zorić Jelena.

ZORA: Vidio si je ... lutkica!

VLADO: A kakva je na radu?

ZORA: Misliš da je dama za pisaćim stolom, a ne zaposlenica.

VLADO: Na komisiji su za nju utvrdili da je tipkačica prvog reda. Kažu, i marljiva je. Ono jest, vidim i sam, uredna je, dobro odjevena...

ZORA (Premda je djelovala nezainteresirano, ipak plane): Trebaš znati, upravo je to i utjecalo na odluku komisije! Konačno, dobro ti je poznato tko sve sjedi po tim komisijama!

VLADO (Pogleda je, ali ne reagira): Mara Bačić?

ZORA (Vidi, izgubila je njegovu naklonost u ovoj raspravi, ali se dobro sjeća i njegovih prvih riječi): Ja je ne volim; usidjelica je, i čovjek htio ne htio, mora doći s njom u sukob.

VLADO: Dobro. Kod drugih ću se za nju raspitati ... Arhivar Stipe Mandić?

ZORA: Mnogi ga ne vole. Ja pak mislim odan je, pun ambicije i iskren. I u sindikatu je aktivan.

VLADO: Koji je taj?

ZORA: Naime ... znaš ...

VLADO: Aha, aha ...!

ZORA: Da ...! Morao si nas vidjeti. Stanujemo u istom pravcu, pa...!

VLADO: Pa naravno ...! Probojčević Beno. To je onaj čičica koji je maločas bio ovdje. Ne?

ZORA: Da ... Eto, vidiš, ne volim govoriti ... eto, loš, nemaran, bez ambicije i zanimanja. I neinteligentan. I kao da mu je jedino do plate stalo.

VLADO: A meni, pak, za tog čičicu govore kako živi za svoje spise.

ZORA: Govore, govore ...! Oprosti ... Ne zaboravi, takva mišljenja reakcija protura o svojima! Ja sam čak uvjerena kako je taj čovjek neprijatelj.

VLADO: ... Imaš i neke dokaze?

ZORA: Na zadnjoj sindikalnoj sjednici je otvoreno rekao kako su njemu simpatičniji idealisti nego li materijalisti. Taj čovjek je protiv materijalističkog nazora na svijet?

VLADO: Misliš?

ZORA: A znaš li što veli o dijalektici?

VLADO (Morao se pokraj sve muke nasmijati): Ne zna što je to!

ZORA: Ovo je već prosto dobronamjeren stav prema jednom negativnom tipu! Ja sam mu govorila o dijalektičnom metodi, a on me je prosto ugnjavio pitanjem o logici.

VLADO: Pa?

ZORA: Priznajem, preko pojma logike sam samo preletjela, ali se očito vidjelo kako me želi dovesti u zabunu. I to naravno samo zato što zna da sam napredna.

VLADO: Tko se boji pitanja, taj neka ne predaje. Uostalom, znači, ti predlažeš njegov otpust iz službe.

ZORA: Neću da mi loše utječe na druge.

5.

ZORA (Ne vidi kako su Vladi prilično splasnule iluzije, pa joj se čini da je ona izašla kao pobjednica iz ovoga duela. To se osjeća po njenom držanju, prožima je svečano raspoloženje protkano osjećanjem nadmoćnosti. U takvom je raspoloženju zatiče predsjednik odbora i njegova svita. I dočeka ih svečano, ljubazno, samosvjesno.): Zdravo, družo predsjedniče, zdravo, družo povjereniče ...! (Inženjeru već nije ništa ostalo.)

TOMIĆ (Još uvijek uvjerava sebe, mrmlja pred sebe): Da ... pa dabome ... pa da ...! Ovaj, zdravo ... A što ti tu radiš, Vlado?

VLADO: Družo predsjedniče, uzimam podatke o službenicima.

ROMIĆ: Vrlo dobro, odlično! (Predsjedniku): Vjeruj mi, za tri godine nisam našao vremena vidjeti koga sve imam u svome odjelu.

TOMIĆ:: Jest, jest, dobro je ljude provjeravati jer se time prije otklone kojekakva zlonamjerna lupetanja. Znaš kako je, po nekima ima samo vragova i anđela...

ROMIĆ: Oni koji sude su anđeli ...

TOMIĆ: ... o kojima sude su đavli ...! Ha-ha-ha! Ovaj ... da-da ...! Dajte, družo inženjeru, vi dotle pregledajte te sobe.

ROMIĆ: Vidiš, tu mislim da smjestim katastarsku upravu.

TOMIĆ: ... a ti bi u njihove prostorije? I nitko drugi da odluči o tome, već sam predsjednik odbora ...? Ha-ha-ha!

ROMIĆ: Znaš, morao bih se s njima natezati ...

TOMIĆ: ... a sa mnom, kao najpametnijim čovjekom u gradu, sve lako ide ...! Hm ...! Da ti čuješ samo što moja žena govori o mojoj, narod bi me odmah zglasao ...! Ha-ha-ha ...! (Već se sam za sebe zanima. Priđe popisu uposlenika, koji je prikazan na vratima. Čita.)

6.

ROMIĆ: Čujem, danas je tu nekakav udarnički rad.

ZORA: Na žalost, jeste. I ja držim to je nepravilno, ali ništa nismo mogli protiv jednodušnosti drugova. A posla ima, uvijek ima...

TOMIĆ: A je li ... a je li, a što vam je ovo?

ZORA: Popis uposlenika našega odjela, družo predsjedniče.

TOMIĆ: Aha, aha...! Oho...! Baš povelik broj. I baš svi ovi trebaju?

ROMIĆ: Vjeruj, još ih je i malo.

TOMIĆ: Još ni jednog šefa nisam čuo kako bi svoj posao mogao završiti i s manjim brojem uposlenika! (Čita): Vidi, vidi, Krunić, Baić, Bačić, Marković ... Probojčević Beno ... Beno ...? (Okrene se svojim i prosto u nedoumici); Čuj, Marko, ... pa zar Beno radi kod nas? (Ni ne čeka potvrdu, već nastavi): Vidi ... a ja sam ga potpuno izgubio iz vida! Možda bi i on mene da je njemu bolje negoli meni. Takvi smo mi već ...! Pa kad se on vratio iz Beograda?

ROMIĆ: Ama čekaj, poznaješ ti njega?

TOMIĆ: Bože ...! Prostudušan, nenametljiv ...! Znaš, kad ga pogledaš, ne bi vjerovao koliko je hrabar ... (Inženjer je ušao, pa će njemu): No, kako je ...? (Opet ostalima): Eto, vidiš, to je pošteno ... zadovoljio se sitnom službicom, šuti i radi ... i ne spominje nam svaki dan tko je on, što je on bio ...! (Opet inženjeru:) No, je li u redu?

INŽENJER: Jeste. Bit će i jedni i drugi zadovoljni.

TOMIĆ: Znači, sada ću mudro odlučiti i saopćiti vam značajnu odluku da se mogu zamijeniti prostorije! Bože, što sam pame-tan! (Svi se ostali kao po direktivi grohotom nasmiju. On pođe, a oni za njim.): Jest ... a znate li vi tko su najduhovitiji ljudi?

ROMIĆ: Oh, to je individualno, za to čovjek treba da je rođen!

TOMIĆ: Nije točno! Treba da je samo predsjednik, pa da je odmah i duhovit! Hajdemo. Izvinite što smo smetali. (Odoše.)

7.

ZORA (Nešto nije u redu. Ukočeno zuri za njima, a zatim zbunjeno sjeda.): Do viđenja, do viđenja...! Auh...! Auh, Bože, a ja tako s njime!

VLADO (pojavi se u vratima): Drugarice Zoro, kad bude naišao drug Beno, recite mu da za jedno, recimo, pola sata navrati kod druga predsjednika. (I ode.)

ZORA (ona se ni podići nije mogla): No, još mi je samo to trebalo! (Neodlučno ustaje.)

BENO: (Otkud bi siromašak znao za ove velike događaje? Kao obično neodlučno stoji i čeka da ga Zora pogleda da bi se usudio progovoriti. Pa ipak će): Draga drugarice, ako vas smijem tako osloviti ...

ZORA (Iznenada se odluči, skoči i poleti iz sobe.)

BENO: (Kad je Zora proletjela pored njega, odskoči kao ujedan. I klanja se još i onda kad je više nema. Ruke su se oslobodile jer su potrebne za izraziti očajanje): A što sam opet Bogu zgriješio ...? (Vani se zalupe vrata, a on odmah pripije ruke uz butine spreman klanjati se, a kad vidi da nitko ne ulazi, rukom umiruje svoje srce i premoren se spušta na stolicu. Tužan zašmrče. Šakom pređe preko nosa. Vrata se otvaraju. Skoči. Kad vidi da je to Mara, smiri se. Dočeka dok ona sjedne, pa će i on.) ... Ovaj, vi ste to, Maro? MARA (ne primjećuje njegovo raspoloženje): A tko bi bio? ... (Slučajno podigne glavu i vidi ovu nesreću.) ... Slušajte ... što je opet, čika Beno? ... Pa vi plaćete!

BENO: Oh, ne, ne! Isključeno, molim vas!

MARA: Je li, sada lažete, čika Beno? Ako još i ne plaćete, a ono skoro da biste.

BENO: Ah ... ne ...! Teško mi je samo ... Opet su mi rekli da sam reakcionaran.

MARA: Gluposti ...! Nesreća ste vi, a ne reakcionaran. (Kad vidi da ova intervencija ne pomaže): Ama, što ih već jednom ne lupite po nosu!

BENO: Zaboga ...! (Obazre se, jer je to nedajbože mogao tko i čuti; boji se za druge, a ne za sebe.): Pazite, molim vas!

MARA: Bogami, vi kao da niste muško!

BENO: A ne biste li mi znali reći što ću biti ako me sada otpuste iz službe?

MARA: Budite bar muško – otpušten, ali muško!

BENO: Bez kruha, ali muško ...!?

MARA: Recite mi, koliko vam je godina?

BENO: Nije baš za hvalu, već trideset i osam!

MARA: Ne vjerujem.

BENO: Imam krsni list.

MARA: Pa kršten, nekršten ... zbilja vam i ne može biti više ...! Kada se ne bi odijevali tako po zadnjoj umirovljeničkoj modi ... I kakva vam je ovo frizura? (Začešljava mu kosu nagore, čvor kravate mu suzi, skida mu naočale.): Ovako ... ovako je već bolje! A ova kravata kao da vam je šal. Pa dabome! Potpuno pristojan čovjek! ... Nema što, još ću vam i djevojku naći! (Daje mu ogleдалo.): Evo, pogledajte se ...!

BENO: Kao umirovljenik bih izgledao pristojno, kao čovjek izgledam umirovljenički ...! Mislite li vi da sam i glup?

MARA: Nekako ste mizerni, toga trebate biti svjesni.

BENO: Kad su prema meni ljudi, i ja sam čovjek. Mnogo sam se ja naklanjao zbog ovoga komadićka kruha.

MARA: Borba za komad kruha ili očeliči ili izopači.

BENO: A vi?

MARA: Znam, znam. Beno ... ja imam samo borbene fraze ... Bojim se za ljude ... i bojim se od ljudi.

BENO: Pokušao sam se promijenim; malo što već i službu nisam izgubio ... A kad sam postao smiješan, nikome više nisam smetao, jer nikome više nisam bio takmac, pa su me svi trpjeli – izuzevši ove ...! (Obleti pogledom još i strop.)

MARA: Po čemu mislite da vas ona nastoji otpustiti iz službe? Zašto vas ona ne voli?

BENO: Ni ne treba me voljeti, samo neka me već ostavi na miru.

MARA: Dobro, dobro, ali što je to među vama?

BENO: A, Bog dragi neka zna, ako samo to ne, što ...!

MARA: Što ...? No što?!

BENO: Čini mi se... ali nikome niti riječi...! ...Znate, ona je djevojka, a onaj njen Stipo ima i ženu i dječicu. Mislim, to nije lijepo i nije pošteno...! Ima i djecu! Ne? Možda je čula kako negodujem... Ali ja to samo u sebi!

MARA: I ništa više?

BENO: Pa i ono... sjećate se onoga našeg sastanka? Htjela je da je baš ja predložim za predsjednicu naše podružnice. A kud ću ja, a kako ću ja, kad ni pojma nisam imao, kome sam to imao reći među tolikim drugovima...! A sada mi govori kako izgleda mene sindikat ne zanima... A kad sam se ono raspitivao, vidim ljuti se...! (Vera ulazi pa on ustrašen prestane govoriti. Mumljajući sebi): Auh, odgrizao svoj jezik kad uvijek brbljam...!

8.

VERA (Kod nje je uvijek sve veselo; Beni načini grimasu, a Mari preljubazno): Drugarice Maro, ova vam je kragnica zbilja lijepa. (Ode, a usput Beni uputi grimasu.)

MARA: Tome se samo radujem ako je već i na meni nešto lijepo.

Kadi Vera i Bogu i đavlu ... I što je dalje bilo?

BENO: Ah, ne ne! Bože me sačuvaj i za ovo što sam rekao!

MARA: Ali koga ste se zaboga ustrašili?

BENO: Svojih riječi!

9.

MARA (Paji koji baš ulazi): Pajo ... hajde reci iskreno, umije li naš čika Beno raditi?

PAJO: Drugo i ne zna, je li tako moj matori?

MARA: Znači, zna.

PAJO: Pst ...! O tome pak nikome ni riječi, jer teško njemu!

BENO: Naime, ja priznajem, spor sam u radu, ali dođem sat-dva ranije ...

PAJO: ... I odeš sat-dva docnije ...! Matori, ne gnjavi!

BENO: Ne valja kad radim, ne valja kad ne radim ...

PAJO: ... ali ti, dragi moj, uvijek radiš! A to je zlo i naopako jer onda ne nalaziš vremena ni potužiti se koliko mnogo radiš!

MARA: To pošten čovjek neće.

PAJO: Ali je to bitan uvjet za napredovanje! Reklama stvara kvalitetu, a ne rad, draga moja!

MARA: Govoriš gluposti pa bi čovjek pomislio kako zbilja tako i misliš.

PAJO: A znaš li ti što u tebi ne valja?

MARA: Sve ne valja ...! Samo pastvi propovijedam, a izgubljenim ovcama se ne usuđujem.

PAJO: Čuj, ima u tome nešto istine!

MARA: Pa dabome da ima! Dobro bih još popravljala, a ne usuđujem se otrovnicama zube povaditi ... i blebećem i blebećem ...!

PAJO: Sada već pretjeruješ!

MARA: Lažeš, ne pretjerujem!

PAJO: Pa onda malo pretjeruješ ... Nego, čuj ...! Ti više čuješ od nas smrtnika ... Što misliš, ima li opasnosti da i ja ...? (Sad i zorno prikaže kako bi i on mogao dobiti nogom u tur. No, optimista je, sve je to blagom ironijom protkano.) ... Ha ...?

MARA: Čini mi se, obojica ste poludjeli! Sad ti, sad pak ovaj, da će vas otpustiti iz službe! Ama zašto bi ...?!

PAJO: No, a zašto bi? Što misliš, zašto bi ...?

MARA (Sjeti se Zore, pa joj se pitanje ne čini više baš toliko naiv-

nim): Pa, je li već svakome Zora utjerala strah u kosti? (Slučajno se obazre.)

BENO: Eto, eto, i vi je se bojite, obazirete se u strahu je li vas čula?

MARA: Slušajte ...! Ama nema smisla pričati ... ali znajte ako vas bilo tko predloži za otpust, nadići ću takvu galamu ...

PAJO: ... da će onda i tebe otpustiti! Jest, jest, golubice moja!

BENO: Da, da, nikada nije bilo preporučljivo ljutiti šefove ...! Ma što i pričam dok mi je čitava glava ...!

PAJO: Bogme, moj Beno, nezgodno je pričati. Najnovije, riječi ne samo što žive, već i noge imaju; i okote se čak! Okote, Maro! Lijepe riječi nakarade i nakaze rađaju!

MARA: Pa vi niste ljudi! ... Je li, i mene se boje?

BENO: Vraga ...! Oh ...! Ovaj, oprostite !

PAJO: Baš zato što si pristojna, svi misle kako nisi nitko i ništa.

MARA: Znaš što, Pajo ... vjeruj, uvažavaju me ... bar kao ovu, i više nego li nju.

PAJO: Znam. Pa?

MARA: Kako to, pa?

PAJO: A kako te uvažavaju kad ni ne otvoriš usta! Izvini, ali tako je! Tvoj jedini argument je uvjeravanje!

MARA: Znaš ... pomalo si me sada osramotio ... Znači, u pravu si.

PAJO: Ne radujem se što sam u pravu ... ali dosta mi je što se gorima od sebe pravdam!

MARA: Njoj?

PAJO: I sličnima! Stotine takvih kao ti neće popraviti što jedna kao ona pokvari!

MARA: Da je otjeramo u neprijatelje?

PAJO: Hej, jedna je, a ona ih na stotine goni!

MARA: Čovjek se čovjeka ne bi smio bojati ...

PAJO (Opet na svoj blago ironičan način): ... ali Zore da ...! (Pošao je i u vratima će): Ali nje da ... (Smiješi se i ode.)

10.

ZORA (Problem Bene još nije uspjela riješiti; nemirna je i razdražena. Netko joj se pored toga i usprotivio, pa se još i na vratima s njime obračunava): Dosta! I više ni riječi ne želim čuti! (Zalupi vratima. No, još joj je to trebalo da se prvo s Marom susretne!):

Samo sjediš i sjediš! Drugi rade, a ti se zabavljaš, zar ne znaš koliko nas posao još čeka!

MARA: Ovo već zbilja više nije zabavno. (Potom se udalji bez riječi.)

ZORA (Ima i trenutaka kada osjeća kako je prešla svaku mjeru. Podigla je ruku, zadržala bi je, ispričala bi se, ali ovo ne bi bio pogodan moment; Beno je prisutan. Slegne ramenima. Pogleda Benu pa ustukne): ... Oh ...! Vi ste to? ... Nisam znala da se s vama razgovara ... Eto, sada ste i sami mogli vidjeti koliko je Mara neuviđavna. Uhvati se za svaku sitnicu i vrijeđa čovjeka. Zar ja baš nikada ne smijem biti živčana? ... I onda, ja sam ta koja uživa u svađi, a trpim je takvu zloćudnu ... Nego, vi kao da ste se nešto promijenili ... ne?

BENO (Još više uznemiren jer ne zna kamo Zora smjera): Ovaj naime, ... draga drugarice, ako vas smijem tako osloviti, ja ... ja ... ja sam, naime, došao po svoje pero.

ZORA (Često se ovu ženu ne može prepoznati: koliko je blagosti i razumijevanja u njoj!): Vi ste svoj posao završili, vi slobodno radite što god vas je volja ... Vi ste već gotovi, a ona se guši u poslu, a ipak ni rukom ne bi maknula ... Čini mi se, kosa vam je sada nekako drukčije uređena.

BENO: Naime ... naime ... ja ću joj pomoći u poslu, samoinicijativno ću joj pomoći ... (Joj, kada bi se samo dokopao kvake! O, koliko su ta vrata udaljena! I, eto, u vratima se skoro sudario sa Stipom.) Ooo ... oprostite ...!

11.

STIPO: Vidi luda čovjeka! Ovu matoru budalu ću jednom premlatiti ... Molim, ja priznajem, od mene je vičniji poslu, ali ako mi se još jednom bude podsmjehivao ...! Molim te, nosi spise i sve se očima hvališe koliko je riješio ...! U brk mi se smije!

ZORA: Kako, kako ...? Oh ... ti o čika Beni govoriš?

STIPO: Molim, stariji je, više zna; mlađi sam, mene ne zanima samo ovaj ured i te proklete sitne pare ...!

ZORA: Čuj ... biraj riječi kad o njemu govoriš.

STIPO: Kako ...? Koji ti je đavo! ... Tko se to raspričao o meni, tko te je tako bezobzirno ogovarao ...?! I tko je taj čovjek uopće!

ZORA: Žaloso je što sam i do sada nasjedala.

STIPO: Kako ...?

ZORA: Zbog ogovaranja me je zamrzio taj čovjek.

STIPO: Znači, ogovaraju kad tvrde kako je radio za vrijeme okupacije?

ZORA: I ti si.

STIPO: Ja sam morao od nečega živjeti! Ali bar kod kuće nisam madžarao kao on!

ZORA: Kad ti u kući nitko ni riječi ne zna.

STIPO: Opet si histerična?

ZORA: Prvo i prvo, taj ton ne podnosim ... Drugo, taj me ton mnogo podsjeća na neke tvoje omaške.

STIPO: Kao na primjer?

ZORA: Vidiš, ja nikako ne mogu zaboraviti tvoje poznanstvo s doktorom Vargom, koji je proglašen za ratnog zločinca.

STIPO: Pa jesi li ti baš luda! Ako tko čuje ...! Uostalom, kada bih se potrudio možda bih i ja našao neke razloge tvojoj neobičnoj sindikalnoj revnosti ... Jesam li se lijepo izrazio?

ZORA: Krasno ...! Ali bi ti tvoj bezobrazluk grdno mogao nauditi. Jer ... ne zaboravimo ... upravo mome iskazu možeš štošta zahvaliti.

STIPO: Uostalom ...! Dakle, draga ljubavi moja, da čujem.

ZORA: Taj je ton već podnošljiviji, ali su riječi još uvijek nametljive. Moraš se urazumiti, shvatiti ... mnogo mi je manje stalo do tebe nego li što uobražavaš.

STIPO: ... Zar sam ja krivac što se ta prokleta brakorazvodna parnica toliko oteže.

ZORA: Sve to ovaj čas nije zanimljivo ... Poslušaj ... preporučljivo je prema čika Beni se pristojnije odnositi!

STIPO: Kako ...? Molim te malo pojasni.

ZORA: Priča se bio je zaslužan.

STIPO (s samoironijom, jer je on ipak čovjek koji sve dobro zna o sebi): Meni slično ...? Hm ...!

ZORA: Na žalost, njegove su zasluge ozbiljnije i od ... i od mojih. (Ulazi Pajo i pošto ga je primijetila): Pa, vi pojma nemate tko je bio čika Beno! Znete li što o njemu veli predsjednik odbora?

PAJO: O kome to?

ZORA: O čika Beni! Veli bio je desna ruka pokreta!

12.

PAJO: Gluposti!

STIPO: No, no, no, nemoj se samo iznenaditi! (Kao da samo sa Zorom razgovara): Jesam li ti pričao kad se jednom za vrijeme okupacije razvikao na gradonačelnika? I ne samo razvikao, već mu je i spise razbacao po stolu! Kad se razmahao, a ja samo gdje su vrata, pa bježi ...!

PAJO: Beno je bio zec i ostat će zec!

STIPO: On da se strašio koga? Hm ...! Molim, možda se taj čovjek strahom prikrijavao, jer tko ti je onda znao – tko koga i za koga uhodi!

13.

ZORA (hoće prekratiti sumnjivo natezanje oko Benine hrabrosti, obraća se Veri koja baš ulazi): Hajde, Vera, kakvim se tebi čini čika Beno, na koga najviše naliči?

Vera: Na olinjaloga mačka.

ZORA: Pa ti si luda! Ne dao ti Bog da te čuje.

Vera: Oh, reći ću ja to njemu i u lice! (Već je i sjela na stol, zna da su joj noge lijepe.)

ZORA: Ti baš nisi pri sebi! Znaš li ti, on je najbolji prijatelj predsjednika odbora?

STIPO: A znaš li otkuda to znamo? Sada je baš tu bio predsjednik odbora pa je Zori i meni pričao o njemu!

VERA (Počinje vjerovati i polako spušta sa stola): Kako ...? On prijatelj predsjedniku ...? Joj, Bože moj, a ja sam mu baš sada rekla kako je matora budala! Ali on je kriv! Otkud sam ja mogla i pomisliti da mu je predsjednik dobar prijatelj! Ne ...? I onda, zašto bih lijepo s njime!

14.

BENO (Kada ih zatiče na okupu Beno bi se rado povukao!) Ja ... bih ... ovaj, oprostite!

ZORA: Hajdete, hajdete ... valjda smijete ući među prijatelje!

SVI: Pa naravno. Hajde, hajde! Hajde, čika Beno!

STIPO (ga uzima pod ruku i uvuče u društvo): A znate li, djeco, čika Beno i ja smo bili na istoj vezi u Pokretu?

ZORA: Nemojmo o tim žalosnim danima!

STIPO: Herojska su to vremena bila!

BENO: Ja, naime, ako dozvolite ...

VERA: Sjećate li se, čika Beno, mi smo se baš nekako u to vrijeme upoznali. Ha-ha-ha! On mene za kosu, a ja njemu, «Draga moja matora budalo!»! Ha-ha-ha!

BENO: Naime, ako dozvolite ... (Sada je već previše. Maramicom skuplja znoj po čelu i vratu i baš je tada ispusti.)

STIPO: Čika Benina maramica!

PAJO (podigne je. Stipo mu je uzme iz ruke i predaje Beni.)

BENO (Zbunjen je prima, klanja se Stipi, a ovaj učtivo uzvraća neuobičajenom ljubaznošću.)

(Svi se klanjaju Beni, maramici ili vijestima oko njega?)

ZASTOR

II. Čin

Nakon nekoliko minuta. Nikakve promjene ne vidite, ali bi trebalo da osjećate neko čuđenje ili čak negodovanje. A ako na koncu događaja ovoga čina budete osjetili i bijes, onda su potrebne promjene ipak izvršene. Zora je sama i telefonira. Još i slušalicu drži pažljivije; čovjek s kojim govori mora da je još i za nju netko.

1.

ZORA: ... Da! ... Molim ... molim ... da! ... Razumjela sam, družo tajniče ... Izvoli samo ... Dakle, družo tajniče, bez obzira na to vrši li kakvu značajniju funkciju u bilo kojoj našoj antifašističkoj organizaciji, mi ćemo predložiti čovjeka koji uživa naše potpuno povjerenje. Istina, čovjek je vrlo skroman, ali od uposlenika jedino on može doći u obzir, već i zato što je od svih nas najzaslužniji za Pokret ... Apsolutno, apsolutno! Kako da nije borac! Naime, dolaze li u obzir i pozadinski radnici? ... Onda je sve u najboljem redu, družo tajniče! ... Zove se Probojčević Beno! Znaš, za njega dobro znade i drug predsjednik; rekla bih i prijatelji su još iz onih teških vremena. I zamisli, neki su ga htjeli zapostaviti ...! Dakle, u redu? Hvala, družo tajniče! ... Jest, naime, ja sam predsjednica naše podružnice pa imam sve to u vidu. Ne znam sjećaš li me se, ja sam referent u socijalnom i zovem se Zora Balunović ... Da, da! Molim, izvršit ću naređenje ... Odnosno, nisam mislila reći baš naređenje, već, eto, ta mi se riječ prosto omakla. Doviđenja ... (Spušta slušalicu, a osjeća se da čestita samoj sebi. Još jednom prekontrolira svoj nastup, pa je sve zadovoljnija. Nasmiješi se i poleti do vrata.): Stipo! Hodi!

2.

STIPO (Mora biti je svjestan kako se sve više srozava i sve teže dolazi do Zore, a i djecu je zbog nje zapustio. Inteligentan je, pa svoje postupke ni ne pokušava opravdati prilikama, željan je života – pa neka stoji što stoji! Svoj neslavni put prati priličnom dozom samoironije, a katkad se i zaželi i slobodnijega smijeha): E, slušaj samo, slušaj, baš svakakvoga čuda na ovome svijetu! Misliš, najobičniji

prdonja, a ono, molim te, ispadne: heroj! Budiboksnama!

ZORA: Ne volim kad si vulgaran.

STIPO (Da! Zna on, ona uobražava kako je osjetljiva, ali joj on to baš i ne uvažava bogznakako. Misli, zna on nju dobro! Tek na jednu sitnicu zaboravlja – nju ne zadovoljava njihov odnos. A možda je ona sva u samoobrani i zato bez mjere.): E, bogami, ubuduće, Stipo moj, ni bubu ne smiješ zgaziti prije nego je upitaš: «A što si ti bila za vrijeme okupacije?!»

ZORA: Molim te, nemam vremena!

STIPO: Slušaj, znam već kako ćemo se izvući iz nevolje s ovim čika Benom. Inače bi nam mogao gadno podvaliti!

ZORA: Možda tebi.

STIPO: Djevojko, postaješ smiješna.

ZORA: Smiješna ili ne, hoću da zapamtiš, ja sam s čika Benom vrlo dobar prijatelj.

STIPO: Da, i tako se to može reći.

ZORA: Zbilja može! ... O tebi je riječ. Možeš popraviti svoje izgled kod toga čovjeka.

STIPO: Vratit ću mu tih tisuću dinara.

ZORA: Pa vrijeme bi bilo! Ali sada je drugo u pitanju. Govorila sam s tajnikom. Pitao me je koga bi naša podružnica predložila za delegata na skupštini boraca.

STIPO: Mene si predložila?

ZORA: Onoga koga treba!

STIPO: Čika Benu? Sada ti se pružila prilika zadužiti ga. Misliš, ja bih mogao iznijeti prijedlog pred podružnicu? Pametno! (Pola-zi.): ... Pametnija si negoli što sam mislio.

ZORA: Uočio si konačno?

STIPO: A sada idem po novac. Ti znam da nemaš ... odnosno, ljepše je to reći negoli da mi nećeš dati ...

ZORA: I nemam i ne dam!

STIPO: Samo bez uzbuđenja, draga moja! (U to baš ulazi Vlado. Učtivo i nenametljivo se nakloni, propusti ga, pa ode.) Zdravo.

3.

VLADO: Zdravo ... Evo me da nastavimo ... (Pogleda svoj sat.) Pa i nećemo ... Za koju minutu moram tajniku ... Sutra ćemo nastavi-

ti. Da ...! Još samo toliko ... kad te pitaju, ljudi su željni odgovora, a ti odmah i svoja mišljenja dijeliš. Tvoje je samopouzdanje vrlo, vrlo blisko uobraženosti ... Ne zamjeri, bolje ako ti sve to ja dobronamjerno kažem. I meni su.

ZORA: Oprosti ... zbilja se ispričavam ... (Umirujući je, Vlado mahne rukom i pošao bi.): Hoćeš li me još samo malo poslušati?

VLADO: Izvoli.

ZORA: Znaš ... znaš ... ja sam ...!

VLADO: Hej, hej, djevojko, samo bez suza ...! No, hajde!

ZORA: Eto ... ja sam neistinu govorila o našem čika Beni.

VLADO: Znam! (Opet ga njegove godine zanesu, a kako i ne bi pred tako poželjnom ženom. Zadovoljno prošeće.): Da, drugarice Zoro, znam ...! Nisam ja današnje dijete, pročitao sam te ...! No, a zašto? Hajde, samo hrabro.

ZORA: Misliš, pokvarena sam?

VLADO: Takve riječi ne volim upotrebljavati u svezi s ljudima ... a pogotovo ženama ...! Hm ... Vidiš, ovo su momenti kad čovjek misli u meni, a ne službenik ... Hm ...! A kad čovjek misli, čovjek i gleda.

ZORA (kroz smijeh i suze): A ja sam još ružnija kad slinim.

VLADO: Nisi ... dobro ti to znaš, nisi ...! Naime, mlađi sam od tebe ili istih godina, pa ti mogu govoriti bez ikakvih zadnjih pomisli, zar ne?

ZORA: Manje bih te se bojala kada bi se odmaknuo od tih zadnjih pomisli.

VLADO: Naime ... ovaj ... jest, pa zašto si onda govorila tu neistinu o tom čovjeku?

ZORA: Da on valja, ti si to tek od predsjednika čuo. Ja sam to već i prije znala.

VLADO: Pa zašto onda ...? Da nije starac kao što jeste, još bih pomislio ...!

ZORA: Dobro bi rekao.

VLADO: Što ...? Pa, kako, ... On je starac, zaboga!

ZORA: Ako je on starac, prije koje godine još nije bio ... A prije koje godine ja sam još bila mlađa, još manje zapažena, još više željna da se i mene vide. Shvati, činilo mi se: najružnija sam, nitko ne obraća pažnju na mene, nitko ne progovara niti riječi sa mnom ...

VLADO: Dalje, dalje ...!

ZORA: ... A on mi je ... bar se meni tako pričinilo ... sa simpatijama prilazio, zanimao se za mene. Znaš li ti kako se to ugodno dojmim čovjeka kad se prvi put zainteresiraju za njega, kad ga gledaju, kad osjećaš prve poglede na sebi?

VLADO: Hajde, biva i to, balavice se zagledaju u prve sijede vlasi muževa ... ali, on mi se čini kao da se starcem rodio i muževan nikada nije bio!

ZORA: Zato sam ga valjda i zamrzila kad sam se otriježnila! I valjda sam mu zato i željela prkositi i pakostiti ...! Nije to pošteno, nije to normalno, ali nije ni ozbiljno od žene mojih godina. Osramotila sam se, pa sam ga kinjila ... od onda, do sada ...! Shvati ti mene u onim godinama, onda kad me nitko nije htio zapaziti, kad sam očajavala da sam ružna, najružnija, da me mladi, mladići kao ti neće ...! Možda ... možda sam poslije baš zbog toga i padala iz greške u još gore ... Prekori me bar.

VLADO: Nisam načisto s tobom.

ZORA: Ni ja sama nisam.

VLADO: Za sada samo toliko ... opameti se! (Hitro ode.)

4.

ZORA (za trenutak gleda za njim. Rukom pređe po kosi, nasmiješi se. Dosjeti se i namršti, sve bi pošla za njim): A da sam mu rekla da je svemu Stipo kriv. Jer i tako će doznati za njega ...?! Ne, ne, ne, dobro je i ovako ... bar za sada! (Digne slušalicu, a u tom ulazi Beno. Spusti je.): Što je, Beno? Kuda bježiš? Hajde, slobodno uđi.

BENO: Naime, draga drugarice, ako vas smijem tako osloviti ...

ZORA: Nemoj mi govoriti vi. Kolege smo.

BENO: Naime, jest, ti.

ZORA (kad vidi da bi Beno pobjegao, priđe mu i zadržava ga): Pa tebi je i kravata nova!

BENO: Naime, nije baš toliko ni nova ...

ZORA: ... ali je bar već jednom dobro namještena! (Skida mu naočale.): A kad još i ovo skinemo ...

BENO: ... onda, naime, baš ništa ne vidim.

ZORA: Ali ćeš izgledati kao vrlo pristojan čovjek ... I tko bi rekao – da se malo bolje urediš – nesumnjivi muškarac!

BENO: Jest, nesumnjivi, ali bih vas molio...

ZORA: Čekaj, zaboga! (Vrpoljio se, još je uvijek tražio vrata, ali se okamenio na ovu poznatu opomenu. Sada ga već i odrati može.): Htjela bih s tobom nešto raspraviti... Ti bar znaš, ja se ne volim hvalisati, a pogotovo ne svojim dobrim djelima koje činim za prijatelje... (Vi sumnjate? Ona ovoga momenta ona doista tako i misli.): Sad jest, ne kažem, možda sam ponekad bila nepravična s tobom... a ja sam i time htjela prikriti svoje simpatije prema tebi! Razumiješ li me, dragi Beno?

BENO: Da, htjeli ste prikriti.

ZORA: Pa dabome ...! Ja sam i onda radila u tvome interesu kada se tebi možda pričiniilo kako sam već pomalo i preoštra, neljubazna... Eto, primjerice, i danas sam bila prilično netaktična prema tebi, a istovremeno ...? No, što misliš, što sam savjetovala drugu tajniku?

BENO: Podružnice?

ZORA: Odbora, dragi moj!

BENO: Odbora ...!?

ZORA: Odbora! Oh, pa mi smo odlični drugovi! Ja njemu, eto, recimo, «Zdravo», a on meni isto ...! Pita on mene koga bi naša podružnica delegirala na skupštinu boraca, a ja odmah konkretan prijedlog: «A koga bismo, ako ne Benu» ... Da, da!

BENO: Ja? On?! Naime, ja baš kao borac nisam tako ni borac!

ZORA: Ama, čekaj! (Joj, zašto više! Pola posla pokvari!) ...Već, eto, reci ti meni, kakav si ti kao govornik?

BENO: Ovaj, ovaj ... ovaj, draga drugarice, ako vas smijem tako osloviti, ja uopće uzevši vrlo malo govorim ...!

ZORA: No, no, smiri se! Ali hajde baš da vidim ... Eto, recimo, da li bi ti umio pozdraviti skupštinu boraca jednim kraćim govorom?

BENO: Ja pred svijetom ...? I svijet preda mnom ...? A ja da govorim ...? Ja, ja, ja, ja vas jako molim ... ja ne bih mogao ni zinuti! Pa ja ništa nisam kriv ...! I ja bih sigurno mucao!

ZORA: Ama čemu ova malodušnost! Ništa to nije strašno. Možemo to skupa naučiti, hoćeš li? Diži se! (Lako je to reći, ali on je sav smalaksao.) Sada pak stani ovako ... I, recimo, tu je pred tobom svijet; svi gledaju u tebe ...

BENO: I ja da gledam u njih?

ZORA: Ama ne pričaj toliko! Dakle, tu je pred tobom svijet. (Od-

mah je dlanovima skrio oči.): Skini te ruke! ... Kad se digneš, svi aplaudiraju, a potom mrtva tišina. Oni čekaju, a onda ti započinješ! Najprije, naravno, obje ruke položiš na stol, a kad si već spreman govoriti, onda svoju desnu ruku ispružiš ovako ... No, vidiš, nije to ništa strašno! (Demonstrira mu, a on radi za njom). I sada započneš! Recimo ... «Drugovi i drugarice, borci i borkinje, neobično se osjećam počašćenim što ovako vrlo kćeri i sinove naše domovine mogu pozdraviti s nekoliko vrelih i toplih riječi ...»! No? Vidiš, ništa lakše! Skalupiš nekoliko rečenica, i, eto, gotov govor! No, hajde, sada ponovi ... Hajde, hajde, što čekaš ...! BENO: Naime ... ja ... ovaj ... drugovi ... ja sam počašćen ... ja sam vrlo sin ... Zoro, draga Zoro, kao Boga vas molim, nemojte ...! Ja ću radije slušati, vjerujte, od jutra do mraka ću slušati ...! ZORA: No, kakva je to pak malodušnost! (Stipe ulazi. Koliko li se on Beni lijepim, koliko dragim učinio!): Što ćeš tu?!

5.

STIPO: Oprosti ... čika Beno, eto, časti mi moje, ni sam ne znam kako se moglo zbiti, ja zaboravio na ono svoje dugovanje od tisuću dinara! Pa jest, rekao si, ali brige, pa zaboravim! (Pružna mu novac.): A ti si već sigurno mislio – piši pa briši!

BENO: Oh, ne, ne, baš hvala!

STIPO: A ono što sam ti govorio da ti ih neću vratiti, to je šala.

BENO: Šala.

STIPO: Pa, da!

BENO: Pa, da.

ZORA: Stipo, molim te, ostavi nas već! Vidiš valjda imamo zvaničan razgovor!

STIPO: Već i idem. (Odlazeći): Konačno, čist račun, dugo prijateljstvo. Ne?

6.

ZORA: Zbilja se on šalio.

BENO: Sigurno.

ZORA: Zlatan je on čovjek. No, naravno, nema čovjeka bez mane ... Nego ... slab si govornik. No, nemaj brige! Dolazit ćeš mojoj

kuci, pa ćemo to uvježbati. A što ja poduzmem, za to nemaj brige, to ide! Ide!

BENO: A sada mogu i ja poći?

ZORA: Još sam ti nešto htjela reći ... Da! Eto! Znaš li danas sam predložila referentu za kadrove da me smijeni s položaja?

BENO: Kako ...?

ZORA: Da da! Rekla sam mu za ovaj moj položaj ima i sposobnijih i zaslužnijih od mene! O tebi sam mu govorila, dragi!

BENO: Ja da sam ...?

ZORA: Da da, to je već gotova stvar! Budi uvjeren, što ja predložim, to on mora prihvatiti. Mora!

BENO: Zar vas se i on boji?

ZORA: Ne boji me se baš, ali, eto, tako! Uglavnom, i on uvažava moje prijedloge.

BENO: A vi, a ti ...?

ZORA: Ja sam se dosta naradila, dovoljno sam dala za obnovu. Gledat ću neki lakši posao ... Vidi, molim te! Doista! Drug Vlado odlazi iz odbora, a još nema zamjene ...! Vidiš, to je lakša dužnost. Ali što mari što je i manja! Beno, reci iskreno, kada bi bio u mogućnosti bi li me predložiš za taj položaj i zauzeo se za mene?

BENO: Kako ...? Ja? Kako ja, zašto ja? I tko mene pita? ... Haha! Ha-ha-ha! Mene tko pita? Ha-ha-ha-ha! Naime, oprostite, ali kako možete takvo što i zamisliti.

ZORA: Ali, eto! Ali, ipak! Bi li predložio?

BENO: Ama ... kako bih se ja to usudio ...!

ZORA: Čekaj, čekaj ...! (Ovo njeno «čekaj» nije zapovjedni način.) Znaš, kada bi se sve onako slučajno, razumiješ, kada bi ti se onako pružila prilika! Kada bi se, eto, predsjednik odbora kojim slučajem baš s tobom htio porazgovoriti o svemu! Eto, bi li me onda predložio?

BENO: Bojim se, ne bih se usudio ni usta otvoriti.

ZORA: Da govori s tobom, recimo, kao sa starim poznanikom, čak rođakom?

BENO: Pa ... pa ako bude i to čudo ...!

ZORA: No, vidiš!

BENO: On bi na to rekao, što se to mene tiče!

ZORA: Ne ne, ne bi, neće! Sjajan je on drug i pristupačan! Dakle, ako se i to desi, sebe predloži na moje mjesto, a mene za refe-

renta za kadrove umjesto druga Vlade! I onda nemaj brige! A poštena riječ, da ćeš održati svoje obećanje?

BENO: Ako i toga čuda bude bilo, ne marim!

ZORA: I nemoj mu zaboraviti napomenuti koliko mene svi poštuju, koliko mi riječi uvažuju!

BENO: Uvažuju!

ZORA: Krasan si, Beno ...! A je li, dragi ...! Hajde, reci iskreno, je li to istina da se i ja tebi sviđam?

BENO: Kako, kako, molim!

ZORA: Ha-ha-ha! Zbunila sam te, dragi? Nije to sramota, Beno. Znaš, kažu, nekome si u povjerenju govorio ... Reci, sviđam li se ja tebi?

BENO: Pa znate ... kad se ne ljutite na mene, zašto ne! Ja bih sada pošao raditi.

ZORA (Zadrži ga povukavši ga za rever kaputa): Znaš... kada bi se malo potrudio i ti bi se meni sviđao ... Ti to možda ne možeš razumjeti ... ne znam kako bih ti to i rekla ... ima momenata kada tako osjećam kao da sam druga žena. I željna sam da me vole i da budu dobri prema meni ... i da sam samo žena ... i da mi je svega ovoga dosta ... dosta ...! (Telefon zvoni.): ... Oh, da ... da! Tko je predsjednik naše podružnice? Slučajno baš ja ... Oh da, rekli su mi, ali se on momentalno negdje izgubio. Čim se bude vratio, poći će do vas ... Za pohvalu, za nagradu, druže predsjedniče? Oh, pa nitko drugi nego drug Probojčević Beno! (Značajno se smiješi na Benu.): ... Jest, jest, on je i u obnovi dobar. Znate, baš sam mu rekla «Dragi Beno, ja kao referent u ovom odjeljenju i kao predsjednica naše podružnice imam o vama najbolje mišljenje»...! Hvala i zdravo ...! (Razdragana ostavlja slušalicu.): Beno, dragi moj, divno! Kao u snu! Za koji minut moraš predsjedniku. Molim te, ne zaboravi: sebe za referenta, a mene za kadrovsko!

BENO: Ja predsjedniku? Ali, molit ću lijepo, ja nikome ništa nisam učinio!

ZORA: Ama ne! On te zove na prijateljski razgovor. Eto, razgovara mu se i s kime će nego s pametnim čovjekom! Ali ne zaboravi mu reći kako mene svi vole i poštuju. I znaš, mili, ne zaboravi i mene malo pohvaliti. Znaš, to već i reda radi; običaj je to! (Vera uleti i nije odmah primijetila Zoru.)

7.

VERA: Čika Beno, čika Beno ...! Joj, oprost, nisam znala da si tu.
ZORA (Polazi): Ništa za to, već i tako idem ... Dakle, Beno, nemoj zaboraviti. A ja ću ti već javiti kada da pođeš. (Ode.)

VERA: Čika Beno, joj, molim vas lijepo, vidite što mi je to upalo u oči? (Skoro se nalegla na njega.): Nešto mi tako pali oči!

BENO (Povlači se od nje, ali bezuspješno. Biva to!): Ovaj, naime, baš ništa nemate u očima. Čiste su vam.

VERA: Baš ništa? Sigurno? ... A jesu li bar lijepe?

BENO: Oh, da! Potpuno su plave! I dobro vidite njima, zar ne?

VERA: No, no, čika Beno, nemojte me zagriliti!

BENO: Ja? Ja?! ... Ali, molim vas, znate ... ja... ne, ne!

VERA: Bogme jeste! Ha-ha-ha! Možda vi i ne znate, ali je tako! Zna li vi, mene još nitko nije poljubio?

BENO: Ni ja, oh, ne, ne!

VERA: Što su vam široka ramena, čika Beno! (Uhvati ga za ramena, pa sad bog zna grle li se ili ne!): Dok se neka žena bude ovako nalegla na njih, takva koju ćete vi voljeti, ta će biti jako sretna! (U toj sreći spusti glavu na njegove grudi, a u to baš uđe Mara. Vera odskoči.): I znate, čika Beno, ta mi je trunka strašno palila oči. Baš vam hvala što ste mi je izvadili! (Izleti.)

8.

MARA: Iz Mire tri đavla vire.

BENO: Kako, molim ...? (Sve, sve što se zbilo, lako za sve; sve to nije ništa pored stida koji sada osjeća. Što kazati, kako se ispričati?): Ovaj ... znate, draga drugarice, ako vas smijem tako osloviti, ja sam ...!

MARA: Znam, znam, čula sam, vidjela sam! Vadili ste joj trunku iz očiju, a naslonila se na vas da joj bolje vidite oči.

BENO (Žalio bi se, boji se, misli nešto mu spremaju): Maro ... draga Maro, što ovi rade sa mnom? Maro, ja se bojim.

MARA: Vidi ga, molim te, samo što je nije grlio, a on se boji!

BENO: Nemojte tako ... A kako da se ne bojim kad su tako ljubavni sa mnom.

MARA (Sada tek vidi kakve ga ozbiljne brige muče): Što je bilo?

BENO: Stipo mi vratio tisuću dinara, a već je govorio kako mu ih uopće nisam ni dao; Vera hoće da joj vadim trunku iz očiju i ne vrijeđa me ... a Zora ...!

MARA: A Zora?

BENO: Kaže ... kaže kako bih joj se ja mogao sviđati. Ja! ... Vidjet ćete oni meni opet spremaju neku pakost, podvalu! I opet će se cijeli ured smijati. A meni je to već tako neugodno ...! (Tim jednim prstom kojim se poigrava oko očiju, on je suzu razmazao.) ... Pa recite, kako se ja uopće mogu kome sviđati?

MARA: A tko bi to nas žene i znao!

BENO: I kao ona pouzdano zna ja nju volim, i sviđa mi se! A majke mi ... baš se ne kunem svaki dan ... ni ne pogledam je, ne usudim se ...! Još ni to ne znam, jesu li joj oči crne ili plave ...!

MARA: Pa znate li vi uopće da na ovome svijetu postoje i žene? Ne rugam se, Beno, ozbiljno pitam ...!

BENO: Ja nisam imao vremena misliti o sebi. Čekao sam, bit će lakše, a u tome mi je i vrijeme prošlo ... A što sam mogao kad mi sestra ... kad mi njena djeca ... kad i ovo moje srce ...?! A sada već samo raditi želim. Mislite li vi kako se ja ne stidim kad vidim da mi se i žene podsmijevaju? ... A još kad me žale!

MARA: Neka ...! Neka, čika Beno...! Neka, Beno... načinit ćemo mi tu reda! Da ste vi na nekom položaju, svi bi govorili kako ste krasan čovjek, možda malo mušičav, i to baš oni koji vam sada najviše jada nanose! Ti bi vam najviše hvalili znanje i poštenje ... pa možda im baš to i najviše smeta! (Da bi mu pokazala koliko je uz njega, stavi mu ruke na ramena da bi ga ohrabrila.): Ne brinite, bit će tu reda ...!

9.

ZORA (Vidjevši kako MARA: spušta ruke s ramena Beninih, a sve je to van njenih interesa, sikće i ujeda): No, da ga nećeš još i zagrliti ...! (Proleti kroz sobu i odlazi na druga vrata.)

MARA: Ne bi se čudila kada bi nas ova u ogovaranju još i sparila!

BENO: A to bi bilo baš neko strašno zlo...

MARA: Joj, što ću vam o glavu, kad ne promislite što ćete reći!

BENO: Vas još i sama pomisao vrijeđa, a pitate me zašto ja neću da znam za ženski svijet.

MARA: Mislila sam da ste vi, a ispala sam ja glupa.

ZORA (odškrine vrata, poviče i nestane): Beno, odmah dođite k meni!

BENO (ustrашen se izvinjava i poleti): A što mogu?

10.

PAJO (Ulazi. Htio bi razgovarati. Nosi i neke spise, a kad vidi da je Mara sama, baci ih na stol i sjedne pored njih.): Znaš zašto sam došao? Moram ti reći kako mi je neobično glupo i dosadno raditi ono što mogu završiti i u svoje redovno radno vrijeme! Eto ...!

MARA: I meni.

PAJO: Onda je dobro.

MARA: Pajo ... Što ti misliš o Beni?

PAJO: Pusti ...! Uostalom ...! Jesi li ti ikada čula za činovničku kičmu? E ... ako je nisi imao dovoljno gipku, nikakve te druge kvalifikacije nisu mogle zadržati na iole poštenijem mjestu ... Vidiš, nama se te rane teže zacjeljuju.

MARA: A kod njega je to još izrazitije.

PAJO: To je zavisilo od toga tko je koliko godina morao biti činovnički pripravnik. On je ravno deset godina bio i bar toliko puta mu je prijetila opasnost otpuštanja iz službe ... Hja, draga moja, da smo mi u to vrijeme imali ljude kao što si ti, primjerice ...!

MARA: Pajo, zar se ne stidiš ...!

PAJO: A zašto, molit ću lijepo...? (Naravno, to pita kao što bi Beno.)

MARA (nju ipak revoltira): Zar ne vidiš kako se u zadnje vrijeme sve vidnije dodvoravaš?

PAJO: Pa dodvoravanje vrijedi samo onda kad je uočljivo.

MARA: Stidi se!

PAJO: Pa zar ti ne vidiš kako se u zadnje vrijeme od mene baš zahtijeva dodvoravanje?

MARA: Nije istina!

PAJO: Ako ne želiš vidjeti, onda zbilja nije.

MARA: ... Znaš, ja sam u tebe polagala ozbiljne nade ... a vidi tko si postao!

PAJO: A, veliš, sada se već i dodvoravam, laskam, lažem pomalo i previše ...! Točno! Tebi je to neugodno; misliš li ti kako je svakome neugodno? Pa kad je već tako, bolje ću se tebi zamjeri-

ti negoli drugima. Ti ćeš me zamrziti, ali mi nećeš zdjelu ispred njuške! (Opet lako, s osmjehom i ironijom.): Ono jest, još pomalo nespretno lažem, ali sam već na najboljem putu da prisvojim tu neophodnu životnu suputnicu.

MARA: Zbog sistematizacije?

PAJO: Danas zbog toga, sutra radi drugoga! I gdje god se nađu Zore, tu niču nakaze ...! A nakaze, zapravo, nisu ljudi. A kakvi su to ljudi koji u nakazama nalaze radosti?

MARA: Baš zato, Pajo!

PAJO: Ali se i živjeti mora.

MARA: Sumnjam da ideš dobrim putom.

PAJO: Učim se od onih već izučениh, visokokvalificiranih: «Znaš, crk'o sam ti na poslu; jučer na konferenciji, danas na sastanku, sutra na savjetovanju ...! Tajnik mi reče, predsjednik me pozdravi, poslanik me vidje ...!»! Da, da! A što ću drugo? Moram se povesti za ostalima, inače će me vrijeme pregaziti.

MARA: To nije trajan uspjeh, niti možeš biti ponosan na takav uspjeh!

PAJO: Daj ti, Bože, danas kruha, a sutra kako već bilo!

MARA: Pajo, vjeruj, zapaze takve tipove oni čija je to dužnost!

PAJO: Čuj, Maro, poslušat ću te i bit će sve kao i prije ... čim mi budeš pokazala prvo rješenje kojim se zbog laktaštva i ulizivanja netko otpušta iz službe!

MARA: I sam znaš, glupost je što govoriš.

PAJO: Znam. Ali onda budi dobra pa me ostavi na miru! Jer ja živjeti hoću, jer živjeti moram ...! A pošto Pajo baš izričito voli živjeti, to danas i on osluškujе i pazi da se ne zamjeri onome kome se dodvoravati valja!

MARA: Sjećam te se kad još nisi ovako govorio!

PAJO (Prvi put plane): A nisam li otvorio usta kad su je birali za predsjednicu naše podružnice ...?! Ali znaš, danas se već i ja kajem ... kajem, jer se bojim!

MARA: Ama, koga to, nesretniče!

PAJO: A otkud joj tolike smjelosti da već samo nadzire ...!

MARA: I radi!

PAJO: Koordinira radom – kako ona veli! Čuva ovce, magarce!

MARA: Rekla sam ti, sve u svoje vrijeme.

PAJO: A onaj njen? Saslušavali ga, pa izjeo vuk magarca! Ali neka

ih voda nosi, nisam ja da oni kruha svoga nemaju ... ali neka miruju ...! Hajde, što ne pitaš, zašto su se baš njih dvoje okomili na ovoga sirotana Benu? Ja ti kažem, više mu ni traga ni glasa ne bi bilo da nisu iskrsele ove neočekivane okolnosti!

MARA: Kakve okolnosti?

PAJO: Pa gdje ti živiš? Zar ne znaš kako je predsjednik odbora izrekao takvu hvalospjevku o Beni da je divota?!

MARA: ... Tako...! Otuda ta njena promjena prema Beni! (Pajo je pošao prema svojoj sobi. Nije njoj sad važno hoće li je tko poslušati, prepunjena je čak i njena mjera, neuobičajeno plane, bjesni, naravno na svoj način.): E, sada je već i meni dosta, sada je već i meni previše...! Ja ti ipak ne bih preporučila upis u klub laktaša i ulizica! Moramo ih istrijebiti, moramo...! (Kad on izrazi svoju sumnju): No, vidjet ćeš, iznenadit ćeš se! Ako drugi neće, ja ću rastjerati ovu bandu, ja!

PAJO: Banda se ne goni riječima, već batinom, batinom, draga ...! A ti batinu još ni u ruke ne bi smjela uzeti ...! (Ode.)

MARA: Ako i ne znam, pokušat ću! (Ode za njim. Telefon zazvoni. Zora uleti iz druge sobe.)

11.

ZORA: ... Halo ...? Da da, ja sam ... Ne, ne, tu smo još družu predsjedniče, nećemo još poći ... Ja ću vas dočekati. Ja i tako uvijek duže ostajem od ostalih drugova ... U redu i hvala.

STIPO (Smješka se na njenu samohvalu, a ušao je za njom): Slušaj ... neka vrag nosi i tog čika Benu i taj tvoj sindikat! Daj da se živi, gledajmo mi svoja posla!

ZORA: Ne želim se vratiti uz pisači stroj, a niti lijegati u krevete svojih šefova ... kao druge sirotice ...!

STIPO: Oh ... onda si ti mnogo zabrazdila! Kad si ti već ambiciji dala maha, otud više natrag nema! Ali u tom slučaju, pripazi i upitaj se, zašto se Mara toliko zauzima za tog nesretnika!

ZORA: Budi uvjeren, već sam sve to zapazila.

STIPO: Konačno, ne bi me čudilo ako se toj staroj frajli sviđi ovo čudovište.

ZORA: Iako je spoljašnost često samo neuspjela reklama.

STIPO: Hm ...! Skrećem ti pažnju, za igru koju vodiš pored lukav-

stva neophodna je i inteligencija. Uostalom, dok se opržiš, opet ćeš me zvati u pomoć. (Ode.)

ZORA (Gleda za njim. Ne bi dobro bilo, zabrinuo bi se kada bi joj vidio odsjev u očima.) Hm ... Mizerija ...! (Zove): Beno ...!

12.

BENO (Ne da je došao, već dolatio): Oprostite, zvali ste me.

ZORA: Dođi i slušaj ... Ja znam ta me Mara ne voli, a ne volim ni ja nju. Pretpostavljam, o meni je pripovijedala kojekakve gluposti. Mlađa sam, vjerujem nešto i ljepša, ozbiljniji su mi izgledi u životu, otuda to! Ti barem znaš, nikada ti nisam laskala; bila sam čak gruba, osorna ... pa ako imaš i trunku fantazije, moraš shvatiti zašto je sve to ...! Rekla sam ti, mogao bi mi se sviđati. Od toga ti više ne smijem reći ... zaboga, žena sam ja ...! Dakle, Beno...? Biraj!

BENO: Mo... molim ...!

ZORA: Govori, govori, dragi ...!

BENO: Ja... ja... ja...! (No, pokatkad i on ima sreće. Ušla je Mara.)

13.

MARA: Konačno, i ja sam gotova.

ZORA: Da ...? I sad se spremaš otići? Ako ti budeš prva otišla, to će vrlo nepovoljno utjecati na druge.

MARA: Da?

ZORA: Jer o tebi misle kako si od najsvjesnijih.

MARA: Samo misle?

ZORA: Konačno, nisam ja pozvana to ocijeniti.

MARA: Vidiš, tako mislim i ja. A inače, nisam mislila otići prije ostalih. (Spise koje je donijela sređuje na svome stolu.)

ZORA: To je onda lijepo od tebe ... Je li, jesi li ti čula, ovih dana će biti osnivačka skupština boraca? Ja sam mislila Benu delegirati.

MARA: Beno nije borac.

ZORA: Oprosti, ja to bolje znam.

MARA: Ponavljam, nije borac, a da i jeste, on nije pogodan za takav nastup.

BENO: Naime, ako dozvolite ...

ZORA: On treba ići, pa će on i poći! Vrijeme je umanjiti nazoviu-gled manje vrijednih.

MARA: ... Čini mi se, prije sat-dva drukčije si govorila.

ZORA: Pogriješila sam pa se sada ispravljam. I dok se drugi neza-sluzeno naturuju, ja znam što je samokritika.

MARA: A je li ovo sada kritički ili samokritički?

ZORA: Na podnosiš istinu?

MARA: Vidi, Zoro... vrijeme je da ovoga čovjeka izostaviš iz svojih kombinacija. Uvjeravam te, nećeš uspjeti. Ja ću ga uzeti u zaštitu. I ne samo to, već je došlo vrijeme raspraviti tvoj odnos prema drugovima, općenito!

ZORA: Prijetiš se? A što misliš, što će drugovi reći ako im to bu-dem rekla?

MARA: To bih baš i voljela! I ponavljam, ostavi Benu na miru.

ZORA: Objeduješ?

MARA: Zbilja ti je bogata frazeologija...

ZORA: ... a ja zbilja nisam kriva što ti nisi kadra skalupiti ni dvije pristojne rečenice!

MARA: Po tvome kalupu svakako ne bih ni htjela ... jedna fraza, jedna laž ...!

ZORA: Ne vrijeđaj!

MARA: Nisi li ovome čovjeku govorila kako ga voliš!

ZORA: Je li, je li ...! (Njoj govori, Beni upućuje riječi): Poslušaj me ...! Kada ja nekome kažem da ga volim, neka mu je to sveto pismo; kada mu ja odajem svoje najskrovitije tajne neka zna to i čuvati ... ili ... Ha-ha-ha-ha ...! Da nisi ti, gospođice, ljubomorna ...? Ha-ha-ha! Oh, sada sam te prozrela ...!

MARA: Poslušaj sad...! (Vrata se otvaraju pa joj glas nestaje u za-kašljanju, jer se toliko uzбудila. Ulaze povjerenik, predsjednik i inženjer. Tko bi Zoru opet prepoznao! A Mara je stisnula usne, kao da baš nitko nije ušao, sjedne na svoje mjesto.)

14.

TOMIĆ: Ovaj... oprostite, upali smo...! (Odmah primijeti Zoru, pa će njoj): Drugarice, jesi li rekla drugu Probojčeviću da me potraži?

ZORA: Oh, pa da, druže predsjedniče! Izvolite, evo baš druga Bene! Beno, izvoli drugu predsjedniku.

BENO: Ja ... molim ... ja ... naime, orpostite družę ...!
TOMIĆ: Oh, kako bih i rekao ... tu se, ovaj, izgleda radi o maloј za-
buni ... (Potapše ga i ispričava se zbog svoje omaške.) Zbilja me
ispričajte ... (Svojima): Naime, zbilja ... zar nije čudno? Obojica
Probojčević Bene, a ono ipak ne ...! Zar ne? Naime, njegovoga
imenjaka i prezimenjaka znam..., a druga doista ne znam ... (Od-
laze ulazeći u susjednu sobu.): Oprostite.

15.

BENO: Ja ... ja, naime, ja ništa ne razumijem ...!
ZORA: Ha! On ne razumije! Ha! Ali ja razumijem! Tu nam se hva-
li i hvališe, razmeće kako mu je predsjednik najbolji prijatelj, a
ono obična laž! Obična laž, moj gospodine! Laž u koju vas je sam
predsjednik utjerao! Je li tako, Maro?!
MARA: Bojim se, opet pretjeruješ, Zoro.
ZORA: A pretjerujem, veliš! Pa zar je ovo taj borac iz vremena
okupacije, pa zar je on taj koji je surađivao s našima?! Suradivao
je, ali s okupatorom! I molim te, još mi ova matora budala izjav-
ljuje ljubav! Čujete li, i to još meni, meni ...! Pa to je nečuveno,
pa to je skandal!
MARA: Ovo je već zbilja skandal.
ZORA: Pa ne čuješ, on meni! Oh, idiote jedan! E, baš ste jedno za
drugo! (Ponosno izađe.)
MARA (Nasmijana gleda za njom, a Beno je polumrtav. Rekor-
dnom brzinom briše znoj s vrata i čela. U pola posla zastane, za-
boravi ruku s maramicom na vratu i blene u Maru iznenađen što
se ova smiješi za Zorom, a sada već i na njega. Usudi se i pogle-
dom pita što se tu zbiva. Ona se veselo smije, pa se i on ohrabren
nasmije grohotom... Prvim svojim slobodnim smijehom.)

ZASTOR

III: Čin

Na nekoliko minuta Mara i Beno ostali su nasamo: ispričali su se, nasmijali, uvjerali se, ali se nisu uvjerali: svaki je ostao pri svome! Ali su se u Beni rodila nova osjećanja koja su toliko utjecala na njega da su mu čak i pokreti postali širi i življiji. Oslobodio se, pa se to odražava u potenciranju svega što je u njemu do sada bilo prigušivano. On misli, vidi svoju sudbinu i to baš obrnuto od one kako je Mara vidi, pa plamti, gori od novog osjećanja i uvjerenja da je konačno i on stao na noge. Dok Mara diktira brojeve spisa, on ih zavodi.

1.

MARA: ... 765 ... 832.

BENO: 765 ... 832.

MARA: 838 ... 845 ... 877... 901 ... 903.

BENO: ... 901 ... i ... 903 ... I neka me otpuste, hajde baš, neka me otpuste! Ha! Otpustit će me? Pa neka me otpuste! Ali onda neka znaju ...! (Vera prolazi, glasnije, smjelije:) Što je, dijete, je li vam prošlo oko?

VERA; A što se vas tiče?!

MARA: Vera!

VERA: A što se on ima petljati u moje oči!

BENO: A maločas ste ...

VERA: Ni maločas, ni sada nemate vi ništa sa mnom!

MARA: Pogotovo od onda, otkad vam Beno, predsjednik nije najbolji prijatelj!

Vera: Jest, mislio je gospodin kojekakvim će lažima nadoknaditi svoje neznanje!

MARA: A ja pak mislim kako ću biti prinuđena drugovima skrenuti pozornost na tvoje nekolegijalno ponašanje.

VERA: A ja ću pak njima, kako me mrziš jer si zaljubljena u ovu nakazu! (Nakloni joj se izazivajući je i ode.)

2.

MARA (Zamišljeno gleda za Verom. Sada je Beno tješi.)

BENO: A što ste se odmah ustrašili! Ništa se vi ne bojte, Maro!

MARA: Zbilja se moraš pitati: pa jesu li ovo ljudi.

BENO: Budite mirni samo! Vidite, kad sam već ja potpuno miran ... a i što bih se konačno uznemiravao? Otpušten – otpušten ...! Nije to tako ni strašno kad već postaneš svjestan toga!

MARA: Govorite gluposti! (I odmah se smiri i uvjerava ga): Rekla sam vam već, nemate se zašto plašiti Zore.

BENO: Ja više nemam, ali se sad bojte vi! No, no, ja vam kažem, podvalit će vam! Ne znate vi što ja znam ...!

MARA: A što vi znate?

BENO: Što ...? To da se poštenje i mudrost ne vide, ali njina lijepa njuška jošte kako ...!

MARA: Znači, ne vjerujete mi! Pa dobro, tko doživi, vidjet će! No, a sada hajdemo dalje ... Broj ... 1107, 1108 ... 1110 ... 1136, 1145 ... Dakle, velite, i vi ste mislili da je Zora veliko netko i da tako i drugi misle.

BENO: Ama, djevojko, znate li vi nju čak i tajnik pita za savjet! Nije to mala stvar ...!

MARA (počinje razumijevati i njihovu logiku): Radiš i radiš, a ne vidiš pacovi ti nagrizaju uspjeh ... Vrijeme je da im se stane za vrat!

BENO: A vi ćete to? Ha-ha-ha ...! (Kad vidi da se Mara naljutila, krivo mu je.): Ne zamjerite, Maro ... Ali ne, zar ne, vi ste toliko dobri da biste prije sebe prijavili negoli nju.

MARA: Ako sam do sada bila, ne moram i od sada.

BENO: Vi zbilja mislite kako su tih nekoliko minuta samo zato bili sa mnom pristojni jert su mislili da mi je predsjednik dobar prijatelj?

MARA (zlovolja je brzo napušta): To ste već i sami mogli dokučiti mudrače svega svijeta!

BENO: Ono jest! Jest, dabome da jest! Zato sam ja sada opet za Veru matori ne znam ti ja što ...! I vi mi još onda velite kako Zora nije neka sila?

MARA: Tko umije mrštiti se i vikati, nije odmah i neka sila.

BENO: Pa možda i nije ... A vidite, ja sam za nju i onda bio reakcionaran premda sam je samo upitao za razliku između dijalektike i logike. Znaite, o onoj logici sam još ponešto u školi i učio, a čujem, zbog one su dijalektike ljudi išli i u zatvor.

MARA: Ej, Beno, ej ...! Dakle, počinjete vjerovati da vas neće otpustiti iz službe.

BENO: Oh, ne ne! To već ne! Ja samo sebe hoću umiriti, hoću biti siguran da nisam reacionaran! A pošto nisam, oni neka otpuštaju ako im jedno čudovište kao ...! Da! Ali znajte, ako me i otpuste, onome koji mi bude rekao da sam reacionar, tome ću ... tome ću ... da, teško tome! I bolje da odem, bar se neću morati plašiti ove razvikuše sve do svoje smrti.

MARA: Drugi su i dalje dogurali, ali ni brige vas!

BENO: Čistit ćemo, čistit ćemo, teško njima ...! Priča za djecu ...! Ali znajte, od danas ovaj se Beno više nikoga ne plaši, nikome se više ne klanja! Onaj Beno je, oprostite - umro! (Junači se posve uvjereni i ozbiljno.)

MARA (vikne na njega kako bi to učinila Zora): Beno!

BENO (skupi se onako nesretno u klupče): Mo... mo... molim ...? Naime, nemojte vikati na mene!

MARA (nasmije se kako se samo mlada žena od srca zna smijati):

U redu. Onda tjeraj dalje ... 1147, 1156, 1179 ... 1179 ...

BENO: Pazite što radite! Dva puta ste mi diktirali 1179!

MARA: Izvinite ... 1181 ... 1183 ... 1186.

PAJO: (Proviri): Maro, molim te.

MARA: Evo me odmah, Pajo. Sad ću ja, Beno. (Ode.)

3.

BENO (nastavi sam svoj posao. Broji, ubilježava i sve to poluglasno, a jezik mu se šeta po usnama): 1181... 1193, 1237... (Kao da nije ni primijetio kada je ušao Stipe.): ... 1272... 1337... 1401...

STIPO (stao je pokraj njega i čekao sa svojim spisima u ruci): Pa dokle ću ja čekati?

BENO: Ovaj, naime, vi mene čekate? (I dalje premeće spise, pa će samome sebi.): On baš mene čeka.

STIPO: Jest, baš vas čekam! A vi se ne udostojavate ni glavu podići! (Baci svoje spise na stol.): Evo vam spisa!

BENO: Što ste to učinili, izmiješali ste mi spise!

STIPO: A što mari! Spise popišite, pa ih odnesite u arhivu.

BENO (kad je Stipo htio poći): Ali, molim vas!

STIPO: Priznajte, prilično teško shvaćate. Spise popišite, zavedite i ... dobro što sam se sjetio! Kad već i tako idete u arhivu, skoknite na ulicu i donesite mi cigarete. Uzmite kakvegod budete dobi-

li. Samo požurite jer nemam što pušiti. Jesmo li se razumjeli?

BENO: Nismo.

STIPO: Ama ...!

BENO: Nismo, jer, dragi druže, kako ja znam ovo su vaši spisi ...

STIPO: Samo kad ste shvatili!

BENO: E, ako su vaši, tada ih izvolite zavesti u dostavnu knjigu, pa ih potom odnesite u arhivu – ako tamo uopće bude bilo koga – i onda si sami skoknite po cigarete! (Vraća mu spise koje je do sada odvajao od svojih.): I kupite si baš kakvegod želite! Evo spisa, evo i novaca, jer ja neću! Jeste li čuli, jer ja neću ...!

STIPO: Kako ...? Zar se vi to samnom usudjujete ovako?

BENO: Zapravo, i sam se čudim. Ali moj gospodine, ja sam službenik odjela za socijalno staranje, a ne vaše osobno trčkaralo. Vi to shvaćate, ne, zar ne? Eto! (Dok mu se Stipo namršten približava on iz stola vadi bočicu svoga lijeka, a čaša, vode je već pred njime. Uspe deset kapljica u vodu. Naravno, sve dotle priča vrlo ležerno.): Malo da umirimo srce. Ipak je, ne, zar ne, ovaj dan za mene bio previše buran ... osam, devet, deset.

STIPO: A bit će još burniji!

BENO: Pa zapravo, zato i pijem ovaj lijek, premda znam kako mi ništa ne pomaže, ali liječnik ga je preporučio pa ga moram piti, ne, zar ne? Bolesno i rđavo srce se ne može izliječiti ...! To obojica znamo, ne, zar ne?

STIPO (prečuo je): Dakle, nećete odnijeti spise? (Nije će glavom dok pije lijek, a isto tako i na drugo njegovo pitanje.): A ni cigarete mi nećete donijeti? ... Slušajte, garantiram vam vi ćete izletjeti iz službe!

BENO: Ja to i bez vaše garancije znam, a opet vam neću odnijeti spise.

STIPO: Je li to vaša zadnja riječ?

BENO (došapne mu preko stola): Prva!

STIPO: Ali ćete se za nju grdno pokajati! (Uzme spise i novac.): Kao tat ste mi izvukli iz džepa taj novac, ponašate se kao da ste ...! Ali lako ćemo mi s ovakovim tipovima! Nismo mi zaboravili tko ste vi!

BENO: Da nisam možda reacionar?

STIPO: Još i gore!

BENO (još malo, pa će se sukobiti): Vi, vi, vi ste, moj dragi

gospodine... (I postavio se kao pjetlić, pa će): ... A je li, dragi gospodine, ne bismo li nas dvojica progovorili i o tome, tko ste vi bili, a tko sam ja bio za vrijeme okupacije? Ja znam, kako nisam bio nitko, ali vi ste, moj gospodine, bogme bili netko! (Stipo izleti iz sobe.)

4.

BENO: A što se sada nije usudio reći kako sam reakcionaran! Ha! (Nastavi s poslom): ... 1579, 1581, 1573 ... Vidi, još mi je i spine izmiješao ... 1584, 1586.

ZORA (ulazi, časak ga promatra, pa s visine kako samo to ona zna): Čujem, Stipo vas je lijepo zamolio da mu spine odnesete u arhivu, a vi ga grubo odbijate.

BENO: Naime ...

ZORA: Znajte to je pomanjkanje svake kolegijalnosti. Nespretni ste, nekorisni, čovjek vas još i štiti, a vi mu se baš lijepo zahvaljujete!

BENO: Oprostite ... ja znam komu što imam zahvaliti.

ZORA (malo iznenađena, što joj budi pakosnu zajedljivost): Je li ...?! Zar još uvijek uobražavate kako imate nekakvu zaleđinu? Možda ste i takvu već stekli s kojom bi i meni mogli napakostiti?

BENO: Ja znam što znam. Jest!

ZORA: A što to zna predsjednikov najbolji prijatelj?

BENO: Ništa ... ništa ... dok me ne budu pitali!

ZORA: Tako zar ...! I vi to meni?! Ali onda znajte, vi mene još uvijek niste dovoljno upoznali!

VERA (utrči s čašom): Oh ... ! Oprosti, Zoro. Gospodine Beno, kada bude drugarica Zora završila s vama, donijet ćete mi flašu vode. Čašu najprije isperite, vodu ispustite iz pipe, da mi ne bude opet voda mlaka kao ono zadnji put!

BENO: Naime, ja, vidite valjda da ja...! (Pokazuje na svoje spine.)

VERA: A što, vi, vi ...? Nema poslužitelja, pa tko će donijeti? (Okrene se i ode.)

BENO (Zna; sada ili nikada! Uzme čašu i odnese je na stalak stavljajući do znanja kako nikomu neće donijeti vode. Nastavi s poslom.)

ZORA: Dakle, nećete joj donijeti vode?

BENO: Dovoljno je mlada pa može sebe poslužiti, a ja sam dovoljno star da mi ne zapovijeda.

ZORA: Prostak!

BENO: Ali nisam reacionar!

ZORA: Doista? Zar niste? Onda izvolite to i dokazati, jer ja ću već znati reći, tko ste vi! (Bijesna, izlazi.)

5.

BENO (najprije obriše znojavo čelo): No, a tko si, Beno?

MARA (vraća se i već s vrata): Hoćemo li nastaviti?

BENO: To vi meni bolje recite: I tko sam ja? I što sam ja!

MARA: Čovjek koji dozvoljava da mu svaka šuga sjedne na glavu.

BENO: Joj, kada bi znali samo koliko sam hrabar! Već toliko da me je prosto strah! Pomislite, ja se svađam...!

MARA: Sam sa sobom...?

BENO: Vjerovali ili ne, još i sa Zorom!

MARA: Dakle, ne vjerujem! Ali desi li se to čudo, vi ćete biti u pravu... Hoćemo li nastaviti?

BENO: Ono malo, ja sam već završio ... (u tom ulazi Zora, pa se sav izgubio u spremanju spisa i svoga stola.)

6.

ZORA: Mi smo naš posao završili.

MARA: Gotovi smo i mi.

ZORA (nenametljivo, čovjek bi jedva zamijetio kako nastoji pridobiti simpatije Mare, ili, ako ne drugo, neutralizirati je): ... A baš ste imali više od sviju nas ... A ono, Maro ... ne zamjeri... nesporazum. (Prišla je Mari, potapšala joj ruku koja je bila na stolu i nastavi kao da ništa nije rekla, ništa uradila): Zadovoljna sam što smo toliko tog zaostatka svršili, ali ipak sve ovo čovjeka zamori ... Što sam ti i htjela reći ... da ...! Drugovi su izrazili želju, po završenom poslu održat ćemo kraću konferenciju.

MARA: Čemu pak to?

ZORA: A Bog ih zna! Zapravo, to i ne bi bila konferencija, već

samo dogovor o nekim pitanjima. Naime, predsjednik i tajnik odbora su me pitali za neke stvari koje se tiču cijeloga kolektiva, pa to hoće čuti... (Ulaze zaposlenici.): Hajde, hajde, drugovi, odmah će podne!

NEKOLICINA: Ali brže to! Što kraće to! Dosta je bilo!

ZORA: Jelena, javi i Stipinima ... Maro, mnogo mi je stalo do tvoga savjeta. Ako budeš vidjela da u nečemu pretjerujem, ti umiješ stvari svesti u kolotečinu ... No, hajde, drugovi!

JELENA (već se vraća, ulaze i ostali): Hajdemo, hajdemo!

PAJO: Što prije, tim bolje!

7.

ZORA: Svi smo tu ... Drugovi i drugarice, oprostite što samovlasno uzimam riječ ...

NEKOLICINA: Neka, neka! Kraće, što kraće!

ZORA: Kratko ćemo i jasno! Eto, drugovi, nije tajna i kod nas će se izvršiti sistematizacija uposlenika. Referent za kadrove, drug Vlado, zatražio je podatke o svima nama ... Ja mislim, on bi bio sporazuman s time da se mi posavjetujemo i dođemo do zajedničke platforme ... i, naravno, ako bude trebalo, nju ćemo znati jednodušno obraniti! Ja sam mu do sada dala mišljenje samo o nekolicini drugova.

NEKOLICINA: Da čujemo, da čujemo! Govori, govori!

ZORA: Stipo, ti bi mogao voditi neke pribilješke, zapisnik zapravo ... Dakle ... ja sam uglavnom o svakome dala povoljno mišljenje ... odnosno ... eto, volim iskreno govoriti, jedino sam se dvoumila u pogledu druga Bene ... Razmišljala sam i razmišljala ... i što onda ako previše uvijek svoje mišljenje o njemu, sve previše ublažim, pa ako me zbog toga jednog dana pozovu na odgovornost?! Savjest mi jedno nalaže, ali i žensko sam, tu je i srce...! Ili što onda ako ne bude vidnije granice među vama, a broj uposlenika se mora, te mora reducirati ...?!

MARA: Oprosti...! Želiš li utjecati na ljude da u njima progovori sebičnost, pa ako već netko mora biti otpušten, neka je žrtva ma tko...

ZORA: Oprosti, i meni bi bilo najmilije kada bi svi do jednoga ostali u službi, ali redukcije mora biti! Zaboga, pa znate li vi tko postavlja taj zahtjev..! Reorganizacija je, odbor se mora osloboditi

balasta i ne bi bilo u redu kada bi bolji ustupili mjesto lošijima!

MARA: Nastavi, nastavi!

ZORA: Trebalo je samo vidjeti kako sam sve to zavijala u lijepe riječi! A jesam li ja kriva što drug Vlado više zna o nama negoli što mi i sami mislimo? Znam ja, u odboru ih je na stotine slabijih od čika Bene, ali što sam mogla kad on pita: a tko je kod vas najslabiji!

BENO: Žalosna mi majka.

ZORA: Da znate samo, čika Beno, ja njemu svoje osobne dojmove uopće nisam iznosila, ništa ja drugo nisam rekla nego što su mi drugovi govorili o vama!

PAJO: A, neupotrebljiv je?

ZORA: Ja neću o tome govoriti, neka drugovi kažu svoje! No, hajde, Jelena! Vera, čujemo! Ili, eto, pitaj Stipu! A kako oni misle, tako i ostali! Ili, eto, Maro, ti kaži koga otpustiti umjesto čika Bene?

MARA: Divno si ovo spremila!

ZORA (kao da ništa nije čula): Zaboravila sam reći, svi ostali možemo biti mirni i bezbrižni ... Oho-ho ...! vidi, molim te, odmah će dvanaest sati! Pa, eto, drugovi, onda bismo mogli i poći.

PAJO: Još samo malo molim! Kaži ti nama otvoreno što si mu govorila o čika Beni!

ZORA: Zaboga, sad će podne, odmah!

PAJO: Nikome se tu ne žuri, je li tako, ljudi?

SVI: Tako, tako! Ne žuri nam se!

ZORA: Uostalom, zar ti imaš obraza posumnjati u mene?

PAJO: Pomisli, imam! Neću ja da ti ikome kažeš – kako ja mislim, tako i ostali! Neka to preda mnom kaže svaki tko se s tobom slaže!

ZORA: Pajo, Pajo... zašto zaoštravati jedan prijateljski razgovor? Vidi, svi mi znamo, on je marljiv, čak i poslušan... ali, eto, ja vjerujem i sam čika Beno uviđa, pomalo je već spor za današnji tempo rada.

VERA: Pa ni radni sustav, baš i ne shvaća!

STIPO: Zapravo, to nas najviše i ometa!

PAJO: To je uvjerenje samo vas dvoje-troje!

STIPO: Možda samo, vas dvoje nije!

MARA: Točno! Ja svakako ne mislim kao vi, Stipo!

STIPO: Drugarice, nije potrebno vrijeđati se!

VERA: Ono što je Zora tu iznijela, to je od nas čula, od mene, od sviju nas!

ZORA: Znaš, Pajo, svi mi znamo za tvoju naklonost prema čika Beni. Čak ti to i ne zamjeramo...! Ali zar smiju doći do izražaja sentimentalni momenti kad su državni interesi u pitanju! Pa, eto, progovorite vi, drugovi!

JELENA: Da, trebamo progovoriti, jer šutnjom povlađujemo ovo grdnoj podvali!

ZORA: Kajat ćeš se zbog tih riječi...! A sada već moram progovoriti i o tome o čemu možda ne bih ni smjela! Nadam se, to svi znate, čika Beno je neprijateljski raspoložen prema današnjici. To su mi potvrdili takvi drugovi čijim riječima se mora vjerovati! Naime, ja se ne usuđujem posumnjati u njihove riječi, a tko smije, neka izvoli!

BENO (otme mu se, škripi mu glas, kroz prste govori): Laže, laže...! (To je sve što je smogao reći. Zlo mu je, skuplja se sjedajući na stolicu.)

ZORA (sve mirnija i dostojanstvenija): Hvala vam...Da sam rekla, kako ste nezamjenljivi, takva laž vam ne bi zasmetala.

STIPO: Znajte da ste meni rekli kako lažem, zapamtili biste me!

ZORA: Dosta, Stipo! Ne dozvoljavam vrijeđanje toga čovjeka...Da zaključimo. Ti, Pajo, i ti, Jelena, ako želite možete izdvojiti vaše mišljenje, ali onda sami snosite posljedice!

MARA: Znaš što, Zoro, ... za svaki slučaj, izdvoj i moje mišljenje!

VERA: To je bar jasno! Jer tko tu već ne zna da ste zaljubljeni u ovoga nesretnika?

STIPO: Nismo mi slijepci, drugarice Maro!

ZORA: Stipo, dosta! Ništa se tu nas osobni odnosi i računi ne tiču!

MARA: Hajdemo, čika Beno! (Trgne ga za ruku i povuče za sobom. Skoro ga je svukla sa stolice. Pred njima se otvaraju vrata. Ulazi Vlado.)

8.

VLADO (odmah ocijeni kako je Mara neuobičajeno uzbuđena. Čak ga je pokušala grubo pomaći s puta kad je stao pred nju i Benu.): Čekaj, čekaj ...!

MARA: Puštaj ...!

VLADO: A kuda vas dvoje?

MARA: K vragu, i ja i sve ovo!

VLADO: Što je, svađa ...?

MARA: Svađa! Još i gore!

ZORA: A zašto svađa, a kakva svađa? Bar se ona nije imala zašto uzbuđivati!

VLADO: Tu da si ostala, Maro ... (Zori): Što je, ljepojko, ... što je to bilo ...? Sjednica?

ZORA: Tu se nešto sporječkali, pa, eto, još da sam ja kriva. Završili smo posao, pošli kući, pa veselje, pa koja glaslija riječ... i izrodilo se što nije trebalo... No, drugovi, pošto smo gotovi, mogli bismo kućama.

PAJO: Još samo malo! Prvo i prvo, ovo nije bio nikakav razgovor, a pogotovo ne usputni, u razlazu ...

ZORA (i kada upada, hoće i zna sadržati prisebnost i zajedljivu nadmoć): Vidiš, kažu lijepa sam, čak zavodljiva, a drugu se ne sviđam. Ili ima nakaradan ukus, ili sam ja nakaradna.

VLADO: Oh, ne, ne, ti si lijepa, čak vrlo lijepa... sumnjam da ti to ovaj drug osporava... (Vrlo je oprezan): Već to ti meni reci, ljepotice moja...

ZORA (puna osmijeha i ljupkosti, čak se malo i nakloni): Pa, razgovarali smo, savjetovali se i da mu učinim po volji, nazovimo taj razgovor sjednicom ...! (Sada se pak pojavi žena o kojoj bi svatko rekao kako je svjesna, odgovorna za svoje riječi, ozbiljna): Nisam se ja s njime sporječkala, ali ti sada moram ponoviti ono što sam ti u nekoliko mahova govorila: nije lako djelovati među ljudima gdje postoje i takvi koji ti se vješto prikrivaju i izazivaju nesuglasice!

PAJO: Do sada sam mislio: ako imam što kazati, i trebam to reći.

VLADO (obraća se Paji): Razumije se, to ti nitko ne osporava. Pitanje je samo, kako se što kaže i kada se kaže. A zapravo, u čemu je nesporazum?

ZORA (upadne iako je Paju pitao): Rekao si uzet ćeš podatke i za preostale drugove, pa smo razgovarali kako bih te što točnije mogla informirati. Ipak, Vlado, nezgodno je uzeti na dušu sudbinu tolikih ljudi!

VLADO: A ovo je onda bio jedan od razgovora: riječ u riječ, istina u brk!

ZORA: Da, o svakome je bila po koja riječ.

PAJO: Ni o kome drugome samo o čika Beni!

ZORA: Pa zar vam nisam rekla da sam o svima vama dala najljepše mišljenje? To vam može i drug Vlado potvrditi.

STIPO (osjeća kako je vrijeme za priskočiti u pomoć): A o čika Beni smo mi sami iznosili svoja zapažanja ...

VERA: ... i mišljenja!

STIPO: Zapažanja samo! Uopće, koga interesira naše mišljenje!

ZORA: No, vidiš! I mogu ti reći, stanovišta su im skoro ista i jedinstvena; ja nisam iznosila svoje mišljenje jer nisam htjela utjecati na formiranje njihovoga stanovišta!

VLADO (još je oprezniji, sjeo je nasred sobe; na stolovima, po stolicama u polukrugu ostali): Dobro ... a kakvo ste to mišljenje iznosili o ovom drugu ... vidim baš se on najviše uznemirio? (Ovo je htjela biti pomoć Zori, u nadi kako je sukob, ipak samo oko ovoga čovjeka koji mu se u prvi mah nije svidio.)

ZORA: O njemu uopće nije bilo riječi ... naprasit čovjek!

VLADO (iznenađen, Paji): Pa zapravo ...

MARA: Zapravo se on jedino pošteno založio za čika Benu... još ni ja nisam!

ZORA: Založio, založio ...! Pa nećeš valjda reći kako smo mu kožu drali ili pisali rješenje o otkazu na službu ...? Svi su imali jedno mišljenje, a on uvijek mora imati svoje posebno izdvojeno mišljenje ... jer tako je zanimljivije i ...

VLADO (tek je sada osjetio situaciju. Nesumnjivo i on ima životnih ambicija, mlad je; a ono što je ostvario punim zamahom i vlastitim snagama nikada ne bi bio voljan umanjiti kakvim, osobnim zadovoljstvom; nepoštenim ugađanjem još manje.): ... Dobro, dobro ...! Pa hajde, drugovi, koje je vaše konačno mišljenje o čika Beni, da ga i ja tako nazovem?

ZORA: Reci, zar ti nisam dala najljepše mišljenje o njemu? No, vidite, drugovi! Činjenice su me prinudile na korekciju stava vlastita stava! Konačno, više očiju više vidi! Ne?

VLADO: Hajde baš bih se i ja moga upustiti u raspravu o njemu... Prvo si rekla kako je nesposoban, neupotrebljiv i tako dalje i tako dalje...

STIPO: A ako vam je tako rekla, onda je ponovila naše mišljenje.

VLADO: ... a potom je rekla kako je čak i neprijatelj. Je li to i vaše mišljenje?

ZORA: (vidi više ne može računati na prinos svojih oblina, jer ovo-ga čovjeka i neke druge osobine umiju zainteresirati, pa upada): Dozvoli, dozvoli! Priznajem, neobjektivna sam prema ovome čovjeku. I žao mi ga je, ali reci i sam, zar ti nisam prosto naprosto lagala, spašavajući mu kruh?

BENO (jedva se digao, sve mu je gore): Naime, oprostite, ako smijem tako reći ... najbolje je da ja pođem ...!

VLADO: Ne, ne, kud biste, čovječe! Sjedite, sjedite ...! Zapravo, ovo je sve jako zanimljivo! ... Znači; ponovimo, neupotrebljiv je, nesposoban, negativan ...

STIPO: ... po mome mišljenju čak reakcionaran!

VERA: Neprijatelj!

ZORA: No, vidiš, druže Vlado!

STIPO: Žalosno je to, ali tako je.

VLADO: A bi li ti to mogao i dokazati?

STIPO: Naime ... ja ga ne bih htio optuživati.

VLADO: A, što si drugo, do sada radio?

STIPO: Molim, ako bude trebalo ... ja ću i dokazati!

VLADO: Dakle, izvoli ...!

STIPO: Naime, mislim to ću na nadležnom mjestu!

VLADO: Ne, ovo je to nadležno mjesto! Izvoli, dakle!

STIPO: Molim ...! (Igra svoje kazalište; prilično vješto.): Tek jedna sitnica, druže: koliko je puta, na primjer, govorio kako se interesi radnika i nas građana ne podudaraju ... Ili pak, da nas službenike vlasti prosto progone, pa nam je dužnost pružiti otpor današnjem poretku ... Vjerujem slažeš se, dragi druže, ovakve se stvari govore samo u četiri oka ... bez svjedoka!

VLADO: Zar? U redu...Izvoli dalje...

STIPO: Još ...? Molim ... Treba što manje raditi pa će odbor biti prinuđen na što veći broj uposlenika.

VERA (kad vidi kako Stipe tone i jedva primjetno traži pomoć): A znate li što je meni govorio? Kao, na sve bi se još nekako i mogao privići, ali ne i na nemoral omladine!

ZORA: Zar on da ne zna što je to logika, a što dijalektika?

PAJO: Ne da on ne zna, već ni ti ne znaš!

ZORA: Ali ...!

STIPO: Ti samo šuti, za tebe se bar zna tko si!

VLADO: Čekajte, čekajte ...! A što ti veliš na sve ovo, Maro?

MARA (demoralizirano): Ništa, baš ništa ...! (S ispadom): I ništa me se ne tiče, ništa ...!

ZORA: Vidi je, molim te! Znači, nepošteno je govoriti istinu!

VLADO: To već zbilja nije lijepo od tebe, Maro!

ZORA (osjetila je ironiju): Oprosti, druže Vlado, ali nitko pametan neće pretpostaviti da je Mara reakcionarna ili nešto slično ...

STIPO: ... ali dragi moj druže, ona ne može biti objektivna prema ovome čovjeku!

VERA: Ma reci otvoreno, zaljubljena je u njega!

VLADO: ... Blago čika Beni, kolike li ga žene vole!

ZORA (ispljuskala bi i Stipu i Veru): Ama neozbiljni ste i ti, Stipo i ti, Vera! Vlado, sve je ovo glupo. Prosto me je stid. Vidi, predsjednik mi je naložio da izaberem drugove koji bi zavrijedili biti pohvaljeni i nagrađeni ...

VLADO: Niste li i čika Benu izabrali?

ZORA (dobro koristi ovu neskrivenu ironiju Vladinu): Dozvoli, nisam voljna dalje govoriti ako budeš ironizirao! ... Molim, najsiromašniji je, prijetila mu je opasnost ostanka bez kruha, pa sam mu htjela priskrbiti koji dinar za prve dane dok se ne snađe.

VLADO: Pa jest, i to je neko stanovište.

ZORA: Ja sam zapravo Maru htjela predložiti kao najzaslužniju, ali mi žao čovjeka.

BENO: Ne, ne, nemojte vi mene žaliti! (Skočio je, ali ga muka povuče nazad u stolicu. Pozlilo mu od nevolje i sramote: sebi govori, gestikulira još i onda kad je već Zora započela svoju tiradu): Ne, ne ... mene nikako ne ... ne, ne ... neću ...!

ZORA: Vi mirno prepustite svoju sudbinu u naše ruke. Znaš, druže Vlado, što ću te zamoliti u ime sviju nas? Ostavite nam čika Benu u službi. Mi bismo mu pritekli u pomoć, pa vjerujem, vremenom bi, ipak, dorastao ostalima!

BENO: Ostavite me, ostavite me ...! Bacajte, otpušajte ... ne brinite za mene ...! (Govori jedva čujno, gušeći se.)

STIPO: Čika Beno, ne tjerajte svoju sudbinu u ćorsokak!

VLADO: Eh, čika Beno, zbilja ste nerazumni! Pa, zaboga, kako vam ovi neće govoriti da ste reakcionarni ...

ZORA: ... kad jeste, zar ne?!

STIPO: Eto, drugovi!

VLADO: Molim vas! Druže Beno, tko nije reakcionar ...?

STIPO: ... taj se ne ponaša kao on!

ZORA: Čujete li, drugovi?

VLADO: Drugarice Zoro, ama, dozvolite mi već da završim svoje riječi!

ZORA: Izvoli, izvoli samo! Pa mi se u potpunosti slažemo s tobom!

VLADO (pomilovao bi po glavi Benu, ali ga samo dotakne): Čika Beno ... poslušajte me ... Sjećate li se, ovih nas je dana obišao važan drug iz glavnog odbora zbog onog slučaja pomoći! Istina, rekao mi je kako ste pravo «čudovište» ...

BENO (s mukom malo podigne glavu): Pa zar već i on ...?!

ZORA: A što ćeš, družo Vlado, kad nam je on nemili rekvizit iz buržoaskih vremena!

VLADO: Jest, čudno je ponašanje ovog čovjeka, čak bi se moglo reći i čudovišno ...

ZORA: ... čak i servilno!

STIPO: I laktaško!

VERA: I mizerno!

BENO: Pa onda izgleda ja sam zbilja reakcionar. Vjerujte, nisam to znao.

VERA: A da još drugovi znaju kako se on neprilično ponaša prema nama djevojčicama ...

VLADO: Ama, čuj ti, «djevojčice», molim te ušuti već! Zoro, molim vas, ovo troje neka me više ne prekida! ... Jest, čika Beno, trebate znati čovjek se ne smije ovako ponižavati ... (Njih troje, ako drugo već ne, a ono će bar povlačivali.): Ne doliči to čovjeku! (Beni je već previše. Opustio je glavu, rukom je pokušao vratiti na ruku kojom drži stolicu. Čuje glasove, ali ih više ne razumije.): Ali mi je i to rekao da moram pohvaliti vašu urednost i točnost!

ZORA: Ali, zaboga, mi mu to uređujemo!

VERA: Ni na što on nije kadar!

STIPO: Ja mu sve to posvršavam!

VLADO: Mir ...! I zatim, naročito je zadovoljan njegovim odnosom sa strankama ...

ZORA: Ali mi to!

STIPO: Ja to!

VERA: Zablude je to!

VLADO: Može i to biti, ali što ću kad on tako misli!

ZORA: To znači, naše je kolektivno mišljenje manje važno od ...?! Nije valjda taj čovjek za jedan dan više vidio nego što sam ja za cijelo vrijeme! Ja sam vodila računa o djelovanju ovoga nesretnika, ja ...! (Stane pred Benu i njemu će): Da ste im odmah rekli tko ste i što ste! Neznalica, reakcionar, neprijatelj! (U svojoj razdraženosti odgurne mu ruku ispod glave. Još se Beno više savija u svoje krilo, i sručio bi se da ga Pajo nije zadržao, koji vidi, nešto nije u redu, diže mu glavu i sve se više plaši najgorega, jer zna za njegovo srce.)

PAJO: Beno! Beno ... zaboga! (Privuče ga k sebi, bezglasno zaplače, spusti svoju glavu na Beninu.)

MARA: Pajo ...! Pajo, što je ...?! Da nije ...? (Kad je potvrdio njeno strahovanje): Beno! Beno...! Ne ne, ne ne, ne ...! (Skrije lice među ruke, nasloni se na zid plačući.)

ZORA: Ali ... ali ...! (Povlači se prema vratima svjesna što se tu zbilo.) Ne, ne ...! Ja nisam to htjela, nisam ...! (Doleti nazad do Bene i padne pred njim ničice): Beno ... Čika Beno ... nisam ja to htjela, nisam ...! Ne, ne, ne, ne ...!?

KRAJ

DOKONI LJUDI

Komedija u tri čina
(1948.)

LICA:

VLADO NOVIĆ, službenik privrednog poduzeća, 36 godina

ALISA NOVIĆ, njegova žena, 35 godina

TOMO NOWOTNY, Alisin otac, 62 godine

IVAN SUČIĆ, Alisin prvi muž, 50 godina

MIRO, poznanik Alisin, 32 godine

ANA, žena u kući, 60 godina

Događa se naših dana u jednoj vojvođanskoj varošici.

I. Čin

U dnevnoj sobi porodice Nović Vlade zidove najeda dim i nemar. I strop bi se već mogao okrečiti; zidna šara je nekada bila zelena i srebrnasta na crvenoj osnovi, dok sada, sve to daje dojam razmazanog i izlizanog bezboja. Namještaj je kupljen prije desetak godina, nešto prije preudaje kućedomaćice. Nije ni ekonomičan, a prilično je neukusan i već bez staklada; udarci i nepažnja su tu i tamo ogulili i inače ožuljani furnir; prevlaka je ne samo izlizana, već i prljavo dvobojna. Na reklamijeu se spavalo i mnogo sjedilo; i svijećom je pokapana i cigaretom progorena drvenarija. Sve je tu nekako ulupljeno, olinjalo. Vrijedni komad namještaja je u crvenoj osnovi tkani sag i dobro plaćena slika: romantični pejzaž XIX. stoljeća s viteškim dvorcem u nenaravno ljubičastom praskozorju. Na drugom zidu je crtež djevojačke glave nepoznatog slikara s originalno uhvaćenim usnama. I, naravno, fotografije i fotografije.

ALISA (je kućedomaćica. Začudo da se može odmarati u ovakvom neredu. Upale oči su joj neobično velike i izražajne. Sa svojih tridesetpet godina to je još žena vrijedna pažnje. Kad se izupravni, visina joj je iznad prosjeka, ali skladna. A sada, kao da ramena ne mogu izdržati umor. Savila se i kao da je bez grudiju. Najveći teret joj je težina bescilja. Kosa joj nije bujna, a da je drži u većem redu, još bi joj ljepše oblikovalo interesantno lice s povećim nosom, koji je međutim ne nagrđuje. Prerano su bijele vlasi išarale ovu pomalo drsku glavu. Oči su joj suzne. Nekada je to izdizalo i obojilo životom ovu ženu, koja se zapravo, dosađuje. Pogleda svoju fotografiju: i kao dijete je to već žena s koketerijom i pozom. Druga fotografija, to joj je dijete: djevojčica s naočalama s jakim staklom. Nervozna je, pa se prestraši kada su se vrata otvorila.) ... Oh...!

TOMO (je čovjek ruiniran bolešću i godinama; no lijep starac. Pognut, jakih crta i stisnutih usana. Te bi usne mogle biti značajne po čovjeka jake volje i misaonosti, ali i zloće. Što i jesu. Ima nešto odvratno u glasu; sluganski milo, trgovački uslužno pjevajući kada oteže riječi): ... Zdravo, Aliso ... Kako si, dušo? (Vadi iz korpe zamotke i dok ih postavlja po stolu, samozadovoljno brblja): Kupio sam ... Kupio sam na pijaci ... Lijepe stvari ... Lijepe i skupe ... Lijepe, ali jako skupe!

ALISA: Kako si, tata?

TOMO (slegne ramenima, i dobro mu je i nije; ali, uglavnome, zadovoljan je robom koju je kupio. I donio. I volio bi neko priznanje za poklon; ali pošto izostane, pogledom prelijeće sobu. U svom nekadanjem dućaniću sve je imalo svoje mjesto. Tu ga nered prenerazi): Ali, zaboga, Aliso! Dijete moje! Ovo je neviđeni nered, neviđeni nered! Za mladu ženu prosto nepojmljivo ...! Ne ljuti se, dijete moje, ali te ni ja ne bih trpio pored ovakva nereda!

ALISA: Hvala ti.

TOMO: Eto, što god ti kažem, sve uzimaš k srcu. Tako mi Boga, već se odlučujem, da ti više ni ne dođem. Zlu namjeru tražiš i u momu opravdanom prigovoru.

ALISA (jednom rukom i nemarno skuplja razbacane stvari i stavlja u kut rekamijea. Još je i spavaćica tu, iako već izbija deset sati): Nije mi ni do čega ... Pokušajte me razumjeti.

TOMO: Dijete moje, ali i njega moraš shvatiti. Nemoj se onda čuditi, što ti Vlado nema volje sjediti kod kuće. Pogledaj samo! Eto, eto! Ja se ni malo ne čudim što bježi u društvo.

ALISA: Ti misliš samo zbog ovoga nereda? Hm ..! još se ovaj strop bijelio, a već nije imao volje.

TOMO: Naravno, naravno, tebi je i on kriv, tebi sam čak i ja kriv...

ALISA: Budi ljubazan i prestani. Nikoga ja ne krivim, ali me već ostavite na miru.

TOMO: Molim lijepo ...! Naravno ni rođeni otac ti ne želi dobro. S malo više reda, sumnjam da ga ne bi mogla vezati za kuću ... Žena treba biti nasmiješena, uredna, razigrana, a ne ...! Doista je strašno koliko ga nema!

ALISA: A koliko je on sjedio kod kuće.

TOMO: Vlado?

ALISA: Vlado? Onaj!

TOMO: Opominjem te ... molim te, ni imena mu ne izusti!

ALISA: Neću. Ali njemu nije bilo teško pokupiti moj nered.

TOMO: Aliso! ... Molim te, imaj obzira.

ALISA: Onda nisam znala što je dosada!! ... Ubija me ovo sivilo ... Oprosti, živčana sam; živčana sam i ništa više.

TOMO: Ne zaboravi da sam ti ja svojevremeno govorio, da se ne žuriš, da se ne prenamliš! Žena kao što si ti, mogla je naići i na

ozbiljnija čovjeka!

ALISA: Ne brini, ništa ja neću zaboraviti. Nažalost, ništa ne mogu zaboraviti ... No-no-no, znam ja: nitko nije kriv izuzev mene! To ti najozbiljnije velim. I zapamti već, sebe žalim kad za njime žalim!

TOMO: A ti da znaš, ja Vladu još uvijek pretpostavljam onome! Da! ... No, svakako drugo bi bilo, da imate dijete i da ...

ALISA: Ja imam svoje dijete! ... Tome djetetu je za koji dan šesnaest godina: djevojka za udaju!

TOMO: Umiri se, dijete moje.

ALISA: Dva muža, a jedno dijete; jedno bolesno dijete ... Kad već ja ispaštam, zašto i ono?

TOMO: Bogu se zahvali, što joj bolest ipak nije ... (Kada ga je nervozno odmjerila): Pa jeste, teška je to bolest; za djevojčicu je to teška bolest ... A ne dozvoljava ti ni da je vidiš.

ALISA: Nije istina! Vi me niste puštali k njoj ... Da me susret s njime ne bi uzbuđivao ... Ha ...! a ja sam baš to željela!

TOMO: Molim te, dosta o njemu! I zapravo, zašto sve više o njemu?! ... Što je bilo između tebe i Vlade?

ALISA: Noćas je opet pisao izvješće; do jutra ga nije bilo. Ni lagati ne zna inteligentno ... Da se i od njega razvedem? Ne ne! Prije ili poslije ću smoći toliko snage da me već nestane. Samo da nisam toliko kukavica.

TOMO: Jesi li imala koga?

ALISA: Umaraju te moje teme? ... A što je kod tebe nova?

TOMO: Teško spavam; sve gore i gore. A radim; jedva se vučem, a radim ... Čuj ... imam neki dobar posao u izgledu. Znaš, onda bih ti mogao kupiti nov namještaj.

ALISA: Jedno obećanje više ili manje ...! Ovu sobu si mi namjestio za garsonijeru, a postala je obiteljska; sada namjesti obiteljsku, pa će možda ...! Gledaj: ovoj sobi je sličan i moj život: prljav, beznačajan, neukusan! Koliko ih se već tu okrenulo ...! I svi su u meni gledali raspuštenicu s garsonijerom, a ja sam sebi uobražavala, da mi nitko neće moći odoljeti kad sam toliko lijepa!

TOMO: Obećao sam ti, i sada već nemaj brige.

ALISA (pakosno sve dok ne plane): Jesi li ti ikada pomislio na to, koliko sam ja malo postigla u životu? Govorio si, da ćeš mi dati primjeran odgoj, a što si mi pružio! Služavka, rob sam tu jedne glupe veze! Čamim u dosadi! Ali sam, zar ne, udana žena, i ti se

ne trebaš stidjeti mene! (Pođe do prozora i gleda u dvorište. Nakon pauze): Moj sused ... Siromašak se jedva vuče.

TOMO: Da! Ti svakoga žališ, samo rođenoga oca ne! Ja ne patim, ja nisam star, meni nije teško?!

ALISA: Patiš; naravno patiš ... Ali ti si mnogo i dobro živio!

TOMO: Ovo je, ovo je već ...!

ALISA: Znam znam! Ja svakome zavidim, ja sam zla, ja i sebe mučim ...! Shvaćaš li ti da mi je samoj teško snositi svoj udes? Dostada me već umara! Ubija! (Reznirano): Ni ne znam više što je to nemir, što je to uzbuđenje. Hoće, da, hoće! I sada mi se hoće još približiti! Da se porazgovaraju sa mnom ...! Hm! ... Razumi, sjećaju me se, svaki mi sa istom željom prilazi! ... Nitko me više ne poštuje.

TOMO: Jest, jest, ljudi su grubi ... I život nije takav kakvim ga želimo.

ALISA: Bojim se, da je moj mogao biti takav, kakvim sam ga zamislila.

TOMO: Zar je moj bolji?

ALISA: Ne zaboravi, ja sam samo tridesetpet godina i – tvoja kćerka!

TOMO: Pa zar ti nisam pružio sve moguće?

ALISA: Izgleda mi, da si me zato rodio, da te žalim i da ti se zahvaljujem.

TOMO: Dijete moje, ne diraj me. Mene boli najviše tvoja nesreća ... I nemoj zaboraviti, i ja sam mnogošto propatio!

ALISA: Mama je više ...! Zar ne, ti mamu nisi baš nekako naročito volio.

TOMO: Ja sam ti majku poštovao.

ALISA: Ne brini, ne zamjeram ti ja kako si živio, već možda samo to, što nisi pripazio kako ja živim. Zar ne, tata, ja sam ti bila odličan učenik! Zbilja, tko je od nas dvoje živio lakomislenije?

TOMO: Aliso!

ALISA: Da ti čak možda nisi bio i ponosan na svoj odgoj?

TOMO: Aliso!

ALISA (s nijansom mržnje već): Ama što ti uvijek s tim tvojim: Aliso! Roditelj, a divio se kako sam lijepa, a ne kakva sam!

TOMO: Sve što ti je jedan roditelj mojih mogućnosti mogao, ja sam ti još i više pružio! Štogod si zaželjela, ja sam ti još i više dao!

ALISA (raduje se kada ga uznemiri, te ironično ali mirno): Lakše ti je bilo novaca davati nego li mi poklanjati roditeljsku brigu. Nisi baš prijatelj briga, otkupljivao si ih.

TOMO: Hvala ... Nisam ja kriv, što sam svoj cijeli život morao provesti u radu, držim čak u uspješnom radu ...

ALISA: Držim čak u vrlo uspješnom radu! Da da, na vrijeme si se osigurao! Po završetku rata si podosta zaradio.

TOMO (već s pritajenim bijesom): I opet ti hvala! Da me nećeš već i ti sumnjčiti kao onaj tvoj ...? (Plane): Krao sam, krao! Reci!

ALISA: Tko to već danas pita! Nadam se, nećeš poreći da je u nas mnogovišečega negoli prije rata.

TOMO: Misliš li možda da sam bio lud da se ne pobrinem za sebe? I za tebe, i za tebe!

ALISA: I dok si se ti kao krtica brinuo za nas, ja sam se, balavica, s gomilom busala u prsa i pjevala jednakosti i ravnopravnosti ljudi!

TOMO (još uvijek razdraženo): A što sad pak time želiš reći!

ALISA: Između ostalog i to, da se ti nisi tako dobro pobrinuo za sebe, možda danas ne bih morala imati tu sreću, da mi je Vlado muž.

TOMO (pomirbeno bi): To bar nije problem! Koliko sam ti već puta govorio, da ga ostaviš!

ALISA: A što je uopće kod nas problem! Ni brak nije problem, ni poštenje nije problem, ni novce steći nije problem ...

TOMO: Kaži onda: krao sam!

ALISA (više sebi): Da, onaj je gospodin bio vrlo neugodan čovjek: nije dozvoljavao da zaboravimo svoje omaške! A ja sam sebe smatrala poštenom, mislim poštenom ... uostalom, ja i poštenje! ... Vidiš, pokatkad me i nemoguće tlapnje muče: voljela bih da sam bila poštena! Što misliš, kakvo je to osjećanje kad je tko pošten? Je li to ugodno, muči li to čovjeka ili ...

TOMO: Dijete moje, ne vrijeđaj me!

2.

VLADO (čovjek nemirnih očiju. Lijep muškarac, sklon gojaznosti, a bez ozbiljnije ocjene čak bistar i privlačan): Zdravo, stari, da si mi zdravo ...! Zdravo, Aliso. (Odmah prilazi lijepo izloženim zavežljajima.): Ne možeš ti, a da nam bar bilo što ne doneseš! Ha! Pazi,

molim te! Mladi grah, pa jagode! Oho-ho! Jako bih volio, da jednom i ja budem ovakav prema svojoj djeci. (Neuvjerljivo, da se baš govori, dok uzima zrno po zrno jagode): Barem da ih imamo već! Pomislite, momčića i curicu! Ili samo da su momčuljci?

ALISA: Tata bi se već mogao odvići, da baš sve trpa u nas.

VLADO: Smiješna si! Zašto bi, ako mu to čini zadovoljstvo?

ALISA: A ti mu se sa zadovoljstvom zahvaljuješ.

VLADO: Nije grijeh biti zahvalan ... No, no, dušice, ti si još uvijek nakostriješena? Znaš li, stari, što se tu zbiva? Ljubomorna je. Ha! Aliso, ne doliči to u našim godinama. Pogotovo ako je to bezrazložno. Iako to godi! Godi, je li, stari? Ha-ha-ha!

ALISA: A kako to da nisi u uredu?

VLADO: Znaš, morao sam doći kući. Nešto mi hitno treba.

ALISA: Koliko opet?

VLADO: Aliso, zaboga! Ja već prosto ne mogu shvatiti ovu tvoju sitničavost! Konačno! Čovjek valjda smije sebi dozvoliti, da u društvu ne bude izjelica na tuđi račun! Zar ne, tata?

ALISA: Da, ti si uvijek bio galantan.

VLADO: Nisam bio galantan, ali ni sitničav.

ALISA: Pa te je to skoro već službe stalo!

VLADO: Molim, o tome pitanju palo je već podosta riječi! I, konačno, ne može svaki čovjek biti tako pošten kao onaj tvoj bivši!

ALISA: Zbilja ne može.

TOMO: Aliso!

VLADO: Vidiš, ona meni smije sve reći, a kada joj ja štogod prigovorim ...

ALISA: Onda to ispadne glupo i neukusno!

TOMO: Djeco, ama, djeco!

VLADO: Od koga si se, molim te, naučila tolikoj zajedljivosti! Jest, on je bio pametan, on je bio pošten, on je bio, on je bio... I sve to samo zato da bi sebe mogla isticati!

TOMO: Ama, djeco, molim vas!

ALISA (ni ne čuju za Tominu intervenciju): Jer sam ja sama računica!

VLADO: Sve, sve je kod tebe smišljeno: i tuga i radost, i riječi i djela! Ostavila si starkelju, ljubomornu budalu, a kada si vidjela da ti drugi izbor ne preostaje već ili da ideš od ruke do ruke ili da ...

ALISA: Primitivac! ... (Sada već mirno i promišljeno): Ali znaj, za tebe sam ja još uvijek bila prepoštena; za takvu propalicu kao što si ti ...

TOMO: Aliso! (Kad i sama Alisa odmahne rukom.): Ama, djeco, ovako će još doći do svađe!

VLADO: ... Zbilja, čemu ova stalna prepirka? Ne ljuti se na mene.

ALISA: Ja se samo na sebe ljutim.

VLADO: Vidjet ćeš, sve će biti dobro, mora biti dobro ... bolje nego li što i misliš ... Ja ću sada, nažalost, morati poći.

TOMO: S njome bi se razgovarao? Ostani, ja i tako idem.

VLADO: Ne ne! To što ja s njom ima da raspravim, to smijem i pred tobom. Ja se i radujem ako i ti učestvuješ u rješavanju naših pitanja. Konačno, zar ne, na to imaš i prava: otac si nam.

TOMO: Ne, ne, neću se ja pačati u vaše obiteljske odnose!

VLADO: Molim te ostani. Znaš ... i inače ... i tebe sam htio zamoliti za omanju uslugu.

ALISA: Ostavi tatu! Nešto još i ja imam, pa ću ti dati.

TOMO: Mir, mir, djeco! Vlado, isprati me. (Poljubi je u kosu.): Doviđenja, dijete moje ... Da da, brak je već takav, djeco moja. (Ode.)

3.

ALISA (i djetetu bi se već potužila. Pogleda joj sliku. A kada se vratio Vlado, odmjeri ga. Tihom ironijom, koju on možda ni ne osjeća, a svakako neće da osjeti): Novaca ti je dao? Da da, ti imaš odličan metoda: pred njime tražiš od mene, da bi dobio od njega.

VLADO: Pa i o čemu bi drugo kćerka kramara! Oca sam ti.

ALISA: Samo bih ti još to htjela reći, da se obuzdavaš.

VLADO (stojeći kod stola broji novce): S prenadraženom ženom nemam volje raspravljati o neopravdanim sumnjičenjima. Uostalom, ja te ne bih bio kadar prevariti.

ALISA: Manjeviše za to: slobodno! Ja o tvojim pozajmicama govorim.

VLADO: Pa i o čemu bi drugo kćerka kramara!

ALISA: A nije ti ispod časti od njega uzeti zajam?

VLADO (smota novce i ostavlja. Sve to vrlo brižljivo): Da li bih ja

tebe oženio da te nisam volio? I da li bih ja napustio onu moju da te nisam volio?

ALISA: O toj pak, temi ja ne želim raspravljati.

VLADO: Osjetljiva si?

ALISA: Na sve, što me podsjeća da sam ti žena.

VLADO: Čemu ova neukusna prepirka? Daj da pošteno progovorimo. Reci iskreno, zar ti ne osjećaš potrebu da nam se odnosi normaliziraju?

ALISA: Oprosti što ću upitati: novac koji ti je tata dao neće biti dovoljan da ti podmiri dugovanja?

VLADO: Naime ... otkud misliš?

ALISA: Pretpostavljam po promijenjenom tonu. I želji, da nam se odnosi normaliziraju. Nažalost, po tome i to osjećam da ti još mnogo treba.

VLADO: ... Vjeruj, ovo će biti zadnji put.

ALISA: Ali ovo nisi rekao po prvi put!

VLADO: Volio bih da ne zaboraviš, da sam te oženio iako se naokolo tebe uskovitlala prašina priča i događaja.

ALISA: Ti uvijek isto: malo presije – malo molbe!

VLADO: Jer dobro je da se neke stvari ne zaborave, draga! Jer, inače, tko je uvijek nitkov negoli ja? Uostalom, zašto si se ti onda uopće udala za mene?

ALISA: Jer sam poštopoto htjela udati se za bilo koga! A udala sam se za tebe, jer si ti bio taj prvi bilotko!

VLADO: Zar tako?

ALISA: Hvala Bogu samo kada si već dokučio!

VLADO: Na tvoju sreću, ja više nisam kadar na grubosti.

ALISA: Oh, pljusnuo bi ti mene da ti sada ne trebaju novci!

VLADO: Poslušaj me ... pa ti znaš da ima društva u kome se čovjek mora okrenuti! Takvi su drugovi bili koji nešto znače, koji bi me mogli izdići.

ALISA: Takvi ne sjedaju s tobom za jedan stol.

VLADO: Ne marim, zabavljaj se, ali mi daj! Razumi, bezuslono mi trebaju!

ALISA: Koliko?

VLADO: Petnaest.

ALISA: Zaboga ...!

VLADO: Pa nešto mi je i tvoj stari dao. Možda nešto manje.

Shvaćaš li ti, Aliso, da sam na raskrsnici: ili sada ili nikada! Ili ću potonuti ili ćeš me ispomoći. Rekao sam im da ću se odmah vratiti, da su mi kod kuće novci. Ovako će posumnjati. Mislit će, pronevjerio sam ih! Daj, draga ... i onda ti obećavam ... ne ne, ništa ti ne obećavam, ali znam da sam sa svojim dosadanjim životom dokrajčio! Dajem ti časnu riječ!

ALISA: Kuneš se?

VLADO: Zar mi riječi više ne vrijede?

ALISA: Pa da se i zakuneš, ni onda.

VLADO: Dobro, dobro, ali ...! Dat ćeš mi, je li, dat ćeš mi!

ALISA: Zbilja žalim, ali nemam.

VLADO: A da je onaj tvoj bivši u pitanju ...?

ALISA: Onaj nije primao novac! I ono malo što je imao, i to mi je davao do zadnje pare.

VLADO: Priče! Kao da ne znam tko ga je izdržavao, snabdijevao, odijevao!

ALISA: To ti je tata pričao. A zar ti to nije, da sam mu i zadnju košulju otimala kad me je napuštao?

VLADO: I ti se onda smatraš boljom od mene?

ALISA: Bar u toliko da uviđam kakva sam bila.

VLADO: Sva si živnula otkad si čula da se opet doselio u grad! U ovoj kući da nisam više čuo za to ime!

ALISA: On u ovoj kući nije čak ni ime, samo pojam čovjeka s kojim mogu tebe uspoređivati.

VLADO: Da...?! Jest, on još uvijek luta po sobi, on je još uvijek na svakoj stolici, u krevetu, u tvojim očima, ako juhu slučajno zasrčem...

ALISA: Čije fraze još i ti ponavljaš, ako baš što pametno želiš reći!

VLADO: Znaj ... budem li čuo da si se s njime sastala, progovoriš li s njime i jednu jedincatu riječ ...!

ALISA: Oh, samo da hoće!

VLADO: Pretukao bih vas!

ALISA: Mene možda – ali ni to ne u njegovoj nazočnosti!

VLADO: Aliso, ne izazivaj!

ALISA: Dosta, molim te, dosta! Kuvarica, služavka, rob sam tu, namučim se kao stoka, a onda me još i ti od jutra do mraka mrčvariš!

VLADO: ... Da, mi trebamo živiti u miru, mi se trebamo voljeti.

ALISA: I sve to za to da ti dadem novaca! Razumi, nemam!

VLADO: Nema ni mjesec dana kako je u gradu, a već nam svaki čas navraća u kuću. Prije ga ni spomenula nisi, a sada je kao stalan prizvuk: on to ovako, on je to onako! A mene goniš u propast! Zašto, Aliso ...? (Ona je počela spremati po sobi.): Molim te, to spremanje može čekati! ... I zašto si se ti udala za mene iza tako savršena čovjeka? ... Budi dobra i odgovori!

ALISA: Makar i najispraznija glupost, makar i ti, samo da nije on! S tobom sam se osjećala sigurnom, osjećala sam se nad tobom! Pomisli, posrnula žena, a ipak nad tobom!

VLADO: Ja bih volio da ti sve propušteno nadoknadim.

ALISA (nije željna pomirbe, pa svako stišavanje izbjegava): A kako ćeš to nadoknaditi što su te već jednom najurili iz službe, što se se zanio sa jednom uličarkom, što si moje novce uzeo!

VLADO: Uzeo, uzeo! Pomisli, ženine novce uzeo! Kao da sam iz kase Narodne banke! ... I, konačno, ne gubi iz vida, da sam te oženio i pored takve djevojčice kakva je tvoja.

ALISA: Zbilja si gad.

VLADO: Ama, poslušaj! Nisi ti kriva što je nakazna ...

ALISA: Umukni! ... Budimo načisto, oženio si me, jer se govorilo da mi otac ima podosta novaca.

VLADO: No da! A što sam od toga vidio? Ono kilu-dvije zelja što nam donese, one dvije-tri pare što ti mjesečno daje? A ja, što sam ja lično dobio: mjeru. Ne zamjeri. Molim te izvini.

ALISA: Vlado, razumi, nemam; toliko ni blizu nemam.

VLADO: Koliko imaš?

ALISA: Samo dvije tisuće i nešto.

VLADO: Koliko je to nešto?! Aliso, razumi, pozvali su me na obračun. A ja članarinu moram obračunati!

ALISA: To si dirnuo?!

VLADO: Morao sam ... Morao sam ...! Ovo mi je najstrašnija poduka u životu. Znam, nadam se, opametit ću se! Jer to bi bio i tvoj pad. I zašto da se drugi smiju tvojoj nesreći.

ALISA (iz jedne od knjiga izvadi novce i baci mu na stol): Ovo je sve što imam; da imam više, više bih ti dala – da vratiš što si pronevjerio!

VLADO: Potrošio! ...(A kad vidi da sav taj iznos nije bogzna koli-

ki): Ali, ali, dušo, dušice, gdje da ostalo nabavim! Još mi uvijek nedostaje skoro pet tisuća dinara. Aliso, hoćeš li biti dobra da pođeš do...

ALISA: Nikome ja ne idem! Nikome! Još ni ono od zadnjeg tvog kajanja nismo vratili.

VLADO: Ali meni nitko neće pozajmiti!

ALISA: ... Kako te prezirem.

VLADO: A njega ne? ...?! Dosta mi je taj «on»! Što bi mi ti rekla, da ti i ja stalno spominjem moju Miru?! A i sada se još interesira za mene! Da! Da znaš samo! I, konačno, ja nju ipak nisam najurio kao onaj tvoj tebe ...! No, ded, spomeni mu ime ako se usuđuješ!

ALISA: Sada već kad su novci kod tebe? Oh, sada bih već, vjerujem dobila pljusku.

VLADO: Bi! Zbilja bi! I zapamti, dođe li mi do ruke taj čovjek, pretući ću ga! (Zvono).

ALISA: Zvone. Vidi tko je.

VLADO: Pa neka zvone! Meni novci trebaju!

4.

IVAN (ulazi. Kosa mu je prorijetka i prosijeda. Jak, velik nos, duboko usađene oči traže dodir. Oštre crte usana slika su njegova života. S malo nagnutom glavom na lijevu stranu kao da je pognut, što je izraženije ako je uzbuđen, te se onda čak dobiva dojam, da će nasrnuti na čovjeka. Čovjek je, i dobar i zao, a toga je svjestan; čak i toga, da zna i hoće biti nepravičan. To ga muči, pa otuda njegova često sušta suprotnost do naivnosti. Nikada se nije dosađivao, ni trenutka nije izgubio zureći u prazno, a kao čovjek prevari i sebe, pa povjeruje i sam u svoje obmane. Sve ga zanima, volio bi o svemu suditi, jer voli život i poteškoće. Stane u vratima): ... Oprostite, ja sam to zazvonio. Nisam znao da su vrata otvorena ... Dobar dan, Aliso.

ALISA (dovukla se do zida i pokušava svladati): Ti ... Ti si to?

IVAN: Da ... Znam, starim; zapravo, ostario sam. (Nasmiješen prilazi fotelji i sjedajući): Ti, srećom, ne. Ili, ne baš mnogo. A ti bi i teže podnijela ... Izvinite, gospodine, došao sam javiti vašoj gospođi da sam u gradu. Ukoliko budeš htjela, moći ćeš malu

posjetiti. Naime, ona neće do vas.

VLADO: Naime ... vi ste? Dobar dan. Izvinite, ali ... Pa, Aliso, ponudi gospodina da sjedne.

IVAN: Hvala, već sjedim.

VLADO: Oh, da! Ha-ha-ha! Ne ...? Dakle, stigli ste ... Najozbiljnije vam velim, radujem se.

IVAN: Neću vas dugo zadržavati. Sjeo sam da predahnem. Godine prolaze, Aliso; natovare se na leđa čovjeku ... Kad budeš imala volju posjetiti malu, volio bih da mi to unaprijed javiš ... Naime, dijete se još joguni, neće da te vidi. (Alisa još uvijek ne može da dođe k sebi.): Možda smetam?

ALISA: Ne, ne!

IVAN: Jer znaš ...

ALISA: Ne, ne, nikako! Ostanu.

VLADO: Naravno. Samo ostanite. Ja vjerujem da imadete po koju riječ i o djetetu. Alisa se sigurno želi obavijestiti o malo. Čak ćete me morati ispričati što ću vas ostaviti same. Moram nazad u ured. Ti pak ponudi gospodina ... Aliso draga, ti sada nećeš moći do Olginih. Budi dobra i napiši im koju riječ, pa ću ja odnijeti.

ALISA: Molim te, Ivane, izvini ... Samo ću koju riječ napisati za Vladu. (Izvadi blok. Živčano. Nešto napiše i papirić predaje Vladi.): Izvoli.

VLADO: Oprostite mi. Nego! Možda ću se za koju minutu vratiti. Zbilja, mogli biste me dočekati, rado bih i ja progovorio koju riječ s vama. Hoćete li?

IVAN: Neću.

VLADO: Sigurno ste mnogo zauzeti. Onda doviđenja ... Ljubim ruke, Aliso. Doviđenja. (Požuri van.)

5.

ALISA: Da te s nečim ponudim?

IVAN: Nemoj.

ALISA: Možda s rakijom?

IVAN: Nikada je nisam volio.

ALISA: Oh, da ...! A s vinom?

IVAN: Prije objeda?

ALISA: Kavu, kavu, je li?!

IVAN: Pa molim. (Naslonjena je na zid. Kao da se boji poći.): Nešto bi mi željela reći?

ALISA: Ne ne! Sad ću ja ... (Ipak prođe.): Ivane, ti mi nešto reci. Bilo što.

IVAN: A što? I o kome?

ALISA: Pa ...!

IVAN: Ti si ... ne znam kako bih ti rekao; a on je u tančine takav kakvim sam ga zamišljao.

ALISA: Lijep?

IVAN: To sam pretpostavljao.

ALISA: Pa onda?

IVAN: Beznačajan.

ALISA: Da! ... Ivan, očajno mi je.

IVAN: Ne tiče me se.

ALISA: ... Dobro ... Sad ću ja s kavom.

ZASTOR

II. Čin

Nepromijenjena slika iz prvog čina. Nakon nekoliko minuta. Vani se naoblaci; vjetar prohuji pod prozorom. Sprema se kiša. Nadišla se prašina, pa Ivan ustane i zatvara prozore. Ulazi Ana i nosi dvije džezvice sa šoljama. Dok je vani kuhala kavu, nešto se do-tjerala.

ALISA: Izvoli ... (Natočila mu je, i sebi; pođe prema prozoru. Vani sve više puše.) ... Oluja ... Ona te je odnijela, ona te je i povratila. Sjećaš se? ... Hvala što si ostao.

IVAN: Zar si se već naučila i zahvaljivati?

ALISA: Mnogočemu sam se morala naučiti.

IVAN: Ali zahvalna žena postaje neinteresantna.

ALISA: Ne razumijem, ništa ne razumijem ... Za mene je ovo ra-dostan dan: biti s tobom nakon godina ...!

IVAN: Nisi se plašila ovog susreta?

ALISA: Plašila ...? Godinama me drži želja za ovim susretom! ... Još ti se uvijek sjećam hoda: težak, nejednak bat. I kadgod začu-jem slične korake, uvijek se ponadam. Mislim, ti si!

IVAN: I ja sam želio ovaj susret. Deset godina sam šutio i čekao: da vidim što si kupila, a što prodala!

ALISA: I ...?

IVAN: Zadovoljan sam.

ALISA: Oprosti ... čujem te, ali ti riječi još ne razumijem. Uzbude-na sam. Znaš, i tužna sam i sretna.

IVAN: Pomalo neshvatljivo.

ALISA: A vrlo razumljivo! Još te uvijek volim.

IVAN: Hm ...! Znači, još si uvijek više željna doživljaja negoli živo-ta.

ALISA: Ako bi taj doživljaj bio s tobom, onda je to za mene život.

IVAN: Hm ...! S lažima sam te ostavio, u njima sam te i zatekao!

ALISA: Misliš da su laži? Neka su, ako me čine sretnom.

IVAN: Molim te, nemoj me dugo zadržavati. Bojim se, mogao bih biti preiskren.

ALISA: Grub? Neka, neka, Ivane!

IVAN: Znači, ne bojiš me se.

ALISA: Želja mi se ostvarila, pa da te se bojim? Doživjela sam da

si tu ... tu sa mnom ... ti i ja! (Stala je iza fotelje i grčevito se drži za rub. Zuri u stol. Misli joj se smjenjuju s osjećajima. Riječi joj se same otmu): Ivane, bježala bih s tobom! ... Samo da sam pokraj tebe.

IVAN: ... Nastavi.

ALISA (baci zahvalan pogled na Ivana, a glas joj se još bori sa suzama. Smiri sebe, jer je željna kazati mu): Željna sam tvojih riječi ... tvoga glasa ... tebe takvog kakav si bio: s golim riječima, kad vrijeđaš, zalijepiš pljusku ..! Još, još mnogo toga sam ti se spremala reći. I riječi sam nalazila, birala ih. Već godinama mislim kako ću ti to sve reći, a sada se bojim sve sam zaboravila.

IVAN: Neobuzdane riječi su obično iskrene. A da li su i tvoje?

ALISA (dovukla se do rekamije, skupila je noge pod sebe i kroz sjećanje): Sjećaš li se ... predvečer, u sumrak već, ja skupim noge pod sebe; sjedim i slušam te. I noć nas je znala tako zaticati. Ti piješ kavu, oči ti osjećam, vidim žar cigarete. Ti si me znao iz jed-noličnih događaja odvesti u nade: vjerovala sam, još i ja mogu postati nešto ... Kako si mi znao razbuditi želje! ... A kad svane, mislim: sve je to samo sanjarenje – zavaravaš me!

IVAN: Ne, Aliso, nisam te zavaravao. Već za dana: tu su pogledi ljudi, a lijepa si. Godi to, zavodi to. I zadovoljila si se svojom skromnom vrijednošću. Da, da, ljepota je nesiguran kapital: nje je svakim danom manje!

ALISA: Nisam samo žena bila pored tebe, i čovjekom sam se osjećala! Zar mi nisi govorio: nije čovjek samo zato rođen da se brine, da mu rod ne izumre, već da i on živi, da to i zapaze?

IVAN: A ti si mislila, dovoljno je ako ti se ljepoti dive.

ALISA: Da, u nju sam jedino vjerovala ... Pričaj, molim te, pričaj!

IVAN: Kakav je ovaj tvoj?

ALISA: Uvijek bi nešto novo, da se ne dosađuje: i o sebi je uvijek voljan govoriti, a o meni rijetko, nikada! ... Znaš, i popije. Ali samo zbog varenja. A bježi u noć. Zašto, ne pitam ga. Jer radujem se ako ga nema: tada slobodno mogu razmišljati o tebi. I čekati da mi se vratiš. I dočekala sam.

IVAN: Ja sam već samo sjena od čovjeka, a jedna žena sanjari!

ALISA: U sanjarenju se još jedino tješim. Znaš ... nitko poslije tebe nije cijenio čovjeka u meni. Mjerili su mi usta, u oči se zagledali, tijelo priželjkivali ... ponižava to!

IVAN: A ipak se ne možeš potužiti nisi se dosađivala. Čujem, imala si burne dane.

ALISA: Imala, imala! A što imam sada?!

IVAN: A što ćemo, Aliso, s godinama su i dani tiši: događaji nas obilaze! Ako se na to nisi pripremila, razumijem što voliš uspomene vezane za mene.

ALISA: Reci ... otjerao si me, a želio si da ti se vratim. Zašto, Ivane?

IVAN: Zar te to tek sada počinje zanimati?

ALISA: Onda sam se još nadala ..! (Odmahne rukom. Ni u mislima ne želi obnoviti neugodna sjećanja.)

IVAN: No ..? Nadala si se punom uspjehu. Da, da, mislila si, samo kad si me se oslobodila!

ALISA: Ne, Ivane, ne!

IVAN: Da, Aliso, da! Nadala si se, razmahala si se, bila si razuzdana u svojoj slobodi! Vratila si se u svijet svoje neodgovorne zabave!

ALISA: ... Odista si me toliko volio?

IVAN: Zar naše dijete nije bio dovoljno razuman razlog da nastavimo s brakom? Čemu odmah pomisao: ljubav!

ALISA: Ja volim svoje dijete.

IVAN: Trebala bi, majka si mu.

ALISA: Ja volim svoje dijete i tebe. I nikoga više.

IVAN: Uvijek si znala lijepo lagati.

ALISA: I nikad te nisam prestala voljeti.

IVAN: Što bi u meni jedna još uvijek lijepa žena imala voljeti?

ALISA: Ako drugo i ne, a ono ljubav kojom si me ti volio.

IVAN: Vidiš, toga se ni sjetio nisam!

ALISA: Znam da sam sebična.

IVAN: Jesi.

ALISA: Možda bi bolje učinio da si i ti pomalo bio. A ti si mi govorio: istina, bit ćeš mi povremeno tuđ, ali da se ne plašim tih mirnih preljeva!

IVAN: Ali sam te i na to upozorio da si ne smiješ pustiti da plamtiš i da si ne smiješ dozvoliti da dođe do zamora!

ALISA: I sve, sve raspodijeliti za jedan cijeli život, i raditi, željeti napredovati – onda tek život ima svoju svrhu ..! Ja sam tek sada razumjela ove tvoje riječi. Koliko ti bio u pravu ...!

IVAN: A on?

ALISA: Čemu gubiti riječi? Oskudan, prazan, lijep! Vidio si. I prebrzo je iscrpio svoje duševno bogatstvo.

IVAN: Od poznanstva do braka?

ALISA: Za kraće vrijeme. Ali htjela sam se udati! Htjela sam, jer si govorio da neću.

IVAN: Reci, da ti možda poslije mene nisi postala neskromna?

ALISA (radosno se osmjehne): Još si uvijek uobražen?

IVAN: Lako mi je kad sam s tobom.

ALISA: Kao i meni dok sam s njime.

IVAN: Znaš ... zapravo ... mnogo čemu ste vi same krive! Sve, baš sve očekujete od tih nesretnih muževa; malo pridonosite bračnom programu!

ALISA: Muževi trebaju biti pisci životne drame, mi žene smo samo akteri ...

IVAN: ... koje unosite i korekturu u tu životnu dramu, ako vam se ne čini dovoljno zanimljivom. Kod mene si nadopisala.

ALISA: Nisam! Kod njega bih sigurno – da si bio tu! (Došla mu je iza leđa, obujmi mu obraze.) Reci, zašto si htio da ti se vratim?

IVAN: Jer nisi prestajala govoriti da me voliš.

ALISA: To ja ne razumijem.

IVAN: Pitam i pitam, a ti samo: volim te! I mislio sam, budeš li vidjela moju brigu za tebe, da ću te s tim više udaljiti. I to po logici: ono što je već naše, to nas sve manje zanima.

ALISA: Zapravo onda, ti si me se htio osloboditi!

IVAN: No, eto ti sad! Još si se i uvrijedila. Mislio sam, u slučaju ako nije istina da me voliš, ili me nedovoljno voliš, ili ako je to kod tebe još nešto neodređeno, dosadit ću ti svojom brigom za tebe! I bio sam u pravu ... Danas, to je već smiješno. Pomisli, ti se nisi htjela meni vratiti! Ha-ha-ha!

ALISA (nije se uvrijedila, rastužilo ju je): Ako sam se kolebala, trebao si mi pomoći.

IVAN: Dočekati dok se ne zasitiš šarenila slobodne žene...?

ALISA: Oprosti ... Reci, jako si me volio?

IVAN: A je li to već važno...? Ja sam se nadao, doći ćeš u krug ljudi koji jure za raspuštenicom i ubrzo ćeš doći do zaključaka: u raspuštenici rijetko tko vidi drugo što do avanture! Ili pak: ako si takvih duševnih razmjera kao tvoj otac onda ćeš se što prije i što

potpunije baciti u vrtlog. Nisam imao mogućnosti da doznam: tko si ti zapravo! Da, da, dugo ja nisam znao tko si ti! Pitam i pitam, a nitko da mi kaže. A svi znaju!

ALISA: Poslušaj i mene ... Čim sam bivala svjesnija da te volim, to sam glasnije vikala - ne! Da li je to bila moja tvrdoglavost, da li sam te možda previše cijenila ili sam pak željela da me još više voliš ... danas već ne znam!

IVAN: A zapravo, ja sam se radovao kad mi se nisi vratila.

ALISA: Mislio si da sam te varala?

IVAN: Ti si i mislila i znala ... Da, da, mučila me je pomisao da ću protiv tebe izgubiti igru, a to ni jedan muškarac ne voli. Zvao sam te nazad, a bojao sam se da ćeš mi se vratiti. A kada nisi htjela, osjećao sam se pobijedenim. I vrlo nesretnim. Bar izvjesno vrijeme.

ALISA: Do prve žene.

IVAN: Ne! Prva još nije bila ravna tebi.

ALISA: ... Znaš, nakon svega ovoga složimo se u tome da si me ti zato otjerao, jer me nisi volio.

IVAN: Po toj bi onda logici svaki brak trajao samo dotle, dok i ljubav. Oh, draga moja, onda bi brakovi bili vrlo kratkotrajni!

ALISA: Da, da, ti mene nisi volio!

IVAN: Jesi li ti priglupa ili me nećeš razumijeti?! Svaka mi riječ govori o tome koliko sam te volio, a ti se hvataš za moju sitnu utjehu da ti se bar sada već slobodno narugam!

ALISA: To si rekao da si me volio?

IVAN: Pomisli, jesam!

ALISA: Volio si me, a govorio si: čeka me sudbina uličarke.

IVAN: Prebacio sam se. Računao sam s tvojom lijenošću, a izgubio sam iz vida da ti – iako mijenjaš ljubavnike – možeš ostati poštena žena ... pošto ti otac ima podosta napljačkana novca!

ALISA: Zar baš osjećaš potrebu vrijeđati me? ... Pazi, po tome bih mogla i to zaključiti da me još uvijek voliš!

IVAN: Zbilja si bedasta! Pa zar zaboravljaš tko si ti?

ALISA: A tko sam?

IVAN: Zar si mogla proći pokraj ljudi, a da se ne došaptavaju? Ili misliš, sve se zaboravilo, započela si nov život? Draga moja, život se ne ponavlja, već samo nastavlja!

ALISA: Budiš u meni želju da ti se osvetim.

IVAN: A čime bi još mogla?

ALISA: Da me zavoliš i patiš zbog toga; da me želiš!

IVAN: Pa najzad, nisi ti žena koju čovjek ne bi zaželio.

ALISA: A želiš me?

IVAN: Žena si.

ALISA: Voliš me?

IVAN: Skromna riječ da se dođe do jedne još uvijek lijepe žene.

ALISA: Dobro! Znaj, kadgod me budeš zaželio, reci samo.

IVAN: A što bih ti trebao dati za uzvrat?

ALISA: Ništa. Reći ćeš da me voliš. Meni je i to dosta.

IVAN: Znači, od mene zavisi, hoćeš li mi postati ljubavnicom.

ALISA: Da.

IVAN: Ljubavnik bivše žene.

ALISA: Od ljubavnika se često postane muž.

IVAN: U pravu si: i ja sam ti tako postao, a i ovaj tvoj bijednik.

ALISA: Voliš me?

IVAN: Da.

ALISA: ... Ti mene zbilja voliš?

IVAN: Ja još uvijek cijenim svoje riječi.

ALISA: Ti mene još uvijek voliš ..? (Ivan joj nasmijano potvrdi.)
Da, ti nisi znao lagati ... A opet? Da mogu povjerovati! ... Željela sam da dođeš, da me utješiš, ako mi i nećeš oprostiti ... a ti veliš da me još uvijek voliš ... Ne ne, nemoguće! Ti mene ne možeš voljeti! Ne!

IVAN: Ali je sigurno da bih te volio utješiti.

ALISA: Bolje ništa. Samo me žaliti nemoj ...! Pa mene nitko ne voli. Neka me mrze, neka me preziru, ništa za to – ako me ti voliš! ... Da da, ti, samo me ti možeš voljeti ... Sjećaš li se što si mi odgovorio kad sam te upitala, kako si mogao odlučiti da me oženiš kad znaš kakva sam?

IVAN: Ti živiš od uspomena.

ALISA: A da li bih bez njih uopće živjela?

IVAN: Ti bi.

ALISA: U pravu si. Ja sam kukavica ... Rekao si ... Michelangelo je svoga Davida, tako savršenog, stvorio iz bloka, koji je već drugi upropastio.

IVAN: Mislio sam, nisi ti kriva svome odgoju, još je iz tebe moguće nešto stvoriti ... A vrag bi i znao tko si ti zapravo! Mene si na-

prosto opčinila s tim svojim sretnim osmijehom kada si mi dijete nosila! (Poletio je k prozoru. Gleda van, njiše se na petama.)

ALISA (zgrčila je svoje slubljene prste i nepomično gleda pred sebe naslonjena na dovratak. Strahuje da joj se dugogodišnji san ne raspline.)

MIRO (oprezno otvori vrata i tiho Alisi): Aliso ... (Kad vidi da se Alisa trgla i da je ustrašeno pogledala prema Ivanu, kojega on ne vidi, hoće da se povuče. Već i vrata povlači za sobom, ali se opet vrati i pita): Sama si? Nisi?

ALISA: (brzo se odluči, jer vidi da se na Mirin glas Ivan okrenuo): Izvoli ... Izvoli unutra. Ivane, jedan moj poznanik. Izvoli. Miro.

IVAN (pošto mu se Miro zbunjeno naklonio, on jedva primjetno klimne glavom, ironičan mu osmijeh preleti preko usana, pa se okrene i gleda kroz prozor): Izvolite samo.

MIRO (najprije pogledom pita za Ivana, pa tek onda): Znaš, mislio sam da nije on možda.

ALISA (presiječe ovaj intiman ton, pa mu dajući do znanja da smeta): Što želiš?

MIRO (opet pogleda prema Ivanu, pa joj nešto šapuće i izvinjava se. I čeka njenu odluku.)

ALISA (neko ga vrijeme promatra. Ironično se osmiješi. Pogleda prema Ivanu, a potom mu daje znak da izađu): Izvoli.

MIRO (iako je Ivan leđima okrenut, on mu se izlazeći nakloni): Zbogom, gospodine.

ALISA (vrati se i priđe Ivanu, koji nije reagirao na Mirin pozdrav): Ne znam kako da ti i kažem ... hoćeš li mi do sutra dati dvijetisuće dinara?

IVAN: Neću! ... Odnosno, vrlo rado. (Vadi novčanik, pa kad vidi da se Alisa odlučuje da li da primi ili pak ne): Uzmi ... Kad ti kažem, uzmi!

ALISA (istrgne mu novac iz ruke. Uvrijedila se i izađe. Predala je novac, pa se vratila.)

3.

IVAN: No, a sada već i ja idem. Vidiš, skratio sam ti jedno dosadno prijepodne.

ALISA: Nećeš otići!

IVAN: Vidi, molim te! A zašto?

ALISA: Zašto si prvo rekao da mi nećeš dati novaca, a poslije si mi ipak dao?

IVAN: U prvi mah mi se pričinilo da to moja žena traži novac za svoga ljubavnika. Kad sam se sjetio zablude, vidjela si, dao sam; čak sam vrlo rado dao!

ALISA: ... Na čemu sada radiš?

IVAN: Momentalno na sređivanju svojih misli – kao i ti! I nakon prilično dugoga vremena, ovo mi je prvi prilično zabavan dan.

ALISA: Znači, prviput možda i neka korist od mene.

IVAN: Oh, pa i do sada si ti meni bila neiscrpivo vrelo! Treba li mi lik žene koja voli – sjetim te se u zelenoj suknjici kako lepršaš preko ulice da mi saopćiš, da mi dijete nosiš; ili zrelu ženu hoću – tu si kao isklesana; tražim li bezosjećajnu – nije li dosta da se sjetim majke, koja deset godina nije vidjela svoga djeteta; ili lakomislnu, bez ponosa – nije li dosta da te se sjetim kako dijeliš svoje fotografije kao reklamne cjeduljice?

ALISA: Deset godina si se spremao na ovaj obračun, dobro si se pripremio!

IVAN: Nažalost, ne osjećam nikakva zadovoljstva.

ALISA (ponosna i sretna što mu ovo može saopćiti): Dobro pogledaj ovu sobu! Zar ne, strašno je neukusna i nimalo pogodna za sanjarenje. A meni je ona divna: uvijek sam te viđala u njoj; ne samo vidjela, veći čula, osjećala – i deset godina čekala na ovaj susret! U tom sam očekivanju i živjela. A sada slijede godine, kada se više nemam čemu nadati ... Bar da nisi došao!

IVAN: Manje iskusan čovjek bi na ove tvoje riječi izludio! ... U osnovi je, drago dijete, tvoj problem mnogo jednostavniji nego li što i misliš: ti, nažalost, nemaš osjećanja za moral!

ALISA: Može biti. Ali ja sam te ipak deset godina čekala! A ti?

IVAN: Ti voliš, ti patiš, ti se nadaš! A s kojim pravom? A dijete? Kada ćeš već upitati, kakva mi je, kako joj je, gdje je?! I jesi li se ti ikada zapitala: a što mi je s djetetom, da nije u bolnici, u rukama koje je ne vole? I ne plače li iz noći u noć?! A ti si umjesto toga u večernjoj haljini možda, ili naga čak, zasipala svojim dražima sebi ravne!

ALISA: Da ... sve je to istina! A poslije sam umirivala sebe i mislila: dobijem li tebe, odužit ću se i djetetu. Ne lažem: ja sam se

ozbiljno nadala da ću te zadržati; ni pomislila nisam, da ću nakon ovoga susreta baš sve izgubiti ... Još mi samo toliko reci: o starila sam, zato to ..?! Ne bi li bar za trenutak zaboravio tko sam, što sam bila? Poljubi me. I onda idi. (Bez ikakve hrabrosti ga uhvati za miške. On se izgubio u svojim osjećanjima. Pogleda je i sažaljivo joj pomiluje kosu. Ona se rasplače i skriva mu se na grudima. Vrata se otvore. Vlado stoji u njima. Ivan je već i to vidio kada su se otvarala, pa ju je tek onda zagrlio. Da li da je zaštititi ili što voli komplikacije? I jedno i drugo je moguće. Ona primijeti Vladu tek kada je već unutra.)

4.

VLADO (pošto vidi situaciju i kad Ivan polagano ispušta Alisu iz zagrljaja, a ne zna što bi pametnije učini – i rekao): Zaboravio sam vrata. (Ode da zatvori vrata i da se pribere.)

ALISA: A što sada?

IVAN: Sve ovo još nije razlogom za rastavu. Sjedi ... no, sjedi! Budi bez brige.

VLADO (vraća se): Naime ...? (Ne zna što bi rekao, kako bi započeo, pa vadi cigaretu. Pripali. Slegne ramenima.)

IVAN: Sjednite, prijatelju ... Zar ne, ako nas dvojica do sada i nismo imali o čemu da se porazgovorimo, sada je puna prilika.

VLADO: Ne razumijem vas.

IVAN: To je onda vrlo žalostno po vas. Ili ste očekivali da ću se sada oprostiti, vi ćete mi lijepo odzdraviti, možda čak i ispratiti, a potom, kada ostanete nasamo s Alisom, ovoj se naplatiti zbog nanijete uvrede?

VLADO: Što vi želite?

IVAN: Da govorimo otvoreno. Zar niste vidjeli da me je vaša žena zagrlila?

VLADO: Čujete! Ja samo iz obzira nisam htio reagirati, a vi se još i usuđujete!

IVAN (prvo se glasno nasmijao): Hajde, ušutite, molim vas! I tako ne znate, što biste sada trebali reći.

VLADO: A ako ipak znam?!

IVAN: Dragi moj, tu je trebalo postupiti, a ne otići zatvoriti vrata! Jest, jest, ja bih vas išamarao i bacio van s njom zajedno.

VLADO: Zar vi uobražavate da vam se to ne može desiti?

IVAN: Pomislite, tako sam neskroman! (Sjeda.) Pretpostavljam, kada ste se upoznali s Alisom, morala me je prilično nahvaliti. Besumnje, i to vam je rekla da sam naprasit. S druge strane, možda me i precijenila. Ne? Jest, jest, tako je to moralo biti, jer žene glupih ljudi nisu zanimljive ma kako bile lijepe! Da, da, Alisa više ni blizu nije tako zanimljiva kao što je bila dok sam joj ja bio muž! Da, da! Čudnovato, kad glup čovjek osvaja pametniju od sebe, vjeruje da ju je osvojio svojim duhom. Ha-ha-ha-ha!

VLADO: Ja više nisam željan vašega prisustva!

IVAN (kao da Vlado nije niti riječi rekao): Ne, ne, vi niste svojim duhom osvojili Alisu, ne ne. Ha-ha-ha-ha!

VLADO: A sada ušutite ili ću ..!

IVAN (ustaje i prilazi mu): Ili ćete ...? No, a što ćete? Ništa! (Vraća se na svoje mjesto i opet s kocerijom): Ne ne! Vi ste do nje došli krupnim obećanjem: brakom! Vi ste nju skupo platili!

VLADO: A vi ćete doživjeti ...

IVAN: Hajde, ne mudrujte mi tu ..! (Opet priča): Znae, deset godina sam čekao na ovaj susret, a sve je bilo uzaludno! Kad sam vas prviput ugledao: ta glatka kosa, ta simpatična ali priglupa njuškica ...

VLADO: Dosta!

IVAN: Ama zašto vičete! ... Da, da, osvojili ste ženu pametna čovjeka! Recite mi iskreno, je li vam Alisa ikada priznala da je jedva čekala da je osvojite? Znae, to što ste joj postali muž, to je posvema slučajno: mogao je taj biti ma tko drugi; možda pametniji možda gluplji, možda Švaba ili Hrvat, liječnik ili bilo što – uglavnom svaki onaj, koji je bio voljan oženiti je!

VLADO: Sve je ovo vrlo zabavno, moj gospodine, ali zar ne pretpostavljate da mene sve ovo ne zanima? A i inače, znajte, ja sada moram u ured. A što ću još po ovoj stvari imati reći, to ću reći ovoj gospođi – ali nasamo!

IVAN: Nažalost, za to već nećete imati prilike.

VLADO: Kako to mislite?

IVAN: Bukvalno. Nećete imati prilike, jer ona napušta ovu kuću.

VLADO: Kako...? Ti ćeš otići?!

IVAN: Hajde, reci mu.

ALISA: ... Da, ja odlazim.

IVAN: Dakle, što velite? Iznenađenje, zar ne?

VLADO: Ideš ljubavniku, ovome, ideš ..?!

IVAN: Slobodno recite. To je bar pravo uvrijeđena muža.

VLADO: Dakle, ti bježiš od mene! Ideš? Idi, idi! To poštena žena ne bi, ali ti idi, idi u nepoznato!

IVAN: Kako - u nepoznato? Ona ide u mir. U mir, moj gospodine! Iz dosade otići u mir je još uvijek bolje negoli tu beznadno čamiti.

VLADO: Dakle, što onda želite?

IVAN: Da primite k znanju ... (Vrata se otvaraju i ulazi Tomo. Ne prepoznaje Ivana.)

5.

TOMO: Opet si se vratio, Vlado? (Vidi nepoznata čovjeka i nakloni mu se zanatski: kao dobar trgovac gospodinu što bi.) Oprostite, ja sam Alisin otac.

IVAN: Znamo se mi, gospodine Nowotny.

TOMO: Vi ..?!

IVAN: Da, ja.

TOMO: Što vi tu imate tražiti!

ALISA: Tata, obuzdaj se!

TOMO: Ali ja ne dozvoljavam ..!

ALISA: (odsječno ga prekida): Tu nema što da dozvoliš ili ne dozvoliš!

TOMO: Ali, dijete moje, on je mene, on je tvoga oca ..!

VLADO: Sve to nije važno, već izvolite ponoviti svoju prekrasnu priču da joj i otac čuje! No, izvolite, saopćite mu radosnu vijest!

IVAN: Povolji! Hajde, Aliso, reci i njemu.

ALISA: Tata, ja napuštam ovu kuću.

TOMO: Što kažeš ..?!

Znao sam, znao sam, gdje god ovaj stavi svoju nogu, tu nesreća slijedi nesreću! Zar ti ideš s ovim, zar se ti vraćaš ovome tu ..?!

ALISA: Ne, ne, niste me dobro razumjeli. Ja sam samo toliko rekla, da odlazim iz ove kuće. Idem od njega, ali ne k Ivanu.

IVAN: Aliso!

ALISA (Tomi): Da imam drugdje otići, ne bih ni tebi. Hodi, tata. Što čekaš, hajde! (Zagrabi svoj kišni ogrtač i maramu s glave, koji su joj na dovratku, pa pođe. Tomo poleti za njom obazirajući se.)

6.

IVAN (neugodno iznenađen još čeka koji trenutak i gleda za njom. Slučajno pogleda Vladu, naglo uzme svoj šešir i pođe.)

VLADO (ostaje sležući ramenima, pa potom nemarno pogleda sobu. Pita se što je na ovom zaradio, što sve ovo u sobi vrijedi.)

ZASTOR

III. Čin

Radna soba: trokrilni ormar, širok a nešto niži od garderob ormara; rekamije uži od običnog i pušača garnitura s foteljama pred rekamijeom; pisaci stol s telefonom. Sve iz tvrda drveta, crno, oštih rubova. Namještaj je prevučen crvenom prevlakom. Teški zastor na ogromnom prozoru u dnu sobe. Svega su dvije slike: orača za plugom, čiji se obrazi kupaju u znoju i u punom suncu, i djevojačka glava: tamne oči se probijaju kroz preguste trepavice i smiješe se. To mu je kćerka. S desne strane su vrata, a s lijeva dvojica: prva od sobe njegove kćeri, a druga vode u predsoblje.

1.

ANA: ... Gospođo, nemojte, ne smijem! Jer što, ako se gospodin naljuti? Naložio mi je: «Bilokad da gospođa dođe, hoću da mi javiš!»! A kako ću sad kad ima gosta?

ALISA: A koga ima?

ANA: S njime je došao, a onda ja nemam prava pitati. Neću valjda, «Hej, a tko ste vi»?! I ne poznajem ja još tu ljude. A kako da mu javim?

ALISA: Rekla sam već, uđite i gotovo.

ANA: Zaboga molim vas, govorite tiše!

ALISA: Hoću, draga moja, ali mi se čini da ste vi od nas dviju bučnija ... Pa dobro, ako već k njemu ne mogu, gdje mi je kćerka?

ANA: U gradu. Ali ... vi, ne, zar ne, vi znate ... ne?

ALISA: Znam, znam, neće sa mnom htjeti govoriti ... Niste je pitali kada će se vratiti?

ANA: Ja se ne usudim to upitati? Bože me sačuvaj! «Onda ću se vratiti, kada se baš meni bude htjelo!»! Dabome! Bome, tako je ona samostalna. Znate, da vas je još gospodin pozvao ...

ALISA: Pa on me je zvao, on je poručio po mene! Pa pitajte! (Kada ona slegne ramenima da tu pomoći nema, jer joj takvo što nije saopćeno): Znate li što? Ja ću ući u Zoričinu sobu i tamo ću ga sačekati. No? Kada baš gospodin ne voli da mu tko u njegovoj sobi smeta, tamo ću se strpjeti. A kada gost bude otišao, vi mu javite da ga čekam. No?

ANA: Pa ..! No, dobro. S time se slažem! Ali iz sobe nigdje nemojte! Jer teško nama ..!

ALISA: Neću. (Ulazeći u sobu): A recite mi, je li mi dijete lijepo?

ANA: To nije pitanje! Pa očuvali smo je, zaboga! Da vidite, ni naočale ne nosi više. Tko bi samo rekao, da je nekoć bila tako razroka! Ne ... Dakle, onda tako kako smo se sporazumjele! (Alisa ulazi, a ona još jednom utvrđuje. Pritvori vrata i ode.)

2.

IVAN (zazvoni telefon. Pauza. Zvoni, pa se Alisa pojavi u vratima. Prišla bi, ali se ipak povuče da ne kvari kućni red. Odmah se zatim pojavi Ivan): Ivan Sučić ... Da? Oh, zdravo, doktore! Kakvo novo? ... Dobili ste snimak srca i kardiogram? No, i što velite? ... Kako to, ništa?! Kako, ništa?! ... A onaj vaš mi reče da mi sa srcem nije baš naročito zadovoljan. Već sam se pobojavao da će doći vrag po svoje ... Vjerujte, ne pretjerujem ni sa cigaretama ni sa kavom. A velite, zdrav sam kao dren? ... Ozbiljno vam velim, umirili ste me. Dakle, vi mislite da je ovo stezanje obična prehlada – mišići, a ne srce? ... Hajde, hajde, doviđenja ... (Ostavlja slušalicu. Zadovoljan je. U to se u vratima sobe iz koje je izišao, pojavi Tomo.) ... Da, gospodine Nowotny, da, da, tako vam je to! (Uzme cigaretu i zapali.)

TOMO: Nije lijepo ... nije ni plemenito rugati se staromu čovjeku! Ako sam ti se zamjerio, uzajamno smo, uzajamno!

IVAN: Rekao sam vam već tu nema pomoći! A zlo koje ste mi nanijeli, bilo pa prošlo. I nepovratilo se!

TOMO: Znaš, znaš ... ja to ne samo kao otac, već ni kao čovjek ne razumijem!

IVAN: A ti opet o njoj! Dosta, pobogu, dosta već ..!

TOMO: Ha...? da nije što bolesno u njoj!

IVAN: Ako u nečemu pretjeramo, razumije se to želimo pripisati nečemu van naše volje!

TOMO: Vjeruj, bila je duša od djeteta!

IVAN: Onda duša od djeteta, a sada velikodušna žena ...zašto si je učio da se oslanja na mnijenje ogledala? Ono odražava samo naše želje. Vidiš, ogledalo veli da si ti lijep starac, a ulica pak: da si pokvarenjak! Da ste se ogledali u riječima ulice, možda bi se na vrijeme obuzdali.

TOMO: Znaj, ja od drugog ne bih otprio ovu, ovu ...!

IVAN: Hm ...! Hajde, pođi već.

TOMO (kao da nije čuo): Znaš ... ja neka sam! Neka sam kako veliš! Ali s njom pretjeruješ. Razmisli, voli te; voli ...!

IVAN: Vidi ga opet! Pojmiš li ti kolika je to bezočnost: muž joj na radu, dolazi joj ljubavnik i traži novaca. I ona ti se, molim te, ne ustručava od mene zatražiti da bi njemu dala!

TOMO: Pa to je nemoguće!

IVAN: Jesi li joj ti dao ili ja?

TOMO: Onda pak, nisi joj trebao dati! ... I što ti je rekla?

IVAN: Ne budi naivan! Ništa ...! A ja? Galantno sam je ispomagao u ljubavnoj stisci.

TOMO (premudro): Neprilici zapravo!

IVAN: Ne mudruj! (Ljuto i uvrijeđeno): Mi drugome ne praštamo ni ovo u čemu i sami rado griješimo, a vi biste željeli da vam se to čak ni ne zamjeri!

TOMO: Boli me u kakvom sam brlogu živio, ali ona nije kao ja. Nije pokvarena! A mnogo čemu sam samo ja kriv ... A da je sada vidiš: ili satima sjedi, ili leti po sobi! A sa mnom niti riječi ...!

IVAN: Hoćeš li da ti nešto iskreno priznam? Žalim je! Ne, ne, nije istina ...! Ne mogu sebi oprostiti što sam je oženio ... Istina, kad sam je oženio, nisam znao tko je; a kad sam već prozreo, kasno je bilo: dijete mi je nosila!

TOMO: Zbog djeteta te molim.

IVAN: Zbog djeteta baš neću.

TOMO: A što si onda i došao, koji te je vrug i zvao! ... Oprosti, oprosti ... Nisi smio dozvoliti da dođe do ovoga vašega razgovora, nisi smio!

IVAN: Nisam smio, a zbilja se! Još sam i ovako samo vama koristio: jedna gladna usta manje za stolom, jedna sramota manje u kući ... A znaš li zašto sam došao? Poveo sam se za željama. Ako baš hoćeš, meni izlajajući je pubertetsko sljepilo umrtvilo logiku – zavela me želja za doživljajima!

TOMO: Znači, voliš je.

IVAN: Zbilja si ograničen.

TOMO: To nije odgovor! Odgovori ako se usuđuješ!

IVAN: Da sam je volio, ne bih je otjerao; a kada sam je već napustio, htio sam joj nametnuti novi brak; da, ja sam to htio! Jer dok

se nije preudala, znaš li što su prolaznici govorili za njom? «To je žena onoga» – moja – «a najobičnija» ..! Najobičnija!

TOMO: Ja to ne dozvoljavam!

IVAN: Pa da, vrijeđa te kada tako govorim o jednoj dami, koja je na tvoju ili njenu nesreću baš tvoja kćerka!

TOMO: Koliko si nekada uživao u lijepome, a sada se prosto sladiš ružnim ... Znaš, nemoj ni pomisliti da ti želim laskati ... ali, znaš, ipak je ona sretna žena: ti je voliš!

IVAN: Pa ti nisi normalan!

TOMO: Da, voliš je! Ona je patila, previše patila, dosta ispaštala!

IVAN: Pa se očistila grijeha!

TOMO: Očistila!

IVAN: Zapamti, izuzetne pojave su smiješne: žena u blatu, u događajima je nemoralna, a ne anđeo u blatu! Mi stvaramo blato, mi! A ne blato nas!

TOMO: Jači nisu zato da sude, već pomažu.

IVAN: Kako?!

TOMO: A najčovječnija osuda je praštanje.

IVAN: Vidi ga, molim te! A što bi ti htio? Da joj oprostim, da je primim nazad, zar ne bi svijet opravdano govorio da sam zaljubljeni izlajpelica?!

TOMO: Onda je nemoj primiti nazad kao ženu, onda je voli bez titule.

IVAN: Ona je majka moga djeteta, ona ne može biti bez titule!

TOMO: Ponavljam, primi je kao ljubavnicu.

IVAN: Zar ti to kao otac?

TOMO: Znam što govorim.

IVAN: Ne treba mi ni u kakvoj formi. Shvati već: ne volim je!

TOMO: A zašto si se onda ipak odlučio otuda je izvesti, iako je pred tobom platila ljubavnika?

IVAN: Tako! Eto, došla mi je volja da vam napakostim.

TOMO: Ne, ne, na pitanje ti odgovori!

IVAN: Pa ... da! Da, to pitanje zahtijeva odgovor; odgovor ne samo tebi, već i sebi ... Ne znam.

TOMO: Ali ja znam!

IVAN: Možda radi toga jer me draži ova igra s njom?

TOMO: Sav je život igra – čas ozbiljna čas ozbiljnija!!! (Uzme šešir

i štap. Pođe mlatarajući.) I da znaš, ta igra s njom, ta igra koja te draži, ta se igra zove ljubav! Ljubav, moj gospodine! Ljubav!! (Doviknuo mu je još s vrata i zalupa za sobom.)

3.

IVAN: Budala! Senilna budala!! ... Lopov, lopov i podvodač!!! ...

Podvodač svoje rođene kćeri ..! (Poleti vratima): Ane, Ane!!

ANA (u vratima): To sam vam htjela reći ...

IVAN: Ne pitam vas! Zorica mi se još nije vratila, a ozepesti će mi to dijete!

ANA: Ama, ljeto je vani, gospodine! Gospodine, to vam hoću kazati ...

IVAN: Ostavite me na miru! Idite, čujete li, idite! (Iako mu se sva razmahala i pokaziva mu na vrata iza kojih je Alisa, on je izgura van.)

ANA: Ali moram vam reći ... zaboga hoću vam kazati ... (Još joj se i vani čuju odlomci riječi.)

IVAN: Mora reći, mora reći! Dosadna baba! Kao da ja ne znam da je vani ljeto! (Požuri prema svom pisaćem stolu, a u to se pojavi Alisa.) Što ti tu tražiš ..? Bilo je vremena kada sam ti se sav oдавao, imala si pravo da mi čak i misli pratiš – ali sada više ne!

ALISA: Da me nisi zvao, ne bih ti došla. Hvala na ovakvu prijemu. (Pođe.)

IVAN: Molim lijepo!

ALISA: I u buduće me ne zovi.

IVAN: ... Tu da si ostala! Čuješ?! (Dovede je nazad do vrata.) Sjedi. No, neka. Dobro je već ... Hajde, sjedi ... Lijepo ti pristaje ovo odijelo. Kada hoćeš, znaš se odijevati. Znala si biti lijepa.

ALISA: Da čujem zašto si me zvao.

IVAN: Ti si se uvijek odijevala da se drugima sviđaš, a ne meni; ne meni da bi se s tobom ponosio ... Čudno, ljudi svoje i najbeznačajnije olupine zaključavaju pred tatom, a sebe prosto izlažu krađi.

ALISA: O ovome možemo i poslije. A sada, zašto si me zvao?

IVAN: ... Kako je to prosto demonstrativno ponašanje bilo pred onim tvojim? Bio sam čak nerazumno velikodušan, a ti ...?

ALISA: Ja bih se na tvome mjestu stidjela govoriti o onom tvom ponašanju: naslađivao si se pakostima!

IVAN: Pa je to čak i tebe vrijeđalo, zar ne? Ne samo tebe, već i tvoje uspomene na mene, zar ne?

ALISA: Točno. Ja sam kroz ovih desetak godina o muškarcu sanjalarila, a ne o pakosnu starcu.

IVAN: Starac ..? Pakostan starac! Hm ...! (Bijes ga je ispravio i naduo.): Ipak se nisi potpuno točno izrazila: taj je pakosni starac tog momenta bio sentimentaln čovječuljak; htio te je otuda ne samo izvesti, već i k sebi dovesti.

ALISA: To nije istina! Zaboravio si da sam iz Zoričine sobe čula tvoj razgovor s tatom.

IVAN: ... Zašto si pred svojim rekla da napuštaš kuću, ali ne zato da bi meni došla?

ALISA: Jer da sam im rekla da ću poći k tebi, ti bi me ispravio: da me iz dosade vodiš u mir, a ne k sebi!

IVAN: Misliš?

ALISA: Uvjeren sam.

IVAN: Pa ...! Zapravo, pametno si uradila, jer je ovako rješenje prekratilo svaku raspravu s tvojim mužem. (Priđe joj i poljubi joj ruku) Za ženu reći da je lukava, nije ništa naročito. Ali ti si i inteligentna.

ALISA: Laskaš mi. A i laska mi.

IVAN: Znači, poštuješ me još ... A zapravo, što ti želiš?

ALISA: Ja? Ja ništa. Ti si me zvao.

IVAN: Da... da! Htio sam ti reći da si bila nekorektna prema meni.

ALISA: A ti si imao prava vrijeđati me u četiri oka, ali ne i pred njima.

IVAN: Da, da, čovjek je najosjetljiviji na ono, čega najmanje ima.

ALISA: A vidiš, nitko nisam, ništa nemam, a ipak si me ti zvao!

IVAN: Da? Da, tako je ...! Čudna skrajnost: nepoštena a ponosna!

ALISA: To sam već u mnogim varijacijama slušala ovih dana ... No, ostajmo pri tome: zvao si me. Dakle?

IVAN: Da, ovo je opet jedna od tvojih novih pobjeda ... Imaš li ti pojma kako je prosto mučno biti iskren kada priznaješ svoj poraz? ... Trebala si mi. Zato sam te zvao. Ti si mi uvijek trebala, ali ne ti s tvojom lijepom glavom, već ti kao drug, kao podstrek. A žena to umije biti! Nažalost, tebi slična žena divi se borbi tek nakon pobjede, samo borbu ne voli.

ALISA: Ja sam samo žena; i ne želim drugo biti nego li samo žena.

IVAN: Potrebna si mi.

ALISA: Tu sam. Izvoli, raspolaži.

IVAN: Raspolaži ...?

ALISA: Da! Jesi li željan pričati sa mnom ili da se možda svlačim?

IVAN: Ne bojiš se da bih te iskoristio, a potom otjerao?

ALISA: A da li bi to bilo po prvi puta?

IVAN: Ne znam zašto sam te zvao. A zvao sam te. Morao sam te pozvati.

ALISA: Zvao si me da te molim da me voliš.

IVAN: Jer se bojim da nisam samo bolji od gorega, da nisam samo utočište. A bojim se želje za tobom.

ALISA: Ne moraš mi povjerovati, ali te volim ... Onaj mladić, onaj Miro s dvijetisuće dinara, to je Vladin prijatelj. On ga je poslao po novce.

IVAN: Lijepa priča, vješto izmišljena priča! Konačno, nisi se ni morala trsiti kada znaš da bi meni bilo ispod časti, da je provjeravam.

ALISA: Ništa ti drugo ne preostaje, već ili meni vjerovati, ili svojim sumnjama.

IVAN: Ili provjeriti.

ALISA: Molim!

IVAN: A što onda, gospođo, ako se raspitam, pa se ispostavi da si me slagala?

ALISA: Hoćeš da provjerimo?

IVAN: S kojim bih ja to pravom! A i inače, što se mene tiče, imaš li ti ljubavnika ili nemaš? Da me opet samo slažeš?

ALISA: Da, ja se i lažima služim da te zadržim ... Ja želim da ostanem pokraj tebe, da ti pomažem, da ti se odužim. Da tu sjedim i da te gledam. I ništa više! I da samo pokatkad razgovaraš sa mnom.

IVAN: Jest, jest, to bi za početak bilo posvema dovoljno. Ha-ha-ha-ha! (Ona ga razočarano pogleda. Priđe svojim stvarima, sprema se da uzme svoje rukavice i tašnu i da pođe. On stavi ruke na stvari. Pogledaju se.) ... Pokraj žene koju voliš, nestaje svaka logika. Sada bih ti bio kadar sve obećati. A što će mi sutra reći?

ALISA: Mene samo danas zanima! (Krije mu se na grudima.) Ti imaš na sve prava, to ti dugujem. A ti meni – koliko mi pokloniš!
IVAN (kucaju): To zacijelo Ana kuca. Ili je netko došao ili me želi upitati za bilo što. Nažalost takva je. Još i to pita koliko će luka kupiti. Uđi u Zoričinu sobu ... Izvolite ... Vi? ... A kako pak to?!

4.

VLADO (ulazeći, prepokorno): Molim vas, oprostite mi što vas uznemirujem ... A ono što sam rekao, u uzbuđenju sam rekao. Zar ne, bio sam zlonamjerman i nepromišljen ... Oprostite mi.

IVAN: Pa ... sjednite ... Vjerujem, niste došli ispričati mi se. Hajde, govorite.

VLADO: Da, naime, da! ... Vi ste iskusniji, vama bih uzaludno lagao. I tako biste me prozreli... Molim vas, utječite na nju da mi se vrati.

IVAN: Kako ...? Čovječe, da nije htjela, ne bi vas napustila! Jasno?

VLADO: Znae, ja vam se ne bih usudio doći da ... da osjećam, da je i vi volite ... Zar ne, vi niste zaljubljeni u nju?

IVAN: Dozvolite, smiješni ste mi ...! A znate li vi što je tu najbitnije? Da ni vi nju ne volite! Da, da, ne volite!

VLADO: Ne, ne! Ja ne mogu bez nje! ... A nemoguće je da me je preko noći prestala voljeti. A ja ću se promijeniti, znam da hoću!

IVAN: Vidim, moram biti iskren s vama: sumnjam da će vam se htjeti vratiti!

VLADO: A to je onda zato, što ste je zbunili! ... Oprostite mi ... Nisam ja nju zato oženio da time vama napakostim.

IVAN: Pustite te djetinjarije! ... A što bi vam vrijedilo da vam se i vrati, ako vas ne voli?

VLADO: Zar je ona već bila ...?! Oprostite, ali ... voli ona vas?

IVAN: Čujte, čovječe, pa imadete li vi uopće ponosa!

VLADO: Mislio sam, vi ste gospodin, stariji naime ... da s vama mogu otvoreno govoriti, da ćete me vi razumjeti ... Znae, ona je uvijek tako lijepo govorila o vama! Eto, da ste je hranili kruhom i duhom. Da! Ja takvošto ne znam ni reći ... (Polaskao mu je, pa će moliti): Recite ... zar ne, možda me još ipak voli?

IVAN: Hm ...! (Sjeti se da bi mogao nešto doznati o Miri i hoće da se pokaže pristupačnijim.): Pa ... pa kod žena je sve moguće! Istina, ljudi vremenom ishlade jedan prema drugima, ali ... ali tko bi i znao!

VLADO: Ne, zar ne, i vi tako mislite!

IVAN: Pa možda! ... Nego, recite molim vas ...

VLADO: Zar ne, možda me samo iskušava.

IVAN: Možda! A što sam ono i htio pitati ...?

VLADO: Znači, voli me! Da, tako sam i ja mislio.

IVAN: Da, žene je teško upoznati. Nego, počeo sam ... recite, molim vas ...

VLADO: Oprostite ... Znete, ne mislite zlo o meni, ali me je strahovito mučilo. Vjerujte mi, nisam ja bez časti! Uvjeravam vas, ja sam dobio vrlo dobar odgoj. Otac mi je bio podšef poreske uprave, a njen, ne, zar ne, samo običan trgovac! I znam ja da me ona voli, ali znate kako je!

IVAN: No, kako ne bih znao! Nego, recite vi meni, onom prigodom kada sam vas ja posjetio ...

VLADO: Samo još nešto, samo još nešto, molit ću lijepo! Znete, nemojte imati brige, neću ja nju okrivljavati, ma da je, zar ne, ona svemu kriva! Ne? Eto, priznajte i sami, nije me smjela tako nemilo vrijeđati!

IVAN: Kako to mislite?

VLADO: Zaboga, pred vama me je sramotila! Ili pak, da me bar pred ocem njenim nije! Neugodno je to.

IVAN: No, da, ali nemajte brige, sve se to jednom zaboravi ... (Tiše, uhvativši ga za mišice): Recite mi: zar ne, ona vam nikada nije davala povoda za ljubomoru.

VLADO: No, to bi još trebalo!

IVAN: Naravno, naravno ...! (Još tiše): A sjetio sam se! Je li vam toga nesretnog dana onaj vaš prijatelj Miro, no kako mu je i prezime ... predao onih dvijetisuće dinara?

VLADO: Kako ...?! Velite, taj je gospodin meni trebao predati neke novce?

IVAN: Ne, ne, ne vama ...! Oprostite ... Dakle, onda je sve u redu ... A vi mislite da bi ona bila voljna da vam se vrati?

VLADO: U to ja ni ne sumnjam! Shvatite već, svijet baš ne misli tako loše o meni! Čak! Imam i ja, moj gospodine, hvalevrijednih

osobina ... Eto, pomislite sada ... da je primim nazad, ljudi bi se zlonamjerno smijuckali! Jest, jest, smijuckali! Jer tko bi mi povjеровao da tokom ovih dana nije došlo do nečega između vas?

IVAN: A ja mislim da je tu samo jedno bitno: volite se, pa je prema tome morate primiti nazad!

VLADO: Moram ...? Ne poznajem ja tu riječi: moram! I eto, da i ja vas nešto upitam; imadete li vi pojma tko je njoj taj ljepotan Miro ...?!

IVAN: No, no ...?!

VLADO: A što da se samo nepotrebno uzbuđujem! No, doviđenja, gospodine.

IVAN: Ali ja vas zbilja ne shvaćam! Čas neki Miro, čas neka odluka i kolebanje, a niti znam kakva vam je odluka s tim Mirom niti s Alisom!

VLADO: Zaboga, gospodine! Mene čak raduje što smo malo popričali, ali bar vi ne možete željeti da vam pričam o svojim najintimnijim obiteljskim stvarima! Oprostite, ali je to već djetinjasto ... Uvidite, zaboga! No, doviđenja. (Ode.)

5.

ALISA (izlazi i nasmiješena prilazi zbunjenom Ivanu): Vidiš, to je on. Raduje me, što sam ga se konačno oslobodila zahvaljujući baš tvojoj pronicljivosti ... Znaš, dobro je što se nisi upornije borio za mene ... Pa možda bi me se teže odrekao!

IVAN: Ja kao da osjećam tračak ironije u tvome glasu.

ALISA: Ne ne ...! Osmijeh je otuda, što znam da ćeš mi reći: eto, ti se oslobađaš nepoželjnih.

IVAN: Onda mene – sada njega!

ALISA: Mene si ti otjerao – njega opet ti!

IVAN: Čemu taj osmijeh već i u očima? Bojim se da se osjećaš sigurnom.

ALISA: Ništa mi nisi obećao.

IVAN: Onda me zato ismijavaš, što se koprcam.

ALISA: To već može biti! A to zato, što to tebi ne doliči ... I sve to zbog onoga nesretnog Mire?

IVAN: Smiješno bi bilo da ja raščišćavam pitanje, koje ni on nije htio! I što se to mene uopće tiče? Ništa! Smiješno ...!

ALISA: Dragi moj, tko želi lagati, taj prvo treba da zavlada očima: ti jedno govoriš, oči ti drugo vele! ... Reci, što ti je rekao o Miri?
IVAN: Čula si.

ALISA: Rekao ti je: «Znate li vi, tko je njojzi taj Miro»? Ništa ti više nije rekao? ... A nisi ga ni pitao?

IVAN: Da jesam, čula bi.

ALISA: A ne interesira te, tko je taj Miro?

IVAN: Ni najmanje.

ALISA (sve otvorenijom ironijom i veselo): A da ti ipak kažem?

IVAN: Zabranjujem ti! I zabranjujem ti da mi se rugaš!

ALISA: Od mene nećeš da čuješ, a njega si pitao! Znači, voljan si povjerovati njegovim lažima ...

IVAN: Da znaš samo, ja ne mislim baš najgore o tom tvom Vladi! I ja vjerujem u ljude. A u osnovi i on mora da je dobar, jer i najgori čovjek ima krug ljudi koje voli.

ALISA: Ja sam onda od sviju najgora: ja samo tebe volim i dijete svoje.

IVAN: Ti samo sebe voliš i nikoga više!

ALISA: Onda me nisi trebao zvati! (Opet se sprema poći.) I u budućće se kloni da me zoveš! Gdje su se glupost i taština udružili...

IVAN: (opet je zadrži): Tu ćeš ostati! ... Razumi, ja te moram pobijediti da bih te mogao zadržati! ... A ja sam za sada i sebi smiješan.

ALISA: Koji se vole, ti su uvijek smiješni za one izvan njihova četiri zida.

IVAN: Nerazumni! ... Glupi! ... Kažu, poznajem ljude. Da, poznajem ih, jer sam ih na svojoj koži ispoznao! I opet, i uvijek i ponovno nasjedam! Prokleta znatiželja.

ALISA: Rekao si: znatiželja je ta koja stvara.

IVAN: I ruši ...! Neka! No, neka, opet si ti pobijedila. Ja nemam što izgubiti, ja sam već obična ruina.

ALISA: Da li bih ja smjela tebi nanijeti kakvo zlo? Dijete si mi vratio, voliš me. Da li bih mogla?

IVAN: Da, ima ljudi koji cijeloga života daju, a ništa ne dobivaju za uzvrat.

ALISA: Kad mi ne dozvoljavaš da ti pružim ... Htio bi znati tko je taj Miro, a ne dozvoljavaš mi da ti kažem. A to moramo prečistiti.

IVAN: Možda si o tome odnosu sada već takošto smislila, što bi

zvučalo prilično uvjerljivo, pa ...! Eto, dakle da čujem!

ALISA: Sada ti već neću reći, sada se već drukčije želim opravdati! Ne tebi, već sebi! ... Zar sam ja mogla i pretpostaviti da ćeš se nakon desetak godina vratiti i da ćeš me opet zavoljeti? Jesam li ja tebi bila nevjerna ili njemu? I da ti kažem da sam imala ljubavnike, to bi mi povjerovao, a u to nećeš da vjeruješ koliko sam te čekala, koliko sam te voljela! Zaboga, usporedi sebe i Vladu!

IVAN: Baš zato.

ALISA: Shvati već, svi me preziru, još i gori od mene! Jedini čovjek koji bi me s punim pravom mogao prezirati, to si ti! Nikome više ne dozvoljavam! A ti, kome se pružila prilika da mi se osvetiš, ti to ne želiš ... I meni nije smiješno što si ljubomoran na moju prošlost, mene samo muči što sam ja svemu tome kriva! Razumijem ja i to da tebe ponižava što si mi se morao vratiti i što ćeš i kako ćeš ljudima! Ali, Ivane, ti nisi vičan lažima, zašto se zavaravaš, zašto se ponizuješ preda mnom? Ja to ne zavređujem!

IVAN: Kao ni to da te volim, a opet ...? (Ona mu se s punim osmijehom približuje i slobodno ga zagrlj.)

ALISA: Zavrijediti te ne mogu. Pokušat ću ti se bar zahvaliti. (Uhvati mu ruku i poljubi je.)

IVAN: Ne ženo! (Pogradi joj kosu, zagrlj je. Kada je pusti): Sada ćeš otići. Umoran sam ... Idi, ali budi mirna.

ALISA: Da odem ...? Sada da odem ...?!

IVAN: Zbilja. Ne!

ALISA: Ivane ...! (U letu ga zagrlj. Baci sa sebe kaput. Poleti prozoru, zavjesom ga zakrili. Polutama je. Glas joj je tih kao osmijeh.) Ne, mene nitko! Nitko, još ni dan neka ne gleda moju sreću, još ni suncu ne vjerujem! I ono mi zavidi, i ono me mrzi! (Leteći k vratima): Teta Ane, teta Ane! Kave, kave! Ja ću da skuham Ivanu! (Kada otvori vrata, pojavi se Tomo. Razočarano): Ti ..? Pa uđi. (Nestane.)

6.

TOMO (Gleda za njom, pa ulazi. Polumrak ga zaslijepi. Stane u vratima i pali svjetlo): Oprosti, jedva vidim ... Oprosti što sam se vratio. A ipak se radujem. Vidio sam osmijeh.

IVAN: Ne razumijem.

TOMO: Oči su joj pune suza, a obrazi radosti. I ja sam ti zahvalan.

IVAN: Da?

TOMO: Znam da sam suvišan.

IVAN: Jesi.

TOMO: Iako vam dijete nije bilo prisutno, ono je odlučivalo.

IVAN (konačno i jedna dobra ideja, prihvaća je): Da, da! Sve je to zbog djeteta. Njoj ja ništa ne mogu uskratiti ... Da, Zorica nije bila prisutna, ali su njene oči bile preda mnom, onako suzne i mole ... Da, dijete mnogo znači, dijete znači sve!

TOMO: Ti si kulturni čovjek, samo si pred sobom odgovoran. Nisi dužan ispričavati se.

IVAN: Ali da znaš, do mogućih granica joj želim rasplamtjeti grižnju savjesti – ako je još ima!

TOMO: Plemenit si.

IVAN: Želio sam vam se osvetiti, mrzio sam je: znao sam da je mogu pregaziti, a ... a opet sam pred djetetom najljepše o Alisi. A i što sam mogao pričati o Alisi, o njenoj majci? Jesam li mogao ružno? Majka je prvi Bog djeteta, a onda tek onaj na zidu. Čak sam joj sebe morao predstaviti kao vinovnika da joj slika majke ostane neokaljana. Ja jako volim tu ... moju Malu!

TOMO (premda je nešto osjetio u njegovim riječima o zamjeni osobnosti): A nju? A Alisu?

IVAN (ljut što Tomo i nepriznate riječi nazrijeva, pa plane): Rekao sam ti da ja sve ovo isključivo zbog djeteta činim!

TOMO: Znam, znam ... pa ona ni ne zavređuje tvoju ljubav!

IVAN: Ne! ... No, ne volim biti nepravičan, a pogotovo ne volim pretjerivati ... eto, moram ti priznati da sam mnoge stvari crnje vidio negoli što jesu zapravo!

TOMO: Je li ...? No, vidiš!

IVAN: Morao sam joj priznati da zlo ne potječe samo od sebe: netko i nešto ga izaziva. Naravno, i povoljno si utjecao na nju. Otac si joj, pretpostavljam: dobro si joj želio. I znaš, čak ću joj se po nekim sumnjičenjima morati ispričati ... Znaš, onaj mladić, onaj za koga sam držao da joj je ljubavnik, toga je njen muž poslao po te novce: nešto je kupio po povoljnoj cijeni, a nije imao čime platiti. I to mu je drug iz ureda. Da!

TOMO: Ako jeste tko kriv vašoj nesreći, ja sam.

IVAN: Šuti, bilo pa prošlo ... Nadam se da ne želiš da ja legaliziram svoj odnos s njom.

TOMO: Ama! I čemu te puke formalnosti? Idem, jer ako ona sada progovori sa mnom pokoju površnu riječ ... Samo te jedno molim, odgovori mi kao ocu: voliš ti nju?

IVAN: To nije bitno! Njoj ću reći da je volim, a to će za nju biti atrakcija.

TOMO: Ti si još i u svojoj zloći plemenit. Hvala ti, sine. Pozdravi je. (Odlazi.)

7.

IVAN: ... Što ja tu bulaznim ...! Što se to sa mnom zbiva ...! (Nemirno prošeće.) Ismijava me ...! Još me i ovaj nitkov ismijava! (Ana ulazi s kavama.) Aliso, kud ovo vodi?!

ALISA (njegovo uzbuđenje pripisuje ponovnom susretu s Tomom.): ... Zabranit ćeš mu da nam ulazi u kuću. Ti si me naučio da ga ne volim.

IVAN: O njemu poslije ... ili bolje nikada ...! Znaš li ti što je ovo što mi tu radimo?

ALISA: Za mene divan san, a kod tebe se rađa nemir. Vidim ja to. Očekivala sam ja to ... Razmisli, još desetak ovakvih godina ili pak: neka svijet priča štogod hoće, kakogod hoće!

IVAN: Da, ... da, ali ...! Ali postoji i moral, postoji i etika i principi!

ALISA: Sve jednom zastarijeva, sve jednom postaje predrasuda!

IVAN: Do sebe mi nije stalo, ali što će govoriti djetetu? «Kakav ti je bio otac, kakva li majka»!

ALISA: Otac divan, a majka... kakogod hoćeš. Ivane, još mi uvijek možeš pokazati na otvorena vrata! I ne žali me. Brini se o sebi i djetetu.

IVAN: Ama ne, ama ne ...! Ja igram nepoštenu igru: što te dijete mrzi, ja sam kriv.

ALISA: Ja, ja! Ali neka! Zavaljet će me! Štogod mi pružite, mnogo ste mi dali.

IVAN: A i to ... zaboga, ja imam neobično slabo srce! Ni katastrofa nije isključena, a ti si mlada!

ALISA: Nepotrebno je da me saučešćem vežeš uza se. Shvati već, ja te volim!

IVAN: Ne sumnjam, ali ... ali ono sa mojim srcem, to je istina! Ja gledam činjenicama u oči! I ja liječniku ne vjerujem kada mi kaže da će me izliječiti, ali mu vjerujem kada kaže da sam bolestan!

ALISA: Na srcu? A ipak, izvoli jaku kavu. Još je uvijek tako kuvam. Gorka i jaka – i pored tvog bolesnog srca ... Ivane, ja sam čula kada si s liječnikom govorio telefonom. Što te goni da mi lažeš? Pobijedio si, pa se sada želiš povući?

IVAN: Pobijedila si, ali se ne želim povući.

ALISA: Bojiš se da je ovo sve samo igra?

IVAN: Dokonih ljudi.

ALISA: Dobro ... Ako te i nadalje budem uvjeravala koliko te volim, postat ću ti nezanimljivom; ako ti budem rekla koliko te želim, samo će me tvoja pohota zadržavati; ako ti iskreno budem rekla da me još nedovoljno voliš, zavoljet ćeš me, ali ćeš mene razočarati ... A ako pak sada odem, mrzit ćeš me, a opet ćeš me potražiti.

IVAN: Prema tome, što ćeš učiniti?

ALISA (navlači rukavice, sprema se poći): To ... što bi svaka žena.

IVAN: Otići ćeš?

ALISA: I to možda ... ali je jedno sigurno: moram se postarati da opet postaneš ljubomoran.

IVAN: Je li ...? A kako?

ALISA: Sada ću otići ... a ti ćeš se za pola sata pitati: a gdje je sada? Da ipak nije kod onoga ...?! (Uzela je svoje stvari, prebacila kaput na ruke i priđe mu. Konvencionalno ga poljubi.) Doviđenja. (Pođe.)

8.

IVAN: Doviđenja ... Znaš, nije mi stalo ideš li, ili ne. Ali me vrijeda, što ni dijete nisi htjela dočekati.

ALISA (zastane. Trenutak stoji, nasmiješena s nijansom ironije ga promatra): Znaš, onaj Miro ... onaj s dvijetisuće ... to mi je bio ljubavnik. (Govoreći prišla mu je na korak.)

IVAN: Ti si sada očekivala pljusku?

ALISA: Ja sam je i dobila. Oči su me tvoje strahovito vrijeđale. I uvrijedile! Zbogom.

IVAN: A s time sam opet samo ja dokazao da te volim! Samo ja!

ALISA: Ali sam se do sada samo ja ponižavala! Samo ja!

IVAN: ... Molim te, ostani.

ALISA: Teško ti je bilo da me zamoliš?

IVAN: Veoma.

ALISA: A ja da sam bila pametna, otišla bih ... Nisam mogla ... Vjeruješ li mi već sada koliko te volim?

IVAN: A ja sam još kadar reći da ću te otjerati ali učiniti, to više nisam sposoban.

ALISA (obazrivo, kao da samo ona želi, zagrlji ga): Ivane, jako sam sretna što te volim ... I mir, mir ...! (Privuče mu ruke na svoje obraze, a potom ih poljubi.): A sada ću da ti natočim kavu. Jako sam te željela dobiti. Da znaš koliko me je ta želja uzbuđivala! Prosto mi se čini da sam te u željama više voljela negoli sada, kada već znam da si moj!

IVAN (neugodno iznenađen spustio već podignutu šolju): Da li je to baš pohvalno po mene ...?

ALISA: No – no, još te uvijek više volim negoli ti mene ... ti veliko dijete moje! (Zagrlji ga. Telefon zazvoni.): To samo vrag može biti tko nas sada smeta! (Poljubi ga i prilazi telefonu.): Ivane, uvijek ću te i uvijek ovako voljeti! (Govori u slušalicu): Halo?

MIRO (lijevi dio bine je sužen do širine jedne telefonske kabine. Ta kabina je prekrivena prozirnim materijalom. Sada dobije puno osvjetljenje. To je ulična telefonska kabina u kojoj Miro čeka vezu. Slušalica mu je na uhu, a divi se svojim dobro odnjevovanim noktima.): ... Oprostite, ja bih htio gospođu Alisu ... a čini mi se, vi ste to, zar ne, gospođo?

ALISA: (kada je prepoznala glas Mire, htjela je spustiti slušalicu. Ipak se odluči da odgovori): Izvolite.

MIRO (ne prestaje da gleda nokte, čak ih glača o odijelo): Aliso, ja sam jako nesretan što se ljutiš.

ALISA: Molim vas, govorite već.

MIRO: Nisi došla? Zašto?

ALISA Jer ... Uostalom da znate ... govorit ćemo dok budem došla. (Ostavlja slušalicu. Kabina se zamrača, osvjetljenje oko Ivana, oko fotelje postaje izražajnije, dok je za vrijeme govora bio osvijetljen pisaći stol i kabina. Kad Alisu Ivan pogleda upitno): Zar nije čudno da ljudi nalaze za posvema prirodno da me kod tebe traže? ... Moj frizer. (Klekne pored njega, drži mu ruke.): I kao svaki frizer, neukusan je, a misli da je duhovit. (Nalegne mu se u krilo.): ... Samo kad sam i ovaj dan dočekala!

K R A J

GDJE JE ŠTO

- 5 – 51 KARAKTERISTIKA (1945.)
Komediya u tri čina
- 53 – 102 LJUDI U VRENJU (1946.)
Drama u tri čina
- 103 – 149 KAO SUNCOKRETI (1947.)
Drama u tri čina
- 151 – 201 OPROSTITUTE, UMRO SAM (1948.)
Komediya u tri čina
- 203 – 246 DOKONI LJUDI (1948.)
Komediya u tri čina

Edicija: Izabrane drame, knjiga 1.

Nakladnici:
NIU Hrvatska riječ
Matica hrvatska, ogranak Subotica

Za nakladnike:
Ivan Karan
Stipan Stantić

Izabrao i uredio:
Milošan Miković

Recenzent:
Lazar Merković

Korektura:
Mirko Kopunović

Priprema:
Thomas Šujić
Jelena Ademi

Tisak:
Rotografika, Subotica
Segedinski put 72

Za tisak odgovara:
Antun Bašić

Naklada:
500